

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

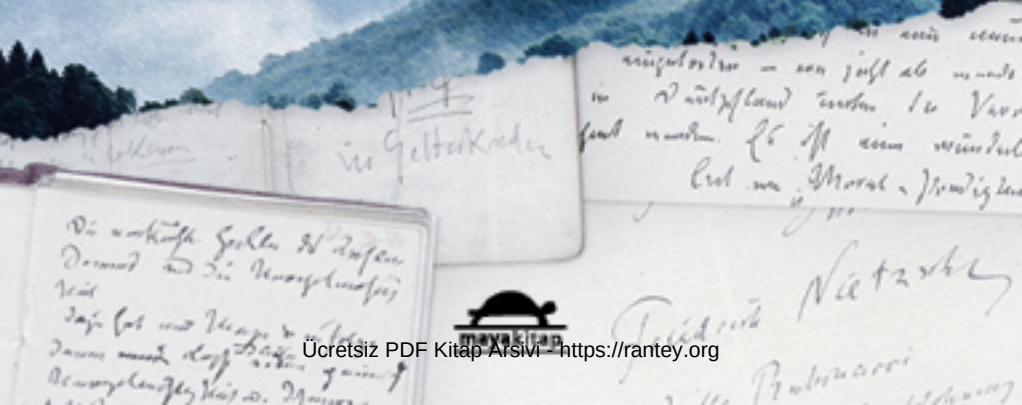
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Ateşten Düşünceler

bir NIETZSCHE portresi

Edward J. O'Brien

ROMAN



Ateſten Düſünceler



Maya Kitap: 258, Roman: 77

1. Baskı, İstanbul Ocak 2022

ISBN: 978-625-8068-90-0

Orijinal Adı: Son of the Morning

Copyright © Türkçe yayın hakları Maya Kitap'a aittir. Telif hakları sahibinin izni olmaksızın, hiçbir yolla çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz.

Yayın Yönetmeni: Tahir Malkoç

Editör: Melda Uytun

Redaksiyon: Duygu Ergün

Kapak ve Mizanpaj: Yiğit Berker

Maya Kitap * Sertifika: 14079

Gürsel Mah. Erzincan Sok. No: 36B Kağıthane / İstanbul Tel: 0212 296 97 12

e-posta: info@mayayayinlari.com / www.mayayayinlari.com

Deniz Matbaa Mücellit – Çetin Koçak * Sertifika: 48625

Maltepe Mah. Hastane Yolu Sok No 1/6 Zeytinburnu / İstanbul

Tel: 0212 613 30 06

Ateşten Düşünceler

Bir Nietzsche Portresi

Edward J. O'Brien

Çeviren

Yağmursu Deniz



Önsöz

Bu kitabı yazmaktaki amacım okuyuculara belki de ilk defa Nietzsche'nin hayatının gerçek yüzünü gösterebilmektir. Bu zamana dek Nietzsche'nin kariyerinde gerçekleşen kayda değer olayların birçoğu ya tam olarak anlaşılamamış ya da örtbas edilmiştir. Örneğin, Cosima Wagner'le olan ilişkisinin önemi, birkaç Fransız ve Alman yazar tarafından kısmen işlense de bu satırları okuyacak olan siz dikkatli okurlar, Andler'in¹ bile bazı önemli noktaları kaçırdığını fark edeceksiniz.

“Nietzsche'nin son felsefelerini işlediği *Güç İstenci ve Ben-gi Dönüş* öğretilerinin doğduğu yer olan Sils-Maria'da edindiği önemli psikolojik birikimlere yeni bir ışık tutabilme ve tüm bunları Nietzsche'nin çocukluğunda yaşamış olduğu trajedilerle ilişkilendirebilme fırsatı yakaladığım için çok mutluyum.

Son olarak, Nietzsche'nin Wagner'le olan husumetinin izlerini, şimdiye dek sanılandan çok daha öncesine dek sürebilmeyi ve ilk kitabı *Tragedyanın Doğuşu*'nda Wagner'ı alaycı bir kibirle ele aldığını gösterebilmeyi başarmış bulunuyorum.

Nietzsche ve onunla mektuplaşan dostlarının satırlarını biz-zat kendim çevirip kitap boyunca tırnak içerisinde belirttim.

Edward J. O'Brien
Oxford

1 Charles Andler. *Nietzsche, sa vie et sa pensée* kitabının yazarı, Fransız filozof. (ç.n.)

I

Röckan'da o gün tüm sokaklar flamalarla donatılmıştı. Saatler sabahın onunu gösterdiğinde kilise çanları Kral'ın doğum gününü müjdelemek için delicesine çalmaya başladı. Sabahın ilk ışıkları yeryüzünü aydınlatırken bir erkek çocuğu dünyaya geldi. Papaz, 15 Ekim 1844'te hayata gözlerini açan ilk çocuğuna kral ve efendisinin şerefine Friedrich Wilhelm Nietzsche adını verdi. Çocuğun ruhsal öncüsü Hölderlin² ise bir önceki sene vefat etmişti.

Vaftiz töreni sırasında Papaz şükranla dua etti: “Ekim ne kutsal bir ay! Uzun yıllar boyu hayatımın tüm dönüm noktaları hep senin otuz bir gününün içerisinde gerçekleşti ve şimdi oğlumu vaftiz ederken bu anların en unutulmazını yaşıyorum! Ne mutlu bir gün! Ne büyük şenlik! Tarif edilemez kutsal bir görev! Hz. İsa adına, seni kutsuyorum! Tüm kalbimle sana sesleniyorum; sevgili oğlum, seni Tanrı'ya adıyorum. Yeryüzündeki adın bundan böyle seninle aynı gün doğmuş olan asil efendim kralın anısına Friedrich Wilhem'dir!”

Babasına göre oğlu yeryüzünde bir prens olarak büyüyecekti. Asil bir soydan gelmiyor muydu zaten? Nietzsche'lerin soyu aslında Polonyalı Nietzsche ailesine dayanıyordu. Nietzsche ailesi, unvan ve topraklarını dini reform için savaşıırken kaybetmiş, özgürlük adına Katolik Kilisesi'nden kaçmış ve inançları dolayısıyla ölüm mahkûm edilmiş kontlardan oluşuyordu. Nietzsche hayatının devamında bu kimliğine büyük bir gururla sahip çıkmış ve bunu tarihsel bulgularla kabul ettirmenin yollarını aramıştır.

2 Friedrich Hölderlin. Alman şair. (ç.n.)

Nietzsche ailesi, bu kimliklerinin dışında da tam bir gurur tablosuydu. Nietzsche'nin büyükbabası Luteryen Kilisesi'nin önde gelen görevlilerinden seçkin bir ilahiyatçı ve Herder'in³ halefiydi. Büyükannesi Weimar'da Goethe topluluğunun şeref gösterilen bir üyesiydi ve dahası büyük büyükannesi Goethe'nin bizzat kendisi tarafından sevilirdi. Babasıysa Altenburg prenseslerinin velayetiyle şereflendirilmiş, Röcken'de kralın emriyle kalan, genç ve geleceği parlak bir adamdı.

Dolayısıyla Nietzsche'ler, herkes tarafından saygı gören bir aileydi. Papaz'ın çocuk yaştaki eşi bunu daha sonraları derin acılarla keşfetti. Öte yandan Papaz'ın denge durumu da pek yerinde sayılmazdı. Leipzig Savaşı'ndan birkaç gün önce, savaş alanına yakın bir yerde, tehlike ve huzursuzluğun boy gösterdiği bir zamanda dünyaya gelmişti. Annesi, askerlerin kırsal alanlara ve evlere doluştuğuna dair o sonbahara ait korkunç hikâyeleri, gözleri yaşlı halde torunlarına anlatırdı. Savaşı takip eden yıllarda ne zaman evinin panjurları takırdasa, askerlerin kapısını çaldığı o anları hatırlar, uykusundan irkilerek kalkardı ve sonunda kapısını kader çaldı. Kendisi Nietzsche'nin büyükbabasının ikinci karısıydı, büyükbabası da onun ikinci kocası. İlk evliliğinden olan tek çocuğu çok küçük yaşta hayatını kaybetmişti. Halbuki Nietzsche ailesi hep uzun yaşamıştı ve bununla gurur duyarlardı.

Papaz, on kardeşin en genç olanıydı. Doğduğunda en büyük üvey kardeşi yirmi dokuz yaşındaydı ve tüm kardeşleri tarafından en çok sevilen kardeşti.

Kadınlarla olan ilişkisiyse pek iç açıcı değildi. Belki de uzağı göremediği ve bu yüzden yüzleri belirgin olarak seçemediği için bu normal bir durumdu. Her nasıl olduysa yirmi dokuz yaşındaki müzik ve şiir âşığı bu uzun ve sıska kraliyet papazı, bir gün bir ziyarette bulundu ve orada oyuncak bebekleriyle gizli gizli oynamayı bırakalı henüz bir sene olmuş on yedi yaşında gencecik bir kızla tanıştı. Kızın babası Papaz Oehler, Nietzsche ailesine karşı

3 Johann Gottfried Herder. Alman filozof, ilahiyatçı, şair ve edebiyatçı. (ç.n.)

büyük bir saygı besliyordu. Neşeli bir avcı ve iskambil oyuncusu olan bu adam, hayatın on bir hareketli çocukla oldukça zor olduğunu düşündüğü için kızının hızlıca evlenmesinde hiçbir engel görmedi. Böylece hemen o sene Papaz'ın doğum gününde dünya evine giren bu küçük asi kızın, hemen her konuda aşırı detaycı olan Nietzsche ailesindeki esareti başlamış oldu.

Nietzsche bir keresinde insanın anne ve babasından ziyade büyükanne ve büyükbabalarının çocuğu olduğunu belirtmiştir. Andler'a göre Oehler ailesi dinle ilgisi olmayan, kafir bir aileydi. Nietzsche ailesiyse iyi kötü özgür düşünceli, münzevi bir aileydi. Her iki aile de farklı usullerle de olsa hükmetmeye açtı. Nietzsche'nin kalbinde yaşadığı bu iki hüküm arasındaki çekişme, ömür boyu süren trajedisinde önemli bir rol oynadı. Tabii, tüm bu çekişmelerin; öfkeli vaizler, Lessing ve Fichte'nin⁴ ve Martin Luther'ın diyarı, Protestanlığın ve fikir hareketinin geleneksel merkezi Thuringia'da doğan ve büyüyen bir çocukta yaşandığını da unutmamak gerek.

“Babam, kaderi dünyaya kısa bir ziyarette bulunmak üzere çizilmiş kırılğan, sevecen ve hastalıklı biriydi. Yaşamın kendisinden çok, hoş bir hatırasıydı sanki... Ona özellikle minnettar olduğum şey, sayesinde daha ulvi ve nadir bir evrene geçebilmem için özel bir dikkat göstermeme gerek kalmadan sadece biraz sabırla bunu başarabilmemdir... Bir başka deyişle, babamın zamansız ölümünden sonra onun hayatının bir uzantısı olmuştum sanki, yani babamın ta kendisiyim aslında. Kendine denk kimseyle tanışmamış ve ‘intikam’ kavramının en az ‘eşit haklar’ kadar açıklanamaz olduğunu düşünen herkes gibi, ne zaman küçük veya büyük bir sıkıntıyla karşılaşsam, kendimi her türlü güven ve himayeden (ve tabii ki müdafaa ve kendimi haklı gösterme ispatından) yoksun bıraktım.”

Nietzsche *Ecce Homo*'da babasından böyle bahsediyor. Satır aralarını dikkatle okuyacak olursak; kendini, aralarında hiçbir za-

4 Gotthold Ephraim Lessing ve Johann Gottlieb Fichte. Aydınlanma çağının önemli Alman filozofları. (ç.n.)

man istemediği evlilik fikrinin de olduğu farklı görüşlerin dünyasına kaptırmış, kendi görüşlerini paylaşamayan ve bu görüşlerini azımsamak da istemeyen, hayatı büyük bir kararlılıkla defetmiş fakat yine de kalbindeki ateşin sönmeye ne denli yakın olduğunu kabul etmek istemeyen, gururlu, nazik ve bir o kadar da yalnız bir adam görebiliriz.

Acaba Nietzsche ailesi soylarının devam etmesini istedikleri için mi Papaz'ı zapt edebileceklerini düşündükleri biriyle evlenmeye mecbur bırakmıştı? Peki, Papaz tüm bunları saçma bulmasına rağmen neden tek bir kelime dahi etmemişti? Oğlu doğduğunda bunların hiçbirinin bir anlamı kalmadı. Tanrı ona bir oğul bahsetmişti. Bu olay, içindeki Nietzsche kimliğini fetretmeye yetti. Eğer yaşam onun için bir rüyaysa, bu rüya oğluyla gerçeklik buluyordu. Kendisi savaş korkusuyla doğmuştu, oğluy-sa ulu bir kralın doğum gününde. Bu gibi derin düşüncelerden kafasını kaldırdığı anlar müziğe yönelir, önündeki notaları pür dikkat incelerdi.

Genç yaştaki Bayan Nietzsche, kızının söylediğine göre içi içine sığmayan, inatçı ve her zaman kafasının dikine giden biriydi. Çocukken kardeşleriyle sık sık anlaşmazlıklar yaşardı. On yedi yaşındaki bu genç gelin, Nietzsche ailesine layık olup olmadığını elbet merak etmiştir. Yeni evine bir metres olarak mı gidecekti yoksa? Gideceği evde yalnızca Papaz yaşamıyor, aynı zamanda uzun süredir evi çekip çeviren kız kardeşi Rosalie ve yalnızca kısa aralıklarda evi terk eden annesi de kalıyordu. Kendisinden on üç yaş büyük biriyle evlenmek için oyuncak bebeklerinden daha yeni vazgeçen bu genç kız, kendini ansızın kızgın tartışmaların ortasında buluvermişti ve yeniden özgürlüğüne kavuşması yıllarını alacaktı.

Kızının, annesi hakkında yazdıklarını incelersek, ona dair birçok şey çıkarabiliriz. Nietzsche'nin büyükannesi herkes tarafından saygı duyulan bir kadındı, Rosalie hala ise kendilerine verilen tüm işi layıkıyla tamamlayan kusursuz hizmetçilerin yardımıyla ev işlerini üstlenmişti. On bir çocuklu Oehler ailesi ise bu konuda

hiç de iyi bir örnek sayılmazdı. Bu yüzden Rosalie hala aileye yeni katılan bu genç kızın, asıl Nietzsche ailesinin mükemmeliyetçi ev idare tarzını benimsediğinden emin olmak istiyordu.

Nietzsche'nin kız kardeşi daha sonraları, bu yeni düzene alışmanın annesi için hiç de kolay olmadığını belirtti.

Çocuklar, azarlamaları ve öğütleriyle annelerini isyanın eşine getiren Rosalie halalarına epey düşküdü. Tabii tüm bunlar son derece hassas, en ufak fikir ayrılıklarını bile kafasına takan babalarından hep gizlenirdi. Ne zaman bir tartışma çıksa Papaz odasına çekilir, yemeyi içmeyi keserdi. İşler iyice çığırından çıkıp, katlanılmaz bir hal alınca da “babamız kız kardeşimi alır, ona dışardaki dünyayı gösterirdi.”

Nietzsche'nin tabiriyle babası sevgili *decadent*⁵ besbelli kız kardeşinden çekiniyor ve genç eşini ondan korumaya cesaret edemiyordu. Ne zaman etrafta baskın bir erkek figürü gerekse kendi köşesine çekilir, sular durulana dek ortalıkta gözükmezdi. Öte yandan Rosalie hala, hiçbir savaştan kaçmazdı, bu yüzden Bayan Nietzsche'nin evliliği ve Fritz'in doğumu arasındaki bir sene, neşeli bir çocuk olan Bayan Nietzsche için epey zor geçmişti. Boyun eğmeye devam ederse, bebeğinin doğumuyla birlikte ne gibi baskılara maruz kalacağını düşünmeden edemiyordu. Belki de Papaz'ın mutluluğunu bile sorguluyordu.

Daha sonraki yıllarda oğlu Nietzsche, bu buruk satırları yazdı: “Ebeveynlerin karakter ve hislerindeki çözümlenmemiş düzensizlikler, çocuklarının karakterlerine yansır ve bir ömür boyu yaşayacakları içsel dertleri oluşturur. Sık sık duymuşsunuzdur, yüksek hedeflere sahip asil insanlar, örneğin çocuksu ve tutkulu annesiyle sürekli bir çekişme içerisinde olan Lord Byron⁶ gibi, en aman dolu savaşlarını henüz bir çocukken verirler. Bunu tecrübe etmiş insanlar en büyük ve en tehlikeli düşmanlarının kim olduğunu hiçbir zaman unutmazlar.”

5 Alm. *decadent*, gerilemiş, düşünleşmiş anlamında. (ç.n.)

6 George Gordon Byron. Anglo-İskoç şair. (ç.n.)

Nietzsche'nin annesi hakkındaki değerlendirmelerini her ne kadar doğru bulmasam da ileride göreceğiz ki kendisinden yaşça büyük olan herkes onunla aynı görüşteydi. Üstelik annesini, tüm gençlik yılları boyunca ondan uzak tutmaya çalışmışlardı.

II

Friedrich, kendisine babasından geçen büyük bir müzik aşkıyla doğmuştu. Daha bir yaşındayken müziğin sesiyle sakinleşir, ne zaman ağlasa Papaz'dan piyano çalması istenirdi. Babasını duyan Fritz hemen karyolasında doğrulur, pür dikkat onu seyre dalar dı.

Fritz, neredeyse iki yaşındayken kız kardeşi Elisabeth dünyaya geldi, bundan iki sene sonra da erkek kardeşleri Josef. Dördüncü yaş gününden birkaç hafta önce bir gece, arkadaşlarıyla çıktığı akşam gezmesinden eve dönen babası, evin kapısında Fritz'in yavru köpeğiyle karşılaştı. Bilindiği üzere Papaz pek iyi göremez ve akıllı bir karış havada gezerdi. Ayağı köpeğe takılan Papaz tökezledi ve merdivenlerden aşağı gerisin geri tam yedi basamak düşerek kafasını aşağıda bulunan avlunun taşlarına çarptı. Beyin sarsıntısı geçiren adam hemen eve taşındı.

Fritz'in kız kardeşine göre hikâyenin devamında yaşananlar oldukça şaibeli. Bir yerde babasının bir süre iyileştiğini hatta yeniden vaaz vermeye başladığını ve Nietzsche ailesinin en hassas organının mide olduğunu öne sürerek babasının sadece iştah kaybı ve ciddi baş ağrıları çektiğini öne sürmüş; başka bir yerde ise düşüşünün ardından beyin sarsıntısı geçiren Papaz'ın hastalıkla geçen on bir ayın ardından hayatını kaybettiğini söylemişti. Bu kazanın Papaz'ın hastalığının bir sonucu mu yoksa belirtisi mi olduğu pek çok kere tartışıl sa da Nietzsche, babasının hep gelgit akıllı olduğunu belirtmiştir. Bu konudaki tıbbi görüş ise Papaz'ın, ensefalit (beyin iltihabı) sonucu hayatını kaybettiği yönünde.

Kesin olan bir şey var ki o da bu ölümün, tüm kasvetiyle Fritz'in çocukluğunun üstüne çöktüğüdür. Bu size garip gelebilir çünkü Papaz hayatını kaybettiğinde Fritz henüz beş yaşında bile değildi, fakat Elisabeth'e göre abisi bu ölümden epey etkilenmişti. Öyleyse burada bir çelişki var. Yoksa Bayan Nietzsche ve Rosalie hala arasındaki çekişme, sanılandan daha da mı şiddetliydi? Acılı Papaz bundan mı kaçmaya çalışmıştı? Yoksa her şeyden habersiz pencereden dışarıyı seyreden Fritz, farkında olmadan babasının kazasına mı tanık olmuştu?

Bundan birkaç ay sonra Nietzsche'nin erkek kardeşi yeni doğan konvülziyonu sonucu hayatını kaybetti. Bunun sonucunda Fritz, on dört yaşındayken bu satırları kaleme aldı: "Bir ağaç yapraklarını kaybederse eğer, çiçekleri solar ve kuşlar dallarını terk eder. Kardeşimin ölümüyle ailemiz yapraklarını kaybetti, tüm neşemiz gitti, yüreğimizi derin bir keder kapladı. Yaralarımızı daha yeni sarmışken büyük bir acıyla yeniden açıldı. Bir gece rüyamda hüznü bir müzik çalan kilise orgu işittim, sanki bir cenaze töreni vardı. Bu hüznü müziğe sebep olan şeyi anlamaya çalışırken aniden bir mezar açıldı ve karşıma kefen içerisinde babam çıktı. Kiliseden içeri girdi ve kollarında ufak bir çocukla çıktı. Mezar bir kere daha açıldı, babam kayboldu ve mezar taşı toprağa, eski yerine geri çakıldı. Müzik kesildi ve aniden uyandım. Ertesi sabah rüyanın sevgili annemle ilgili olabileceğini düşündüm. Çok geçmeden küçük kardeşim Josef hastalandı ve birkaç saat içerisinde sinir argınlığı sonucu hayatını kaybetti. Tarif edilemeyecek bir acı içerisindeydik. Rüyam harfiyen gerçekleşmişti, kardeşimin minik bedeni artık babamın kollarındaydı."

11 Eylül 1879'da Nietzsche, babasının ölümcül kazayı geçirdiği yaşa bastığında Peter Gast'e bu satırları yazdı: "Otuz beşinci yaşımın sonuna varmış bulunuyorum, insanların yüzyıllarca bu yaş için söyledikleri gibi 'hayatın ortasına' geldim artık. Dante'nin öğretisini keşfettiği yaştayım... Hayatımın tam ortasında olmama rağmen kendimi ölüme o denli yakın hissediyorum ki sanki her an beni alıp götürecekmiş gibi. Çektiğim ıstıraplara bakacak olur-

sak beyin sarsıntısıyla gelecek ani bir ölüm beni bekliyor... Şimdi annemin yanına, evime ve çocukluk hatıralarıma geri dönmek daha mantıklı geliyor.” Acaba Nietzsche, babasının ve kardeşinin ölümünü unutamadığı için böyle düşünüyor olabilir miydi?

Ne yazık ki Papaz'ın ölümü Bayan Nietzsche'yi esaretinden kurtaramadı. Vasiyetinde çocuklarının velayetlerini bir akrabalarına verdiği yazıyordu. Çocuklar anneleriyle beraber sekiz ay Röcken'da büyükanne ve Rosalie halalarıyla beraber kaldıktan sonra 1850 senesinin Nisan ayında evlerine veda ettiler. Friedrich bu hüznü ayrılığı hiç unutamadı. O gün erkenden yatağa girmesine rağmen gece kalktı, üzerini değiştirdi ve donuk ay ışığı altında babasını öldüren köpeğin uluduğu avluya çıktı. Aynı donuk ay, yine ıssız bir gece Sils-Maria'da *Bengi Dönüş* öğretisi aklına ilk geldiğinde de karşısına çıkmıştı. Zerdüş'tün söylediklerini hatırlar mısınız?

“Kendi fikirlerime ve saklı fikirlerime olan korkumdan, hiç olmadığı kadar yavaş konuştum. Daha sonra aniden yakınlardan gelen bir köpek uluması işittim.

Daha önce buna benzer bir köpek uluması duymuş muydum? Hemen aklıma geldi. Evet! Çocukluk yıllarımda, daha çok gençken duymuştum!

Benzer bir köpek ulumasını o zamanlar duymuştum. Hatta köpeklerin bile hayaletlere inandığı bir gece yarısında, kafası kalık, tüyleri diken diken, titreyen bir köpek görmüştüm.

Hayvana acıyasım geldi. Tam o sırada ölüm kadar donuk donuk ay ışığı eve doğru süzüldü ve çatının üzerinde sanki yabancı bir evdeymiş gibi yuvarlak bir ateş topunu andırırcasına dondu kaldı.”

Buna ek olarak *Şen Bilim* kitabında: “Çektiğim ıstıraba bir isim verdim, ona ‘köpek’ dedim,” demiştir.

Son olarak *Böyle Buyurdu Zerdüş* kitabının son bölümlerinden, meşhur *Sarhoşluk Şarkısı*'nda, bir gece yarısı bu korkunç sözleri duyuyoruz: “Bana ne yazık! Zaman nasıl bu kadar hızlı geçti? Derin kuyulara batmadım mı ben? Tüm dünya uyuyor.

Eyvah! Bir köpek uluyor. Ay ışığı parlak. Gecenin bir yarısı kalbimden geçenleri dile getireceğime ölmeyi yeğlerim.

Zaten çoktan öldüm ben. Her şey bitti. Örümcek, ağlarını niçin etrafımda örüp duruyorsun? Kanımı mı istiyorsun? Ah! Ah! Çiğ düşüyor yerlere, zaman bitmek üzere.

Durdurmayı başardığım saat, durmadan bana soruyor: ‘Buna dayanacak cesaret kimde var?’

Dünyanın hükümdarı kim olmalı?”

Bana kalırsa Nietzsche, altı yaşında Röcken’ı terk edip Naumburg’a gitmeden önce, bir gece yarısı panik atak geçirdi. Bu sırada çatının üzerine yansıyan ayın altında, duvarda ağını örmekte olan bir örümceği ve babasının mezarını gördü. Ay mezara karşı gülüyor, babasını öldüren köpek de aya karşı uluyordu. Bu atak, ne zaman ay ışığı ve köpek uluması bir araya gelse Nietzsche’nin hayatı boyunca belirli aralıklarla kendini tekrarladı.

Nietzsche’nin büyükannesi yeni evleri olarak Naumburg’u seçmişti. “Onu pek seven” yirmi dört yaşındaki genç dul anne de çok geçmeden peşinden geldi. Büyükannesinin bu şehirde birçok dostu vardı. Augusta halanın da aralarına katılmasıyla bu keder dolu kadınlar, tüm hislerini içlerine atarak beraberce yaşamaya başladı. Bütün hayatları çocukların etrafında dönüyordu artık. Büyükanneleri Bayan Nietzsche’yi çok katı buluyordu. Kendisinin de pek aşağı kalır yanı olmayan Rosalie hala da annesiyle aynı görüştüydü. Bayan Nietzsche’nin bu yeni evde de Nietzsche ailesine yaraşır bir şekilde davranması bekleniyordu.

Naumburg, Tanrı ve Kral’a itaat eden ve onlara karşı tüm görevlerini eksiksizce yerine getiren küçük muhafazakâr bir şehirdi. Büyükannesinin “işe yarar arkadaşları” annesini, “*Ein’ feste Burg ist unser Gott*”⁷ ilkesine sahip, şehirdeki hayatı belirleyen yüksek mahkeme camiasına girmeye zorlamıştı. Cesurca yaşamak ve daima ileriye düşünmek, şehirdeki dışadönük demokrasi ve kalıtsal güçle gelen içe dönük aristokrasiden daha baskındı. Kral

tarafından seçilmiş kişilerce yönetilen küçük bir Cenevre veya Boston gibiydi sanki.

Nietzsche'nin büyükannesi demokratik eğitime inanan bir kadındı, bu yüzden Nietzsche'yi bir devlet ilkokuluna yazdırdı. Fakat Nietzsche okula bir türlü uyum sağlayamadı. Okul arkadaşları ona "Küçük Papaz" lakabını takmıştı. Fritz'in kuralcı Prusya Krallığı'nın etkisi altında kaldığı çok belliydi.

Bir gün okul sonrası bardaktan boşanırcasına yağmur yağdı. Tüm çocuklar sokak boyunca hızla koşarken Fritz, defterini örten şapkası ve şapkasını örten bir mendille yavaşça evinin yolunu tuttu. Onu gören annesi oğluna koşması için seslendi fakat Fritz hiç oralı olmadı. Eve sıırıslıklam geldiği için azar yiyince kendini beğenmiş bir tavırla: "Ama anneciğim, okul kuralları gereği çocukların okul çıkışı sokaklarda koşup zıplaması yasak, evlerine sakın ve efendice gitmelidirler," dedi.

Bu okul serüveni başarısızlıkla sonuçlanmış, Fritz'in büyükannesinin eğitimde demokrasiye duyduğu güven sarsılmıştı. *Ecce Homo*'da Nietzsche bunları söylüyor: "Sinir diye bir şey olmamalı insanda... Yalnızlıktan acı çekmek de hiç doğru değil -benim acı çektiğim tek şey 'yalnızlık'tır. Aslına bakarsanız, daha yedi yaşımdayken hiç kimsenin sözünün bana ulaşamayacağını biliyordum. Bu yüzden benim üzüldüğümü gördünüz mü hiç?"

III

Şimdi beraber Nietzsche ailesinin ev yaşantısını bir hayal edelim. Çocukların eğitimiyle kafayı bozmuş ve sürekli birbirlerine laf yetiştirmeye çalışan dört kadınla yaşayan iki küçük kardeş düşünün. Yaşanan her olayın en ince ayrıntısına kadar uzunca tartışıldığı fakat hiçbir sonuca varılamadığı bir ev. Bayan Nietzsche aralarında en agresif olanlarıydı fakat iradesi o kadar da güçlü sayılmazdı, en azından Rosalie haladan daha güçlü bir iradeye sahipti. Bildiğimiz tek şey en iyimserlerinin artık evin işlerini üstlenen Augusta hala ve büyükanneleri olduğu. Rosalie hala artık tüm ilgisini “Hıristiyan hayır derneklerine” vermiş, bilim ve siyasete hiç olmadığı kadar ilgi duymaya başlamıştı. Bayan Nietzsche ise kızının dediğine göre insan ilişkilerine hep katı bir gerçeklik ve şüpheyle yaklaşıyordu. Fritz de bunun farkındaydı.

Nietzsche ve Elisabeth, baskıyla büyüyen çocuklara güzel birer örnek olabilir. Fritz, arkadaşlarıyla vakit geçirmekten kaçınan, çoğunlukla bilgiçlik taslayan saygılı biriydi. Melankolik düşünceleriyle baş başa kalabilmek için eline geçen her fırsatta tek başına manzarası güzel yerlere giderdi. Yabancılar karşısında utanır, huzursuz olurdu. Okul arkadaşları Fritz’in yanındayken kabaca konuşmaya cüret dahi edemezlerdi. Hatta çocuklardan biri bir keresinde: “Öyle bir bakışı var ki kelimeler boğazınızda düğümlenir kalır,” demiştir.

Tüm bunlara rağmen bu yıllarda Fritz’in gücü ve sağlığı bir hayli yerindeydi, hatta okul maçlarında hep birinci gelirdi. Gür

saçları omuzlarına dökülen, açık tenli ve tıknaz bu küçük çocuğun al al yanakları ve masum bakışlarıyla içimizi parçalayan yusuvarlak gözleri vardı. Bir gün bakanlıkta çalışabilmek için can atıyordu, tabii bu isteğinde aile geleneği olduğu için daha küçüklüğünden beri baskı yapan Nietzsche ailesinin payı büyüktü. Fritz, kız kardeşine kendini kontrol edebilmeyi ve kederle haksızlık karşısında her zaman güler yüzlü olabilmeyi öğretebilsin diye ailesi, babasının meziyetlerini anlata anlata bitiremez, her konuda onu örnek gösterirlerdi. “Bir keresinde halalarımızdan biri gururla ‘Biz Nietzsche ailesi yalanlara hiç tahammül edemeyiz!’ dedi.” Bu uyarıyla kime gönderme yapmıştı acaba?

Bir gün çocuklar Bohemian sınırlarındaki bir papaz evine gittiler. Kilisenin yer aldığı tepenin geçmişi çok eskilere dayanıyordu ve bahçesinde tarihi bir adak taşı vardı. Bir keresinde Fritz, kız kardeşini bu tepeye çıkardı ve beraber sessizce çeşitli taş ve yağan yağmurla açığa çıkan kemikleri topladılar. İncil’in çocuklar için olan resimli versiyonundaki Hz. İbrahim gibi küçük bir adak alanı oluşturdular ve üzerine topladıkları kemikleri serpip, çalı çırpı yığıldıktan sonra hepsini ateşe verdiler. Gelen yanık kokusuyla kilisenin yandığını sanarak aceleyle dışarı fırlayan Papaz, karşısında ellerinde çam meşalelerle yanmakta olan yığın etrafında dönen ve kutsal bir tınıyla “Odin, duy bizi!” diye bağırان Fritz ve Elisabeth’i buldu.

Bu zamanlar iki kardeş arasında sıkı bir anlaşma vardı. Elisabeth, ne zaman kardeşinin ihtiyacı olsa onu savunmak için bir koşu yanına gelirdi. Bir gün beraber eski bir doğa tarihi kitabına bakarken Fritz, lamanın tanımını kız kardeşine yüksek sesle okudu: “Lamalar, oldukça sıradışı hayvanlardır. En ağır yükleri bile sırtlarında büyük bir mutlulukla taşırlar. Fakat bir şeye zorlandıklarında veya sahipleri tarafından hor görüldüklerinde, yemeden içmeden kesilir ve yere yatıp ölmeyi beklerler.” Fritz gülerek bu tanımın kardeşine birebir uyduğunu söyledi. Hatta o günden sonra ona “Lama” diye seslenmeye başlamıştı.

Çocukken oynadıkları oyunlara hep Fritz öncülük ederdi.

Tıpkı Emily Brontë ve kardeşlerinin Angora ve Gonal'da⁸ yaşadıkları gibi, Fritz de kız kardeşi Lisbeth'le gerçek hayattan kaçıp, I. Sincap Kral ismindeki Çinli bir sincabın yönettiği hayal dünyasında yaşardı. Onların krallıkları da uzun yıllar boyu savaş tehdidi altında kalmış ve bunun sonucunda birçok asker ülkeleri için cesurca savaşarak şehit düşmüştü. Daha sonraları, bu ülke yerini Truva antik kentine bıraktı ve savaşlarda tanrılar da boy göstermeye başladı. Hatta bir keresinde Nay, Fritz ve arkadaşı Pinder, *Olympus'un Tanrıları* adında bir tiyatro yazıp birbirlerine çeşitli Yunan isimleri takmışlardı.

Bir gün Naumburg'a bir ip cambazı geldi ve ipini sokağın bir ucundan diğer ucuna gerdi. Onun havadaki bu dengeli ve endişesiz hali, Fritz'i epey etkilemişti. Daha sonraları Zerdüşt de sokak ortasında bir ip cambazının performansını izleyecekti.

Fritz on yaşına bastığında tüm dünyası müzik ve kitaplardan ibaretti. Pinder şiirden, Krug ise müzikten hoşlanıyordu. Beraber ayrılmaz bir üçlü olmuşlardı. O sıralar şiir yazmaya başlayan Fritz, eserlerini pek beğenmez, sadece en güzel olanları saklardı. Bunları daha sonra temize çekip her yıl annesine doğum gününde hediye ederdi.

Müzik ve şiir Fritz'in hayatına renk katarken, ölüm de annesini, Nietzsche ailesindeki esaretinden kurtardı. 1855'te Augusta hala, ertesi sene de büyükannesi ardında gözü yaşlı iki çocuk bırakarak hayatlarını kaybetti. Böylece Bayan Nietzsche, Rosalie halayla yalnız kalmıştı.

Çok uzun süreden beri beklediği an sonunda gelmişti. "Otuz yaşında olan sevgili annemiz, artık kendi imkânlarıyla yaşayabileceğini ve görüncesinin tüm iyi niyetiyle sürdürmekte olduğu himayesinden çıkmak istediğini" belirttiğinden, Rosalie hala başka bir yere taşınmıştı. Elisabeth'e göre kendisi ve abisi, bu ayrılık karşısında derin üzüntü duymuşlardı. Ya da gerçekten öyle miydi? Yukarıda alıntı yaptığım cümlede aslında çocukların annelerinin sesini duyuyoruz. Belki de tüm bu olaylarda Lisbeth annesini,

8 Emily Brontë ve kardeşleri tarafından yaratılan hayali ülkeler. (ç.n.)

Fritz ise halasını haklı buluyordu. İleride yaşanacak olayları hesaba katınca, böyle olduğunu söyleyebiliriz.

Sonunda Bayan Nietzsche, bir arkadaşının yanına taşındı. Birlikte geçmiş yad eder, sık sık vermiş olduğu kararın ne kadar doğru olduğundan bahsederlerdi. Çocuklar büyükannelerinin evinde genellikle evin içerisinde tutuluyordu. Odalar karanlık, özellikle de çocuk odaları çok kasvetliydi. Elisabeth, Nietzsche'nin ve kendisinin görme bozukluğunu hep bu karanlık eski eve bağlamıştır. Ona göre, babaları ve henüz çocukken bir gözünde görme kaybı yaşayan büyükanneleri Oehler yüzünden irsi olan görme bozuklukları, bu ev yüzünden daha da ilerlemişti. Artık çocukların, özellikle de Fritz'in, kendilerine ait aydınlık ve havadar birer odaları vardı ve beraber açık havada doyasıya oynayabiliyorlardı.

1857 yılında Fritz şiddetli baş ağrıları çekmeye başladı. Sonunda büyükannesi Oehler'in tavsiyesi üzerine Jena şehrinden bir profesör çağrıldı. Görünen o ki, Fritz'in bir gözü ötekinden daha güçsüzdü. Doktorun tavsiyesi üzerine Fritz birkaç hafta okula ara verdi ve bununla birlikte baş ağrıları da kesildi. O zamanki cehaletle başka da yapılabilecek bir şey yoktu.

Bu baş ağrılarından hemen önce Fritz, geleceğinde kalıcı izler bıraktığını düşündüğüm ve hayatında dönüm noktası olan bir ruhsal kriz geçirdi. Bu olay hakkında daha sonraları kendisinin yaptığı birtakım açıklamalar dışında ne yazık ki pek bir bilgimiz yok. "On iki yaşındayken, tüm ihtişamıyla Tanrı'yı gördüm." Bunun, Nietzsche gibi birinden beklenmeyecek bir açıklama olduğunu söyleyebiliriz.

Daha sonraları, bu açıklamayla ilişkili, fakat farklı çıkarımlara sahip başka bir cümle daha kurdu: "Gençken, korkunç bir Tanrı ile karşılaştım ve o an tüm ruhumu saran ne iyi ne de kötü şeyleri kimseyle paylaşmak istemedim. Bu yüzden sessiz kaldım." İkinci cümle ilkinin daha da belirgin kılıyor, fakat netliğe Nietzsche'nin sonraki yıllar eklediği üçüncü cümleyle ulaşıyoruz: "On iki yaşındayken, kendi kendime bu Üçlü Birliği oluşturdum: Baba Tanrı, Oğul Tanrı ve Şeytan Tanrı. Düşündüm ki Tanrı, kendini düşü-

nerek, Oğul Tanrı'yı yarattı. Fakat kendini düşünebilmesi için, karşıtını da düşünebilmesi gerekiyordu, bu yüzden onu da yarattı. İşte bunlar, beni felsefi düşünmeye itti."

Annesi artık esaretinden kurtulmuştu ancak Fritz, ilk şiddetli sinirsel baş ağrılarını ve görme sorunlarını yaşamak üzereydi. Tüm ihtişamıyla Tanrı'yı görmek, Fritz'in mutlu olduğunu gösteriyordu. Fakat, Tanrı'nın karşıtını ve "kötü taraflarını" görmek, büyük bir depresyon belirtisiydi. Bu ikili arasındaki çekişme, Nietzsche'nin tüm hayatı boyunca sürdü ve ileride Apollo ve Dionysos arasındaki mücadelede göreceğimiz bir düşünceden besleniyordu. Ayrıca Elisabeth, Nietzsche'nin çocukluğundan beri hep Zatrüşka'yı hayal ettiğini belirtmişti.

Fritz artık başını derin düşüncelerinden kaldırmış ve hiç olmadığı kadar büyük bir hevesle derslerine, şiire ve müziğe yönelmişti. On dört yaşına basmadan önce kendi iç dünyasını gözlemlediği bir otobiyografi yazdı ve orta öğrenimi için annesinin onun adına seve seve kabul ettiği ünlü yatılı okul Schulpforta'dan teklif aldı.

Ne kadar hüznü de olsa artık Elisabeth'den ayrılma vakti gelmişti. Annesi Fritz'in yastığını kız kardeşinden ayrılacağı için her sabah gözyaşlarından sırlıslık bulurdu. Böylece sekiz buçuk sene önce Röcken'den Naumburg'a gelen on dört yaşındaki Fritz, bir ekim sabahı kederli ve düşünceli bir halde Pforta'ya doğru yola çıktı.

IV

Schulpforta, köklü gelenekleri olan tarihi bir okuldu. Christ's Hospital okulu nasıl Charles Lamb, Samuel Taylor Coleridge ve Leigh Hunt gibi ünlü şair, eleştirmen ve filozoflar yetiştirdiyse, Schulpforta da zamanında Alman romantizm akımının önde gelen birçok ismini yetiştirmişti. Novalis, Fichte, Schlegel kardeşlerin hepsi Schulpforta'ya gitmiş ve okul için birer gurur kaynağı olmuşlardı. Fritz, ilk Byron eserini okuduğu günden beri kendini romantizm akımına kaptırmaya hazırды. *Ecce Homo*'daki paragrafını hatırlar mısınız? “Byron'un *Manfred*'iyle derin bir bağım var, bu eserdeki tüm kasvetli uçurumları, kendi ruhumda da buldum. On üç yaşındayken bu kitabı okumaya hazırdım. *Manfred* dururken *Faust*'un adını anmaya cesaret edenlere söyleyecek sözüm yok.” Sadece romantik bir zihin sahiplenilmeyi arzular. Sahiplenilenler ise kesin romantiktir ve bu romantizmin tohumu genellikle erken yaşlarda ekilmiştir. Öğretmeni Koberstein ne zaman Novalis ve Fichte hakkında konuşacak olsa, Fritz'in gözleri heyecandan ıslık ıslık parlamaya başlardı.

9 Kasım 1859'da tüm okul Schiller'in yüzüncü doğum yıldönümünü kutladı. Byron'dan sonra Fritz'in yeni kahramanı Schiller olmuştu. Özellikle *Haydutlar* kitabından tıpkı Cambridge'li genç Coleridge⁹ gibi epey etkilenmişti. Bunun sonucunda, uzun bir süre kurulu düzen ve çetelerle savaşılan kanun kaçaklarının hayatlarını zihninde canlandırmış, hatta onların *süpermen* olduklarını bile düşünmüştü. On üç sene sonra Basel Üniversitesi'nde verdiği derslerden birinde bu eser hakkında konuşurken zihninde

9 Samuel Taylor Coleridge. İngiliz şair, eleştirmen ve filozof. (ç.n.)

bu hatıralar canlanmış ve sesinde neşeyle onu dinleyenlere bir keresinde Alman bir prensin: “Eğer Tanrı olsaydım ve *Haydutlar* eserinin ortaya çıkacağını ön görebilseydim, dünyayı yaratmazdım,” dediğini anlatmıştı.

Fritz o sene tatilini, büyükbabası Oehler’ın yanında, kütüphanede büyük bir hırsla Novalis okuyarak geçirdi ve sıradan insanların da çok büyük etkiler yaratabileceğini ve kahramanların kariyerlerini yavaşlatan tek şeyin tembellik olduğunu öğrendi. Novalis’in zayıf yönlerini dengelemek için yazdıklarını, kendi zayıf yönlerini güçlendirmek için iyice çalışıp öğrendi. Her ikisinin de zihninde fanteziyle gerçeklik birbirini dengeliyordu. Emerson’ın düzensiz evreniyle Fitch’e’nin belirsiz ve geniş idealizmi de ilgisini çekmeye başlamıştı. “Gök cisimlerinin her bir ışını, bireyler kendi çevrelerini nasıl etki ederse, onlara o şekilde cevap verir,” diyen Emerson, hiç zorlamadan zayıf kalmışların yüreğini fethetmeyi başarıyordu.

Schulpforta’da hayat, Fritz kendini hayal dünyasına kaptırırsa sert fakat sakın geçerdi. Okul o kadar sertti ki Fritz’in yaşadığı fiziksel sorunlar bile görmezden geliniyordu. Kurallar gereği, okumaya giden tüm çocukların velayeti, ailelerinden alınıp okula verilirdi. Pforta, Naumburg’a oldukça yakın olmasına rağmen, Fritz evini bile ziyarete gidemezdi. Yemekler genelde bol fakat tatsız olurdu ve okulun çok katı bir disiplin anlayışı vardı.

Öğrenciler yazları saat beşte, kışları ise saat altıda güne başlardı. Kalktıktan bir saat sonra mabede girerlerdi ve kahvaltıda ekmek ve süt olurdu. Ardından beş saat ders görüp sade bir öğle yemeği yerlerdi. Bir buçuk saatlik aranın ardından ikiden dörde kadar ders, ufak bir çay molası, yine saat yediye kadar ders, akşam yemeği, oyun zamanı (spor yok) ve en son başlarında bir nöbetçiyle kaldıkları on iki kişilik yurtlarda saat dokuzda yataklarına girmiş olurlardı. Pazar günleri hariç hiçbir çocuk bir dakika dahi yalnız kalamazdı. Nietzsche gibi gün boyu bir başına hayal kuran bir çocuk için bu eziyet gibi bir şeydi.

Okuldaki odalar gün boyu karanlık olurdu, geceleriye gaz

lambalarıyla aydınlatılırdı. Baş ağrıları yeniden başlayan Fritz, bir tatil günü Jena'daki doktora gönderildi ve elinde yaşamış olduğu görme bozukluğunun çok ciddi olduğunu açıklayan bir mektupla geri döndü. Okul doktoru, Schulpforta'ya yapılan bu haksız itham karşısında küplere bindi. Lisbeth'e göre, okulda kaldığı altı sene boyunca Fritz'e sürekli olarak yanlış teşhisler konulmuştu.

Sindirim güçlüğü, zihin bulanıklığı, baş ağrıları, duygusal yalnızlık ve kendi başına olma arzusu hep beraber bir filozofu doğurdu. O sıralar tüm bunlara bir de okulun rasyonalizmi eklenmişti. Bunlarının etkisindeyken Fritz bir kere, Lisbeth'e Noel hediyesi olarak Strauss'un *Hız. İsa'nın Yaşamı* kitabını hediye etmiş ve evde büyük bir tartışmaya sebep olmuştu.

Fritz evini, özellikle de kız kardeşini çok özliyordu. Pazar öğleden sonraları boş olan iki üç saatinde Lisbeth'le birkaç dakika konuşabilmek için Naumburg'un yarı yolunda bulunan Almrach'teki bir hana yürür, burada kız kardeşine tüm keder ve hayallerini anlatırdı. Okulun, özlem ve hasret gibi duygulara tahammülü yoktu, bu yüzden Fritz duygularını kardeşinden bile saklardı. Tüm bu bastırılmış duygular, Fritz'in hayatında bir ömür boyu sürececek derin izler bıraktı.

Fritz, en çok da kalabalık ortamlarda kendini yalnız hissedirdi. Kederli kadınlarla aynı evde büyümüş tüm yalnız çocuklar gibi, o da en çok tek başınayken veya samimi bir dostuyla mutlu olurdu. Sonraki yıllar kız kardeşine, Schulpforta'daki asıl işkencenin asla yalnız kalamamak olduğunu itiraf etti. Düşünceleri bile belli bir zaman çizelgesine uymak zorundaydı. Hasret kaldığı derin düşünceleri için bir dakika bile ayıramıyordu. Sonunda özgürlüğüne kavuştuğunda, baskılanmış tüm düşüncelerinin, kendini suçladığı düşünceler olması sizce normal mi? Okuldaki bu sıkı disiplin altında düşünmek bile bir suçtu.

Ancak Fritz gururlu bir çocuktı ve Schulpforta standartlarında bile birçok öğrenci arasında kendini belli etmeyi başarmıştı. Bir gün, kendisinden yaşça küçük birkaç çocukla konuşurken içlerinden birinin hiçbir insanın Mucius Scaevola gibi kendi eli-

ni ateşe sokamayacağını söylediğini duydu. Fritz sakince sordu: “Neden ki?”, birkaç kibrit alıp yaktı ve elini hızlıca kılını bile kıpırdatmadan ateşin içerisine soktu. Zaman zaman yaptığı bu eylemi hatırlayan genç Scaevola, geceleri yatağında döner durur, rüyalarına Lisbeth’in yüzü girerdi.

Fritz, 1859’da bir yaz gecesi, büyükannesini, büyükbabası Oehler’in harabeye dönmüş evinin önünde, enkaz ortasında bir başına otururken gördü. Çok geçmeden yaşlı adam hastalandı ve hayatını kaybetti. Rüyalarına duyduğu güven daha da artan Fritz’in yalnızca uyurken özgür kalan bastırılmış duyguları, ileride gündelik hayatının acılı hayalleriyle karışacak ve uyku düzeninin bozulmasına sebep olacaktı.

1859’da bir mektupta bilgi ve evrensel kültüre aç olduğunu söyleyen Fritz, kısıtlı okul müfredatından sıkılmaya başlamıştı bile. Bir yazısında, kalbini dinlediğinde birbiriyle çatışan güçlerin gürültüsünü ve havada güneşe doğru uçan bir kartalın çıkardığı sesi andıran hışırtılar duyduğunu kaleme aldı. Bu kartal figürü Fritz’i hayatı boyunca hiç yalnız bırakmadı.

1860 senesinin yazında Pinder ve Krug’la beraber üç yıl sürececek bir edebiyat kulübü kurdular. Fritz, burada Byron, Hölderlin ve müzikteki şeytani unsurlar hakkında birçok deneme yazdı. Bunun dışında, Siegfried¹⁰ hakkında bir şiir ve *Acı, Doğanın Vazgeçilmez Bir Parçasıdır* adlı bir beste de yazdı. Hep beraber *Tristan ve Isolde*’nin piyano partiyonunu satın aldılar ve Fritz ile Krug, 1862 yılının tüm sonbahar tatilini sabahdan akşama kadar bu eseri çalarak geçirdi. Pinder ve Krug Schulpforta’ya gitmediklerinden, kulüp yalnızca Fritz tatil deyken buluşabiliyordu.

Fritz, aynı senenin ilkbaharında yazdığı *Kader ve Tarih* adlı denemesinde, yaşadığı çatışmayı bu şekilde özetliyor: “Tüm felsefemizin Babil Kulesi’ni andırdığını o kadar sık düşünüyorum ki, sanki cennete varmak tüm büyük arzularımızın sonu olacaktı gibi... İnsanların fikirlerindeki sonsuz kargaşanın talihsiz bir sonucu olarak, gelecekte Hristiyanlığın varsayımlar üzerine ku-

10 İskandinav mitolojisinde bir karakter. (ç.n.)

rulu olduğu anlaşıldığına çok büyük kargaşalar yaşanacak... Ben her şeyi reddetmeyi denedim... Alışkanlık gereği yüce bir amaç için çabalama isteği, tüm toplum biçimlerinin parçalanması, iki bin yıldır belki de koca bir yalanla kandırılmış olabileceğimizin kuşkusu, kendi gurur ve cesaretimizin bilincinde olmamız -kendi içimizde, acı dolu deneyimler ve keyifsiz olaylar bizi çocukluğumuzun eski inançlarına geri yollayana dek tüm bu unsurlarla mücadele veriyoruz.”

Kardeşi, Fritz'in 1862 yılının başlarından beri kendini rahatsız hissetmeye başladığını belirtmişti. Ancak biz, Fritz tüm sıkıntılarını bu zamana dek kız kardeşinden ve ailesinden sakladığı için rahatsızlıklarının çok daha önceden başladığı biliyoruz. Rosalie hala her şeyin sorumlusu olarak Shakespeare'i tutarken, Lisbeth Byron'ı suçlamıştı. Kimsenin aklına tüm bu sorunların kaynağı olarak ev hanesine yönelmek gelmemişti.

Schulpforta'daki rasyonalizm, Schiller'in romantizmi, görme bozuklukları, hastalıklar ve yalnızlık yetmiyormuş gibi tüm bu sıkıntılarına bir de ergenlik eklenmişti. Fritz'in 1862 yılında yaşadığı ağır kasvetin, Lisbeth'le olan haftalık görüşmelerinin bitmesiyle başladığını daha önce hiç kimse fark etmemişti. Lisbeth, eğitimini tamamlamak üzere Dresden'e yollanmış, bu yüzden Fritz o sene kız kardeşini sadece bir kere görebilmişti.

Nietzsche'nin yaşamış olduğu bu huzursuz dönem, bizim hakkında çok az bilgi sahibi olduğumuz bir olayın yaşanmasıyla sona ermiş olabilir miydi? Tüm hayatı boyunca kadınlara karşı fiziksel bir tutukluk yaşayan Nietzsche'nin ilk platonik aşkını bu dönemde yaşadığı söylenir. Bir akşam üzeri Kosen'da arkadaşını ziyarete giden Fritz, orada Anna Redtel adında bir kızla tanışmış ve tıpkı *Genç Werther'in Acıları* veya *Adolphe* romanlarındaki ideal aşklar gibi genç kıza âşık olmuştu. Ancak, onu sadece uzaktan sevmek istiyordu. Acaba genç kıza hangi kitapları vermeliydi, ona hangi parçayı çalsa hoşuna giderdi? Beraber piyano çaldılar, Nietzsche, genç kıza şiir ve şarkılar yazmıştı. Ancak ne yazık ki genç kız kısa bir süre sonra ortalıktan kayboldu.

Tam olarak tarihini bilemesek de Lisbeth abisinin Schulpforta'da yaşadığı sıkıntıların 1862 senesinin ilk dokuz ayında iyice şiddetlendiğini söylüyor. Görme sorunları ve baş ağrılarının yanı sıra Fritz, sık sık soğuk algınlığı geçiriyor, boğaz ağrıları çekiyor ve artık eskisi kadar sık çalışmıyordu. O sıralar Fritz, okulda tanıştığı Garnier ile sıkı bir dostluk kurmuş, eğlenmesine müstehcen yazılar yazmış ve beraber Byron ve Shakespeare kılığında oyunlar oynamışlardı. Ancak Fritz, çok geçmeden bu oyunlardan büyük bir tiksintiyle uzaklaştı. Garnier, daha sonraları Fritz'in, yüzüne göre epey çukurda kalan gözlerinin garip bir parıltısı olduğunu belirtirken okuldaki hocaları, Fritz'in kendilerine hep büyük bir alayla baktığını düşündüklerini söylediler. 1863 senesinin Nisan ayında, bir gün sarhoş olan Fritz, ertesi gün eve göndermek üzere kasvet dolu bir mektup yazdı. Mayıs ayındaysa sanki ruhu yeniden doğmuş gibi üniversite eğitimi üzerine planlar yapmaya başladı. Andler'a göre bu tarihten itibaren Nietzsche kendini, tanrıların kurmuş olduğu düzene karşı gelen ve bunu hayatıyla ödeyen Prometheus gibi hayal etmeye başlamıştı.

Yalnız kahramanımız artık yüksek ahlak kurallarıyla yaşayan ve tamamen özgür olmaya cüret edebilen biri olmuştu. İçinde bir hırs doğmuş ve kendini büyük bir şevkle yeniden derslerine vermişti. Böylece öğretmenleri Fritz'i yeniden örnek bir öğretim üyesi olarak görmeye başlamışlardı. Bu sıralar Fritz, genellikle tutku ve arzularını okul arkadaşları Gersdorff ve Deussen'le paylaşıyordu.

1864 senesinin Nisan ayında, tüm okul Shakespeare'in doğumunun üç yüzüncü yıl dönümünü kutladı. Halka yapılan gösterilerin birinde Fritz, Shakespeare'in Henry Percy karakterini canlandırmış ve performansıya çok büyük övgüler toplamıştı. O sıralar Fransız Devrimi hakkında bulabildiği tüm kitapları büyük bir hırsla okuyan Fritz, aynı zamanda antik Yunan'da Byron'ın karakterlerine uyan kahramanlarını araştırmıştı.

Okul gelenekleri gereği mezun olan her öğrenci, okula teşekkür niyetinde Latince bir deneme yazardı. Öğretmenlerinin

tavsiyesi üzerine Fritz, konu olarak Megara'lı şair Theognis'in hayatını seçti ve böylece eğilim göstermekte olduğu alanda çalışmalar yapmaya devam etti. Theognis, kibirli bir aristokrat ve ahlak kuramcısıydı. Avam idaresini küçümser ve her fırsatta bu kavramı büyük bir gururla ayaklar altına alırdı. Fritz'in deneme yazısı da Theognis'e duyduğu sempatiyi işliyordu. Ona göre Theognis, ideal bir toplum demekti. Nietzsche'nin ilerideki fikirlerinin temel taşlarını bu denemede açık bir şekilde görebiliriz.

Fritz, okuldan ayrılmadan önce kaleme aldığı hayat öyküsünde bu satırları yazdı: “Artık üniversiteye başlamak üzere olduğumdan, şimdi söyleyeceğim kuralları ilerideki gelişimim için kaçınılmaz buluyorum: Birçok konuya gereksizce hâkim olma isteğimi engellemem ve ilgi duyduğum konuların tüm sebeplerini keşfedebilmek için en derin noktalarına kadar soruşturmaya daha da gayret etmem gerek. Eğer yöneldiğim konular birbirleriyle çakışacak olursa, hiçbir itirazım olmamalı, neticede ara sıra buna benzer çatışmaları kendimde de görüyorum.” Ve şunları ekledi: “Gençlik yıllarımı pek hatırlamıyorum, bana söylenen az şeyi de tekrar etme niyetinde değilim.”

Böylece hayatındaki en önemli üçüncü yolculuğa başlayan Fritz, 7 Eylül 1864'te Schulpforta'dan son kez ayrıldı.

V

Nietzsche, dostu Paul Deussen'la önce kendi evinde, ardından Oberdreiss'de Deussen'in evinde keyifli birkaç hafta geçirdi. İkisi de ekim ayının ortası gibi Bonn Üniversitesi'nde eğitimlerine başladılar. Tüm tatil boyunca neşesi yerinde olan Nietzsche'nin hapsedilmiş ruhu, bu tatilde biraz olsun serbest kalabilmişti.

O zamanlar Alman üniversite öğrencilerinin özgür hayat tarzına kendini kaptıran Nietzsche, hayatı dolu dolu yaşamaya kararlıydı. Büyük bir mutlulukla Franconia Kulübü'ne üye oldu ve altı ay boyunca hiçbir duygusal sıkıntı çekmeden çeşitli öğrenci şenliklerine katıldı. Ailesi Nietzsche'yi savurgan olmakla suçluyor, Nietzsche ise harçlığının yetersiz olmasından yakınıyordu. Bu durumdan şikayetçi olan her iki taraf sonunda bir mutabakata vardı ve olayın yatışmasıyla Nietzsche dostlarıyla beraber şarkılar söylemeye, içmeye ve gönlünü eğlendirmeye kaldığı yerden devam etti.

Bir keresinde, bir eğlence sonrası Lisbeth'e bu anlamsız satırları yazdı: "Tüm bilincimle söylüyorum ki kalın kafalı biri olmadığımı belirtmekte çok haklıyım." Heves ettiği şeyler arasında düello da vardı fakat bir türlü kendine denk bir rakip bulamıyordu. Bir gün bir arkadaşına gitti ve: "Ben burada yeniyim, yani bir düello yapmalıyım. Seni sevdim sayılır. Hadi savaşalım!" dedi. Arkadaşı teklifi kabul etti ve düello sonucu Nietzsche hafif yaralandı. Daha sonraki yıllarda, Bonn'daki bu senesinden, iki farklı büyüme dönemi içeren bir rüya olarak bahsetti.

Eğitimini felsefe ve annesinin isteği üzerine ilahiyat alanlarında yapmaya karar verdi. Tarih ve sanat derslerinin yanı sıra Ritschl ve Jahn'dan aldığı dersler kendisinde ayrı bir zevk uyandırıyor. Bu arada bol bol klasik müzik dinlemiş, Schumann tarzında birkaç beste yapmış ve dostu Deussen'la çıktıkları yürüyüşlerde gelecek hakkında uzun uzun konuşma fırsatı yakalamıştı.

Ardından her şey geri tepti ve Nietzsche, yeniden yalnız kalmaya başladı. Artık neşe içerisinde geçirdiği bu altı ay ona tamamen boşa harcanmış gibi geliyordu. Keyifle geçinip giderken beklenmedik bir olay mı yaşamıştı yoksa? Belki bunun sebebinin Deussen'ın çok sonraları anlattığı bir hikâyede bulabiliriz. Görünüşe göre Nietzsche bir gün Köln'e gitmiş ve bir hizmetkâr sayesinde şehrin gezip görülecek yerlerini öğrenmişti. Rehberinden kendisini güzel bir restorana götürmesini isteyen Nietzsche, görevlinin onu bir geneleve götürmesi üzerine, kendini birden ince tül elbiseler içerisinde beklentili gözlerle bakan fahişeler arasında bulmuştu. Bir süre bu durum karşısında sersemledikten sonra, soluğu, Deussen'e anlattığı üzere "etrafında ruha sahip tek şey olarak gördüğü" piyanonun başında almış ve hızlıca birkaç şey çaldıktan sonra büyük bir hışımla kapıdan çıkarak orayı terk etmişti.

Nietzsche, kadınlara karşı fiziksel tutukluğunu daha da güçlendiren bu olaydan sonra mı Franconia Kulübü'ne yeni bir düzen getirmeyi kendine görev edinmişti? Andler, Nietzsche'nin bu isteğini hâkimiyet kurma ihtiyacına bağlıyor, bu belki de doğrudur ancak Fritz'in yaşadığı bu deneyimin süreci hızlandırdığı da kuşkusuz bir gerçek. Her halükârda, Nietzsche, gerçek bir Alman reformcu kimliğiyle kulüpteki arkadaşlarına sarhoşlukları ve cinsel hayatları üzerine sitem etmiş ve onlara çeşitli öğütler vermişti.

Nietzsche'nin kendine tamamen egemen olabilme arzusunu hepimiz biliyoruz. Bundan birkaç sene sonra yazdığı *Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine* kitabının büyük bir kısmını, öğrencileri üniversiteye gittiklerinde edindikleri ani özgürlüğe yeterince hazırlayamadıklarından yakındığı Alman devlet okullarını

eleştirmeye ayırdı. Tüm bu suçlamalar karşısında Schulpforta da kendine düşen payı aldı elbet.

Nietzsche, başka bir yerde bu konu hakkındaki görüşlerini bu şekilde açıkça belirtiyor: “Kraliyet okulundan gelip de üniversiteye başlayan bir öğrencinin, bunca yıl ders görmesine rağmen ne kadar kötü bir eğitim aldığını fark etmenin şaşkınlığı içerisindeydim. Her ne kadar kendini beğense de düşüncelerini ifade etmeyi beceremiyordu. Henüz bir kadının dostluğunun sıcaklığını hissetmemiş bu çocuk, hayatı kitaplardan öğrendiğini sanıyor ancak her şey ona garip ve tatsız geliyordu. Bonn’a ilk geldiğimde ben de tam olarak böyle hissetmiştim. İşlerin bu talihsiz akışını değiştirmek için verdiğim kararlar her zaman doğru olmadı. Tatsız ilişkiler ve düşünmeden üstlendiğim sorumluluklar, üniversite-deki ilk yılımı benim için çekilmez kıldı.”

Başka bir deyişle hayattaki gururu yüzünden, henüz kendine tamamen egemen olamayışını kabullenemiyordu. Eğer Tolstoy gibi kendi kendini fethedemezse, başkalarına öğütler verebilirdi ancak. Ne yazık ki dostları, gençlik cehaletiyle verilmiş bu sinirli nasihatleri hoş karşılamadı, böylece Nietzsche kendini yenilmiş halde ve yine, tahmin ettiği gibi, bir başına buldu. Yalnızlığa mahkûm yaralı ve gururlu bu çocuk, ancak geceleri yatağa girdiğinde yaralarını sarabiliyordu. Bonn, Sabahın Oğlu için hapis demekti.

VI

Nietzsche'nin Bonn'daki ilk altı ayı sakin geçmiş fakat gelecekte üzerinde büyük izler bırakacak güçlü bir kişiliğin etkisi altına girmişti. Bonn'da ders veren ünlü filolog Ritschl, kendine has bir cazibeye sahip, istekli ve bir o kadar da sert bir bilim insanıydı. Genç Nietzsche, çok geçmeden bu adamın büyüüne kapılmış ve sayesinde kendine duyduğu güven geri gelmişti. Schulpforta'lı bu çocuk, bilgiye olan açlığının durmak bilmez ve dağınık halinden sürekli yakınırdı. Ritschl'in hızla artan etkisi altında, bir gün bu satırları yazdı: "Sakince derinlemesine düşünebileceğim, hiç durmadan mantığımı kullanabileceğim ve sonuçlarıyla ruhumu etkilemeyecek bir bilim dalı arzuluyordum. Aradığımı filolojide bulabileceğimi düşündüm."

Yukarıda belirtmiş olduğum kelimelere dikkatinizi çekerim, bu kelimeleri Rohde'nin daha sonraları Nietzsche'den bahsederken yazdığı bu satırla bir karşılaştıralım: "Hem dış hem iç temizliğinden, temiz namusundan ve ağırbaşlı tutum ve hareketlerinden..." Burada Nietzsche'nin kadınlara karşı olan tutukluluğuna işaret eden bir şeyler var mı? Acaba Nietzsche, "kadınların ruhunu etkileyeceğinden" mi korkmuştu? Böylesi bir korkunun, Schopenhauer'a karşı hissettiği sempatiyle bir ilgisi olabilir miydi?

Nietzsche artık hayattan soyutlanmak ve filolojinin dünyasında kendini kaybetmek istiyordu. Görüldüğü üzere yeni metresini bulmuştu fakat bununla beraber yeni sorunlar da gün yüzüne çıkmıştı. İlahiyat derslerini, kendisini doğduğu günden

beri bakanlıkta çalışırken görmek isteyen annesi için alıyordu. Schulpforta'daki rasyonalizm, tüm inancını kırmıştı ancak yine de Nietzsche soyadını taşımaktan dolayı büyük bir gurur duyuyordu ve ailesinin en büyük onuru, güçlü dini temelleriydi. Tabii Rosalie halası, gizlice bu temelden biraz sapmış sayılırdı.

Genç Nietzsche, sorunlarına bir çözüm bulabilmek için bir gün Ritschl'e danıştı. Saygın profesör, tek bir konuşmada Fritz'in tüm dertlerine derman oldu. Tarafsız bir bilim insanı olması gereken bir filolog, kasıtlı inançlar tarafından etkilenirse nasıl serbest araştırmalar yapabilirdi? Bu yarım saatlik konuşma, Fritz'in aile geleneklerine olan son bağı koparmaya yetti. Sürekli şiddetli fiziksel ve ruhsal acılarla yaşayan ve verdiği cüretkâr örneklerle gerçeği gözler önüne seren Ritschl, bir kahraman ve tanıdığı en asil adam değil de neydi? Pforta bir hapisti ve Nietzsche özgürlüğü arıyordu. Sonunda aradığı özgür yolu bulmuştu. Okulundan, evinden, Tanrı'dan, korkularından ve tüm dürtülerinden kurtulup özgür kalabilecekti sonunda.

Nietzsche, Paskalya tatilinde evi Naumburg'a bir ateist olarak döndü ve ilk defa Komünyon Ayini'ne katılmayı reddederek annesini büyük bir hayal kırıklığına uğrattı. Rosalie halası, her başarılı din bilimcinin hayatında bu gibi kuşku yaşadığı anlar olduğunu belirterek bu gergin ortamı yatıştırmaya çalıştı.

Elisabeth'e göre bu tatilde abisi, buğday teni ve dik duruşuyla güçlü ve kendine güvenen bir havaya sahipti. Frankfurt'ta Goethe'nin evini ziyaret ettiklerinde bu "büyük din bilimcinin", Goethe'yle aynı boyda olduğunu fark ettiler. Nietzsche, ileride Leipzig'i ziyaret ettiğinde, Goethe'yle diğer benzer yönlerini de keşfedecekti.

Annesiyle yaptığı dini konuşmalar, genellikle kız kardeşinin de kendisine katılmasıyla tatilde ufak çaplı gerginliklere sebep oluyordu. Bu kavgalarda çoğu kez, Strauss'un *Hız. İsa'nın Yaşamı* kitabının da sözü geçiyordu. Elisabeth'e göre o günden sonra annesi, her iki çocuğunun da gereğinden fazla idealist ve bağımsız olduğu fikrine kendini inandırmış ve sürekli olarak çocuklarına

hayatın gerçek yönünü göstermeye ve başkalarının fikirlerine saygı duymayı öğretmeye çalışmıştı. Fritz annesinin bu çabalarını büyük bir sakinlikle karşılıyordu ve ona karşı kaba davranmak istemiyordu, çünkü Nietzsche ailesinde kendinden yaşça büyük birinin fikirlerine karşı çıkmak, büyük bir kabalıktı.

Bir gün, Naumburg sokaklarına bir panayır kuruldu. Balon satan bir adamcağız, sert rüzgâra karşı balonlarının uçmasını engellemeye çalışıyordu. Nietzsche kız kardeşine döndü ve yüzünde gülümsemeyle: “Adamın hali annemize benzemiyor mu?” dedi. Tam o sırada sert bir rüzgâr esti ve adamın elindeki balonların birkaçını uçurdu. Bunu gören Nietzsche ekledi: “Görüyorsun ya işte, uçacak olan zaten uçuyor.”

Böylece genç Nietzsche Bonn’a döner dönmez ilahiyat derslerini bıraktı. Artık bir din bilimci değil, ahlak kuramcısıydı. Evde şüpheleriyle baş başa kalan Lisbeth, dini sorularına bir cevap bulabilmek için abisine mektup yazdı. Nietzsche’nin kız kardeşine verdiği cevap, seçmiş olduğu yolu açıkça gözler önüne seriyordu: “Bir dönüm noktasındasın. Ruhsal huzur ve mutluluk mu arıyorsun? Öyleyse, inan! Doğruyu takip ettiğinden şüpheli misin? Öyleyse, araştıır! Ancak bu iki yol arasında birçok dönüm noktası var. Önemli olan senin gerçekte neyi arzuladığın.”

Nietzsche artık kendini tamamen araştırmalarına vermişti. Boşa harcadığı ayları telafi etmesi gerekiyordu. Bir şeyler yaratmak için can atıyordu ancak kendini ifade etmekte zorlanıyordu. Sessizliğe hapsolmuş bir halde, kalbinde büyük bir acıyla, bu yeni bilim dalının içindeki boşluğu doldurmasını umarak, Ritschl’le filoloji üzerinde çalışmalar yapmaya başladı.

Bu yeni tutkusuyla doğru orantılı olarak eleştirel yönü de gelişmişti. Bu yüzden birçok dostu Nietzsche’den uzaklaşmış, Nietzsche de artık gezintilerine tek başına çıkmaya başlamıştı. Bir keresinde arkadaşına, Franconia Kulübü’ne katılmaktan duyduğu pişmanlığı anlatan bir mektup yazdı: “Kulüp, kendi ilkelerimi çiğnememe sebep oldu. Kurumların veya bireylerin neye benzediklerini keşfedebilmek için asla gereğinden fazla uymamalıyım.”

Tabii Nietzsche'nin asıl memnuniyetsizliğinin sebebi bu değildi. Dünyayı o reddetmemişti, dünya onu reddetmişti. Cennetten bir günah keçisi gibi atılmıştı. Sonuç olarak koskoca bir yılı boşa geçirmiş ve Ritschl de yeterince değer görmediği Bonn'dan ayrılma kararı almıştı. Bundan iki sene sonra Nietzsche bu konu hakkınca, kendine pek güvenmediğini ve etrafındakilere "hükmetmeyi" başaramadığını itiraf etti. Artık sinirleri romatizma ağrılarına sebep olmaya başlamıştı.

O sonbahar Nietzsche, Bonn'u bir firari gibi terk ederek dördüncü önemli yolculuğuna çıktı. "Vapur yanaştı, aceleyle bindim. Yağmurlu ve is kokulu gecede gözlerim köprüye daldı ve nehrin kıyısındaki minik ışıkların yavaşça yok oluşunu izledim. Her şey sanki kaçıyormuşum izlenimi uyandırıyor."

VII

Osene Nietzsche tatilini evde geçirdi. Bonn’la olan tüm ilişkisini sonsuza dek kestiğinden beri romatizması iyileşmiş ve neşesizliği üstünden kalkmıştı. Annesi hâlâ dini inancını kaybettiği için mutsuzdu, üstelik Nietzsche yakında Ritschl’ın sadık oğlu olarak Leipzig’e gidecekti.

Böylece Nietzsche’nin beşinci önemli ve umut dolu yolculuğu başladı ve 17 Ekim 1865’te Leipzig’e vardı. Ertesi gün Akademi Kurulu’na şehre geldiğini duyurdu. Gelişiyile ilgili iyi işaretler alıyordu. Goethe’yle aynı boyda değil miydi? Yüzyıl önce o gün Goethe de Leipzig’e bir öğrenci olarak gelmişti. Tarih tekerrür ediyordu, geleceği parlaktı. Kitaplardan bilgi edinmek yerine, başarılı bir öğretmen olmayı Ritschl’dan öğrenecekti. Böylece yeni Goethe herkesin üzerinden yükselecek ve cennette Tanrı’nın ateşi için savaşp, bu ateşi altındaki nankör dünyaya hediye edecekti.

Nietzsche’nin Ritschl’de fark ettiği şey, ahlaki başarısından ziyade zekâyâ dayalı olağanüstü bir zihinsel güce sahip olmasıydı. Ona göre böylesi bir zihinsel güç, ahlaktan çok daha önemliydi. Kendi zihinsel gücü de dini geride bırakmasını sağlamamış mıydı zaten?

Ritschl, Nietzsche’ye kendi doğrularını bulmasında yardım etmiş ve bu yeni özgürlüğünde ona destek olmuştu. Ancak çok geçmeden Nietzsche’nin ilgisini, daha etkili başka bir güç çekti. Daha sonraları belirttiği gibi, ateizm onu Schopenhauer’a götürmüştü. Bundan kısa bir süre sonra yazdığı otobiyografisinde bu satırları kaleme aldı: “Bir gün yaşlı Rohn’un ikinci el dükkânında

bir kitap buldum ve tereddütle sayfalarını çevirmeye başladım. O an şeytan bana fısıldadı: ‘Kitabı al!’ Odama girdiğimde bulduğum hazineyi alıp kendimi bir koltuğa attım ve bu güçlü ve kasvetli dehanın zihnimi ele geçirmesine izin verdim. Her satırın vazgeçmeyi haykırdığı bu kitapta, tüm dünyanın, hayatın ve kendi zihnimin korkunç bir ihtişamla yansıtıldığı dev bir ayna gördüm. Eşsiz bir sanat gözüyle hastalığı ve şifayı, sürgünü ve barınmayı, cenneti ve cehennemi buldum. Kendini tanımanın ve hatta kendini bitirmenin gerekliliği beni zorla ele geçirdi. Bu ani değişimin izleri, kendimi suçladığım, iyileşebilmek ve tüm insanlık ruhunun yenilenebilmesi için göğsü doğru çaresizce baktığım günlüğümün huzursuz ve kasvetli sayfalarında hâlâ bulunabilir.”

Bu hikâyeyi unutmayın. Nietzsche kitaba rastladığında tek başına yürüyordu. Ardından kitabı alıp eve götürmesi için bir şeytan fısıldadı. Sayfalarında kendini ayna gibi yansıtan yalnız bir kahramanı, hastalığı ve şifayı, sürgünü ve barınmayı, cenneti ve cehennemi keşfetti. Onu baştan çıkaran şeytan, kalbine girmişti. Gözlerini yükseklerle dikmişken ve tüm insanlığa karşı bir kahraman gibi hissederken, kendini bitirme ihtiyacı tarafından sonsuza dek ele geçirilmişti.

Nietzsche, henüz yirmi bir yaşındayken dipsiz bir kuyuya düşmüştü. Damarlarında Alman reformcuların kanı gururla akıyordu. Öğrenme arzusu yerini reform arzusuna bıraktı. Dünyayı, kendini ele geçiren şeytan görüntüsüyle yeniden şekillendirdi, tüm değer yargılarını değiştirdi ve zihninde cennetle cehennemi evlendirirdi. Cennet onun gelini, o da cennetin efendisiydi ve şeytan tahta çıkıp zalim topuğunun altında kadını ezdi.

Her şeye rağmen sevdiği şeyleri öldürmek ona işkence gibi geliyordu. Kendini daha önce hiç kimsenin olmadığı kadar acımasız olmaya zorlamalıydı. Cennetin siperlerinde şiddetle esecek, meleklerle karşı zaferler kazanacak ve Thor’un baltasını Tanrı’nın göğsüne saplayacak kadar acımasız olmak, ona göre kutsal bir şeydi.

“Tüm düşünce ve arzularımı, kendimi küçümsemişim melan-

kolimin önüne koyarak, daha sert, adaletsiz ve kendinden nefret eder biri oldum. Hatta kendime bedensel ceza bile uyguladım; kendimi iki hafta sabah ikide uyumaya ve saat tam altıda kalkmaya zorladım. Sinirsel asabiyetime yenik düştüm. Hayatın cazibesi, gösterişi ve düzenli çalışma disiplini bana engel olmasaydı, aptallığım beni daha ne kadar ileri götürürdü kim bilir?” Öfkeli doğası onu sağlığına geri getirmenin yollarını ararken, şeytan ve insan, içinde hâkimiyet için savaş veriyordu. Dış dünyasındaki çekişme ise artık Ritschl ve Schopenhauer arasındaydı.

Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*’nda Raphael’in *Transfiguration* tablosunu kendi deneyimlerini temsil eden bir eser olarak değerlendirdi. “Resmin alt yarısındaki ele geçirilen adam,¹¹ çaresizlik içindeki insanlar, dehşete düşmüş öğrenciler, bize dünyanın eşsiz temeli olan ebedi acının yansımasını gösteriyor. Daha sonra bu görünümünden, saf mutluluk ve acısız düşüncelerden süzülerek insanların şaşkın gözlerinde parlayan ışıqla yeni bir hayali dünya doğuyor.”

Benzer bir hayali dünya, Schopenhauer’ın *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya* kitabını açar açmaz da aklına gelmişti. Bu dünya Apollo’nun dünyasıydı ve buraya klasik çalışmalarında kurulmasına yardım ettiği bir filoloji kulübünde eski Yunan aristokrat Theognis hakkında ders verirken Erinyelerden¹² kaçarak gelmişti. Nietzsche, bu yazının bir taslağını, Ritschl’e gösterdi ve Ritschl, sevgi dolu övgülerle ona bu eserini bir kitap olarak yeniden yazmasını tavsiye etti. Onu dinleyen Nietzsche, 1866 yılının Paskalya tatilini, Prusya-Avusturya savaşının önemli günlerinde bu kitabı yazarak geçirdi. Profesörün övgüsü, Nietzsche’nin kendine olan sevgisini yerine getirmişti ve böylece ikili arasında gerçek bir yakınlık başladı. Artık Nietzsche, üç dört günde bir Ritschl’i görmeye gidiyordu.

Ritschl başarılıydı ancak Schopenhauer daha da başarı-

11 Burada babasının cenazesini hatırlamış olabilir miydi?

12 Grek ve Roma mitolojisinde evrendeki düzenin ve doğa yasalarının bekçileri. (ç.n.)

hydı. Bu haksız savaşın sonucunda Schopenhauer üstün geldi ve ona hükmeden yeni üstadının esiri olan Nietzsche, boşlukta ve düzensizlikte kendi Nirvana'sını aramaya koyuldu. Lisbeth bir keresinde, Schopenhauer'ın Nietzsche için sadece bir kitap değil, aynı zamanda bir dost olduğunu belirtmişti. Tüm çocukluğu ve gençliği boyunca baba özlemi çeken Nietzsche için Schopenhauer, bir nevi bir baba figürü demekti. Altı sene önce Schopenhauer hayattaydı ve belki de babasını ziyaret etmişti. Düşüncesi bile onu heyecanlandırıyordu. Ancak Schopenhauer artık hayatta değildi ve bunu bilmek kendisine acı veriyordu. Bu farkındalığın ardından gelen sinir krizlerinde, Virgil¹³ benzeri hayali bir figür onu derin gölgelerin arasından çekerek hayata bağlardı.

Schopenhauer'ın dünyası, insanlığın kalbini donduracak cinstendi. Onun buzlu cehenneminde bir Tanrı yoktu. Onun dünyası, Tanrı'dan uzakta, zaman, mekân ve ebedi yokluğa bağlı sert yasalarca yönetilirdi. Akıldan uzak kör bir İrade, hiçbir İlahi Takdir beklemeden, canlılara hayat verir, kendinden beslenir ve insanların acılı arzuları karşısında tek başına ebediyen açlık çekti. Açlığının ona zorla oluşturduğu insanlığı görmezden gelir ve gelişim kavramını bu acınası atomların bir yanılması olarak görürdü. Aç ve bilinçsiz bir halde, boş bir tahtın altında dehşetle anlamsızca konuşup duran ebedi bir aptaldı o.

Bu yüzden Lucifer, insanlarla kendi acısını paylaşır, acısını dindirmek için onları bir çukura çeker ve insanlar tarafından terk edilen Tanrı'yı yalnız, cenneti de boş bırakırdı. Böylece artık "Yalnız Kahraman" olmayan Lucifer, Tanrı'nın konuklarının cenneti inkâr edeceklerini bildiğinden büyük bir zafer yaşardı.

O yılın kasım ve aralık aylarında Nietzsche'nin eve yolladığı mektuplar, bu yeni peygamberinin karamsarlığıyla doluydu ve gerçek bir Alman reformcu kimliğiyle ailesini kendi görüşlerine inandırmanın yollarını aradı. Yine de kız kardeşinin söylediğine

13 Dante'nin *İlahi Komedya*'sında cehennem ve araftaki yolculuğunda kendisine yardım eden rehber. (ç.n.)

göre Nietzsche, düşmanının doğum gününde ateşkes yapar, böylelikle Noel tatilleri keyifli geçerdi.

Nietzsche, Leipzig'e geri döndüğünde kendini tamamen özgür hissetti. Bonn'daki yenilgisi artık geçmişte kalmıştı. Sonunda dikkate alınması gereken bir güç olabilmeyi başarmıştı ve artık çevresine hükmedebiliyordu. Yalnızlık, ödemesi gereken önemsiz bir bedeldi sadece. Tüm bunların ortasında kalmışken kendini özgür hissedemez miydi? Paskalya'da Gersdorff'a Manfred karakterinin ağzından bu satırları yazdı: "Dün kasvetli bir fırtına koptu, aceleyle yakınlardaki Leusch tepesine koştum (belki bu kelimenin anlamını bana açıklayabilirsin). En tepede bir kulübe gördüm, bir adam, onu izleyen oğlunun karşısında iki çocuğu katlediyordu. Birden bir gürültü koptu ve yeryüzüne şimşek ve dolu yağmaya başladı, tam o sırada tarif edilemez bir esenlik ve haz duygusuna kapıldım... Benim için iradesiz bir adamın ne önemi vardı? İncil'deki sonsuz "Yapmalısın" ve "Yapmamalısın" söylemlerini neden umursamalıyım? Bence yıldırım, fırtına ve dolu farklı dünyalara aitler. Ahlaki değerlerden yoksun, özgür birer güç gibiler! Ne kadar mutlu ve güçlüler, aklın karmaşasından etkilenmeyen saf bir iradeye sahipler!" Bunlar, Hz. İbrahim'in, oğlu İshak'ı bağışladığı ve onun yerine çocukları kurban ettiği Aslan tepesindeki hayali düşünceleriydi.

Nietzsche, Odin'in karanlık güçleriyle tek başına, kendi yolunda korkmadan ilerliyordu. Sinir bozukluğu yüzünden cesaret olgusunu hiç olmadığı kadar sık düşünmeye başlamıştı. Katlanılamaz yenilgi hatıralarıyla Bonn'dan ayrılalı henüz sadece birkaç ay olmuştu.

Sinir bozukluğunun, aslında sahip olmadığı cesareti tüm gücüyle var olmaya iten zorlayıcı bir etkisi vardı. Güç, onun için her zaman bir kesinlik olmalıydı ve felsefe, kalbinin ihtiyaçlarına cevap vermeliydi. Schopenhauer ona, hasta bir kalbin ancak acı çekerek ve vazgeçerek arınabileceğini öğretmişti. Tüm bu yanılsamaların farkında olup onları reddeden kalp, içinde oluşan bu boşluğu saf ruhuyla doldurabilir ve böylece kendi kaderini ve

değerlerini yaratabilirdi. Tek gerçek, bu değerler ve kaderdi. Bu saflaştırılmış benliğin içinden, Tanrı ve insanlık kavramları onun için yalnızca birer hayali yanılsama olan Yalnız Kahraman doğdu. Bu kahraman tek yaratıcıydı. Bütün insanlar kahraman olursa, bu herkes Tanrı olur demektir ve sahip oldukları dünyada krallar gibi yaşayabilecekleri anlamına gelirdi. Böylece Kahraman, insanlığı özgürleştirmek için çabalayabilirdi.

Schopenhauer, bilgeliğe çıkan yolun, yok oluştan geçtiğini savunur. Ona göre, öz saygımızı yaralayan dünyayı inkâr ederek yok edersek eğer, bu küçük insanlara hükmeden süper insanlar olarak tuttuğumuz kinleri unutup, Tanrı ve insanlık yüzünden haksız yere acı çektiğimiz gizli tutkularımızı gerçekleştirebiliriz. Schopenhauer, düşüncelerinde hem insanların arasında hem de onların üstünde bir başımıza yürüdüğümüz yaşamdan gizli bir kaçış demektir. Fakat, ne yazık ki bu yalnızlık, dostluk için ve büyüklüğümüzü paylaşabilmek adına bir Tanrı için şiddetli bir istek uyandırır.

VIII

1 865'te Prusya ile Avusturya arasında çıkan savaş, Nietzsche'yi koyu bir Prusya vatandaşı yapmıştı. Orduya katılabilmek için tam iki kez gönüllü olmuş, ancak her seferinde görme bozukluğu sebebiyle reddedilmişti. Nietzsche, o zamanlar Spandau'da subay olan dostu Gersdorff'u sık sık düşünürdü. Bir gün savaştan sonra, Prusya ordusu ona ahlaki değerleri hiçe sayan bir güç gibi görüldüğünde, dostuna bu satırları yazdı: "Böyle bir ordumuz olduğu için ve - *horribile dictu*¹⁴ - böyle bir bakanımız olduğu için gurur duymalıyız." Peki Saksonya'ya ne olacaktı? Genç Treitschke¹⁵ ve dostları, Saksonya'nın Prusya'ya katılması için bir çağrıda bulundu. Nietzsche, güçlü ve kuvvetli Prusya ruhunun sürdürülebilmesi için onlarla hemfikirdi. Aynı zamanda Fransa'yla yaşanacak savaşı da öngörmüştü. Eğer Paris, Avrupa'nın merkeziyse, yenilgiye uğrayan Avusturya, yakında destek için Fransa'ya dönecekti. Bu yüzden Prusya'nın iyiliği için Fransa'nın zamanında yenilgiye uğratılması gerekiyordu.

Nietzsche, ordu tarafından reddedildiği için bir nevi rahatlamış sayılırdı. Ne olursa olsun, Leipzig'deki ikinci yılı oldukça keyifli geçiyordu. İdeal bir savaş geçirmiş, ideal bir filozof olmuş ve şimdi de uzaktan ideal bir kadını seviyordu. Aktris Hedwig Rababe ile nasıl tanıştıkları bilinmese de birkaç kere görüşmüş, Temmuz 1866'da Leipzig'de sahne aldığı hiçbir geceyi kaçırmamıştı. Nietzsche bu kadını "zarif melek" diye severdi. Daha sonraları

14 Ltn. *horribile dictu*, söylemesi güç. (ç.n.)

15 Heinrich Gotthard von Treitschke. Milliyetçi Alman tarihçi ve siyasi yazar. (ç.n.)

Maximilian Harden, aktrisin Nietzsche'nin tüm hayatı boyunca hayranlık duyduğu ideal kadının vücut bulmuş hali olduğunu söyledi (Elisabeth'e göre de bu tabir doğrudu). Kız kardeşi bir keresinde, aktrisin hayatının saflığından şüphe ettiğini söyleyen birine karşı abisinin duyduğu öfkeye şahit olmuştu. Eğer Hedwig Raabe, Nietzsche için sadece platonik bir aşksa, bu aşk oldukça güçlü olmalıydı, çünkü Férster, Nietzsche hakkında yazdığı biyografide, hayatına daha önemli kadınlar girmiş olmasına rağmen, yalnızca Hedwig Raabe'in fotoğrafına yer vermişti.

O yaz ülkede kolera salgını patlak verdi ve ekim ayında Nietzsche annesiyle Kosen'e yerleşti. Nietzsche'nin hastalık korkusu belki de ilk olarak bu sıralar başlamıştı. Salgın boyunca hastalığa iki kez yenik düştüğüne inanan Nietzsche, koleradan ölen bir adamın cesediyle aynı evde geçirmek zorunda kaldığı geceyi ömrü boyunca asla unutamadı. O geceyi daha sonraları, Fransa-Prusya savaşında ambulans görevlisi olduğu zamanlar da hatırlayacaktı.

Rosalie hala, 1867 senesinin Ocak ayında hayatını kaybetti, Nietzsche halasının kaybını kabul etmekte güçlük çekti. Defalarca annesiyle arasında yaşanan tartışmalarda kendini siper etmiş, Nietzsche ailesinin gelenekleri için çabalayıp durmuştu. Nietzsche, bu olaydan sonra kız kardeşine olan sevgisi dışında tüm aile bağlarını kesti. Rosalie hala, Nietzsche'ye meslek seçiminde az da olsa özgürlük sağlayacak bir miras bırakmıştı. Ancak ölmeden önce, her şeyi kendisi idrak edebilecek yaşa gelene kadar felsefi görüşlerini kız kardeşiyle paylaşmayacağına dair söz verdirtmişti.

Nietzsche halasına verdiği bu sözü tuttu, ancak bu onun için hiç de kolay olmadı. Hırsını alabilmek için dostu Rohde'yle ağaçlara pentagramlar kazıyıp, çeşitli tabancalarla Tanrı'nın sembollerine ateş etti. Nietzsche birkaç yıl sonra bu olayları, bilinmeyen bir nedenle Bonn'da yaşanmış gibi yazdı.

1867 senesinin yazında Rohde'yle tatile çıkan Nietzsche, tatil sonrası evinde keyifli birkaç hafta geçirdi. Ardından 30 Eylül'de

askerlik görevine çağrıldı. Normalde görme bozukluğu sebebiyle muaf olması gerekiyordu, ancak tıbbi muayene sırasında yanlış gözlük takmış ve bu yüzden muayeneden geçmişti. Askerliğini güçlü fiziksel sağlığının bir kanıtı olarak Naumburg'daki topçu sınıfında yapmaya karar verdi.

Lisbeth'e göre abisi, ordu ile öğrenci hayatı arasındaki zıtlığı zar zor kaldırabilmişti ve sonunda Schopenhauer'ın kasvetli felsefesi bir işe yaramıştı. Rohde'ye bir keresinde bu satırları yazdı: “Bazen, atımın karnının altına saklanırken kendi kendime fısıldıyorum, ‘Schopenhauer, yardım et!’ Eve yıpranmış ve ter içinde döndüğümde bana neredeyse Byron gibi, hiç olmadığı kadar sempatik görünen *Parerga* kitabını açıp okuyorum.” Başka bir deyişle Nietzsche, binici olarak başarısızlığından kaçıp, Yalnız Kahramanların hayal dünyasında Manfred'le dörtnala koşuyordu. Bu aşağılık duygusundan kendisini uzaklaştıracak birine ihtiyacı vardı, neyse ki Lisbeth hafta sonları onu teselli edebilecek kadar yakınlarda oturuyordu.

1868 Şubat ayında Rohde'ye önemli bir mektup yazdı. “Bir asker için ‘cumartesi’ kelimesinin büyüğü bir cazibesi vardır, bu kelime içimde öğrenci olarak hayalini bile kuramadığım bir huzur uyandırıyor. Ertesi sabahın korkunçluğunu düşünmeden huzur içinde uyuyabilmek ve hayal kurabilmek ne güzel şey... Şu an çok yalnızım, hiçbir dostum yok. Artık heyecanı olmayan bu hayat, bana sadece ruhu korkuyla sıkıcı saran ve her şeye daha içten bakmanızı sağlayan ağır bir takıntı bıraktı ve kendi ruhuma yabancılaşmama neden oldu.”

Takıntı veya sahiplik, ne fark ederdi? Her iki durumda da büyük bir korkunun avı haline gelmişti. Ve böylece fotoğrafı yazı masasının tam ortasında duran Schopenhauer'a daha da bağlandı.

Nietzsche, felsefi çalışmalarını ordudaki görevleriyle yürütebilmek için büyük bir mücadele verdi, ancak çok geçmeden bunun imkânsız olduğunu gördü. Subaylar, Nietzsche'nin askeri gayretinden dolayı övgülerde bulunuyordu, Leipzig yetkilileri, ödül aldığı *De Laertii Diogenis fontibus* yazısı için ona iltifatlar

ediyordu, ancak Lisbeth bir ay aradan sonra şubat ayının sonunda eve döndüğünde, kardeşini perişan bir halde bulmuştu. Nietzsche, yalnızlığını bir tek kız kardeşiyle paylaşabiliyordu, ancak Rosalie halasına verdiği söz onu sessizliğe mahkûm ettiğinden ne yazık ki düşünce ve hayallerini Lisbeth'le paylaşamıyordu.

Bir gece Nietzsche'nin bölüğünden bir teğmen, büyük bir endişeyle Lisbeth ve annesini ziyaret etti ve onlara Nietzsche'nin o gün iki kez bayıldığını söyledi. Akşamı birlikte geçirdikleri arkadaşlarının yanından aceleyle eve dönen annesi ve kız kardeşi, Nietzsche'yi evde hastalıktan kırılmış bir halde yatarken buldular. Görünüşe göre Nietzsche, iki gün önce vahşi bir ata binmeye çalışırken atın eyerinin kulpu sert bir şekilde göğsüne çarpmıştı. Ancak Nietzsche, göğsündeki keskin acıya rağmen kimseye bir şey dememiş, iki gün boyunca ıstırap içinde ata binmeye devam etmişti. En sonunda acıya dayanamayıp bayılınca, göğsünde iki kasın yırtıldığı ve bunun iki gün boyunca kas ve dokularda yangı ve iltihaba sebep olduğu fark edilmişti.

Nietzsche, başlarda hızla iyileşiyor gibiydi, ancak yeniden kötüleştiğinde kaza sırasında göğüs kemiğinin de darbe aldığı ve bu yüzden yarasının kapanamadığı anlaşıldı. Bunun üzerine Halle'li Dr. Volkmann, iltihabın akciğerlerine nüksetmiş olmasından endişe duydu. Neyse ki, Wittekind'in tuzlu su banyolarında üç hafta geçirdikten sonra, Nietzsche'nin yaraları tamamen iyileşti. Ancak tam beş ay boyunca acı çeken Nietzsche, artık hastalık hastası olmuş, kendini papatya çayının ve gümüş nitratin tedavi edici etkisine adanmıştı.

Nietzsche, iyileştikten sonra askerlik görevine devam edecek gücü bir türlü kendisinde bulamadı. Sonuç olarak 1 Nisan'da ordudan terhis edildi. Bu süreyi Schopenhauer'la baş başa geçiren savaşımcımız, yine yalnız kalmıştı. Doktora tezi olan *Kant'tan Sonra Erekbilim* üzerinde çalışmaya başladı. Doktorasını aldığı anda, özgürlüğüne kavuşacak, özel ders vererek öğrencilerine kendi yaşam görüşlerini aktaracaktı. Gerekteğinde, gururu izin verdiği sürece Schopenhauer'ı bile eleştirmeye hazırdı. Schopenhauer,

onun için yalnızca bir kitap değil, aynı zamanda bir dosttu. Üstelik dostluğu öylesine kutsaldı ki, eğer kendi doğrularıya ters düşecek olursa, büyük bir fedakârlıkla onunla yollarını ayırmaya hazırды. Bu yüzden zamanı geldiğinde Schopenhauer'ı da tıpkı annesi ve gelecekteki tüm dostları gibi hayatından çıkardı.

Nietzsche o sonbahar, Leipzig'e bambaşka bir insan olarak döndü. Bu yeni kimliğiyle gurur duyuyordu, ancak yine de kendine yeni bir kahraman arıyordu. Kasım ayında aradığı kahramanı sonunda buldu. O kahraman, Richard Wagner'dı.

IX

O sıralar müzik aşkı yeniden depreşen Nietzsche, sık sık konserlere gitmeye başladı. Bu arada, Wagner'ın kız kardeşinin eşi, Profesör Brockhaus'u da sıklıkla ziyaret ediyordu. Çocukluğundan beri Wagner'ın *Tristan ve Isolde* eserini ne kadar sevdiğini hatırladı. Bayan Brockhaus, bu tutkusunun yeniden canlanmasını sağlamıştı. Bunun  zerine ekim ayında Rohde'ye bu satırları yazdı: “Wagner'den de Schopenhauer kadar hoşlanırım; o ahlaki atmosferden, o Faust¹⁶ havasından, haçtan, ölümden ve mezardan.”

O sonbahar Wagner, henüz fazla  n salmış sayılmazdı. Buna rağmen Bayan Brockhaus, yıllardır kardeşine sessizce hayranlık duyan bu çocuktan bir hayli etkilenmişti. 8 Kasım'da Nietzsche, masasında bir not buldu: “Richard Wagner'le tanışmak isterseniz, saat dörde çeyrek kala Theatre Caf 'ye gelin.”

Nietzsche'nin mutluluktan başı dönmeye başladı. Wagner, kimliği saklı bir şekilde Leipzig'de yaşıyor demekti. Bir gün Bayan Ritschl, Bayan Brockhaus'u ziyaret etmiş ve orada Wagner'le tanışmıştı. Kendisine *Meisterlied*'ı  alan Wagner'a, bu parçayı Nietzsche'den sık sık dinlediğı için epey aşına olduğunu itiraf etmişti. Bu olaya bir hayli şaşırان ve sevinen Wagner da bu genç adamla bir an önce tanışmak istediğini belirtmişti.

16 Klasik Alman efsanesinde bir başkahraman. Simyacı ve doktor Johann Georg Faust'a dayanmaktadır. ( .n.)



Richard Wagner

Buluşma yerine giden Nietzsche, Wagner'le akşam üzeri görüşeceğini öğrendi. Bunun üzerine terzi, Nietzsche'ye bu önemli buluşma için yeni bir takım elbise getireceğine dair söz verdi. Terziyi beklemek üzere evine dönen Nietzsche için zaman bir türlü geçmek bilmiyordu. Sonunda saat altı buçukta zil çaldı, gelen terziydi. Nietzsche, hemen yeni takımını denedi, neyse ki takım üzerine tam olmuştu. Faturayı Nietzsche'nin eline tutuşturarak terzi, hemen orada ödeme talep etti. Ancak Nietzsche'nin cebinde beş kuruş parası yoktu. Üzerine gömleğini geçiren Nietzsche, kıyafetleri alabilmek için büyük bir savaş verdi. Ancak savaşı terzi kazandı ve diktiği takım elbiseyi de alıp evi terk etti. Nietzsche yıkılmıştı. Siyah paltosu Wagner gibi büyük bir adama layık olabilir miydi hiç?

Nietzsche, sonunda cesaretini topladı ve yağmur altında hızlı adımlarla Wagner'la buluşmak için yola çıktı. Neyse ki Brockhaus'un verdiği parti, hiç de resmi değildi. Sonunda Wagner'le tanışan Nietzsche, yeni üstadına çekinceyle birkaç iltifatta bulundu. Bunun üzerine Wagner, eserlerini nasıl bu kadar iyi bildiğini sorarak onu biraz rahatlatmıştı. Nietzsche daha sonraları Rohde'ye bu satırları yazdı: "Wagner'le, Schopenhauer hakkında oldukça uzun bir sohbete daldık. Onun, Schopenhauer hakkında büyük bir coşkuyla konuştuğunu duymak, benim için ne kadar keyifliydi tahmin bile edemezsin. Ona ne çok şey borçluyduk, sonuça müziğin özünü kavrayan tek filozoftu kendisi!"

Wagner o geceyi profesörlerin haline gülerek ve onlara "felsefi uşaklar" diye seslenerek geçirdi. Otobiyografisinden Leipzig'deki öğrencilik günlerini anlatan alaycı bir alıntı yaptı. Ayrılırken Nietzsche'nin elini sertçe sıktı ve kendisini ziyarete, İsviçre'ye davet etti. Heyecandan eli ayağı birbirine dolaşan Nietzsche, ertesi gün Rohde'ye içini döktüğü bir mektup yazdı.

Böylece Nietzsche, hayatındaki üçüncü büyük gücü bulmuştu. Önce Yunan felsefesi, sonra Schopenhauer, şimdi de Wagner. Sonuncusu en güçlü ve nihayetinde en acı verici olandı. Böylesi bir irade gücü, böylesi bir çekicilik, böylesi bir zekâ, Nietzsche'nin

daha önce hiç karşılaşmadığı bir türdendi. Bu yenilik onu büyüledi ve hızla etkisi altına aldı. Wagner, hizmet edebileceği ve gerçek hayatta da dostu olan bir üstattı. Nietzsche, kendisini Schopenhauer'ın götürdüğünden daha da ileriye götürecek kadarin bu yeni büyük çağrısını önceden görmüş gibiydi.

Bu yeni takıntısı, filolojiden çok daha iyiydi ve daha büyük bir amaca hizmet ediyordu. Bir keresinde Rohde'ye, filologların böylesi bir dâhiye sataşacak kadar dar görüşlü olduklarını söylemişti. Ardından Rohde, Romundt ve başka bir samimi dostu Gersdorff'a bir tatil teklifinde bulundu. "Hep beraber Paris'e gidip kışı orada geçirelim. Biraz olsun derslerimizi unutalım, bilgiçliğimizi bırakalım, kendimizi kankan dansına verelim, yeşil apsant içelim. Paris'e gidip gerçek yoldaşlar gibi yaşayalım, sokaklarda gezip Alman sanatını ve Schopenhauer'ı temsil edelim. Bir buçuk veya iki yıl sonra geri döner, kaldığımız yerden sınavlarımıza gireriz."

O sonbahar Lisbeth, abisinin kahramanının aklından geçenleri öğrenebilmek için gizlice Schopenhauer okumaya başladı ve kitaplarında, sahip olduğu gizli duygusal heveslere karşılık veren bir fedakârlık keşfetti. Hayatını kardeşine adamak ne asil bir davranış olurdu!

Nietzsche, o sene Noel'de Naumburg'a geldi ve kız kardeşiyle birlikte çok güzel bir tatil geçirdiler. Artık Schopenhauer ve Nietzsche'nin yeni kahramanı ve aynı zamanda dostu Wagner hakkında rahatça sohbet edebiliyorlardı. Böylece günler, geleceğin umutlu hayalleriyle geçti. Daha sonra Friedrich, aniden gizemli bir iş için Leipzig'e çağrıldı.

Nietzsche o akşam eve döndüğünde gözleri mutluluktan parlıyordu ancak kimseye bir şey söylemedi. Ne zaman Paris gezisinin lafı açılrsa, iç çekerek gizemli bir şekilde: "Ah, Lisbeth, hayat çok zor gerçekten!" dedi. Kız kardeşi şaşkınlık içerisindeydi, acaba abisi âşık mı olmuştu yoksa biriyle evlenmeyi çok mu zor buluyordu merak ediyordu. Nietzsche, bu sırrı açıklamadan Leipzig'e geri döndü. Sonunda şubatın ikisinde, annesinin doğum gününde, kız

kardeşine kimseye söylemeyeceğine dair söz verdirdikten sonra, Basel Üniversitesi'nde profesör olacağına müjdesini verdi.

Görünüşe göre Basel Üniversitesi Yönetim Kurulu Başkanı Vischer, Nietzsche'nin Ritschl'in teşvikiyle *Rheinisches Müzesi*'ne yolladığı filoloji üzerine yazdığı birkaç denemesini okumuştı. Bu gelecek vadeden genç adam hakkında sorular sorması üzerine Ritschl, büyük bir hevesle bu görev için Nietzsche'yi önermişti.

4 Şubat'ta haberin kesin olarak doğrulanmasıyla Bayan Nietzsche sevinçten havalara uçtu. Nietzsche alaycı bir tavırla annesine bu cümleyi kurdu: "Ne fark eder ki? Alt tarafı dünyada bir profesör daha olacak!"

Nietzsche henüz yirmi dört yaşındaydı ve ailesine göre geleceğini çoktan garanti altına almıştı. Romanlardaki genç profesörler daima asil ve soylu kadınlar tarafından sevilen karakterlerdi. Leipzig Üniversitesi, Nietzsche'ye doktorasını sınavsız ve tezsiz verebilmek için tüm süreçleri hızlandırdı. Paris hayali sona ermişti, fakat yakında İsviçre'de, Wagner'ın yanında olacaktı. Eğer bunun bedelini köle olarak ödemesi gerekiyorsa, buna değerdı. En azından içindeki dürtü bunu yapması için kendisini zorluyordu. Böylece Ritschl'e teşekkür olarak, kız kardeşiyle birlikte *Rhetnisches Müzesi*'nin eserlerini listelemeye koyuldu.

Nietzsche, olayın büyüünden çıkınca mantıklı düşünmeye başladı. Verdiği bu kararla önünde yatan bu yeni dar yolu düşündü. Bu yol sadece filolojiye çıkıyordu ve onu daha ileri götüremeyecekti. Üzerine çöken çaresizlikle Schopenhauer'ı hatırladı ve mart ayında günlüğüne bu satırları yazdı: "Her şeyden vazgeçmiş filologlardan biri olduğumu söyleyemem, ancak başlarda sanattan felsefeye, sonra felsefeden bilime ve en son, çok daha dar olan bu alana yöneldiğimi düşününce, tüm bunlar bana bir vazgeçiş gibi geliyor."

Şimdiye kadar Nietzsche'nin hayatında, büyük bir gururla savunduğu *amor fati*¹⁷ kavramına dair hiçbir iz göremedik. Ka-

17 Lt. *amor fati*, kader sevgisi. (ç.n.)

derini sevmek bir yana dursun, karşısına çıkan her güce tereddüt etmeden teslim olduğu ve çok geçmeden bu güçten vazgeçtiği yeterince açık değil mi? İleride filolojiden, Schopenhauer'dan ve hatta Richard Wagner'dan bile nasıl vazgeçtiğine şahit olacağız. Yine de o zamanlar, tüm bunlar ona kaderiymiş gibi geliyordu. “Sevgi” yerine belki de “açlık” kelimesini kullanmalıyız. Şeytan bile bir Tanrı’ya açtır, ama bu onu sevdiği anlamına gelmez. Nietzsche her zaman sevdiğini öldürmüştü ve bunun sonucunda hep aç kalmıştı. Bu yüzden kendisine *amor fati* yerine *amor abyss*¹⁸ uygun görüyordu.

O sene Basel Üniversitesi’ne, genç bir Prometheus gibi gitti. Ayrılışının arifesinde Gersdorff’a bu satırları yazdı: “Zamanı geldi. Yarın sabah erkenden yabancı bir dünyaya, ağır ve baskıcı bir ortamda daha önce yapmadığım bir işi yapmak üzere yola çıkıyorum. Merak ettiğim tek şey, beni hapsedecek olan zincirlerin demirden mi yoksa iplikten mi olduğu. Kim bilir, belki bir gün zincirlerimi kırıp bu belirsiz hayatta farklı bir yola saparım. Sonuçta bu cesarete sahibim... Zeus ve tüm müzler,¹⁹ beni kültürsüz biri veya bir sürü çobanı olmaktan korusun.”

Nietzsche, Deussen’e bu yeni işini, sanki kader onu görevlendirmiş gibi görkemli bir şekilde duyurdu. Mektubunu içten tebrikleriyle cevaplayan Deussen, kendi kısmetinin kapalı olmasından yakınıyordu. Bu mektuba Nietzsche, dostluklarını bitiren bir şiddetle karşılık verdi. Daha sonra Deussen bu konu hakkında “O an, hiç de yüce biri değildi,” açıklamasında bulundu.

Böylece Nietzsche, 13 Nisan 1869’da artık bir öğrenci değil, dünyanın eşiğinde bir adam olarak kaderindeki altıncı önemli yolculuğuna çıktı. Özgüvensizliği, onu olduğundan daha yaşlı gösteren yeni giysiler diktirmeye itmişti. Belli ki bu yolculuk da onun için korku doluydu.

18 Ltn. *amor abyss*, sonsuz sevgi. (ç.n.)

19 Yunan mitolojisinde dokuz Tanrıça. (ç.n.)

X

Nietzsche, tüm yol boyunca huzursuzdu. Köln, Bonn, Wiesbaden, Heidelberg ve Karlsruhe’de mola vererek Basel’e gelişini ertelemek için elinden geleni yaptı. İsviçre’ye varması tam bir hafta sürdü.

Yaklaşan açılış konuşması kendisini epey endişelendiriyordu. Akademik çevrede nasıl bir izlenim bırakacaktı? Profesör olarak atanmasını makul kılabilecek kadar olgun görünüyor muydu? Burada yeni dostlar edinebilecek miydi yoksa yalnızlığa mahkûm mu kalacaktı? Konuşmasının arka sayfasına bu satırları yazdı:

“Basel’deyim ne korkuyorum ne baygınım,
Ama yalnızım -Tanrı duysun feryadımı.”

Hazırlamak için tam altı haftası vardı. Sonunda 28 Mayıs’ta kalabalık bir oditoryum önünde yaptığı konuşmasıyla, değerli meslektaşları üzerinde iyi bir izlenim bırakabilmeyi başardı. Dinleyiciler salondan dışarı çıkarken, hararetli tartışmalar yaşanıyor, genç profesör için pek çok övgü dolu söz söyleniyordu. Nietzsche, konuşmasının olumlu bir etki yarattığını hissetti ve bir an için rahatladı.

Ancak dersler başladığında büyük bir hayal kırıklığına uğradı. Filoloji dersi için sadece sekiz öğrenci kayıt yaptırmıştı. Çocukların zeki oldukları ve günlük derslerinin ona ihtiyaç duyduğu düzenli entelektüel disiplini sağlayacağı düşüncesiyle kendini telkin etti.

Bu sırada yeni arkadaşlıklar kurmakta zorlanıyordu ve yalnızlıktan şikayetçiydi. Tamamen terk edildiğini düşünüyor, düşünce

ve hayallerini paylaşabileceği kimsenin olmamasından yakınıyordu. Oysaki meslektaşları onu aralarına almak istemişlerdi. Neden tüm bu iyi niyetli davetleri reddetmişti ki? İşin aslı, onlara karşı kendini aşağılık hissetmiş, fakat düşüncelerini boş bulduğunu ima ederek kendini onlardan daha üstün olduğuna inandırmıştı.

Nietzsche için dostluk ya hep ya hiç demekti. Her iki taraf da kendisini bu dostluğa tamamen vermeliydi. O, dostu için her şeyi yapmaya hazırdı, dostunun da aynı şeyi yapmasını bekliyordu ve bu dostluk, yabancılarla asla paylaşılamazdı. Bu dünyada onun dostluğuna layık kim vardı? Kendini kime tamamen teslim edebilirdi? Çok uzakta değil, güneyde Richard Wagner yaşıyordu.

Tribschen, Lucerne'den bir buçuk mil kadar uzakta, Pilatus'un eteğindeki göl kenarında yer alıyordu. Nietzsche, açılış konuşmasından iki hafta önce, Wagner'ın kendisine Leipzig'de yaptığı ziyaret teklifini kabul edecek cesarete sahip olup olmadığını düşünürken, kendisini Lucerne'de bulmuştu. Yalnız değildi, yanında ona destek olmak için gelen dostları da vardı. Tereddütlerle adımlarını Tribschen'e doğru yöneltti. Bir süre evin önünde durdu ve içeriden gelen kederli müzik seslerini dinledi. Sonunda çekingen bir tavırla zili çaldı. Kapıyı açan hizmetçi, Wagner'ın çalıştığını ve saat ikiye kadar rahatsız edilmek istemediğini söyledi. Ardından Nietzsche'yi öğle yemeğine davet etti. Eyvah! Kendisini desteklemeye gelen dostları Tell's Şapeli'nde onu bekliyorlardı. Bu yüzden Nietzsche, daveti reddetmek zorunda kaldı, ancak bir sonraki pazartesi günü için başka bir davet aldı. Böylece, 17 Mayıs'ta, sabırsızlıkla geçen hafta sonunun ardından, ilk kez Tribschen'in kapılarından içeri girdi.

Yarısı yüksek kavaklarla kaplı bu yalnız köşk, sessiz gölün kıyısında küçük bir yarımada üzerine dikilmişti. Bugün bile, oradaki her şey bir rüya gibi gelir insana. Bécklin, ünlü tablosu *Ölümler Adası*'nı resmederken, hâlâ en ufak bir değişikliğe uğramamış bu yerden ilham almıştır. Wagner, Cosima von Bülow'la hayatın zorluklarından kaçıp yerleştiği Tribschen'de kendini *Nibelung Yüzüğü* opera serisi üzerine çalışmaya adanmıştı. Kendisi elli dokuz

yaşındaydı, Nietzsche ise yirmi dört. Cosima, o zamanlar otuzuna daha yeni basmıştı ve babası Franz Liszt'in heykelimsi asil yüz hatlarına sahipti.

Dul bir anne tarafından büyütülen, utangaç, tereddütlü, gergin ve yüzündeki parlayan gözleriyle genç Parsifal'ı²⁰ andıran Nietzsche, Tribschen'e Kutsal Kâse'yi aramak için gelmişti. Cosima pek yaşlı sayılmazdı fakat çok şey görüp geçirmişti. Kalbini istemeden kırdığı asil müzisyen Hans von Bülow'dan ayrıldıktan sonra iki sene Wagner'la yaşamış ve tüm kalbiyle Kutsal Kâseye hizmet etmişti. Onun verdiği hizmette, tıpkı Kundry'nin²¹ büyüsi gibi bir büyü vardı. Parsifal'e, üstadına kendi amaçları doğrultusunda hizmet eden bu büyü dışında sunacak hiçbir şeyi yoktu. Üstat, en az ebeveynleri kadar yaşlıydı ve bir ebeveyn gibi saygı görürdü. Kutsal Kâse'ye baş rahip olarak hizmet etmişti ve Cosima ve Nietzsche'den hayatlarını kendisine adayarak ona yardım etmelerini bekliyordu. Kendine hizmet edenlerin gözü önünde başarısız olamazdı. Oysaki ileride, bu hizmetkârlarından biri tarafından ağır bir şekilde yargılanacaktı.

O gün Wagner ve Cosima, Kutsal Kâse'den söz ettiler ve Parsifal'in omuzlarına ağır bir yük bindirdiler. İşin aslı, Kutsal Kâse'ye yeni bir hizmetkâr bulmuşlardı. Muhabbetleri, coşkulu bir atmosferde özgürce akıp gidiyordu. Düşünceleri ve duyguları güçlü ve yeniydi. Bu muhteşem gecede Wagner, Üstadın tüm hayallerini neşeyle dinleyen Nietzsche'yle konakladığı hana kadar yürüdü. Nietzsche, sonunda bir nesil idealleri için savaşmış, amaçlarını paylaşabileceği ve kendisine hizmet etmenin büyük bir onur olacağı dostunu bulmuştu. Wagner da neşeli ve coşkuluydu. Nietzsche o akşam bir dostuna, Wagner'layken ilahiyatla doğrudan bir temas halindeymiş gibi hissettiğini yazdı.

Üç gün sonra Cosima'dan üstadın doğum gününü kutlamak için kendisini Tribschen'e davet eden bir mektup geldi. Kutlama,

20 Richard Wagner'ın üç perdelik operası *Parsifal*'de Kutsal Kâse'yi arayan şövalye. (ç.n.)

21 *Parsifal*'de vahşi görünümlü bir kadın karakter. (ç.n.)

Nietzsche'nin açılış konuşmasından hemen bir gün önceydi, bu yüzden Nietzsche, teklifi reddetmek zorunda kaldı. Cosima yerine Wagner'a cevap vererek eğer sorumlulukları onu "Basel kulübüne" hapsetmeseydi gelmekten ne kadar memnun olacağını yazdı.

Davet, bizzat Wagner tarafından büyük bir samimiyetle 5 Haziran hafta sonu için yenilendi ve Nietzsche o gece ilk kez Tribschen'de konakladı. Bu sayede birbirlerinin düşünce ve amaçlarına olan hevesleri de yenilenmişti. O hafta sonu Wagner ve Nietzsche gece geç saatlere kadar oturup konuştular. Belli ki pazar akşamı, Cosima'nın aniden odadan ayrılışı pek bir merak uyandırmamıştı ancak pazartesi sabahı erkenden Basel'e dönmek zorunda kalan Nietzsche, çok geçmeden Cosima'nın o gece bir erkek çocuğu doğurduğunu öğrendi. Sanıyorum ki dünyada bundan daha büyük bir sanatsal doğum daha yaşanmamıştır. Doğumuna orkestranın eşlik ettiği bebeğe vaftiz töreninde Siegfried ismi konuldu. Bundan iki ay sonra Wagner, aynı ismi taşıyan operasını büyük bir zaferle tamamladı.

Tam bu zamanlarda Wagner, Nietzsche'ye efendisi Bavyera'lı çılgın Kral Ludwig için yazdığı *Devlet ve Din Üzerine* adlı incelemesinin bir elyazmasını gösterdi. Bu olay, tıpkı Schopenhauer gibi, Nietzsche'nin felsefesinin şekillenmesinde güçlü bir rol oynadı. Bu nedenle Nietzsche'nin Wagner'e borçlu olduğu asıl şeyler, genellikle kasıtlı olarak gözden kaçırılrsa da daha güçlü bir şekilde vurgulanmalıdır.

Bu elyazmasında Wagner, Kral'a 1848'deki Devrim'in başarısızlığının kendisini, insanlığın ancak bir yanılsamayla mutlu olabileceğini algılamaya ittiğinden bahsediyordu. Ona göre insanlar, asil amaçlarına doğrudan kendi çabalarıyla ulaşamayacakları için, yüreklerindeki iki büyük yanılsamanın telkiniyle, kendilerinden üstün bireylerin kültürlerini desteklemeye yönlendirilmeliydiler. Vatanseverlik yanılsaması, devleti desteklemelerini sağlarken, din yanılsaması, kendi varoluşlarının ıstırabına katlanmalarını sağlayacaktı.

Üstün insan Kral ise her iki yanılsamayı da delip geçiyordu.

Hayatın trajik ihtişamının farkına varmış ve kendisini neredeyse her gün aynı şeyleri yaparken bulmuştu. Böylesi bir tekdüzelik, sıradan insanı umutsuzluğa düşürüp intihara sürükleyecek cinstendi. Cesaret, üstün insanı ayakta tutmaya yetiyordu, ancak o bile dünyaya sırtını dönmeliydi. Bu sırada Kralın karşısına tek kurtarıcı olarak sanat çıkmış ve ona sanatçıyla paylaşabileceği yeni bir yaratıcı yanılsama sunmuştu. “Sanat, hayatı bir oyun gibi görmemizi sağlar, bizi ortak kaderlerimizden kurtarır, mutlu eder ve bize bir teselli sunar.”

Nietzsche’nin bu gurur verici öğretiyi ne kadar büyük bir hevesle karşıladığını kolayca hayal edebilirsiniz. Çocukluğundan beri kendisini hep bir kral gibi hissetmiş ve krallara yaraşır bir kahramanlıkla yalnızlık çekmişti. Bu öğreti ona ne büyük bir teselli sunmuş olmalıydı. Tıpkı Schopenhauer gibi yanılsama perdesini delen ve sürgünde bir başına sanat için kendisini büyük bir hevesle feda eden Üstat, ne kadar asil biriydi! Schopenhauer’ın tanımladığı, kendisinden yücelik doğan ve bunun karşılığında hiçbir beklentisi olmayan, tüm miraslardan mahrum, temel adamdı Wagner.

Nietzsche, arkadaşı Rohde’ye coşkun bir dille bu satırları yazdı: “Öğrendiklerim ve gördüklerim, anladıklarım ve şimdi zekâmla ortaya çıkan şeyler, tüm tanımlara meydan okuyor. Schopenhauer ve Goethe, Eshilos ve Pindaros inan bana, hâlâ yaşıyorlar.” Nietzsche, bu yeni dostuyla gurur duyuyordu. Gece bir araya gelen bu iki yalnız kahraman, güçlerini birleştirecek ve ışık dünyasını fethedecekti.

Nietzsche, hafta sonları sık sık Tribschen’i ziyaret etmeye başlamış ve Wagner’ın samimi aile ortamına hemen kabul edilmişti. Wagner’ın onu bir kardeştan çok, oğlu olarak görmesi çok doğaldı, zira Nietzsche sürekli olarak çok az tanıma fırsatı yakaladığı babasının yerine koyabileceği bir baba figürü arıyordu.

Nietzsche’nin bu sırada Basel’de edindiği bir diğer dostu da kendisinden yirmi altı yaş büyük Jakob Burckhardt’dı. Yunan kültürü hakkındaki düşünceleri, kendi görüşlerini epey etkileyen

bu yaşı adamın desteği, Basel'deki hayatı daha çekilir kılıyordu. İkili, derslerden sonra sanat ve felsefi problemler üzerine muhabbet ederek katedralin manastırlarında bir aşağı bir yukarı dolaşırlardı.



Tribschen

Nietzsche, bir öğretmen olarak öğrencileri tarafından epey saygı görürdü. Başlarda öğrencilerinin felsefi bir eğilime sahip olduklarını düşünmüş ve onlara cesaretle ilham vererek bağımsız düşünmeyi öğretmişti. Daha sonraları öğrencilerine çok fazla yüklediğini fark edince de onlara hoşgörülle yaklaşmıştı. Sınıfta asla bir suçlamada bulunmaz ya da can yakıcı bir söz söylemezdi, ancak suçluları parıldayan gözleriyle yola getirir ve kurbanları yerin dibine girmeyi dileyene kadar sessizce beklerdi. Klasik filoloji derslerinde Eshilos ve Yunan lirik şairlerini işlerdi. Ancak akli sürekli yeni kahramanında olduğu için, kendisini sıklıkla öğrencileriyle müzik ve trajedi arasındaki ilişkiyi tartışırken bulurdu. Büyük bir gururla belirttiği gibi, sonunda “öğrencilerini felsefeyle kirlenme” fırsatını yakalamıştı.

O yaz Wagner, Nietzsche'nin tatilini Tribtschen'de geçirmesi konusunda istekliydi. Nietzsche de bu yere bir hayli düşküncü. Roma'da yaşayan Rohde'ye bir gün bu satırları yazdı: “Benim de bir İtalya'm var ama onu sadece cumartesi ve pazar günleri ziyaret edebiliyorum. Benim İtalya'm Tribtschen ve bana sanki evimdeymişim gibi hissettiriyor.” O halde neden Cosima ve çocukların da yürekten desteklediği bu sıcak daveti reddetmişti? Nedeni hakkında net bir bilgimiz yok fakat Wagner'ın Nietzsche'nin bu kararına kızdığı kesin. O yaz Nietzsche, tatil boyunca Tribtschen'e bir veya iki kısa ziyarette bulundu, ancak ziyaretlerinde Pilatus Dağı'na tırmandı ve zamanını Interlaken ve Badenweiler'da geçirdi.

Sonraki akademik yıl, Wagner ve Cosima'ya sık sık gerçekleştirdiği ziyaretlerle geçen yoğun bir yıl olmuştu ve Nietzsche, zaman geçtikçe kendini Basel'de daha da çok evindeymiş gibi hissetti, fakat yine de dost bulamamaktan şikâyet ediyordu. Zihni sürekli olarak filoloji ve müziğin garip bir şekilde birbirlerine karıştığı yeni fikirler üretiyordu. Antik Yunan ve trajedinin ruhu üzerine uzunca düşünmüş ve aynı ruhun, Richard Wagner'da vücut bulduğunu fark etmişti. Her ikisi de yeni ve ulu efsanelere çağrışım yaparak insanlık ruhunu yeniden yaratmaya is-

tekliydi. Her ikisi için de halkın ruhu kesinlikle düşmancaydı. Nietzsche, Gersdorff'a yazdığı bir mektupta, bu soruyu sordu: "Sence Wagner'ın sanatı, tıpkı Eshilos gibi, yenilgiye uğrar mı?"

Nietzsche, Wagner'ı Yunan inancını yenilemeye çağırdı. "Yunanlar, biz Avrupalıların şimdi inandığı gibi, doğal güçlerin öldürücülüğüne inanırdı. Dahası, insanların kendi erdemlerini ve kendi tanrılarını yaratması gerektiğine inanıyorlardı. Trajik bir his ve cesur bir karamsarlıkları vardı ve hayata asla sırtlarını çevirmezlerdi. Onlarla bizim aramızdaki benzerlik de budur; karamsarlık, cesaret ve yeni bir güzellik yaratma isteği."

Wagner, bu fikir karşısında oldukça gururlanmıştı. İçinde ince bir iltifattan çok daha fazlası yatıyordu. Wagner'ın, insanlık için cennetten ateş çalarken ıstırap çeken Prometheus gibi büyük bir kahraman olduğunu ima ediyordu. Wagner Nietzsche'ye kendi otobiyografisinin bir elyazmasını gönderdi ve bundan gizlice on iki nüsha bastırmasını istedi. Nietzsche'nin üstadın çalışmalarına birçok şekilde yardım etmesi bekleniyordu. Cosima bile ona çeşitli küçük işler veriyordu. Çocukların Noel partisi için Basel'den küçük melek ve şeytan figürleri alır mıydı? Tribschen için Noel hediyelerini almaya gider miydi? Bu soruları bir filoloji profesörüne sormaya cesaret edemezdi elbet, fakat yirmi beş yaşındaki cana yakın bir gence sorabilirdi. Tabii tüm bunları üstattan bir sır gibi saklıyorlardı.

Böylece Noel tatili geldi ve Nietzsche tatilini Tribschen'de geçirdi. Cosima, okuması için ona bir cilt Montaigne vermişti ve Nietzsche, şubat ayında Wagner ve Cosima'ya *Antik Yunan Tiyatrosu* ve *Sokrates ve Yunan Trajedisi* üzerine işlediği derslerinin elyazmalarını gönderdi. İkili, bu metinlere içten bir ilgi göstermiş fakat bir yandan da büyük bir endişe duymuşlardı. Çünkü bu metinler, Nietzsche'nin bağımsız, fakat onlara göre bir o kadar da dengesiz düşüncelere sahip olduğunun tehlikeli bir kanıtıydı. Nietzsche, Sokrates'in Yunan trajedisini yok ettiğini ve çöküşünün Eshilos ve Sofokles'le başladığını söylüyordu. Cosima ve Wagner o kış Platon okuyorlardı fakat bu metinler onlara, Sokratik mantık

ve ahlakın, Yunan tiyatrosunu öldürdüğünü ve Platon'un da tüm bunların "patolojik" bir devamı olduğunu gösteriyordu.

Wagner, *Sokrates ve Trajedi* konulu dersini, Cosima'ya yüksek sesle okumuş ve onu bir hayli tedirgin etmişti. Bunun üzerine Wagner, aceleyle Nietzsche'ye bu satırları yazdı: "Benim fikirlerime alışkın olanlar bile, senin fikirlerinin Sokrates'e ve hatta Eshilos'a olan köklü inançlarıyla çeliştiğini keşfettiklerinde, kesinlikle paniğe kapılacaktır." Wagner, Nietzsche'nin haklı olduğunu biliyor ancak genç profesörün kariyerinin güvenliğinden büyük bir endişe duyduğundan, ona gelecekte daha dikkatli olmasını ve görüşlerini bu şekilde doğrudan zorlayıcı bir dille ifade etmemesi gerektiğini tavsiye ediyordu.

Çok geçmeden Cosima, daha tedbirli kelimeler seçerek Nietzsche'ye bir mektup yazdı ve mektubunu büyük bir övgüyle bitirdi. "Cesaretiniz başlarda beni gerçekten korkutsa da metnin içerisindeki güç izlenimini fark ettiğimden beri bana son derece tatmin edici geliyor. Her zaman saygı ve korkuyla yaklaştığım ve sözlerine tıpkı peygamber ve başrahipler gibi kulak misafiri olduğum dâhiler, birdenbire karşımda birer birey oldular ve Yunan sanatının kudretli alametleri, trajedilerinin doruğunda önümde serildiler."

Nietzsche'nin bu iki tedirgin ama önemli mektuba verdiği cevapları okumamız çok önemli. Ancak ne yazık ki, Cosima'nın bu mektubu, diğer mektuplarla beraber ortadan kaldırdığı söyleniyor. Fakat, bu ifadenin doğruluğu da şüpheli, dolayısıyla bu eksik yazışmalar hâlâ gün yüzüne çıkabilir. Hatta Nietzsche'nin yazdığı mektuplar, son zamanlarda Richard Du Moulin-Eckart'ın Cosima Wagner'ın hayatını işlediği kitapta kullanılmış gibi görünüyor. Cosima'nın yazdığı mektuplarsa ne yazık ki değiştirilmiş.

Fakat, bu kayıp mektuba Wagner'ın verdiği cevap hâlâ elimizde. Wagner, mektubunda Nietzsche'ye bir iş teklifinde bulunuyor. "Şimdi, Platon'un Homeros'u kucaklayacağı ve Platon ruhuyla dolu Homeros'un kendisini hiç olmadığı kadar kendisi gibi hissettiği büyük Rönesans'ı elde etmeme yardım ederek filolojinin

gücünü gösterme şansın var.” Nietzsche’nin bu olağanüstü mektuba verdiği cevap da ne yazık ki elimizde yok.

Görünen o ki, iki adam arasında her ikisinin de farkında olmadığı büyük bir yanlış anlaşılma vardı. Her ikisi de o denli coşkuluydular ki, muhakeme güçleri bulanıklaşmıştı.

Bu sırada Basel’de hayat, tüm sıkıcılığıyla devam ediyordu. Nietzsche’ye göre profesörlük, zalim bir esaret hayatı demektir. Ritschl, kendisini yüreklendiriyor ve o zamana kadarki tüm çalışmalarını destekliyordu. Ancak Nietzsche, Rohde’yle filoloji üzerine yaptıkları muhabbetleri çok özlüyordu. Nietzsche’ye yazdığı mektuplardan görebileceğimiz gibi Rohde, samimi ve sevecen bir kişilikti. İkili, birbirlerine özellikle duygusal dönüm noktalarında özlem dolu pek çok mektup yazarlardı. Örneğin Ocak 1870’te Nietzsche ona yazdığı bir mektupta: “Hasta bir adam gibi sana yalvarıyorum... Basel’e gel!” diye haykırıyordu.

Nisan ayında Nietzsche, Basel’deki en yüksek unvana sahip profesörlerden biri oldu. Henüz yirmi beş yaşında bile değildi ve başarısı akademik çevrelerde büyük bir heyecan yarattı. Hatta bir Alman üniversitesinden teklif aldığı söyleniyordu. Ancak Nietzsche’nin başka fikirleri vardı. Bahar aylarında Wagner’ın işleriyle o kadar çok ilgilenmişti ki neredeyse öğretmenlikten istifa edip hayatını tamamen Wagner’le geleceği şekillendirmeye adayacaktı. Tüm bunlardan, “Eşsiz” Cosima’ya daha yakın olduğu Tribtschen’de kalıcı olarak yaşamaya başladığı anlamını çıkarabiliriz.

Nietzsche’nin kız kardeşine göre Wagner, üniversite prestijine sahip bir destekçiyi daha arzu edilir bulduğu için Nietzsche’nin bu kararına karşı çıkmıştı. Fakat görünüme göre Wagner’ın başka nedenleri de vardı. Nietzsche Wagner’ı kendi düşünceleri üzerinde çalışmaya zorluyordu, Wagner ise buna zamanı olmadığını söylüyordu. “Eşsiz” Cosima, kendini geleceğin amacına adanmıştı ve Wagner’e göre gelecek, kendisine ibadet demektir. Bu ibadeti, rakipleri asla kabul etmezdi, fakat kendilerini Wagner’ın dehasına adanarlarsa, bunu kabul etmeleri olağandı.

O bahar Nietzsche'nin annesi ve kız kardeşi onu ziyarete geldi ve beraber bir süreliğine, Rousseau'nun *Yeni Heloise* kitabının geçtiği Clarense'e gittiler. Geri döndüğünde, Wagner Nietzsche'nin bu alışılmadık neşesi karşısında şaşkınlığa uğradı ve ona bunun nedenini sordu. Kendisinin bu cevabı verdiği söyleniyor: "Kız kardeşimin dostluğu sayesinde kendisi, insanı dünyayla barıştıran canlandırıcı bir etkiye sahip."

O sene Wagner'ın doğum günü kutlamalarına Nietzsche katılmadı. Onun yerine Tribschen'e on iki adet çiçekli gül fidanı ve tüm bağlılığıyla yazdığı samimi bir mektup yolladı. "Eğer bir zamanlar bana yazdığınız gibi (ne kadar da gurur duymuştum!) hayatımın müzikle yönetildiği doğruysa, o müziğin şefi sizsiniz, başka kimse değil." Buna rağmen her iki tarafta da sanatla hiçbir ilgisi olmayan bir kısıtlama olduğu açıkça görülüyor.

Wagner, bu hediye iki hafta boyunca kabul etmedi ve ardından Nietzsche'ye küçük bir görev vererek ölümünden sonra anılarına sahip çıkacağını umduğunu söyledi. Bu görev için neden Cosima'yı uygun görmemişti, insan şaşırıyor değil.

Nietzsche'nin, ibadet etmek için kendisine eşlik eden Rohde'yle yaptığı Tribschen ziyaretinden kısa bir süre sonra Cosima, ona samimi bir mektup yazdı ve bir kehanette bulundu: "Kitabını Bayreuth'ta yazacaksın ve biz de hak ettiği ilgiyi görebilmesi için elimizden geleni yapacağız." Tüm bu övgülerin ardındaki anlam, Bayreuth ve Wagner'ın müziğinin, Nietzsche'nin varlığını doğrulayacak bir kitap olacağıydı. Cosima'nın Nietzsche'ye sempatiyle verdiği tüm hediyeler, Wagner'ın tanrılaşmasına yardımcı olabilmek için tasarlanmıştı. Acaba Cosima, Nietzsche'nin son ziyaretinde verdiği hediyesi, Dürer'in *Melankoli* kitabı hakkında ne düşünüyordu? Bir mektubunda yaptığı yorum, bunu açıkça gösteriyor: "Dürer bana bir başlangıç gibi değil, bir son gibi geliyor."

Haziran ayı sonuna doğru Nietzsche'nin annesi, bir akrabasının rahatsızlanması sonucu Almanya'ya geri döndü ve Nietzsche, kız kardeşinin kendisiyle kalması için yalvardı. Görünüşe göre korunmaya ihtiyacı vardı. Cosima'ya mektubunda ima ettiği gibi

istemeden anlık bir söz vermiş olabilir miydi? Tribschen'e ziyaret için sürekli davetler alıyordu, ancak Nietzsche, ayak bileğini burkmuştu ve bu ziyarete gitmemek için güzel bir bahaneydi. Sonunda kız kardeşini Tribschen'e götürdü ve bir süre her şey yolunda gitti.

Daha sonra korkunç bir olay yaşandı. 14 Temmuz'da Nietzsche Basel'de, Rohde'ye yazdığı bir mektupta, Cosima'nın kendisine söylediği övgü dolu sözlerden bahsederken yazısı aniden kesildi. Boş kalan satırın ardından yeniden yazmaya başladı: "Sana korkunç bir haberim var: Prusya-Fransa Savaşı ilan edildi ve korkunç bir iblis gibi yıpranmış kültürümüzün üzerine büyük bir hızla çöküyor. Neler yaşayacağız kim bilir? Dostum, sevgili dostum, sükunetin alacakaranlığında yine birbirimizi bulduk. Şimdi sonun başlangıcında da beraber var olabiliriz! Ne yalnızlık ama! Yine güçlü sütunlara ihtiyacımız olacak. Ve biz ilk yoldaşlar olacağız."

XI

Tüm Basel'e endişe ve kargaşa hâkimdi. Yüzlerce Fransız ve Alman gezgin, onları alaylarına götürecek trenleri yalalayabilmek için şehre aktı. Hızla yayılan bu galeyan, Nietzsche'yi huzursuz etmişti. Annesine bu satırları yazdı: "Barışın ışıltılı alacakaranlığında ne de güzel yaşıyorduk! Tepemizdeki fırtına bulutu sonunda korkunç bir gürültüyle patladı. Şu an İsviçreli olduğum için çok pişmanım. Bu savaş, kültürümüzü yakından ilgilendiriyor ve yapılacak hiçbir fedakârlık onu korumak için büyük sayılmaz."

Savaşta İsviçre tarafsızdı ve Nietzsche de bir İsviçre vatan-daşıydı artık. Kız kardeşiyle dağlarda gezerken içi içini yiyordu, teselli için *Dünyanın Dionysos Görünümü* adlı bir deneme yazdı ve Basel'e geri döndüğünde tahliyesi için eğitim kuruluna yalvardı. "Basel'de beni bekleyen görevlerin farkındayım, ancak Almanya'nın her Alman'ı görevini yapmaya çağırdığı korkunç çılgınlığı da görmezden gelemem."

Yetkililer, Nietzsche'nin savaşta asker olarak katılmasına izin vermedi, ancak Alman ambulans teşkilatında hizmet vermesine müsaade ettiler. Böylece Nietzsche, 13 Ağustos'ta Erlangen'e vardı ve Kızıl Haç'ta *aide*²² olarak iki gün süren yoğun eğitimden ardından tüm sınavları başarıyla geçerek Alman yetkililerce ambulans heyetinin başında, savaş alanına gönderildi.

Burada Nietzsche, Wörth Muharebesi'nin yaşandığı, tıpkı bir mezarlık gibi kokan korkunç alanı gördü. Alman cephesi yakınlara-

22 Fr. *aide*, yardımcı. (ç.n.)

rındaki Alsas bölgesinde yer alan köylerden yaralıları topladı ve onları güvenli alanlara gönderdi. Ufukta, bombalanan Strazburg şehrinden çıkan alevleri görebiliyordu. Lunéville ve Nancy’i geçerek Metz’e yaklaştı ve Alman sınırları ardındaki ülkenin, yaralılarından ve her geçen gün daha da hızla yayılan bulaşıcı hastalıklardan ölen insanlarla dolu olduğunu gördü.

Savaş alanlarında bir ambulanstan ötekine, kurşun yağmuru altında çalıştı, yaralıları yardım etti ve şehit düşenlerin son sözlerini dinledi. Genelde nazik ve cesur olmasına rağmen dünya açıklanamaz bir kıyameti yaşıyormuşçasına korkuyordu. Hayatının ilerleyen zamanlarında “İyi bir Avrupalı” olmayı hedefleyecekti, ancak şu an, Thor ve Odin’e tapan tutkulu atalara sahip safkan bir Almandı. Burada edindiği deneyimleri unutmaması mümkün değildi ve bu deneyimler, gelecekte tüm yaşam ve düşüncelerine renk verdi.

Metz’in duvarları ardında zihni hâlâ aktifti ve irade ve trajedi üzerine bol bol düşündü. Bu eziyetli günlerde filizlenen fikirleri, *Tragedyanın Doğuşu* ve *Güç İstemi*’nde ilk çiçeklerini verdi. Savaşı takip eden yıllarda, kız kardeşine savaş anılarından söz edemeyeceğini ve bu tür korkunç düşünceleri zihninden uzaklaştırmamanın her erkeğin zorunlu bir görevi olduğunu söyledi. Ancak yıllar sonra bir gün, bu gizemli perdeyi araladı.

Kız kardeşine anlattığı anısında, korkunç geçen bir günün akşamında, yüreği, tedavi ettiği yaralıların acısıyla sızlarken, kendisini askeri yolda küçük bir kasabaya girerken bulmuştu. Bir tarafı yüksek taş duvar kaplı yolda köşeyi döner dönmez aniden büyük bir gürültü kopmuş, cesur ve asil bir süvari alayı, atların toynak sesleriyle yanından geçerek bir anda ortadan kaybolmuştu. Ardında hâlâ bir gürültü yankılanıyordu, sesler gitgide arttı ve sonunda eski alayı da yanından geçip aniden gözden kayboldu. İçinden bir ata atlayıp onlarla aynı sert müzik eşliğinde, savaşa, ölüme ve teslimiyete gitmek geldi, ancak bunun yerine taş duvara sırtını yaslamış ve sessizce beklemişti.

Nietzsche, hikâyesine şöyle devam etti: “Ve sonra hayatımda ilk kez, en güçlü ve en asil Hayat İstenci’nin var olma mücade-

lemizde değil, Savaş İstenci'nde, Güç İstenci'nde ve Süper Güç İstenci'nde yattığını fark ettim.” Ve Wotan'ın²³ tüm büyük komutanların göğsüne taştan bir kalp koyduğuna sevindiğini, böylece egemenlik uğruna sayısız kişiyi ölüme göndermekten korkmadıklarını ekledi.

Nietzsche'nin savaş sırasındaki düşünceleri, kendisini bir ömür boyu hiç terk etmedi. Ancak yoldaşlarının ve aynı soyu paylaştığı insanların büyük bir gururla fethetmeye ve ölmeye koştukları bu anılarından hep kaçmaya çalıştı. Dürtü bir kez daha idealin önüne geçmişti, en nihai amaç için ölmek en büyük görevdi ve Prometheus'a göre en nihai amaç, “Güç İstenci”nden başka bir şey değildi. Nietzsche, önce kendi alayında şimdi de savaş alanında zayıf düşmüştü ve bu zayıflığının bedelini, görkemli zafer hayalleriyle ödedi.

Güçsüz olduğu bu zamanlarda aklına başka düşünceler de gelmiş olmalıydı. Tam da bu günlerde “Eşsiz” ve “Üstat” evlenmişti. Cosima ve Wagner sonunda birbirlerine verdikleri hızlı yeminlerle hayatlarını birleştirmişti. Wagner, Cosima'dan dört çocuğu olan Hans von Bülow'dan daha güçlüydü. Hatta Bülow'un da ifade ettiği gibi, Ariadne'yi Theseus'dan çalacak kadar güçlüydü. Neticede Ariadne, “Güç İstenci”nin bir ödülü değil miydi? Wagner, çoğu zaman Tribschen'de, Cosima'nın huzurundayken, Nietzsche'nin bekâretiyle alay etmiş ve üstü kapalı bir şekilde Cosima'yla kendi ilişkisinden bahsetmişti. Bunları dinlemek, Nietzsche için oldukça acı vericiydi. Hangisinin “Güç İstenci” daha kuvvetliydi, Nietzsche'nin mi yoksa üstadın mı? Böylece Nietzsche'nin kalbinde, eleştiri tohumları yeşermeye başlamıştı.

Bu düşüncelerin gerginliği, hastanedeki görevine eklenerek, Nietzsche'nin sağlığı üzerine çok ağır bir yük bindirdi. Kız kardeşine göre Nietzsche'nin fiziki sağlığı, çocukluğundan beri epey yerindeydi, ancak bundan şüphe duymak için birkaç önemli sebebimiz var. Nietzsche, askeri eğitimi sırasında geçirdiği kaza ve

23 Richard Wagner'ın *Yüzük* opera serisindeki başkahraman, tanrıların kralı. (ç.n.)

uzağı hiç görememesinin yanı sıra, çocukluğu ve gençliği boyunca çok fazla sinirsel ve ruhsal sıkıntı geçirmişti.

Şimdiye su basmış bir vagonda, ikisi kangren ve difteri olan altı yaralı adama eşlik ediyordu. Sıkıntılı geçen üç gün ve üç gece boyunca, yaralıların güvendikleri tek dost olmuştu. Yaralıları Karlsruhe'deki hastaneye bıraktıktan sonra kendini epey rahatsız hissetmeye başladı. Ancak yine de kendini son bir çabayla, amirlerine rapor vermek üzere Erlangen'e geri dönmeye zorladı. Sonunda yere yığıldı ve dizanteri ve difteri teşhisiyle hastaneye kaldırıldı.

Nietzsche'nin iyileşmesi çok uzun sürdü. Dahası, hastalığı onu orduya daha fazla hizmet veremeyecek kadar zayıflatmıştı. Üstelik, hastanede kendisine verilen yüksek dozlardaki opium ve benzeri güçlü ilaçlar yüzünden, sindirim sistemi, hayatının devamında bir daha asla iyileşmeyecek derecede bozulmuştu. Ambulansta çalışırken ilaçlar hakkında pek çok şey öğrenen Nietzsche'nin, bu andan itibaren ilaçları istismar ettiğini açıkça söyleyebiliriz.

Nietzsche, Erlangen'de bir hafta geçirdikten sonra ailesinin yanına, Naumburg'a döndü ve ekim ayı sonunda, bedenen zayıf ama zihnen dinç bir halde Basel'e geri döndü. Naumburg'da Alman milli duygularının ehemmiyetsiz yönlerini; kendini beğenmiş burjuva memnuniyetini ve saçma kayıtsızlığını görmüştü. Bir süre düşüncelerini kendine sakladı ancak aralık ayı başlarında kız kardeşine bu satırları yazdı: "Yavaş yavaş Almanya'nın şu an verdiği savaşa karşı tüm sempatiyi yitiriyorum. Alman kültürünün geleceği hiç olmadığı kadar büyük bir tehlike altında." Daha sonraları Gersdorff'a, bu satırı da ekledi: "Bence modern Prusya, kültürümüzün karşısındaki en büyük tehlike."

Bu sırada Wagner, Alman halkına, fetih kargaşasında büyük Alman kahraman, Ludwig von Beethoven'ın yüzüncü yaş gününü kutlamayı unuttuklarını hatırlattı. "Almanlar, ne cesursunuz!" diye seslendi, "Barış içinde cesur kalın. Dünyaya neşe verenler, dünyayı fethedenlerden daha yücedirler."

XII

Artık, Nietzsche'nin ilk tutkulu kitabı *Tragedyanın Doğuşu*'nun arifesindeyiz. Bu noktada zamanda hem biraz ileri hem de biraz geri gitmemiz gerekiyor.

Her şeyden önce, Nietzsche'nin hayatında şu an sadece iki büyük kahramanı olduğunu hatırlayalım, Wagner “Üstat” ve Cosima “Eşsiz”. Bu ikili, Nietzsche savaş meydanlarına gidene dek, resmi bir evlilik olmaksızın birlikte yaşıyordu. Nietzsche için bu, özellikle de Siegfried'in doğumundan sonra, epey can sıkıcı bir durumdu. Babasından kalan Lüterci hayat görüşleri buna karşı çıkıyordu. Gerçekleri ailesinden olabildiğince gizledi, ancak böyle bir şeyin gizlenmesi gerektiğinden de nefret etti. Bu yüzden kendini, daha yüksek ırkların kendi ahlaklarını yaratması gerektiği düşüncesine kaptırdı.

Öte yandan Cosima, gençken hep hayalini kurduğu ideal kadının ta kendisiydi, her şeyini sanat aşkı ve en asil ideallerinin devamı için feda eden, kahraman bir ölümlüydü. Kocasını Hans von Bülow'un hayatını mahvetmesinin gerekçesiye, daha güçlü bir sanat için daha zayıf olanı feda etmesini öğütleyen yüksek bir ahlaki anlayışa sahip olmasıydı. Wagner, Hans von Bülow'dan daha güçlüydü ve Cosima, Wagner'ın dehasının tam anlamıyla ortaya çıkabilmesi için gerekliydi.

Tüm bunlara rağmen Nietzsche, Cosima'yı ömrünün sonuna dek sevmişti. Akıl hastanesine kaldırılmadan hemen önceki son sözlerini Cosima'ya söylemiş ve beraber tutkulu bir hayatın engellenmiş aşkını dile getirmişlerdi. Eğer bu ödülün bedeli kahraman-

lık olsaydı, bu onu Richard Wagner'den daha yüce bir kahraman yapmaz mıydı? Daha önce hiç dillendirmediği ve şüphesiz ki çok derinlere attığı bu düşünce, zihninde alevlenmeye ve gözlerinde canlanmaya başlamıştı. Wagner, Cosima'yla özel hayatını övünerek kabaca Nietzsche'ye anlatır, onun bekâretiyle alay ederdi. Bu kahramanlara yaraşır bir davranış mıydı? Cosima, böylesi bir davranışa mı layıktı? Ahlak neydi ve ahlakın prensipleri nelerdi?

Geleneksel ahlak anlayışı, Wagner'ın Siegfried'ın annesiyle evlenmesini gerektiriyordu. Ancak Dionysos ahlakı, böylesi bir düşünceye tamamen karşıydı. Sonuç olarak Wagner ile Cosima, 25 Ağustos'ta evlendiler ve Nietzsche, ertesi gün askeri görevi için Erlangen'a doğru yola çıktı. Cosima'nın boşanmasıyla ilgili formaliteler, evliliği o zamana dek ertelemişti ancak Wagner, 25 Haziran'da Bayan Wille'e, evliliğinin yakın bir tarihte gerçekleşeceğini söylemişti. Wagner yakında evleneceğini yakın dostlarına duyurduğuna göre, Nietzsche'ye de daha önceden haber vermiş olmalıydı.

Nietzsche, haziran ayının ortasında büyük bir tutkuyla kız kardeşine Basel'de kalması için yalvardı. Bunun üzerine Elisabeth, abisinin ricalarına dayanamadı. Cosima'nın yaklaşan evliliği, Nietzsche'nin tüm umutlarını yıkacaktı. Bu yüzden kız kardeşinin şefkatine ihtiyacı vardı. Kendi idealleri gereği bir fedakârlık yapması gerekecek ve kendini Cosima'dan soyutlayacaktı.

Savaş ilk patlak verdiğinde Nietzsche, kız kardeşiyle iki hafta boyunca dağlara çıkmış ve bu sırada kalbinde birden fazla savaş vermişti. Bu yüzden, cepheye gitmeden önce *Dünyanın Dionysos Görünümü* adlı bir deneme kaleme aldı ve bu denemeyi Cosima ve Wagner'a uzaklara gideceğini belli etmeden okuyup, sessizce ayrıldı. Daha sonra, hastanede güçsüz bir halde yatarken, kendisine evlilik müjdesini veren Wagner'a geleneksel tebriklerle cevap verdi. Noel'de Tribschen'e gittiğindeyse, Cosima'ya *Dünyanın Dionysos Görünümü*'nün basılı versiyonunu, Wagner'a ise Dürer'in *Şövalye Ölüm ve Şeytan* gravürünü hediye etti.

Ocak ayında, *Tragedyanın Doğuşu* bütünüyle tamamlanmış

ve *Empedokles* adlı ilginç bir lirik tiyatronun birkaç parçası da elimize geçmişti. Bu nedenle, Nietzsche'nin savaş alanlarından Basel'e geri döndükten sonraki, özellikle de sonbahar, kış ve ilkbahar aylarındaki düşüncelerini ve kaygıları keşfedebilmek için, bu iki çalışmaya yönelmemiz gerekir.

Şu an Nietzsche'nin çok sonraları, 1886'da yazdığı ve *Tragedyanın Doğuşu*'ndaki düşüncelerinin açıkladığı *Bir Öz Eleştiri Denemesi*'ne sahibiz ve bu eserin doğruluğuna kesin olarak güvenebiliriz çünkü Nietzsche'nin halasının da dediği gibi: "Biz Nietzsche ailesi yalanlara hiç tahammül edemeyiz!" Peki, "bu kuşku dolu kitaba" ne sebep olmuştu? Savaş alanında edindiği tecrübeler mi? Hayır. Kendisi bu kitabın, Fransa-Prusya savaşından bağımsız olarak ortaya çıktığını belirtmişti. Dediğine göre bu eser, Wörth Muharebesi sırasında Alplerdeyken, Yunanlar hakkında yazdığı bazı kurgulardan doğmuştu. Bu kurgular, askeri görevi için yola çıkmadan önce Cosima'ya okuduğu *Dünyanın Dionysos Görünümü* denemesinin ta kendisiydi. Bu nedenle kitabın özü, Cosima'ya yazdığı düşüncelerden oluşuyordu.

Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*'nu "gençlik heveslerini ve şüphelerini kâğıda döktüğü" imkânsız bir kitap olarak adlandırdı. Peki neyin hevesi ve neyin şüphesi? İşte tam burada kişisel bir dram yatıyor.

Nietzsche aynı zamanda, kitabı her ne kadar otoriteye boyun eğer gibi görünse de aslında bir meydan okuma olduğunu da eklemişti. Peki hangi otoriteye boyun eğer gibi görünüyor? "Üstat" Richard Wagner'a elbet. Öyleyse Wagner'a eşit olduğu konusundaki gerçek duygularını mı gizliyordu? Veya ondan üstün olduğunu?

Kitabın ardındaki "garip ve hâlâ adlandıramadığı birtakım ihtiyaçları olan ruh" ise bakireydi, ancak Ariadne'ye tapan Dionysos'un ruhuyla özdeşleşmişti. Bu, "yeni bir ruhtu" ve "konuşulmaktansa şarkısı söylenmeliydi". Peki bu yeni ruh, şarkı söylemeye çalışmış mıydı hiç? Evet, Nietzsche, tam da bu sırada, daha önce bahsettiğim gibi *Empedokles* adlı lirik bir tiyatro yazıyordu. Başlangıçtan

beri içine attığı bu dram, 1886'da sonunda korkaklığını yenerek gün yüzüne çıkmıştı. "O zamanlar böylesi kişisel bir düşünce için, her açıdan kişisel bir dil kullanacak cesarete sahip olmadığım için öylesine pişmanım ki." Schopenhauer'ın ona öğrettiği gibi trajik ruha göre dünya, insanlığın tam anlamıyla tatmin olamayacağı ve bunun sonucu vazgeçmeye itildikleri bir yerdi. "Ah, oysa ki Dionysos benimle ne kadar da farklı konuşmuştu!"

Schopenhauer reddetmeyi ve vazgeçmeyi öğütüyordu. Kalbinin arzuladığı şeyi Richard Wagner'a bırak! Dionysos ise bunun tam tersini söylüyordu. Güç istencine uy ve Cosima'yı ele geçir! Bir iç çatışma içerisinde olduğu tüm trajikliğiyle ortadaydı. Akıl ve iradesinde yaşadığı bu savaşın bir kazananı yoktu. Her iki taraf da zihninde bir ömür boyu kendi hendeklerini kazdı. Sonunda, Nietzsche'nin mantığı mı boyun eğmişti?

Tragedyanın Doğuşu, Wagner'a hitaben bir önsözle başlıyor. Nietzsche burada üstadı, "Prometheus'u başlık sayfasında zincirlerini kırmış olarak görebilmek" için bir yürüyüşten döndüğünü hayal etmişti. Yüzeysel olarak bu önsözün, üstada yazılmış övgü dolu bir şiir olduğu söylenebilir, ancak bu normal görünen tatlandırılmış kelimelerin ardındaki gizlenmiş ironiye bir de beraber bakalım isterseniz.

Wagner, kısa bir süre önce kendi otobiyografisinin bir bölümünü Nietzsche'ye vermişti. Başlık sayfasındaki süslemelerde, Wagner'ın aile arması olduğunu öne sürdüğü bir akbaba yer alıyordu. Almanca akbaba anlamına gelen "*Geier*" kelimesiyle vermek istenilen anlam, Wagner'ın sözde üvey babası Ludwig Geyer'in gerçekten de onun babası olduğuydu. Akbabayı süslemeye ekleme önerisiyse Nietzsche'den gelmişti ve Wagner herhangi bir şüphe duymaksızın bu öneriyi kabul etmişti.

Şimdi, *Tragedyanın Doğuşu*'nun ilk baskısını incelersek, onun da başlık sayfasında bir süsleme olduğunu görebiliriz. Uyuyan bir akbabanın üzerine topuğuyla basan, zincirlerini kırmış bir Prometheus. Süslemede aynı zamanda Prometheus'un, sanki uykudan yeni uyanmışçasına gökyüzüne baktığı görülüyor.

Prometheus efsanesi o zamanlar Nietzsche için ne ifade ediyordu? Cevabı kendisi veriyor: “Prometheus hikâyesinin gizli özü, Titan olarak çabalamakta olan insanlara dayatılan suç işleme zorunluluğudur... Aryan sunumunu farklı kılan şeyse, Prometheus’un erdeminin *etkin günah* görüşüne sahip olmasıdır... Dolayısıyla Prometheus, Dionysos’un bir maskesidir sadece.”

Bu nedenle, gerçekte Dionysos olan Prometheus, zincirlerini kırmadan önce ona işkence eden, uyuyan akbaba Wagner’ı ayağıyla ezer ve yukarı doğru, erdeminin etkin günah olduğu Dionysos cennetine doğru bakar.

Peki Dionysos’un erdemi, hangi etkin günahı?

Nietzsche’nin yıllar sonra, deliliğinin arifesinde yazdığı bu şiir, her şeyi aydınlatıyor. Şiir’in adı *Ariadne’nin Yakınması*.

Kim ısıtacak, kim sevecek beni bundan böyle?²⁴

Sımsıcak eller uzatın bana!

uzatın yüreklerin kor dolu mangallarını!

...

Sen ey bana karanlıklardan kötücül bir alayla bakan göz!

Böylece yatmaktayım işte,

kıvranıyorum, eğilip bükülüyorum, acılarıyla

bütün o sonsuz işkencelerin,

vurulmuşum

senin elinden, sen, avcılarının en acımasız,

sen, bilinmeyen – Tanrı...

Vur daha derinden!

Bir kez daha vur!

Bıçakla, parçala bu yüreği!

Ne anlamı var bu işkencenin

uçları dişler kadar kör oklarla?

Ne bakıyorsun yine

24 *Dionysos Dithyrambosları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çeviren: Ahmet Cemal, *Ariadne’nin Yakınması*, s. 63.

İnsanların acılarından yorulmak bilmeyen,
Tanrıların şimşegi gözlerinle, oh olsun dercesine?

...

Neden – *bana* işkence etmek,
sen ey acılara doymayan, bilinmeyen Tanrı?

Haha!

Gizlice sürünerek gelmektesin
böyle gece yarısında, öyle mi?..
Nedir istediğin?

Konuş!

Zorluyorsun beni, sıkıştırıyorsun,
Ha! hem de bu kadar yakından!

Soluk aldığımı duyuyorsun,
yüreğimi dinliyorsun,
sen, ey kıskanç Tanrı!

neyi kıskanmaktasın hâlâ?

Çekil! Çekil!

bu merdiven de ne oluyor?

istediğin, *içeriye*,

yüreğime, en gizli düşüncelerime
girmek mi?

Utanmaz! Ne olduğu bilinmez! Hırsız!

Nedir çalmak istediğin?

Kulak verip dinlemek istediğin?

Nedir işkence ile elde etmeyi umut ettiğin,
sen, ey işkenceci!

sen – Cellat – Tanrı!

Ya da köpek gibi

önünde mi yuvarlanayım?

kendimi adarcasına, kendimden geçercesine
seviyormuş gibi – sana kuyruk mu sallayayım?

Boşuna!

Devam et batırmaya!

Sen, dikenlerin en acımasız!
Köpek değilim – senin av hayvanınım yalnızca,
sen, avcıların en zalimi!
senin en gururlu tutsağınım,
sen, bulutların arkasındaki haydut...
Konuş artık!
Sen, yıldırımları örtünen! Ne olduğu bilinmeyen! konuş!
Ne istiyorsun, sen, yol kesen haydut, *benden?*..

Nasıl?
Fidye mi?
Ne kadar fidye?
Çok iste – bunu salık verir gururum!
ve kısa kes konuşmanı – öteki gururum da bunu salık verir!
Haha!
Beni – istiyorsun, öyle mi?
beni? beni – tamamen mi?..

Haha!
Ve bana işkence ediyorsun, sen, ey deli,
gururumu parçalıyorsun işkenceyle, öyle mi?
Bana sevgi ver – kim ısıtacak beni bundan sonra?
kim beni sevecek?
Sıcak eller ver bana,
Yüreğin mangalındaki korları ver,
bana, yalnızların en yalnızına,
buzları ver, ah! düşmanları bile,
evet, düşmanları bile özlemeyi öğreten
yedi kat buz ver,
evet, ver
düşmanların en acımasız,
bana – *kendini!*..
Yok oldu!
Kendisi de kaçıp gitti,

benim tek yoldaşım,
büyük düşmanım,
benim bilinmeyenim,
benim Cellat–Tanrım!..
Hayır! geri gel!
Bütün işkencelerin *ile*!
Bütün gözyaşlarım
Sana akmakta
ve yüreğimdeki son alev
sana doğru yanmakta.
Ah, evet, geri gel,
benim bilinmeyen Tanrım! benim *acım*!
benim son mutluluğum!..
Bir şimşek çakar. Dionysos, zümrüt bir güzellik içersinde
görünür
DIONYSOS.
“Aklını başına topla, Ariadne!..
Küçük kulakların var, benim kulaklarım var sende: . . .
Ben senin labirentinim. . .”

Nietzsche, duygularını bu şekilde tasvir ediyordu. Bu şiiri, *Böyle Buyurdu Zerdüşt* kitabının son bölümüne ekledi ve sözleri, Wagner olarak tanımlayabileceğimiz bir sihirbaza söyletti ancak Dionysos’un söylediği satırları atladı. Tüm bunlar, *Naxos: Dionysos, Theseus ve Ariadne arasındaki muhabbetler* adlı bölümde daha da açıklığa kavuştu.

“Ariadne, ‘Theseus mantıksızlaşıyor,’ dedi. ‘Theseus erdemleşiyor!’” (Kahraman mantıksızlaştığı için kendine hayranlık duyuyor.)

“Ariadne’nin rüyasındaki Theseus’un kıskançlığı. Kıskançlık duymayan Dionysos. Sende sevdiğim şeyi, Theseus nasıl sevebilir? Kişi Tanrı olursa kıskanamaz: Tanrılardan biri değilse eğer.”

* * *

“‘Ariadne,’ dedi Dionysos, ‘Sen bir labirentsin: Theseus sende yolunu kaybetti; artık eli ip tutmuyor, Minotaur tarafından yok edilemeyeceğine göre tüm bunların ne önemi var? Onu şu an yok eden şey Minotaur’dan daha da kötü.’ Ariadne, ‘Gururumu okşuyorsun,’ diye cevap verdi, ‘ancak seversem merhamet etmem; merhamet etmekten bıktım: Tüm kahramanlar önümden yok olsun. Theseus’a olan son aşkı bu: Onu yok ediyorum.’”

* * *

“Son Perde. Dionysos ve Ariadne’nin Düşünü.”

Nietzsche’nin hayatının sırrı hep gizli kalmıştı. Kendisinin *Ecce Homo*’da dediği gibi: “Ariadne’nin kim olduğunu benden başka kim bilebilir ki?” Artık, Nietzsche’nin hayatına dair en büyük ipucunu bulmuş sayılırız. Bu ipucunu kesin bir gerçeğe ulaşana dek labirentte takip edelim. Buna *Empedokles*’in bazı bölümlerini inceleyerek başlayabiliriz, tabii Cosima’nın Nietzsche’ye arkadaş oldukları senelerde yazdığı mektubun bu cümlesini hatırlamakta da fayda var: “Yazdığın her şey, vicdanımda bilinçsizce ortaya çıkan tüm soruları yanıtlıyor.”

Nietzsche’nin çocukluk döneminden beri büyük bir hayranlık duyduğu Alman şair Friedrich Hölderlin, *Empedokles’in Ölümü* adlı lirik bir tragedya kaleme almıştı. Nietzsche’yi henüz okullu genç bir çocukken derinden etkileyen bu eserin mükemmeliyetine, Shelley ve Keats lirik dehalarının en yüksek olduğu zamanlarında yaklaşmış olsa da hâlâ modern edebiyatta eşi benzeri görülmemiştir. *Empedokles’in Ölümü*’nde, *Böyle Buyurdu Zerdüş*’e can veren tohumdan çok daha fazlası vardı. Hölderlin’in yarattığı Empedokles, bir anlığına da olsa kusursuz neşeye ulaşmaya öylesine hevesliydi ki, ölmeden önce mükemmel şarkıyı söylemeye hazırdı. Kusursuz neşenin bedeli ise büyük acılar çekmeyi ve trajik

bir hatayla gelen büyük bir fedakârlığı gerektiriyordu. Empedokles, kendini trajik yanılsamalardan sıyırmış, tüm değerleri aşmış, artık doğayla tek ruha sahip olmadığı için kendisini reddeden insanları baştan çıkarmış ve suçunun kefareti, kendini kurban ederek ödeyene dek, hiçbir Tanrı olmaksızın ölü gibi yaşamıştı. Halka, insanlığın ölümlle yeniden doğarak ebediyen yenilendiğinin sırrını açıklamayı teklif etmiş ve ertesi sabah bunu göstermek üzere bedenini Etna Yanardağı'na kurban etmişti.

Hölderlin'in felsefesi ve Nietzsche'ye izlemesi için sunduğu yol işte buydu. Nietzsche'nin tiyatrosundaysa sahne, Katanya'da, Etna Yanardağı'nın eteklerinde geçiyordu. Orada, bir kır evinde iki asil kadın, Lesbia ve kızı Corinna yaşamaktaydı. Burada, Corinna karakterinde Cosima Wagner yansıtılmıştır. Bu kadınlar, o zamanların işgalci yolsuzluklarına karşı saf ve asil Helen geleceğini sürdürmekteydiler. Bu sırada Etna gürleri ve tepesinden tehditkâr alevler saçılmaya başlar. Hava, bir alametle ağırlaşır ve insanlar dehşete düşer. Pausanias, Corinna'yı ziyaret eder. İkili, ertesi gün Dionysos'un ziyafetinde gerçekleştirecekleri tiyatronun provasını yapmaya koyulurlar. Bu sahneyi, korku yarıda keser. Birkaç köylü kapıdan içeri girerken, genç bir kızın cansız bedeni yere düşer. Pausanias sözlerini unuttur ve vebaya yakalandığına inanır. Corinna, onu teselli etmeye çabalar ama ne mümkün.

İnsanlar ağıtlar yakarak sokaklara dökülür ve umutsuzca kendilerine bir kurtarıcı ararlar. Hiçbir panzehri olmayan ve sadece trajediye sebep olan korku ve kendilerine duydukları acıma duygusu, hızla herkese bulaşır. Sahneye bir ozan gelir ama insanlığı iyileştirmeye gücü yetmez. Şiirden daha kuvvetli bir büyüye ihtiyaç vardır. Empedokles, fedakârlık sembolleriyle belirir ve Pausanias dehşet içinde ayaklarına kapanır. Corinna, gücünü anlayamadığı Empedokles'e öfkelenir. Sonra bu karmaşık sahnenin üzerine şafak doğar.

İkinci perdede Empedokles, meclis üyeleri içeri girerken şehrin meclis odasındaki adak taşının önünde, üstü örtülü bir şekilde durmaktadır ve bağırır: "Veba sizin aranızda! Yunan olun." Her

türlü merhamet ve korkuya engel olur, ancak insanlar eski Yunan kahramanlıklarını unutmıştır. Dışarıdaki kalabalık, konsey odasına dalar ve Empedokles'e, eğer onları kurtarabilirse kendisine bir krallık tacı vereceklerini söyler. Taç, bizzat Corinna tarafından getirilmiştir. Empedokles, halka, kurtuluşları için bir tragedya sunar, Theseus ve Ariadne'in tragedyasını. Bunu duyan Corinna, kasılarak titrer.

Üçüncü perde, tragedya oyunuyla başlar. Dionysos, Theseus'a ihanet eden Ariadne'yi kurtarır. Ariadne aslında Cosima, Dionysos ise Wagner'dır. Ariadne'nin Dionysos uğruna ihanet ettiği kişi Theseus ise Bülow'dur. Ancak oyunda, Pausanias sözlerini ve korku dolu Dionysos rolünü oynamayı unuttur. Tanrı rolünü Empedokles, yani Nietzsche oynar. Catania halkı, ebediyen yenilenme getiren ölüm fedakârlığıyla sevinç sarhoşu olur. Empedokles, gücünü kaybetmeye ve bir kere daha insanlığa acımaya başlarken, halk onu Tanrı Dionysos olarak onurlandırır. "Oyuncu-Dionysos, gülünç bir şekilde Corinna'ya âşıktır."

Pausanias vebadan ölecek yere düşer, Corinna ona yardım etmek için yanına koşar. Empedokles, onu kendine geri çeker ve içsel tanrılığını ortaya koyar. Bunun üzerine Corinna, kendisine sadakatsizlikle teslim olur. Ölmekte olan Pausanias, Empedokles'i derinden etkileyen acı dolu sözlerle Corinna'yı kınar. Empedokles'in kalbini yine merhamet sarar, ilahiliğinden şüphe duymaya başlar ve dolayısıyla kendi doğrularından da şüphe eder. Ancak, kalbinin yumuşamasına izin vermez ve toplanan insanlara yok oluş üzerine vaaz vermeye devam eder.

Dördüncü perdede Empedokles, Dionysos onuruna akşam Bacchanalian festivali için toplanan vatandaşlara vebayı kabul etmenin gerekliliğini duyurur. Yaşlı, gri saçlı bir anne, çocuğun cansız bedeni önünde ölümü gururla kabul ettiğini gösterir. İnsanlar, artık kaderlerini kabul etmiş, bu sayede daha sakin ve özgür olmuşlardır. Kaderi kabul etmeleri, Tanrı'nın onların arasında görünmesi sağlar. Ancak Corinna'nın evine geri dönen Empedokles'in surati asıktır.

Beşinci perdede Empedokles, bir gece Etna'nın yamaçlarına götürdüğü havarilerinin arasında belirir. Havarileri onun önünde eğilmiş beklerken ölümün mistik erdemi hakkında bir vaaz verir. Ancak Empedokles, insanlığın sertliğine ilişkin tahminlerinde yanılır. İnsanlar, son anda büyük bir korkuyla karşısına çıkarlar. Empedokles insanların, ölümden, vebadan korktuklarından çok daha fazla korktuklarını fark eder. Etna'dan gelen lavlar kalabalığın etraflarını çevrelediğinde ve insanlar kaçamayacaklarını anladıklarında, bir isyan başlar.

İnsanların haklı olup olmadığını düşünen Empedokles, yine gücünü kaybetmeye başlar. Yenilenme, yalnızca hayatla mümkün değil midir? Hayata, onu ölüme sürükleyerek ihanet etmiştir ve şimdi cezasını ödemek zorundadır. Bu cezanın bedeliyse, ebedi ölümdür.

Yalnızca biri onu takip etmeye hazırды. Pausanias'ın kollarından kopardığı Corinna, kendisini Ölüm'ün kollarında ona sunar. Empedokles onu reddeder, bunun karşılığında Corinna, onu sertçe azarlar. “Dionysos olsa, Ariadne'den kaçarmıydı?” Ve beraber Etna'nın kraterine atlarlar. Böylece Nietzsche tarafından tasarlanan Empedokles ve Corinna'nın draması son bulur. Gerçek hayatta da Friedrich Nietzsche için hikâye böyle sona erer. İleride göreceğimiz gibi kendisi Ariadne'den kaçmış, ancak Ocak 1889'da kendini kratere attığında son sözlerini yine Cosima'ya söylemişti: “*Ariadne, ich liebe dich!* Ariadne, seni seviyorum!” Bunun ardından Cosima, iki nesil boyunca bir başına yaşamıştı.

XIII

Fransa-Prusya Savaşı'nın hemen ardından Nietzsche'nin hayatının nasıl seyrettiğine bir bakalım. Hayatında olanları, açıkladığım tiyatro ışığında yorumlamak daha kolay olacaktır. O güne dek kalbinde ekili olan başkaldırı tohumlarının yeşerip trajik eylemlere dönüşmesi, elbet uzun sürmüştü.

Nietzsche, evliliğinin ardından Wagner'ı tekrar gördüğünde, üstadı duyduğu saygı azalmıştı. Müzik kariyerinin ilk zamanlarında Parisli dinleyicilerin onu nasıl yuhaladıklarını hatırlayan Wagner, Fransa'nın yenilgisinden oldukça memnun görünüyordu.

Nietzsche için böylesine içten bir sevincin hiçbir gerekçesi olamazdı. Fransız kültürü ona, kendini yüceltmek için yanıp tutuşan Prusya kültüründen çok daha üstün geliyordu. Arkadaşı Jakob Burckhardt da onunla aynı fikirdeydi. Bugüne dek büyük imparatorluklar, zengin kültürlerle hep karşı çıkmıştı. Örneğin Atina ve Floransa, başlarda küçük birer şehir devletleriydi. İki adam bu gibi konuları, Basel'de, hızla akan Ren Nehri üzerindeki Katedral terasında yaptıkları günlük yürüyüşlerde sık sık tartışırlardı.

Burckhardt, bu konuşmaların özetini, *Tarihsel Yücelik* üzerine verdiği derslerde öğrencilerine anlatırdı. “Askeri zaferleri veya güçlü bir devletin sınırlarını genişletmesini, gerçek yücelikle karıştırmayın! Tarihsel yücelik, büyük insanların eserlerinde yatar. Goethe dünyaya *Faust* eserini vermiştir, Newton ise, güneş sistemini döndüren yerçekimi yasasını. Gerçek yücelik işte budur, başka bir şey değil.”

Bu sırada Nietzsche, Erwin Rohde'ye de yazmayı ihmal etmiyordu. "Yakın geleceğim için epey endişeliyim... Kültürden nefret eden bu ölümcül Prusya'dan kendini kurtarmaya bak! Toprağın altından mantar gibi erler ve rahipler fışkırıyor, tüm Almanya'yı dumanlarıyla karartmaları yakındır!"

Nietzsche ne zaman endişe duysa, bu konu hakkında hemen bir şeyler yapmak isterdi. Almanya'yı öngörmüş olduğu bu pek yakın felaketinden nasıl kurtarabilirdi? Yeni Almanya'nın ruhani hayatına rehberlik edecek liderleri olmalıydı. Üstelik bu liderler, mutsuz insanları kurtarabilmek için çeşitli müdahalelerde bulunacakları güne daha şimdiden hazırlanmalıydı.

O sırada Wagner, Bayreuth'ta müziğini icra edebilmek için büyük bir çaba sarf ediyordu. Nietzsche de ona katılmalı mıydı? Hayır, o başka bir yerde, yalnızca kendisinin ve birkaç seçkin kişinin derin düşüncelerle zamane sorunlarını çözeceği bir felsefe ve düşünce manastırı kuracaktı. Burada eski dostları Rohde, Gersdorff ve Deussen'in yanı sıra yeni dostları Overbeck ve Burckhardt de kendisine katılacaktı ve beraberce hiçbir zorunluluk olmadan barış içerisinde yeni Almanya'yı şekillendireceklerdi. Böylesi bir topluluğu kurmak ve organize etmek için iki yılın yeterli olduğunu düşündü.

Noel'den önce bu fikir zihninde öyle bir yer edinmişti ki, bu hayalini hemen gerçekleştirebilmek için can atıyordu. Bu yüzden aralık ayında Erwin Rohde'ye neşe ve coşku dolu şiirsel bir mektup yazdı ve üniversitelerden asla devrimsel bir gerçekliğin çıkamayacağını belirtti. "Üniversitelerin boyunduruğundan kurtulup beraber yeni bir Yunan akademisi kuracağız. Bu planım sana anlık bir heves gibi gelebilir. Ancak hiç de öyle değil, dahası, bu bir zorunluluk gibi... Beraber küçük bir ada bulmaya çalışalım. Böylece birbirimizin efendisi oluruz... Beraber yaşayalım, çalışalım, hayattan beraber zevk alalım. Belki ancak bu şekilde bir *bütün* için çalışmamız mümkün olur... Küçük bir birikim olsun diye harcamalarımı şimdiden kısımaya başladım. Şansımızı piyangolarda da deneriz. Yazabildiğim tüm kitaplar için, mümkün olan

en yüksek ücreti isteyeceğim. Özetlemek gerekirse, manastırımızı kurarken hiçbir başarı yolunu göz ardı etmeyeceğiz... Bizi bu yola iten şey *zorunluluk* değil de ne?”

Nietzsche, bu mektubu Noel'den hemen önce yazmıştı ve dostunun cevabını büyük bir hevesle bekledi. Bu sırada Tribschen'de Wagner sürekli Bayreuth hakkında konuşuyordu, ancak Nietzsche kendi projesi hakkındaki sessizliğini korudu.

Rohde verdiği cevapla, bu plana katılmayı dostane bir tavırla reddetti. Böylece Nietzsche, suya düşen planının ardından yeniden *Tragedyanın Doğuşu* üzerinde kafa yormaya başladı. Yeni kültürün, köleliğe dayanması gerektiğine karar verdi. “Kölelik arzusu için yok oluyoruz.” Yeni kültür, savaş korkusuna da dayanıyordu. “Devletin temeli mali spekülasyonlara dayandırılmazsa eğer, durmadan savaşmamız gerekir, bunun başka yolu yok... Savaş devlet için, köleliğin toplum için gerekli olduğu kadar gereklidir.»

Konu hakkındaki düşünceleri bu şekildeydi ancak yaşanan olaylar, teorisine karşı geliyordu. Atina'yı büyük bir şehir yapan şey savaştı, peki ya savaş Almanya'yı nasıl etkilemişti? Çiçek açması gereken bitki, çiçeği pahasına durmadan yapraklarını ve saplarını besliyordu. Atina'nın amacı güç ve ruhun güzelliği idi, Roma ve Prusya'nın amacıysa daha fazla altındı.

Peki bu düşüncelerinde Nietzsche'ye kim destek olmuştu? Görünüşe göre yanında Rohde dışında kimse yoktu. Nietzsche, yine kendini melankolik hissetmeye başladı ve ağır bir sinir krizinin eşiğine geldi. Ancak bu ruh halini herkesten gizledi, özellikle de Wagner ve Cosima'dan. Sarılık, bağırsak iltihabı, ciddi göz problemleri ve uykusuzluk sorunları çekiyordu, doktorlar ona uzun bir tatil yapmasını önerdi ve üniversite de bunun için kendisini destekledi. Sonunda yanına kız kardeşini çağırdı, vedalaşmak için beraber Tribschen'e gittiler ve 12 Şubat'ta Lugano'ya vardılar.

Nietzsche, St. Gothard Geçidi üzerinde yol alırken, kimliğini gizleyen, sert ve yaşlı bir adamla aynı at arabası içinde seyahat

ettiğini fark etti. İkili, Flielen’de uzun bir muhabbete daldı ve Nietzsche, çok geçmeden yaşlı adamın sözlerinden, onun yaşayan en meşhur İtalyan olduğunu anladı. Bu yabancı, düşünceleriyle İtalyan birliğini sağlayan Giuseppe Mazzini’nin ta kendisiydi. Modern tarihin akışını derinden etkileyebilmek için kendilerine has tutkulu yöntemlere sahip bu iki adamın, daha fazla münasebete girmeden birbirlerinin hayatından sessizce geçmeleri, hayatın en büyük ironisi olmalıydı. Ancak Mazzini, genç Alman’a Goethe’den kendi hayatının tüm sırrını özetlediğini düşündüğü dört mısra okudu:

“Durmadan çabalamak,
Yarım işlerden vazgeçmek,
Bütün, İyi ve Güzel her şeyde
Kararla yaşamak.”

Nietzsche bu mısraları hayatı boyunca asla unutmadı. Mazzini’ye verdiği cevabı ise ne yazık ki bilmiyoruz.

Lugano’daki değişiklik Nietzsche’ye çok iyi gelmişti. Kız kardeşiyle tıpkı çocukluk yıllarındaki gibi tüm gün gülüp oynamış ve büyük bir hızla *Tragedyanın Doğuşu*’nu yazmıştı. Elimizde kitabın o zamanlar üzerinde çalıştığı versiyonuna ait parçalar var. Bunları kitabın son yayımlandığı haliyle karşılaştırdığımızda, Nietzsche’nin o zamanki ruh halini, kitabın son versiyonundaki kapalı ruh halinin aksine, ne kadar açık bir şekilde yansıttığını görebiliriz.

Kitabın ilk versiyonunda, sözleri neredeyse gururla dolup taşıyor, Empedokles’in sesiyle, hayır, Dionysos’un sesiyle bir kâhin gibi konuşuyordu. Kendi itiraflarının rüzgârında titriyor, zayıf yürekli, vahiylerini dikkate almaları için uyarıyor ve bir gün yüksek iradeli, cüretkâr birini bulmayı umuyordu: “Yılan ve canavarların üzerine gerilmiş ince bir ipte yürüyebilecek hem güreşçi hem şair hem de filozof arıyorum. Bu geleceğin kahramanının çehresinde, eski Yunan dünyasının Almanya’daki Rönesans’ı ile eski çağların dirilişini başlatacak bir dinginlik olmalı.”

Bu nitelikleri, sözlerinden de anlaşıldığı üzere ne Wagner'da ne de başka birinde bulabilmişti. Kendisini bir nevi Tanrı gibi gören bu Alman, Sabahın Oğlu Nietzsche'den başka kim olabilirdi bu hayatta?

Lugano'da geçen sakin günlerindeki hisleri böyleydi, bir gün sadık dostu Rohde'ye kişisel bir mektup yazdı. "Her geçen gün kendi felsefi krallığıma daha da çok çekiliyorum... Kaderimin beni nereye götürdüğünü bilmiyorum, bilemiyorum... İnsanın, yuvarlak, tamamlanmış ve mükemmel bir küre halindeki dünyasının önünde yattığını görebilmesi ne güzel bir his... Gurur ve delilik, şu anki zihinsel 'uykusuzluk' durumumu ifade edebilmek için çok zayıf kelimeler."

Böylece Nietzsche, 10 Nisan'da Basel'e geri döndü ve on altı gün sonra sonunda tamamlanan kitabını, büyük bir zaferle basıma yolladı.

XIV

Ancak Nietzsche'nin sevinci uzun sürmedi. Öncelikle yayınevi, *Tragedyanın Doğuşu*'nu basmayı reddetti. Daha sonra 23 Mayıs'ta Basel'e, Paris Komünü'nün haberi geldi. Bununla beraber Paris'in harap edildiği ve Louvre'un da yakıldığı söyleniyordu. Fransa'daki köleler, Avrupa kültürünün en büyük anıtını yok etmişlerdi. Tüm kültür değerleri teker teker yok oluyordu.

Nietzsche, yalnızlığını paylaşabildiği tek dostu Burckhardt'ı bulmak için evden dışarı çıktı. Ancak Burckhardt evinde değildi. Çaresizlik içinde sokaklarda dolaşan Nietzsche, sonunda eve geri döndüğünde karşısında Burckhardt'ı buldu. O gün Nietzsche'nin kız kardeşi, odadan, birbirlerini teselli eden iki adamın hıçkırık seslerini duyduğunu söyledi. Nietzsche, Gersdorff'a bir mektup yazdı: "Paris'in alevler içinde olduğunu duyduğumda, birkaç gün boyunca kendimi tamamen çaresiz hissettim. En güzel sanat eserlerinin, hayır, tüm dönemlere ait en güzel sanat eserlerinin bir günde öylece yok olduğunu görmek, bana bilime, felsefeye ve sanata adanmış hayatların önemsizliğini gösterdi."

Artık Nietzsche, Wagner ve Cosima'yı daha çok ziyaret eder olmuştu, ancak Tribschen'deki hayatları artık ona aynı gelmiyordu. Küçük dünyalarının sessizliği bozulmuştu sanki. İnsanlar sık sık eve ziyarete geliyor ve Wagner, Bayreuth'taki opera evinin inşaatı için insanlara kendini satmaya çalışıyordu. Wagner'ın Nietzsche'nin gözündeki değeri, artık kendini nesnel ayrıntılara kaptırdığından, epey düşmüştü.

Buna rağmen Nietzsche, Wagner'ın öğretileri hakkında vaazlar vermek ve mümkün olduğu kadar fazla destekçi toplayabilmek için Kuzey Almanya'da bir tura çıkmayı teklif etti. Wagner bu fikri desteklemedi, Nietzsche de bu konuda ısrarcı olmadı, ancak yayınevleri kitabını ardı ardına reddettiği için huzursuz ve mutsuzdu.

Temmuz ayından eylül ayına kadar zamanını, kız kardeşi ve Gersdorff'la beraber Mürren yakınlarında geçirdi. Burada kitabı üzerinde birkaç düzenleme yaptı ve Wagner hakkında yeni bölümler ekledi. Ekim ayında Leipzig'e gitti ve kitabın son halini Richard Wagner'ın yayıncısı Fritzsche'e gösterdi. Neyse ki Fritzsche kitabı basmayı kabul etti.

Nietzsche'nin keyfi yerine gelmişti ve yeniden geleceğine büyük bir umutla bakmaya başladı. Hatta Basel bile kendisine bir hoş geliyordu artık. Kitabının başarılı olacağına dair güveni tamdı, üzerinde genç bir reformcunun coşkusu vardı. Basel'de *Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine* konulu bir dizi ders vereceğini duyurdu. Bu dersler, aynı zamanda yeni Yunan akademisi planının habercisi olacaktı.

Bu sırada Wagner, 18 Aralık'ta Mannheim'da gerçekleşecek büyük bir konser düzenlemişti. Üstat, tren istasyonuna vardığında halkın alkışlarıyla karşılandı ve kısa bir süre sonra, Ariadne ve genç Dionysos'u getiren başka bir tren daha istasyona yanaştı.

Çok geçmeden Wagner, Nietzsche'ye bu satırları yazdı: "Son birkaç gündür gözüm, Gemelli'nin *Müzler arasındaki Dionysos* tablosundan, büyük bir hayretle senin en son çalışmana kayıyor. Sanki bir kâhin bana mesaj veriyor gibi." Gerçek Dionysos hangisiydi? Wagner, Nietzsche'nin yazdıklarında kendini bulmuştu, ancak Nietzsche'nin bu konu hakkındaki düşünce ve hislerini biliyoruz. Cosima, henüz kitapla ilgili herhangi bir görüşte bulunmamıştı.

O gün Dionysos kim olursa olsun, Nietzsche'nin Wagner'ın müziğiyle kendinden geçtiği kesindi. Rohde'ye duygularını bu şekilde anlattı: "Hayallerinin gerçekleştiğini gören bir adam

gibiydim. Bunu ancak müzik yapabilir, başka hiçbir şey değil.” Kundry’nin büyüü ona geçici bir zafer kazandırmıştı.

Nietzsche, müziğin sarhoşluğuyla Basel’e geri döndü. Noel gelmek üzereydi ve her zamanki gibi kutlamalar için Tribschen’e davet edilmişti. Peki bu daveti neden reddetmişti? Kendisini Mannheim’de en derinden etkileyen şey, ilk kez geçen yılbaşı arifesinde, Tribschen’de Cosima ve Üstat ile yalnızken dinlediği *Siegfried Idyll* olmuştu. Wagner, *New Year’s Idyll* adlı bir senfoni bestelemiş ve yılbaşında Cosima’ya armağan etmişti. Aynı gün Leipzig’de *Tragedyanın Doğuşu* da ortaya çıkmıştı.

Yılbaşı arifesinde kitabının ilk baskısı Basel’e ulaştı. Hiç zaman kaybetmeden kitaplardan birini gurur ve minnettarlık içeren samimi bir mektupla Wagner’a yolladı. “Özümde haklı olduğuma ikna olabilirsem eğer, bu demektir ki, siz, *sanatınızda*, ebediyen haklısınız. Kitabın her sayfasında, bana sunduklarınız için size teşekkür ettiğimi göreceksiniz. Ancak, bazen bana sunduklarınızı doğru anlayıp anlamadığımdan şüphe ediyorum. Belki *ileride* size olan borcumu bir şekilde ödeyebilirim: Yani, Bayreuth uygarlık döneminin geldiği *başarılı* günlerde. Adım, her zaman sizin adınızın yanında anılacağı için gurur duyuyorum. Bugün hiçbir şey öğrenmemeye kararlı filologlara yazıklar olsun!”

Bu mektupta italikle belirttiğim yerler bana ait değil. “Siz, *sanatınızda*, ebediyen haklısınız.” Peki ya gerçek hayatta? Kitabın başlık sayfasındaki akbaba, Wagnerian müzik ruhunun zincirlerini kırdığı Prometheus’un ayakları altındaydı.

Wagner, mektuba saf bir cevap verdi: “Hayatımda senin kitabından daha güzel hiçbir şey okumadım. Hatta Cosima’ya diyordum ki, benim için ondan sonra ilk sen gelirsin ve senden çok sonra da olağanüstü güzellikte portremi çizen Lenbach! Cosima’nın söylediklerini iyi düşün ve dünyanın geri kalanı ne söylerse söylesin aldırma.” Başka bir deyişle Nietzsche, üstadı Dionysos olarak mükemmel bir şekilde betimleyebilmişti.

Peki Cosima ne demişti? Başlarda sadece resmi bir teşekkür

göndermişti. Nietzsche'nin kendisine gönderdiği Noel ve yılbaşı hediyelerinden hemen sonra bir cevap verebilmesi pek kolay değildi. Sonunda yazdığı mektupta seçtiği kelimelerin anlamı ise çok derindi.

“Kitabınız ne kadar güzel! Ne kadar güzel ve derin! Ne kadar derin ve cüretkâr! En büyük mükafatı, kitabınızda işlediğimiz konuların mutlak kavramıyla aldığınızı bilmiyorum olsam, bu kitap için sizi kim nasıl ödüllendirecek diye acıyla kendime sordurdum. Ancak yine de ödüllendirilmek isterseniz eğer, bu kadar açık ve görkemli ruh halinizi, yaşamak zorunda kaldığınız dış dünya ile nasıl büyük bir uyum içerisinde yürütebildiğinizi hatırlayınız. ‘*Wie ertrug ich’s nur, wie ertrag’ ich’s noch?*’ (“Buna nasıl katlanmışım, buna hâlâ nasıl katlanırım?”) Ancak ‘gün’ ve hiç şüphesiz ki yılbaşı arifesinin melodileri yardımınıza koşuyordur. Öyle değil mi?

Bu kitapla, sadece üstada itaat ettiğine inandığım şeytanları uyandırdınız. Biri bizden çok uzak olduğu için görülmez, diğeriye çok yakın olduğu için bilinmez iki dünya üzerinde, bizi büyüleyen güzelliği ele geçirebilmemiz ve neredeyse ezen çirkinliğini kavrayabilmemiz için parlak bir ışık tuttunuz. Işığınızı, geleceğe dair bir teselli olabilmesi için yaydınız, ki böylece yüreğimizde umutla ‘İyi olan kazansın!’ diye dua edebilelim.

Varoluşumuzun trajedisini böylesine gerçekçi bir sadelikle anlattığınız kitabınızın, düşüncelerimizi harekete geçirmede ne kadar etkili olduğunu size anlatamam... Eserinizi tıpkı bir şiirmiş gibi okudum, bize sorunlarımızın en derin olanını anlatıyor. Ne ben ne de üstat, kitabınızı ruhumuzun tüm bilinçsiz sorularına cevap sunduğu için elimizden bırakabildik. *Tristan ve Isolde* eserinden bahsetmeniz, beni ne kadar derinden etkiledi hayal bile edemezsiniz.”

Wagner’ın *Tragedyanın Doğuşu*’nda çıkaramadığı anlam, nihayet Ariadne için açıldı. Dionysos’a, Wagner’ın Isolde için yazdığı sözlerle cevap verdi. “*Wie ertrug ich’s nur, wie ertrag’ ich’s noch?*” “Buna nasıl katlanmışım, buna hâlâ nasıl katlanırım?”

Böylece bu sözler sayesinde Friedrich Nietzsche'yle aralarında fedakârlığa dayalı kutsal bir bağ kurdu.

Nietzsche'nin Dionysos olduğunu fark etmişti, ancak sadakatinin, ikisinin de hizmet etmekte olduğu sanata ait olduğunun da bilincindeydi. Onun için sanat, üstadın kendisi ne kadar değersiz bir araç olsa da onun yaptığı müzik demekti. O bu sanata, her zaman sadık kaldı ve bu müzik ruhundan büyük bir trajedi doğdu.

Ona göre Dionysos bir Tanrı'ydı ve bu dünyada tanrılara ödül yoktu. Bunu bilmek ona acı veriyordu, ama her şeye rağmen, bir Tanrı olabilmesi en büyük ödül değil miydi zaten? Yine de bir Tanrı, kendi ruh halini, yaşamak zorunda kaldığı dış dünyaya ve büyük acılar çekmesine sebep olan insanların arzularına karşı nasıl uyarlardı? Belki geçen yılbaşı arifesindeki anıları ona bu konuda yardımcı olabilirdi.

Bu sırada Nietzsche, hayatın hem güzel hem çirkin yönlerini kalbinde açıkça görebilsin diye, Cosima için tüm dünyayı aydınlatmıştı. Gelecek, en asil olana zafer getirsin! Sonunda ruhunun bilinçsizce sorduğu soruların tümüne cevap bulmuştu ve *Tristan ve Isolde*'nin trajedisi çözülmeliydi.

Cosima'nın Richard Wagner'dan sakladığı hiçbir sırrı yoktu. Sonunda ona, bu gizli dramayı da açıkladı. Nietzsche, kendisini Tribschen'e çağıran Wagner'ın davetini duygusal bir çöküş yaşadığını belirterek reddettiğinde, Wagner, 10 Ocak'ta düşüncelerini netleştirdiği bir mektup yazdı.

“Hastalık haberin beni derinden üzdü. Ruhsal yaşantını etkilediği için çoğunlukla derin endişelerle kendini tekrarlayan bazı semptomların hep farkındaydık. Dostluğumuzun ilk günlerinden beri samimi ve dostane ilişkimizin devamı konusunda zihnimde derin şüpheler uyandıran ve belli aralıklarla kendini tekrarlayan endişe verici belirtiler hep vardı ve itiraf etmeliyim ki bunlar için hep iyi birer açıklaman olurdu... Tam da kitabının yayımlanmasının, ya da kitabındaki konuları bütünüyle kavrayabilmenin, seni, en azından bu aralar, pişmanlığa iten bir ruhsal duruma

soktuğunu düşünüyorduk ki, aniden sessizliğini bozdun ve hasta olduğunu açıkladın. Hastalığın bizim için çoktan büyük bir endişe kaynağı haline geldi. Sebebi, fiziksel durumun değil, daha ziyade duygu durumunla ilgili ciddi kaygılarımızın olması.”

Wagner, mektubun devamında Nietzsche'yi yeniden Tribschen'e davet etmeye ve onu içtenlikle övmeye devam etti ve kendisine övgüsünden başka verebileceği hiçbir şey olmadığını belirterek mektubunu sonlandırdı. Kız kardeşinin dediğine göre, Nietzsche bu mektuba, “Wagner'ın sonradan bahsettiği gibi tüm şüpheleri ortadan kaldıran” dokunaklı sözlerle cevap verdi. Ancak bu mektup, eğer hâlâ sağlamsa, henüz gün yüzüne çıkmış değil.

Nietzsche kitabı yazdığına pişman olsun ya da olmasın, kitap, Wagner'ın arkadaşlarına gösterip gururlanabileceği bir ödül gibiydi. Nietzsche, Wagner'ın isteği üzerine kitabını tüm arkadaşlarına, hatta Bavyera Kralı'na bile göndermişti.

Bu arada Nietzsche kendi yolunda ilerledi. 16 Ocak'ta *Öğretim Kurumlarımızın Geleceği* konulu dersinin ilkinin verdi. Konuşması zafer doluydu ve ona tekrar cesaret verdi. Öğrenciler, Greifswald'un profesörlük teklifini reddettiği için bir fener alayıyla kendisini tebrik etmiş, üniversite de maaşını arttırmıştı. Tüm Basel “ayrılmaz bir şekilde birbirlerine girmiş duygu, coşku ve nefretle doluydu.”

Böylece Nietzsche'nin güç duygusu büyük bir hızla geri döndü. Fransız toprakları üzerinde, Strasbourg'da kurulması önerilen yeni Alman üniversitesi hakkında Bismarck'a sert bir broşür hazırladı ve hükümete, mağlup Fransız ırkının kültürünü daha da aşağılamak yerine, Bayreuth gibi bir kültür merkezi kurmaları gerektiği çağrısında bulundu.

Coşkusu ne oldu da aniden kaybolmuştu? Mektuplarında kullandığı üslup, her geçen gün değişiyordu. Bu zafer dalgasını hızla başarısızlık duygusu takip etti ve Bismarck'a hazırladığı broşür hızla aklından çıktı.

Nedeni ise açıktı. *Tragedyanın Doğuşu* hiçbir yankı uyan-

dırmıyordu. Sanki hiç var olmamış gibiydi. Basında kitaba dair tek bir satır yorum dahi yer almamıştı. Hiçbir bilim insanı kitabın varlığının farkında değildi. Ritschl bile Nietzsche'nin kendisine yollamış olduğu kitabı aldığına dair bir teşekkür mektubu yazmamıştı. Rohde'nin kitap hakkındaki değerlendirmeleri ise tüm dergi ve gazetelerce reddediliyordu. Sadece Wagner ve çevresi *Tragedyanın Doğuşu*'nun varlığından haberdar gibiydi, ancak onlar da kendi Bayreuth planlarıyla meşgullerdi.

Dionysos, varlığını görmezden gelen bir dünyaya seslenmişti ve sonuç olarak kendisini göz ardı eden bu dünya, gururunu incitmişti. Rohde'ye haykırdı: "Kitabımın yok olmayacağından eminim." Ritschl'e yazdığı mektuptaysa sessiz tutumundan şikâyet etti. Ritschl, övgüden ziyade kendisini azarlayan bir tavırla cevap verdiğinde, Nietzsche öfke ve şiddetle bu satırları yazdı: "Filologların, yüksek algı gücü gerektiren bu denli olağandışı ve bilimsel bir kitabı kavrayabilmelerinin, birkaç nesil süreceğine inanıyorum."

Tribschen'deki hayat da sona ermek üzereydi ve Ariadne yanında bir daha geri dönmek üzere İsviçre'den ayrılacaktı. Onun büyüğü, Nietzsche'nin kitabını üstada bir ilahi olarak yazmasına sebep olmuştu. Böyle yaparak katı filolojiye ve üstadı Ritschl'e ihanet mi etmişti? Bu düşünce aklına gelmiş fakat hızlıca defetmiş olmalıydı. Bu ve diğer trajik pişmanlıkları sürekli aklındaydı. Ariadne onun değil, sadece üstadındı.

Bir gün Hans von Bülow, kendisini ziyarete Basel'e geldi ve büyük bir acıyla Cosima'dan bahsetti. "Cosima beni ahlaki olarak mahvetti. Wagner'ı da mahvedecek." Kiminle konuştuğunu bilmiyordu, sözlerinin derin trajik ironisini de algılayamıyordu. Nietzsche için bu ironi oldukça açıktı ve dehasını yıkımdan korumak için kendine gizlice bir söz verdi. Cosima'yı suçlayamayacak kadar gururlu olduğu açıktı, dolayısıyla o günden itibaren üstadı suçlamaya başladı.

Üstadı suçlayabilirdi, ancak onun müziğine bağlıydı. Kitabı başarısız olduysa, belki de işe yaramazın teki olduğu içindi. Kari-

yerini bir kenara atıp tamamen Wagner'ın boyunduruğu altında mı yaşamalıydı? Belki de gücünün yettiği tek şey buydu. Üstelik böylece Ariadne'ye de daha yakın olurdu. Kendisi Bayreuth'un habercisi olarak Almanya'da seyahat ederken, Rohde, Basel'de onun yerini alabilirdi. Ancak Wagner, Nietzsche'nin bu teklifini reddetti ve eğitim kurumları üzerine yazmakta olduğu kitabını bitirmesini istedi.

27 Nisan 1872'de Tribschen'den ayrılma vakti gelmişti. Üstat uzaklardaydı, Nietzsche "Ölümler Adasına" geldiğinde, Cosima'yı tek başına bulacağını biliyordu. Cosima, kendini valiz hazırlamaya kaptırmış, odalar arasında mekik dokuyordu. Nietzsche ona Wagner'ın elyazmalarını, kitaplarını ve mektuplarını toplarlama da beceriksizce yardım etti. "O gün sanki harabeler içerisinde kalmışız gibi yürüdük. Hava ve bulutlar gözyaşlarıyla ağırlaştı. Köpekler yemek yemeyi kesti. Hizmetçiler, onlarla konuştuğumuzda hıçkırarak ağladılar... Ah! Ne acıydı! Orada geçirdiğim üç sene boyunca Tribschen'i tam yirmi üç kere ziyaret etmiştim, burası benim için ne çok anlam ifade ediyordu! Onlara hiç sahip olamamış mıydım, peki şimdi kim olacaktım?" Gersdorff'a yazdığı mektupta duygularını bu şekilde belirtmişti.

Aniden piyanoya koştu ve yürek dağlayan bir doğaçlamayla Cosima'ya, bu trajik anda konuşması için kendi dudaklarına güvenmeye cesaret edemediği her şeyi anlattı. Ariadne, altmış sene sonra bile, Nietzsche'nin birkaç dakikalığına sevdiği kadın için çaldığı bu trajik ayrılık müziğini unutmadı.

XV

Tribschen öldü! Bayreuth çok yaşa! Cosima'nın felsefesi artık buydu. Dört hafta sonra Richard Wagner'ın doğum günü 22 Mayıs'ta Bayreuth Festival Sahnesi'nin temelleri atıldı. Nietzsche de Gersdorff, Rohde ve toplayabildiği birkaç dostuyla tören için oradaydı, ancak kız kardeşi biletini başkasına verdiği için gelememişti. Wagner inşaatın temelini atarken iki bin kişi yağın yağmurun altında onu bekliyordu. O akşam üstat, Margrave tiyatrosunda Beethoven'ın *Dokuzuncu Senfonisini* yönetirken koro seyircilere seslendi: "Ey milyonlar, haydi kucaklaşın!" Nietzsche ve bu amaca yardım eden herkes, o an sanki ulu ve yeni bir Alman kültürünün şanlı şafağını yaşıyordu.

Nisan ayında Nietzsche, Basel'deki mesleğini bırakıp birkaç yıllığına İtalya'ya gitmekten bahsetti. Tribschen'siz bir Basel artık Basel sayılmazdı. Bayreuth'taki törenler o an kafasını dağıtmıştı ancak Basel'e döner dönmez büyük bir darbe almıştı.

Haziran ayının başlarında Berlin'de *Geleceğin Filolojisi* başlıklı bir broşür yayımlandı. Çok geçmeden bunun, Nietzsche'nin Pforta'dan okul arkadaşı Ulrich von Wilamowitz-Möllendorff'un *Tragedyanın Doğuşu*'nu eleştirmek için yaptığı acımasız bir saldırı olduğu anlaşıldı. Wagner'ın yazdığı bir broşürün başlığının parodisini yaptığı için başlığın kendisi bile alay ediciydi. Möllendorff, ileride Mommsen'in kızıyla evlendi ve zamanımızın en büyük filologlarından biri oldu.

Saldırısı her ne kadar bilimsel verilere dayansa da kullandığı üslup acımasızdı. Yaşam öyküsü kısa bir süre önce İngilizceye

çevrilen Wilamowitz-Möllendorff, yıllar sonra kullanmış olduğu üsluptan pişmanlık duyduğunu belirtti ancak eleştirilerini geri almadı. Broşür Nietzsche'yi hayrete düşürmüştü. Gücünü toplamaya çalıştı, ancak başaramadı. Yardımına koştuğu Rohde, karşıt bir broşürle dostunu savundu. Ancak Nietzsche'nin yeni düşmanı buna ikinci bir broşürle cevap verdiğinde tüm filolog dostları, zaferin kesinlikle Möllendorff'un olduğunu düşündü.

Bu yenilginin acısıyla kahrolan Nietzsche, *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* gazetesinde Wagner'ın Bayreuth'tan kendisine hitaben yazdığı ve meşhur broşüre atıfla başlayan açık mektubunu okudu. Bu açık mektubun, şimdiye dek hiç olmadığı kadar yakından incelenmesi gerekiyor zira mektubun içinde, *Tragedyanın Doğuşu*'nun başlık sayfasındaki süslemeler gibi gizli ironiler ve çift anlamlar mevcut.

Görünüşte bu mesajın Nietzsche'ye dayattığı sorumluluk, kendisini Alman eğitim kurumlarının davasına adanmak ve bu kurumları nasıl iyileştirebileceğine dair Almanya'yı aydınlatmaktı. Mesaj, ilk bakışta Nietzsche'nin başlamış olduğu ders serisini bitirmesi gerektiğinden fazlasını ima etmiyor gibiydi. Ancak Wagner'ın asıl vermeye çalıştığı anlam bundan çok daha derin ve kişiseldi. "Senden beklediğimiz şey, belki de bir ömür boyu sürecek bir görev olabilir." Başka bir deyişle, kendini bir ömür boyu bu son işinle meşgul et!

Wagner'ın tüm bunları neden yaptığıysa açıktı. Artık Nietzsche'nin bağlılığının kendisine değil, sırf Cosima savunduğu için onun hizmet etmekte olduğu amaca olduğunu anlamıştı. Tehlikeyi seziyor ve rakibinin enerjisini başka bir yöne çevirmeye çalışıyordu. Tribschen'de   alınan veda müziğini duymuş ve *Tragedyanın Doğuşu*'yla beraber kendisine yollanan mektubun satır aralarındaki anlamları çıkarmıştı. Herkes, Wagner'ın bu açık mektubu Nietzsche'nin düşmanlarına göz dağı vermek için yazdığını düşünürken, aslında o, eşit bir güçle Friedrich Nietzsche'nin kendisine bir atıfta bulunmuştu.

"Elbette, her ırk kendi organizmasında bir aptallık mikrobu

taşır: bunu bugün Fransızlar arasında görebiliriz, örneğin apsent, Akademi'nin başaramadığını başarıyor... Şüphesiz kendi filolojimiz henüz Fransız Akademisi'nin gücüne erişmeyi başaramadı; bu nedenle, biramız henüz apsent kadar güçlü değil, ancak diğer niteliklerimiz, kıskançlık ve bunun sonucu ortaya çıkan zehir kusturan ve tüm suçluları kolayca büyük bir samimiyetsizlikle birleştiren kötü haz gibi, öylesine sorunlu bir yapıya sahipler ki, onlardan aldığımız zehirleri kolaylıkla başka şeylerden de alabiliriz.”

Her ne kadar bugüne dek bu açık mektubun taşıdığı gerçek anlam, tıpkı *Tragedyanın Doğuşu*'nun başlık sayfasındaki anlam gibi tüm okurların gözünden kaçsa da, Nietzsche, bu iğnелейici sözlerin altında kalamayacak kadar gururlu bir filozoftu. Wagner'a verdiği cevap, ne yazık ki kayıp. Ancak, sözü geçen dersleri büyük bir inatla bitirmediğini biliyoruz.

Nietzsche, iki hafta sonra Wagner'ın çağrısına sessiz ve daha normal bir yanıt verdi ve 28 Haziran'da, kendisini *Tristan*'ın performansını izlemeye davet eden terkedilmiş Theseus, yani Hans von Bülow'la Münih'e gitti. Opera boyunca trajedinin büyüğü altında öylece oturdu ve ikinci perdede Isolde'nin sözlerini yani Ariadne'nin kendisine kısa bir süre önce söylemiş olduğu sözleri yeniden işitti: “Wie ertrug ich's nur, wie ertrag' ich's noch?” “Buna nasıl katlanmışım, buna hâlâ nasıl katlanırım?”

Wagner, gösteriden önce bir mektupla kendisiyle yeniden alay etmişti. “Tristan dışında hiçbir şey seni ilgilendirmiyor gibi. Ama gözlüklerini çıkar! Dikkatini orkestra dışında hiçbir şeye vermemelisin. Adios!” Nietzsche'nin tiyatrodan uğruna oturduğu kişi Isolde'ydi. Gösteriden çıktığında gözyaşlarına boğuldu ve Hans von Bülow'un elini sıktı. Ardından tüm dertlerini üstlenip trajik bir yalnızlık içinde Basel'e geri döndü.

Kız kardeşiyle yalnız kalan Nietzsche, felsefi çalışmalarına devam etti. Sokrates öncesi filozoflar üzerine birkaç ders hazırladı. Bu derslerinden Bayreuth'taki açılışla eş zamanlı olarak 1874'te halka ulaştırılması gereken bir kitap yazmayı önerdi. Kitabını ilk

olarak *Yunanların Geçmiş Zamanlardaki Trajedisi* olarak adlandırıldı, daha sonra *Son Filozof* olarak değiştirdi.

“Piramitlerden bile daha yüce” bir kitap olacaktı. Eski Yunan günlerinde felsefe trajediyle eşzamanlı olarak doğmuştu. Nietzsche içinse trajedi, ilk defa Wagnerian müzik ruhundan doğmuştu. Dolayısıyla felsefenin yeniden doğma vakti gelmişti. Kendi trajedilerinden bir felsefe inşa edecekti. Dionysos son filozof olacaktı. Yeni değerler yaratacak ve onları dünyaya sunacaktı. Daha sonra neler yapacağını kim bilir? Belki de sanattan vazgeçer ve dünyayı görkemli bir feragatle Wagner’e bırakırdı.

Nietzsche, ne zaman derin düşüncelere dalsa, kendini bir Tanrı gibi hissediyordu. Böylece 1872 yılının sonbaharını kendi coşkun dünyasında geçirdi. Eylül ayının sonuna doğru yüksek dağlara tırmandı ve ilk kez bir keşif duygusuyla haykırdı: “İşte bu benim manzaram.” Bergamo’da geçirdiği birkaç gün boyunca canı sıkılan Nietzsche, kendini yeniden Splügen’e attı ve dağlarda aynı heyecanı yaşadı. İçinde Zerdüşt’ün şafağını hissetti ve bu keşfin ardından bir daha asla eskisi gibi olmadı.

O andan itibaren Nietzsche’nin hayatı, kendini yücelttiği yalnız anlar ve melankoli ve depresyonla savaştığı daha da yalnız anlar arasında gidip gelmeye başladı. Sürekli yinelenen coşkusu, ardından olması gerektiği gibi her zaman bir tepki doğurdu. Nietzsche’nin hayatındaki tüm bu sevinç döngülerine, hayatı ilerledikçe her yıl büyük bir endişeyle şahit olacağız.

Nietzsche, kendi doğum günü 15 Ekim’de, Wagner’a uzunca bir mektup yazdı, ancak ne yazık ki kız kardeşinin dediğine göre bu mektup ortadan kaybolmuştu. Wagner’ın cevabı ise hâlâ elimizde: “Umudunu tamamen kaybeden bir adam, çaresizlikten de kurtulur.” Mektubunda ayrıca kendisinin ve Cosima’nın dış hekimlerini ziyaret için kısa bir süreliğine Basel’e geleceğini yazmıştı. Daha sonra bu plan suya düştü, ancak kasım ayının sonlarına doğru Wagner ve Cosima’nın isteği üzerine beraber bir hafta sonu geçirdiler. Nietzsche, Cosima’ya yakın olmanın verdiği sevinçle, Wagnerian müziğinin habercisi olarak Almanya’yı

dolaşma fikrini bir kez daha sundu. Ancak teklifi yeniden reddedildi. Bu sırada Nietzsche ve Wagner, aralarındaki tüm yanlış anlaşılmalara konuştu ve ikilinin dostlukları üzerinde yeniden güneş doğmaya başladı. Cosima daha sonraları Nietzsche'ye bu satırları yazdı: "Artık aramızda hiçbir yanlış anlaşılma olmamalı. Bu konuda başlarda çok endişelendiğimi itiraf ediyorum, ancak şimdi ikna oldum."

Fakat o güneş hiç doğmadı ve çok geçmeden ikili arasında yeni yanlış anlaşılmalara yaşandı. Wagner, Nietzsche'ye Noel'i beraber geçirmeyi teklif etmişti. Ancak Nietzsche, tatilini evde annesiyle Naumburg'da geçirmeyi tercih etmiş ve gecikmiş Noel hediyesi olarak Cosima'ya, "1872 yılının Noel tatilinde neşeli bir ruh hali içinde" kendisine hitaben yazdığını söylediği *Yazılmamış Beş Kitap İçin Beş Önsöz* kitabının bir elyazmasını göndermişti.

Hediyesi birkaç hafta boyunca kabul edilmedi. Cosima, bu ithafın cilvesinden etkilenmişti. Nietzsche, Tribschen ve onun ayrılışından bu yana, hayatının katlanılamayacak kadar melankolik olduğunu söylememiş miydi zaten? Naumburg'dan eve dönerken bir günlüğüne Bayreuth'ta mola vermesi çok mu zordu?

Nietzsche, cevap için gergin bir bekleyiş içerisindeydi ve sonunda şubat ayının ortalarında Cosima'dan beklediği mektup geldi. Dediğine göre üstat, Nietzsche'nin yokluğuna epey üzülmüştü, o da üstadın gönlünü almaya çalışmakla meşguldü. Ne Cosima ne de Nietzsche bu bahanelere inandı. Aralarındaki eski güven artık kaybolmuştu.

Bu sırada Nietzsche, adaletsizlik duygusu altında ezildi. Kendini Wagner'ın savunucusu olarak yeterince kanıtladığını düşünüyordu. Wagner'ın deli olduğunu söyleyen bir psikiyatriste cevaben bir deneme yazmamış mıydı? Beş kuruşu olmasına rağmen, Wagner'ın opera evi için para teklif etmemiş miydi? Basel'de bir Wagner Topluluğu kurulması için deli gibi çaba sarf etmemiş miydi? Üstadı daha ne bekliyordu? Bayreuth'a yazdığı bir mektupla aralarını düzeltmesine rağmen, şüpheleri peşini bırakmadı. "Artık her şey duruldu," diye yazdı, "ancak bu konuyu unutmam

mümkün değil. Wagner hasta olduğumu, işe gömüldüğümü ve özgürlüğe ihtiyacım olduğunu çok iyi biliyor.”

Nietzsche'nin gerçekten unutamadığı asıl şey, Sfenks'le açık bir dille konuştuğu *Oedipus* adlı bir parçada yatıyor. “Kendime son filozof diyorum, çünkü ben son insanım. Benimle benden başka kimse konuşmuyor ve sesim ölen bir adamdan çıkıyormuş gibi geliyor! Seninle, sevgili sesim, seninle, insan mutluluğunun getirdiği hatıraların son nefesi, bir saat daha konuşalım, ancak seninle yalnızlığımın üstesinden gelebiliyorum ve kalbim sevginin ölmediğine inanmaya çalışırken kendimi toplum ve sevgiyle kandırıyorum. Sesim, yalnızlığın ürpertisine dayanamaz, bu yüzden beni sanki iki kişiymişim gibi konuşmaya zorlar.

Duyduğum sen misin, ey sesim? Mırıldanıyor musun? Lanet mi okuyorsun? Senin lanetin bu dünyayı yok etmeye yetmez. Eyvah! Hâlâ yaşıyor! Hiç olmadığı kadar soğuk bir şekilde kendini gösteriyor ve amansız yıldızlarla göz kamaştırıyor; o hâlâ yaşıyor, eskisinden daha sağır ve kör ve yalnızca tek *bir* şey ölüyor; İnsan!

Ve hâlâ! Seni hâlâ duyuyorum sevgili ses! Yine de yanımda başka *bir* insan ölüyor, bu evrendeki son insan. Son şikâyet, benimle *senin* şikâyetin de ölüyor, ne acı! Vah! Son kederli insan olan benim yerime, şikâyetini içini çekerek *Oedipus*'a anlat!”

Ancak Sfenks, ona duymak istediği son sözlerle yanıt vermedi: “Buna nasıl katlanmışım, buna hâlâ nasıl katlanırım?”

Bu sırada Gersdorff, yabancılaşma akımları üzerinde var gücüyle çalışıyordu. Nietzsche sonunda Paskalya tatilini Wagner ve Cosima'yla geçirmek üzere Bayreuth'a davet edildi. Yanında *Yunanların Trajik Çağında Felsefe* denemesinin elyazmasını da götürdü ve vakit kaybetmeden Cosima'ya okudu. Wagner bu konuyla ilgili duyduğu hayal kırıklığını dile getirdi. Genç dostuna bu dönemdeki edebi çabalarını Bayreuth üzerinde yoğunlaştırması gerektiğini söylemekte hiç tereddüt etmedi.

O sıralar Wagner'ın endişelenmesini gerektirecek birçok sebep vardı. Öncelikle Bayreuth vakfı güvence altında değildi. Wag-

ner, opera evi için gerekli fonu, bin üç yüz kişiden para toplayarak kolayca elde edebileceğini hesaplamıştı. Ancak şimdi, hatırı sayılır bir zaman geçmişti ve yalnızca iki yüz kişi yardım etmişti. Bu nedenle Nietzsche'ye karşı sinirli ve anlayışsızdı ve dostundan daha aktif bir destek beklediğini söyledi. Aslında, Nietzsche'nin Shelley²⁵ karakterinde Godwin'²⁶ oynamıştı ve sonucunda Nietzsche çok etkilenmişti. Kendi hayatının mücadeleden ne kadar uzak olduğunu fark etmiş ve kız kardeşinin dediği gibi “neredeyse utanç içerisinde” Yunan filozofları hakkında yazmakta olduğu kitabını yarıda bırakmıştı.

“Çok umutsuzdum,” diye yazdı. “Her şey bir suç gibi geldi.” Gerçekten Oedipus, son filozof, son insan mıydı? Kibirli ve mesafeli tavrıyla kendini haksız yere yüceltmış olabilir miydi? Günün hiddetinden ve yükünden kaçacak ve korkakça bencil hayallerine sığınacak kadar nankör ve alçak mıydı? Rohde'ye yazdığı gibi, artık onun için tek umut “kutsal gazaptı”. Almanya'ya hakaret edecekti.

İlk kurbanı kim olmalıydı? Wagner, Bayreuth'ta David Strauss ve yeni çıkan kitabı *Eski ve Yeni İnanç* hakkında küçümser bir tavırla konuşmuştu. Cosima da kendisine yazdığı bir mektupta: “David Strauss'un, Helmholtz'dan yaptığı bir alıntıyla bizi kefare, dua ve Beethoven'ın müziğinden kurtarmayı amaçlayan yeni kitabının, tüm Almanya'da büyük bir coşkuyla karşılandığını gördüm,” demişti.

Nietzsche'ye göre Almanya, daha önceden de gözlemlediğimiz gibi, iki yılı aşkın bir süredir Fransa'ya karşı kazandığı askeri zaferin sonucu, her geçen gün biraz daha kültürsüzleşiyordu. Her ne kadar Alman ordusu galip gelse de sanki Alman kültürü büyük bir hızla yenilgiye uğruyor gibiydi. Anavatanını seven Nietzsche için bu durum, içinde dinmek bilmeyen bir acı demekti. O günlerde Strauss, tıpkı Wagner ve Nietzsche gibi küstahça yeni bir Rönesans ilan etmişti. Bu Rönesans'ta bilim, tamamen dinin yerini

25 Mary Shelley: İngiliz yazar, William Godwin'in kızı. (ç.n.)

26 William Godwin: İngiliz gazeteci, politik filozof ve yazar. (ç.n.)

alacak ve sanat ile müzik bu amaca hizmet edecekti. Son derece dindar olan Cosima için bu öneri yalnızca bir hakaret değil, aynı zamanda sanatın temellerine yapılan bir tehdit demektir. Yeğeni Clemens Brockhaus'a yazdığı mektupta konu hakkında bunları söyledi: "Dini bağ hiç bu kadar önemli olmamıştı. Eğer bu bağ koparsa, sanat yeşerebileceği toprağı nerede bulacak?" Üstelik Strauss, Beethoven'ın *Dokuzuncu Senfoni*'sini yüce değil, biçimsiz olmakla eleştirmiş, dolayısıyla Wagner'ın da müziğine hakaret etmiş sayılırdı.

Nietzsche, Strauss'a karşı güçlü bir eleştirel öfke besliyordu ve hiç tereddüt etmeden, iradesine çok aykırı olmasına rağmen, bu gerekliliğı kabul etti ve onunla savaşılmaya hazırlandı. Bu savaş, kendisi de Strauss gibi Hristiyanlık günlerinin sona erdiğini düşündüğünden Nietzsche için bir iç çatışma anlamına geliyordu. Wagner da öyle düşündü, ancak Cosima, büyük bir tutkuyla tam aksini hissediyordu. Nietzsche, Strauss'un evrimsel bakış açısını da doğru buluyordu ve bu yüzden Cosima'yla birçok kere tartışmıştı. Daha sonraki yıllarda yazdığı bir mektupta: "Ariadne, felsefi kültürde dünyanın iki bin yıl gerisindeydi," ifadesinde bulundu.

Nietzsche'nin büyük bir iç çatışma yaşadığı ortadaydı ve bununla kendi içinde kahramanca savaştı. Dışında yaşadığı çatışmalar da aynı şekilde açık sayılırdı. Cosima ve Nietzsche, Wagner'ın gelecekteki sanatının Hristiyanlığa daha mı yakın yoksa daha mı uzak olması gerektiğini sessizce savaşıırken, Wagner ve Nietzsche de Cosima'nın ruhu ve bedeni için sessizce savaşıyordu. Sonunda Cosima, daha Hristiyan bir sanat için verdiği savaşı, Wagner ise Cosima için verdiği savaşı kazandı. Nietzsche, yenilgiye mahkûmdu. Ancak bu savaşlar henüz yeni başlıyordu.

XVI

Nietzsche düşüncelerini bir araya getirdi ve *Mevsim Dışı Düşünceler* başlıklı broşürlerin ilki üzerinde yoğun bir şekilde çalışmaya koyuldu ve bu süreçte kimseyle konuşmadı. Wagner’a bile hangi konu üzerinde çalıştığını söylemedi. Sırrını bir tek dostu Overbeck’le paylaştı. Overbeck kendisi için güçlü bir müttefik olabilirdi.

Bu sırada *Çağdaş Teolojide Hristiyanlık* adlı bir deneme yazan Overbeck aracılığıyla Cosima’yı Hristiyanlıktan uzaklaştırma planları da zihninde şekillenmeye başlamıştı. Bu deneme ustaca yazılmış muazzam bir yazıydı. Yaklaşık üç senedir Overbeck’le aynı evde yakın bir şekilde yaşayan Nietzsche, yaşlı adamın fikirlerinden epey etkilenmişti. Overbeck, uzun bir süre boyunca pek çok sorununda Nietzsche’ye sırdaş olmuş ve çoğu zaman nazik yorumlarıyla en kötü sinirsel nöbetlerini bile yatıştırabilmeyi başarmıştı. İki adam ayrılamaz hale gelmişti, hatta sessizliklerini bile anlayışla karşılayabiliyorlardı.

Nietzsche o bahar dostu hakkında bu satırları yazdı: “Overbeck, hayatımda gördüğüm araştırmayı seven en ciddi, en dürüst ve en cana yakın insan; üstelik onsuz yaşamamın imkânsız olduğu radikalizme de sahip.” Onun aynı zamanda “dünyada yaşayan en özgür ilahiyatçı” olduğunu düşünüyordu ve tüm arkadaşlarına “geleceğin ilahiyatının” Basel’de kendi evinde doğmakta olduğunu ve bu ilahiyatın Wagner’ın müziği ve kendi felsefesiyle bir üçlü birlik oluşturacağını söylüyordu. Bu büyük ilahiyatçı o sıralar, David Strauss’un kendisiyle savaştırmakla meşguldü.

Kendine Paul de Lagarde adını veren üçüncü bir Alman yazar, katkılarıyla Nietzsche ve Overbeck'in güçlü fikirlerini pekiştirmek üzere aralarına katıldı. Lagarde'nin Roma Katolik Kilisesi'ne karşı duyduğu acılı nefret, Nietzsche'nin babasının sembolize ettiği Lüterci geleneklerini ilgilendirdiği için Nietzsche, Lagarde'nin eserlerini sık sık okurdu. Bu sebeple Overbeck ve Lagarde, Wagner'ın giderek artan Katolik eğilimlerinin bir hata olduğunu Ariadne'ye gösterebilmek adına çok uygun bir ikiliydi. Nietzsche bazen bu eğilimi, duygusal bir korkağın hastalıklı dindarlığı olarak betimledi.

Nietzsche, kafasında bu düşüncelerle ve Overbeck'le yaptığı birçok muhabbetin hatıralarıyla kendi teolojik düşünceleri üzerinde çalışmaya başladı. Lagarde'nin kitabındaki bu satırlar, Nietzsche'nin yeni hırsını alevlendirmişti: "Dini bir dehanın etkisi altında, kendi dininizi yaratın ve onun bireysel ve milli olmasına izin verin, böylece kendi Tanrı'nızı kendiniz yaratırsınız."

"Böylece kendi Tanrı'nızı kendiniz yaratırsınız!" Nietzsche bu sözleri düşünürken, evrim ona ilerici bir kendini tanımlama süreci gibi geldi. Son filozof, bir Tanrı'ya dönüşebilirdi. İşte o zaman tüm çabalarının amacına ulaşabilmek için gerçekten Dionysos olabilirdi ve böylece Dionysos'un tüm gücüne de sahip olurdu. Bu farkındalıkla Süpermen fikri doğmuştu.

Bu fikirler beyninde yeşerirken, Nietzsche aynı zamanda büyük fiziksel acılar çekiyordu. Bir ay süren kötü bir grip geçirdikten sonra, görme yetisi iyice kaybolmaya başlamıştı. Bu yüzden Wagner'ın doğum gününde bir göz doktoruna gitti ve sağ gözünün artık hiç görmediğini, sol gözünün ise uzağı hiç görmediğini öğrendi. İki hafta sonraki ikinci ziyaretinde, doktoru ona yaz tatiline kadar dinlenmesini ve kız kardeşinin dediğine göre düzenli olarak atropin kullanmasını önerdi. Bu nedenle broşürünü hazırlayabilmek için yardıma ihtiyacı vardı ve şansına eski dostu Baron von Gersdorff, Basel'e gelmişti. Nietzsche, yarı karanlıkta yatarken her gün Gersdorff'a düşüncelerini aktardı ve haziran ayı sonunda David Strauss, *İtirafçı ve Yazar*'ın elyazmasını basıma yolladı.

Eski dostu Romundt, bir süredir kendisi ve Overbeck’le beraber aynı evde yaşıyordu. Broşür tamamlandığında Nietzsche, kız kardeşi, Romundt ve Gersdorff’la beraber yaz tatili için Engadine’ye gitmeye karar verdi. Sağlığı ve ruhu, genellikle rakımı yüksek yerlerde hep iyileşirdi. Bu tatilde eski manastır akademisi hayali yeniden canlandı.

Bir gün kız kardeşiyle Flims’in yakınlarında yürürken, tenha bir yerde küçük ve eski bir kale keşfetti. Duyuru panosunda, kalenin düşük bir fiyata satılık olduğu yazıyordu. Hemen kalenin içini gezdiler ve çok memnun kaldılar. Burayı satın alıp felsefi merkezlerini kurabilirlerdi. Nietzsche’nin kız kardeşi evi idare eder, Nietzsche’nin küçük topluluğu da zamanlarını sakın ve yüksek düşüncelerle geçirebilirdi.

Kalede; Wagner ve Cosima, Burckhardt, Wagner’ın dostu Malwida von Meysenbug, Overbeck, Romundt, Gersdorff, Rohde ve Deussen, yani herkes için yer vardı.

Nietzsche, “Burada tıpkı manastırda olduğu gibi yürüyüşler yapacağız, hava nasıl olursa olsun yürüyüp konuşacağız,” dedi. “Çok konuşacağız, biraz okuyacağız ve çok az da yazacağız.” Ancak, evi satın alma konuşmaları gerçekten başladıysa da çok uzun sürmedi ve Nietzsche Basel’e geri döndü.

David Strauss, İtirafçı ve Yazar, ağustos ayının sonunda yayımlandı ve Wagner ve birkaç kişi tarafından büyük övgü topladı. Broşür, birçok tartışma ve yeni düşmanlıklar da ortaya çıkarmıştı. Nietzsche, yeni düşmanlar edindiğine sevindiğini belirtti. O sıralar Stendhal okuyordu ve haykırdı: “Şimdi Toplum’a bir düelloyla giriyorum.” Belki de öyleydi! Ancak, David Strauss hayatını kaybettikten birkaç hafta sonra Nietzsche büyük bir pişmanlık duydu ve onu öldürdüğüne inandı.

O sonbahar, Overbeck’le dostluğu iyice güçlendi. İtibarı yüksek bir tarihçi olan Treitschke, Overbeck’e yazdığı bir mektubunda Nietzsche’den şikâyet etmişti. Gitgide daha da sinirlenen Treitschke, Nietzsche veya kendisi arasında bir seçim yapması

gerektiğini açıkça ortaya koydu. Overbeck tüm erdemiyle dostu Nietzsche'ye sadık kaldı ve ima ettiği tüm dünyevi faydalarla beraber Treitschke'in dostluğundan feragat etti. Akademik çevrelerce dışlanırken dostunun desteğini hissetmek Nietzsche'yi rahatlattı. Aynı zamanda Overbeck'le Alman kültürünün geleceği hakkında paylaştıkları ortak endişeleri, başka bir yakın bağ kurmalarını sağlamıştı.

Bu sırada yaşanan garip bir olay, her ikisi için de yeni ortak bir kişisel kaygı uyandırdı. Yaşlı bir Danimarkalı kadın olan Rosalie Nilsen, Nietzsche'yi Basel'deki odasından birkaç kere arayıp ona yayıncısı Fritzsche'in iflas ettiğini ve Internationale'in firmayı satın almak istediğini söyledi. Bunu yapmaktaki asıl amaçları, Wagner'ı ele geçirebilmektir. Fritzsche, Overbeck'in yanı sıra Nietzsche ve Wagner'ın da eserlerini yayımlamıştı, dolayısıyla bu olay üçünü de yakından ilgilendiriyordu. Görünüşe göre Wagner büyük maddi sıkıntılar içerisindeydi ve Internationale bunu kullanarak onu ortadan kaldırmayı planlıyordu. Overbeck ve Nietzsche, Rosalie Nilsen'i kapı dışarı ettiler, ancak kadının anlattıkları onları epey rahatsız etmişti. Bu olay yeni yıla kadar zihinlerini bir hayli meşgul etti.

Öte yandan Bayreuth'taki maddi sıkıntılar gerçekten de çok büyüktü. Wagner, 31 Ekim'de Nietzsche'nin de katıldığı bir toplantı düzenledi ve Nietzsche'den tüm Alman ulusuna Bayreuth hakkında güçlü bir çağrı yapmasını istedi. Bu çağrısında Bayreuth için acilen daha fazla fon isteyecekti. Nietzsche, başlarda kendini bu görevi üstlenemeyecek kadar rahatsız hissetti, ancak arkadaşlarının da cesaretlendirmesi sonucu Alman ulusunun cehalet ve cimriliklerinin utanç verici olduğunu belirten bir çağrı tasarladı. Rohde, kullanacağı üsluba karşı tavsiyelerde bulunmuştu ancak Bayreuth'ta danışman olarak toplanan avukat ve finansörler bu çağrıyı çok sert buldukları için oybirliğiyle reddettiler. Bunun yerine, Adolf Stern'in daha ılımlı manifestosunu kabul ettiler ve bu manifestoyu Almanya'nın dört bir yanından dört bin kişiye gönderdiler. Ancak ne yazık ki kimse oralı olmadı, hatta mani-

festoyu hiç almamış gibiydiler. O sonbahar Wagnerian coşkusu en düşük seviyesindeydi.

Nietzsche için durum ortadaydı. Bu sırada tuttuğu özel notlar, her şeyi gözler önüne seriyordu zaten. Nietzsche'nin kişisel dünyasına ışık tutmak için bu notları dikkatle inceleyen bugünün okurları, ilk bakışta Wagner ile ilişkisindeki ikiyüzlülüğünü fark edememenin şaşkınlığını yaşayacaklardır. Zihni şüpheyile zehirlenmişken, neden hâlâ onu destekliyor ve dostu olduğunu iddia ediyordu? *Richard Wagner Hakkındaki Düşünceler*'ini, Ocak 1874'te kâğıda döktü, ancak zihninde böylesi bir karmaşa ve inanca sahip olabilmesi için, çok uzun süreden beri bu gibi düşüncelere sahip olmalıydı.

Bu yazıda Nietzsche, Wagner'ın mutluluk taklidi yapan vicdansız, kuşkucu, kuruntulu ve dizginlenemez bir despot olduğunu söylüyor. Ona göre Wagner, aynı zamanda alaycı, bencil ve samimiyetten tamamen yoksun. Sürekli kin tutar ve hedefe giden her yolun mubah olduğunu düşünür. Son derece vicdansız ve ebediyen bir dönektir. Siyasi görüşlerini ve fikirlerini işine geldiği gibi değiştirir ve duyguların melodramatik bir sözcüsüdür. Müziğinde bile aşırı dramatik davranır. Sahte bir tutkuya sahip şiirleri ise aşırı süslüdür. Müziğini dinledikten sonra kendinizi bir seks partisine katılmış gibi hissedersiniz. Hatta gerçekten müziğe karşı bir yeteneğinin olup olmadığını bile sorgular.

Nietzsche'ye göre insanlar, Wagner'ın müziğine cevap vermemekte haklıydı. Sonuçta Wagner, devrim davasını, kendini Bavyera Kralı'nın kollarına atmak için terk etmişti. Hatta Ludwig bile Bayreuth'un davasına yardım getiremiyordu. Hayır, Wagner bir reformcu değildi, çünkü bugüne dek hiçbir şey değişmemişti. Nietzsche'nin Wagner'a karşı suçlamaları işte bu şekildeydi ve tüm bunlara rağmen kendisi hâlâ Wagner'ın dostu olduğunu iddia ediyordu.

Böylesi bir çelişkiyi nasıl açıklayabiliriz ki? Belki de tüm bu hislerine; çektiği acılar, Cosima'ya karşı duyduğu umutsuz özlem, kendisiyle ilgili şüpheleri, korkuları ve fiziksel rahatsızlıkları

sebeup olmuştur. O zamanlar henüz yeni yazmaya başladığı, *Mevsim Dışı Düşünceler*'in ikincisi olan *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası* denemesini inceleyerek bu konu hakkında daha fazla bilgi sahibi olabiliriz. Bu denemeyi incelememizin sebebi, Nietzsche'nin sonraki yıllar yazdığı bu satırlarda saklı: "İlk dört *Mevsim Dışı Düşünceler*'imde, günümüzde başkalarıyla ortak yönlerimi vurgulayacak şekilde kendi deneyimlerimden ve giriştiğim işlerden söz etmeye çalıştım." Öyleyse bu denemeyi beraber inceleyelim.

Deneme, Nietzsche'nin ilk kısa hikâyesiyle başlıyor: "Otlayan sürüleri düşünün... İnsan, pişman olmadan izleyemez onları, çünkü tüm insanlık gururuna rağmen bu hayvanların mutluluğunu kıskanır. Onlar gibi doyumsuz ve acı çekmeden yaşamayı arzular, ancak boşuna, çünkü onlarla yer değiştiremez... Ve kendisini düşünür, neden unutmayı asla öğrenemediğini merak eder, ancak geçmişe tutunmak zorundadır. Ne kadar uzağa veya ne kadar hızlı koşarsa koşsun, bu zincir de hep onunla koşar... Ne zaman istese reddedebileceği ve hatta arkadaşlarıyla her konuştuğunda -onları imrendirebilmek için- reddettiği siyah görünmez bir yükü yolculuk eder. Yine de bu yük, kayıp bir cennetin hatırası gibi ona acı verir.

"Bir varmış bir yokmuş," diye başlayan hikâyeleri anlamayı öğrenir.... insana varoluşunun gerçekte ne olduğunu hatırlatan, asla şimdiki zamana dönüşemeyen geçmiş zaman... İnkâr, yıkım ve kendi kendine çelişkiyle yaşayan şimdiki zaman, hâlâ devam eden bir geçmiş zamandır aslında... Geçmişi unutarak kendini anın eşliğinde bırakmayan insan, mutluluğu asla yakalayamaz ve daha da kötüsü, diğer insanları mutlu etmek için kılını bile kıpırdatmaz... Böylesi bir insan ne kendine ne de kendi varlığına inanır... Hayvanlar bile en azından ikiyüzlülük veya sıkıntı olmadan yaşar...

Somut bir örnek düşünün, bir kadın veya bir teori için güçlü bir tutkuyla hareket eden ve yönetilen bir erkeği hayal edin. Dünyası tamamen değişmiştir. Tüm geçmişine bir perde çeker, yeni

sesler artık sıkıcı ve hiçbir anlamı olmayan sessizliktir onun için... Tüm değer yargıları kötü yönde değişmiştir, neredeyse çoğu şeyi hissedemediği için artık hiçbir şeye değer veremez olur, zayıf ve bitkin anılarının, yorulmak bilmeyen bir çemberde dönüp yeniden kendisine gelirken geçirdiği uzun süre boyunca, tuhaf sözlerin ve inançların zihniyle dalga geçmesine şaşırır...

Nefretini kültür denen şeyin yarattığı engeli aşmak için kullanmak ve onu etten kemikten yaratıcı bir adam olarak aşağılayan ve yetiştirenleri bir yargıç gibi kınamaktan başka yapacak neyi kalır?

Adalet dürtüsüne ve cesaretine sahip insanlar dışında hiç kimse saygımızı kazanamaz... Yargıya çağrılan adaletli bir insanın eli, teraziyi tutarken titremez: Acımasızca terazinin kendi tarafındaki kefesini aşağı indirir ve terazi yükselip alçalırken gözlerini kaçırmaz. Konuşurken sesi ne sert ne de kırıktır. Oysa bilgili bir şeytan olsaydı eğer, insanüstü güçleriyle etrafını buz keser, bizi saygıya değer korkuya iterdi.

Ancak o, kendini yalın şüpheden en güçlü kesinliğe, ılımlı bir hoşgörüden “yapacaksın!” emrine, ender bulunan yücelikten, daha da ender bulunan adalete yüceltmenin yollarını aramıştır. Hayata zavallı basit bir ölümlü olarak başlamasına rağmen yukarıda sözü geçen şeytana dönüşmüştür ve her şeyden önce kendi insanlığı için kefarete ödeyip tamamen imkânsız bir erdemin kayasında kendini parçalara ayırmalıdır... Bir insanı en çok sevdiği şeye koşullar dayatmaya zorlayan her şey, onun gücünü yok eder. Dolayısıyla o kişinin bir yaprak gibi sararıp solması ve onurunu kaybetmesi gerekir.”

Nietzsche'nin o zamanki en büyük aşkı Cosima Wagner'dı. Her ne kadar onu tüm kalbiyle uzaktan sevse de sevgisinin önünde yatan bazı koşullar vardı. Dini koşullar, onun bu sevgiden zevk almasını engelliyordu, ancak bir kahraman hoşgörüsüyle onurunu yeniden kazanabilirdi. Diğer koşul ise, onursuzluktan kaynaklanıyordu. Nietzsche, Cosima'nın ruhuyla ancak Wagner'ın savunucusu olarak temas kurabiliyordu. Ancak Wagner'ı küçümsüyor ve

ondan nefret ediyordu, dolayısıyla onu savunmak, gücünü alenen yok etmişti. Eğer bunu yapmaya devam edecekse, bir yaprak gibi sararıp solması ve onurunu kaybetmesi gerekiyordu.

Ancak sevgisi, güçlü olması gerektiğini bildiği halde onu zayıf düşürdü. İç sesini inkâr etti ve Wagner'ın destekçisi rolünü oynamaya devam etti. Ancak özel hayatında, sonunda gerçeklerin farkına vardı ve kendini tatmin edebilmek için *Richard Wagner Hakkındaki Düşünceler*'ini kaleme aldı ve bunu gizledi.

O sonbahar, Nietzsche'nin sağlığı iyice kötüleşti. Noel'den önce denemesini bitirmeyi başardı ve tatil için Naumburg'a kız kardeşinin yanına gitti. Yılbaşı arifesinde verdiği iç savaşı kazanmış gibiydi çünkü Rohde'ye bu satırları yazdı: "Ah! Sevgili arkadaşım! İnsanın başka seçeneği yok. İnsan ya umut saflarına katılmalı ya da çaresizlik. Ben ilk ve son kez umut etmeye karar verdim." Döner dönmez hemen kâğıda döktüğü Richard Wagner hakkındaki düşüncelerini yazmasını da bu umut sağlamıştı.

Şubat ayında *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası* adlı deneme yazısı yayımlandı. Nietzsche'nin arkadaşları bu denemenin kamuoyundaki başarısızlığını büyük bir mutsuzlukla izledi. Overbeck, "Dostumuzun yalnızlığı acı verici bir şekilde gitgide artıyor. Bir insan, kendisine destek veren ağacın dallarını, sonuçlarına katlanmadan sürekli kesemez," diye haykırarak duygularını dile getirdi. Wagner ve Cosima, Nietzsche'ye denemesini onaylayan üstü kapalı bir mektup yazdı. Ancak kelimelerinin ardında, onun artık Wagnerian bir yazar olmasını istemedikleri açıktı.

Nietzsche'nin depresyonu ve kendisine çektiği işkenceler iyice arttı. Bir gece, Overbeck'le odasında tek başına otururken Overbeck, yanlışlıkla *Lohengrin*'den²⁷ bahsetti. Sinirden küplere binen Nietzsche, operayı parçalara ayırdı. Ardından sakinleşti ve Overbeck konuyu değiştirdi.

Kasvet içerisindeki Nietzsche, bir kez daha Schopenhauer'a döndü ve *Mevsim Dışı Düşünceler*'in üçüncüsünü olan *Eğitimci*

27 Richard Wagner'in üç perdelik altıncı operası. (ç.n.)

Olarak Schopenhauer'ı yazmaya koyuldu. Denemenin kabataslağı haziran ayında tamamlanmıştı ve son hali eylülde hazırды. Nietzsche'nin bu makalede kendisini Schopenhauer'ın yerine koyduğunu kız kardeşinden biliyoruz. Daha fazla kanıt gerekirse, Ocak 1875'te kız kardeşine yazdığı bir mektuba bakabiliriz. "Ah! Biz özgür ve yalnız ruhlar, sürekli olduğumuzdan farklı göründüğümüzü biliriz. Hakikat ve dürüstlükten başka bir şey arzulasak da bir yanlış anlaşılmanın ağına takılmış haldeyiz ve ateşli arzumuz, yanlış fikirlerin, koruyucu suskunlukların ve yanlış anlaşılmanın sebep olduğu sisi, eylemlerimizin etrafına yayılmasını engelleyemez. Bir melankoli çöker üstümüze, çünkü bir yalanı yaşayacağımıza ölmeyi tercih ederiz ve sürekli olarak çektiğimiz acılar, ruhumuzun tehditkâr ve hiddetli olmasını sağlar. Zaman zaman gizlenmek ve kısıtlanmak zorunda kaldığımız için kendimizi cezalandırırız ve suratımız asık sığınaklarımızdan çıkarız. Sözlerimiz ve eylemlerimiz patlamaya hazır birer bomba gibidir ve sonunda kendi kendimizi yok etmemize bile sebep olabilir. Sürekli böyle bir tehlike içerisinde yaşıyorum. Yanında içtenlikle kalbimizi açabileceğimiz ve huzurunda sessizlik ve ikiyüzlülük mücadelemizin son bulabileceği dostluklara ve sevgiye hasret yalnız bir adam olarak." Bu sözler kelimesi kelimesine *Eğitimci Olarak Schopenhauer*'da karşımıza çıkıyor, tabii Nietzsche'nin, "biz" yerine "onlar", "ben" yerine de "Schopenhauer" yazması dışında.

Nietzsche'nin Schopenhauer'ı *nom de guerre*²⁸ olarak seçmesi çok önemli bir ayrıntı. On yıl önce Leipzig'de, düştüğü umutsuzluktan Schopenhauer tarafından kurtarılmıştı. Büyük kötümser Schopenhauer, felsefesini neşeyle ifade etmiş ve en acılı günlerin en yaratıcı günler olabileceğini öğretmişti. Bir gün Nietzsche, kız kardeşiyle Whitsuntide'de bulunan Schaffhausen yakınlarındaki Ren Şelalesi'ne gitti. Kükreyen şelalenin altında oturarak, zihnininde doğmakta olan yeni felsefesini elinden geldiğince özetlediği bu denemeyi yazdı.

Kalbinin derinliklerindeki çaresiz çılgılığı duydu: "Kendime

28 Fr. *nom de guerre*, takma isim. (ç.n.)

nasıl ulaşabilirim? Gerçek benliğimi nasıl tekrar bulabilirim?” Ruhunda karanlık bir savaş veriyordu, ikiyüzlülüğe karşı dürüstlük. Schopenhauer bu savaşta ona yardım edebilirdi. Onun kadar derin acılar çekip, buna rağmen bu kadar dürüst ve neşeli olmayı başarabilen başka kimse yoktu. Schopenhauer aynı zamanda ısrarlı ve kararlıydı ve doğrudan uyumlu bir şekilde amacına doğru ilerlemişti. Sıradışı insanı tehdit eden, kendini soyutlamanın tehlikelerinden hep kaçınmış, umutsuzluğu reddetmiş ve kalbinin buz kesmesine asla izin vermemişti. Bugünün ötesine geçerek daha asil bir geleceğe bakarken, çağının hastalıklarına karşı savaşmıştı.

Bugün ona bakan bir filozof, korkunç bir kaosla karşı karşıya kalır. Başka kim bir şövalye olup insanlığın gerçek görüntüsünü kalbimizde yeniden canlandırabilir ki? Ona göre hayatın amacı olarak mutluluğun peşinde koştuğumuz sürece, ancak bir hayvan gibi yaşar gideriz. İnsanlığın gerçek öncüleri olan filozoflar, sanatçı ve azizdir. Neredeyse mükemmel insanlardır ve onların yarattıklarına karşı çıkan veya engel olan her şeyle savaşmalıyız. Kendimizde ve başkalarında bulunan her bencilliğe karşı gelmeliyiz ve kendimizi özgürleştirirken, başkalarının da özgürleşmesine yardım etmeliyiz. Özgürlük, geleceğin kültürünün anahtarıdır ve bencilce mutluluğu arayan insan, özgürlüğe giden yolda ters yönde ilerler ve sonunda kendi arzularının kölesi olur.

Nietzsche'nin denemesi, kısaca bunları işler ve insani önemi çok büyüktür. Nietzsche sonunda sorunuyla yüzleşmiştir. Kendi arzularıyla ilgili yanılsamaları yoktur artık. Onlara hayali değerler vermez. Onları yüceltmez. Yıkıcı bir açıklıkla, sorununun basit insan ilişkileri olduğunu öğrenmiştir. Bugüne dek hayatında yer alan romantik sanatsal ve felsefi ihtişam bulutları nihayet dağılmıştır. En açık ve basit tasviriyle hayvani arzularına direnmesi gerektiğini artık öğrenmiştir.

O an Dionysos bir yalandı sadece. Nietzsche, bir başkasının karısına âşık, fakir ve zayıf bir adamdı ve aşkı, elde etmesi imkânsız, eğer şans eseri elde edilirse de kendisine karşı bir

onursuzluktu. Wagner'dan nefret ediyordu çünkü kendisine layık değildi. Ancak Cosima bir seçim yapmakta özgürdü ve onun özgürlüğünü kısıtlamayacaktı.

Sadece umut değil, aynı zamanda arzularından da vazgeçmeliydi. Umut ve arzuları onu ikiyüzlü yapıyordu. Umut ve arzuları yüzünden, sevdiği insanı memnun etmek için, gerçekte tüm kalbiyle nefret ettiği bir adamı alenen övüyor ve destekliyordu. Bu kısır döngüyü kırarak özgür, gerçeğin ışığında yaşayan ve tutkularının kölesi olmayan, bedensel arzularından bağımsız, özgürlüğü başka insanlara da özgürlük getiren bir adam ve özgürlük meşalesini geleceğe bırakıp vaat edilen topraklara hiç ulaşmadan ölen bir lider ve eğitimci olmalıydı.

Sonunda hastalığının teşhisini koymuş ve nihai tedavisine doğru yolu yarılamıştı. Ancak savaş daha yeni başlıyordu ve özgürlüğünü kazanmasına daha iki yılı vardı. Bu özgürlük onu kavganın vurduğu gemiler gibi soyulmuş ve hırpalanmış bir halde bıraktı. Gelin bu savaşı sonuçlanana dek beraber takip edelim.

XVII

Nietzsche, umutsuz aşktan dostluğun neşesine yöneldi ve Erwin Rohde'yi yalnızlığında teselli etmesi için *Dostluğa Övgü*'yü besteledi. Şarkıda bir tören alayı, berrak bir havada sakin ve görkemli şarkılar mırıldanarak yokuş yukarı, dostluk tapınağına doğru yol alıyordu. Mutsuz anıların hüznü, yerini yavaş yavaş kahramanların sevinç gözyaşlarına bıraktı ve ufukta geleceğin manzarası görüldü. Her ne kadar şimdiki zaman şu an bize ihanet ediyor olsa da geleceğin muhteşem olacağını müjdeliyordu.

Bu sırada Nietzsche, sürekli olarak Bayreuth'tan davetler alıyor ve her birini istisnasız reddediyordu. Wagner'ın sırrını bildiğinin farkındaydı, üstelik Bayreuth'un geleceği hakkında planlar yaparak acısıyla dalga geçiyordu. Gersdorff, Cosima'yı sık sık ziyaret ederdi ve muhabbetlerinde sıklıkla Nietzsche'nin konusu geçerdi. Cosima, Nietzsche'nin artık Basel'i terk edip zengin bir kadınla evlenerek fiziksel ihtiyaçlarını karşılaması gerektiğini düşünüyordu. O zaman istediği yerde yaşayabilirdi. Hiç şüphe yok ki, söyledikleri dönüp dolaşıp yine Bayreuth'a geliyordu. Evliliğinden tatmin olan Nietzsche, zamanını Wagnerian müziğine adamakta özgür kalacak demekti.

Gersdorff, bu planı Nietzsche'ye anlattı, Nietzsche de alaycı bir ses tonuyla arkadaşına bu dediklerini kendisinin uygulamasını söyledi. Aralarındaki dostluk, özellikle Gersdorff, Bayreuth'a gelmediği için Nietzsche'yi azarladığında bozulmaya başladı. Bir gün Nietzsche tüm gerçekliğiyle bu satırları yazdı: "İkimiz de

Wagner'ın doğası gereği şüpheci biri olduğunu biliyoruz, bunu teşvik etmenin hiç akıllıca olduğunu düşünmüyorum.”

Yaz tatili geldiğinde, dostu Romundt'a Bergün'e kadar, Engadine'nin yüksek dağlarında eşlik etti. Orada *Eğitimci Olarak Schopenhauer* üzerinde birkaç düzenleme yaptı ve ortaya koyduğu yeni idealinin asaletine karşılık veren dağların asaletini izledi. Ağustos ayında denemesini tamamlamış olmanın verdiği rahatlıkla cesaretini toplayarak Bayreuth'a gitti.

Cosima'ya yaptığı bu ziyaret, aslında kadere karşı cesur bir meydan okumaydı. Ziyareti aynı zamanda Wagner hakkındaki görüşleri için de bir sınav olacaktı. Üstadını, gizlice yazmış olduğu metinlerin ışığında yakından inceleyecek ve gözlemleriyle Wagner'ın kendisinin dostu olarak kalıp kalmaması gerektiğine karar verecekti. Test olarak, o baharda kendisini Basel Katedrali'nde derinden etkileyen Brahms'ın bestelediği *Zafer Şarkısı*'nın nota kitabını getirmişti. Kitabı Wagner'ın piyanosunun üzerine koydu ve hiçbir şey söylemedi. Wagner öfkeliydi ancak öfkesini günlerce gizledi. Bir akşam artık kendini tutamadı ve öfkeyle yerinden fırladı. Wagner Lisbeth'e sonraları bu konu hakkında bunları söyledi: “Nietzsche çok utanmıştı ve bana şaşkınlıkla, tüm asaletiyle baktı. Böylesi mükemmel bir çocuk için yüz bin mark verirdim. Nietzsche her zaman asil, daima onurluydu.”

Nietzsche, kız kardeşine bu olay hakkında tek bir kelime etmedi, ancak daha sonraları çok ısrar ettiğinde hafifçe mırıldandı: “O anda Wagner, hiç de harika biri değildi!” Not defterine ise bu yorumları yazdı: “Zalim kimse, kendisi ve samimi oldukları dışında hiçbir kişinin var olmasına izin vermez. Wagner'ın Brahms'a veya Yahudi müziğine hiçbir değer vermemesi, onun için büyük bir tehlikedir.”

Nietzsche, bu vesileyle Wagner'ın karşısında kendini hiç zorlanmadan kontrol edebildiğini görmüştü, ancak yine de bu olay onu derinden etkilemişti. O gece yatağına döndü ve Villa Wahnfried'dan ayrılarak Basel'e hasta bir adam olarak geri döndü.

Neyse ki üniversitedeki yoğun çalışma temposu kafasını dağdı ve kısa bir süre sonra *Eğitimci Olarak Schopenhauer* rafa lardaki yerini aldı. Cosima, Nietzsche'ye tüm içtenliğiyle sevgi ve övgü dolu bir mektup yazdı. Denemenin satır aralarındaki gizli anlamları çıkarmış ve Nietzsche'yi açıkça belirtmekten büyük bir dikkatle kaçındığı bu yeni kararında, sıcak bir şekilde tebrik ediyordu. Nietzsche'nin sanatsal içgüdüsünün onu her şeye rağmen Wagnerian müziğinin kaynağına götürdüğünü ve "Bu benim *Mevsim Dışı Düşüncem* ve size tüm kalbimle teşekkür ederim sevgili dostum," diyerek Wagnerian müziğinin doruk noktasına ulaştığını ima etti.

Bu mektup Nietzsche'nin moralini epey yükseltmişti. Hatta birkaç hafta boyunca Basel'de çeşitli şenliklere katılarak masum ve neşeli kahkahalarla oyunlar oynadı ve dostlarına yüksek sesle Mark Twain'in eserlerini okudu. Ardından yine Noel geldi. Nietzsche için Noel, Cosima ve onun doğum günüyle bağlantılı olduğu için çok önemliydi. Bu vesileyle Cosima'ya yazdığı mektup, kederli üslubuyla Bayreuth'un neşesini kaçırdı. Wagner, Nietzsche'ye artık evlenmesi gerektiğini söyleyen bir cevap verdi. Bu mektuptan sonra depresyona giren Nietzsche, 2 Ocak 1875'te Malwida von Meysenbug'a bu satırları yazdı: "Dün, korkunç bir dehşetle geleceği gördüm. Yaşamak korkunç ve tehlikeli, dürüst bir insan olarak ölmeyi başaranları kıskanıyorum. Ancak yine de olgunca yaşlanmakta kararlıyım. Daha yapmam gereken işler var."

Yılın ilk iki ayı durgun geçmişti. Nietzsche, yazdığına göre "nadiren, iki haftada bir, günde on dakika boyunca *Yalnızlık Şarkısı* adlı bir beste" üzerinde çalışıyordu.

Bu sırada Cosima, Nietzsche'ye yazdığı bir mektupta Wagner'la bir iş gezisine çıkacağını ve bu sırada Nietzsche'nin kız kardeşinin beş çocuğuna annelik yapabileceğini söyledi. Ayrılmadan önceki altı hafta boyunca birbirlerini daha iyi tanıyabilmek için kız kardeşini şubat ayının başında Bayreuth'a davet ediyordu.

Zekice bir hareketti. Altı hafta boyunca Cosima, kız karde-

şine birçok şey anlatabilir ve hatta onu kendi davasına çekmeyi başarabilirdi. Nietzsche'nin üstat ile olan ilişkisini nasıl zorlaştırdığını anlatıp, Elisabeth'i Nietzsche'nin iyiliği için tavsiyelerde bulunmaya zorlayabilirdi. Fakat Nietzsche, hiçbir şeyden şüphelenmeyerek teklifin üzerine atladı ve aceleyle kız kardeşine bu satırları yazdı: “Bu teklifi kabul etmen için sana yalvarıyorum. Eminim annemiz seve seve razı olacaktır.”

Ancak görünen o ki Nietzsche'nin annesinin bu işte hiç gönlü yoktu. Oğlunu o kadar çok seviyordu ki, dinden uzaklaşmasına epey içerlemişti. Bu özgür düşüncelerinin sorumlusu olarak da bu zamana dek gizli bir nefret beslediği Cosima ve Wagner'ı tutuyordu. Artık kızının da tehdit altında olduğunu bildiğinden içindeki nefret yeniden alevlenmişti. Nietzsche, annesinin Cosima'ya olan nefretini öğrenince küplere bindi, hatta o kadar öfkelenmişti ki annesi bu teklife boyun eğmek zorunda kaldı. Bu tartışmayla özgürlüğünün kendi ailesi tarafından tehdit edildiğini fark ettiğinden, kendini her zamankinden daha da yalnız hisseder olmuştu.

Elisabeth, şubat ayının ortasında Bayreuth'a vardı ve Cosima'dan epey etkilendi. Wagner'ın da ideal bir aile reisi olduğunu düşündü ve abisinin hâlâ kendisine sadık olduğuna dair güvenceler verdi.

Bu sırada Basel'de sorunların ardı arkası kesilmiyordu. Nietzsche'nin üç yıldır aynı evi paylaştığı çok yakın dostu Romundt, artık bir Katolik olmak istediğini açıklamıştı. Nietzsche, Lüterci bir annenin oğluydu ve Katolik Kilisesi'ni insanı yoldan çıkaran bir kadın olarak görüyordu. Romundt'a sert bir şekilde din ve dostluğu arasında bir seçim yapması gerektiğini söyledi. Evde her gece şiddetli kavgalar ettiler. Sonunda dostunun bu hareketini büyük bir ihanet olarak yorumladı ve Romundt'la yollarını sonsuza dek ayırdı.

Nietzsche, annesi ve Romundt yüzünden sıkıntılı günler geçirmesine rağmen çok yoğun bir tempoyla çalışıyordu. Öğrencilerine verdiği derslerden geriye kalan metinler, Cosima'nın filolojik çalışmalarına konsantre olması ve Yunan felsefesi üzerine

bir kitap yazması gerektiği hakkındaki tavsiyelerini dinlediğini gösteriyordu. Artık kendisini bilime adayacak ve bilim aracılığıyla kendi reformunu gerçekleştirecekti. Fakat öncesinde, akademik çağdaşları tarafından anlaşıldığı şekliyle filolojiyi eleştirmesi gerekiyordu. Böylece *Mevsim Dışı Düşünceler*'in dördüncüsü, *Biz Filologlar* doğdu. Ne yazık ki bu deneme, Gersdorff'un tüm baskılarına rağmen hiçbir zaman tamamlanmadı. Ancak makalenin birkaç parçasından, Nietzsche'nin kendi felsefesinin gelişimini, bu makale sayesinde daha açık bir şekilde görebildiğini söyleyebiliriz.

Bu sırada doğa intikamını alıyordu. Nietzsche, mart ayında Luzern'e, mayıs ayında da Bern'e gitti ve tek başına sessizlik içinde kısa bir tatil yaptı. Haziran ayındaysa büyük bir fiziksel çöküş yaşadı. Şiddetli baş ağrıları çekiyordu ve gözleri artık gün ışığına dayanamıyordu. Midesi ağrıyor ve tüm yediklerini reddediyordu. Vücudunun bir makine gibi parçalara ayrıldığını ve artık sonun çok yakın olduğunu düşünüyordu. Yine de her gün kendini derslere girmeye zorladı. Filoloji onun son limanıydı ve eğer korktuğu gibi kanserse, çalışarak ölmeye razıydı.

Ardından, tatilleriyle temmuz ayı geldi. Nietzsche'nin tüm dostları, *Yüzük* operasının provalarına katılmak için Bayreuth'a gidiyordu. Nietzsche, her ne kadar gitmek istese de korkuyordu. Doktoru da bu geziyi yasakladığında, ağaçların arasında Kara Orman'da, sessiz bir vadide gizlenmiş küçük bir kaplıcaya çekildi. Kaldığı yer Steinabad, Bayreuth'a uzak sayılmazdı, ancak gidip gitmeme konusunda hâlâ tereddütleri vardı ve kararını erteleyip durdu. Onca insan arasında bir tek kendisi gelmezse Cosima ne düşünürdü? Kendisini *malade imaginaire*²⁹ olarak gördüklerini biliyordu. Ancak doktorlar, tüm sistemini bozan bu düzenli atakların ardında, derinlerde yatan ve henüz keşfedemedikleri bir sebep olduğunu söylemişlerdi. Sonuçta babası da beyinde su toplaması sonucu ölmemiş miydi?

Kaderi ne olursa olsun, geleceğiyle cesurca yüzleşecekti. Tüm enerjisini ardında büyük bir kitap bırakabilmek için harcamaya

29 Fr. *malade imaginaire*, hastalık hastası. (ç.n.)

ve bu amaç uğruna her şeyini feda etmeye hazırdı. Yıllar boyu, çoğu hata olan birçok eser kaleme almıştı. Artık sessizliğini koruyacaktı. Tekrar bir kitap yayımlamadan önce yedi ya da sekiz yıl çalışması gerekiyordu. Sekiz yıl yaşar mıydı ki? Sekiz yıl sonra kırk yaşında olacaktı. Babası otuz altı yaşında ölmüştü. Yine de bu riski alması gerekiyordu. Kendi zamanının düşünürlerine çamur atmıştı, ancak o da kendi zamanının insanıydı, romantik arkadaşlarıyla aynı çılgın ve sıradışı arzulara sahipti. Eğer onların efendisi olacaksa, önce kendi içgüdülerine hâkim olması gerekiyordu. “Eskiden bahanem gençliğimdi. Sarhoş olmayı arzuluyordum. Artık gençlik yıllarım geride kaldı.”

Tüm dostları Bayreuth’ta toplanmıştı. Onlara hem acıyor hem de onları kısıkanıyordu. Hepsi gençliklerini aşmış olmalıydı. Hayatta öğreneceği çok şey vardı ve artık öğrenmeye hazırdı. Sekiz yıllık sıkı çalışma, ona pek çok şey öğretebilirdi.

Nietzsche, dostlarının dertlerini dinleyip onları teselli etmek için her zaman yanlarındaydı. Rohde, o sıralar büyük bir aşk acısı çekiyordu. “Her yerde çaresizlik var! Ama *ben* çaresiz değilim!” Söylediklerinde haklıydı. Basel’e geri döndüğünde hasta olmasına rağmen, acısını bastırdı ve geleceğine güvenle baktı. Artık Cosima’yı kazanmakla ilgili tüm düşüncelerini bir kenara bırakmıştı. Hatta ekim ayında Malwida von Meysenbug’a bu satırları yazdı: “Size güvenerek söylüyorum, şu anki tek dileğim, kendime bir an önce iyi bir eş bulmak.”

Ağustos ayının ortasından kasımın sonuna kadar sağlığı epey iyileşmişti. Sabahtan akşama kadar neşeyle çalışıyor ve ev idaresini üstlenen kız kardeşiyle kırdan uzun yürüyüşlere çıkıyordu. Küçük şeylerden mutlu olmayı öğrenmişti. “Bir kertenkelenin hışırtısı, bir nefes, bir tutam hava, gözlerdeki parıltı. Küçük şeyler büyük mutluluk getirir.”

Gersdorff’a sonunda bir evi olduğunu yazdı, bu on üç yaşından beri hissetmediği bir duyguydu. Akşamları, gün içerisinde yazdıklarını kız kardeşine okuyor, ardından piyanoda doğaçlama yapıyor veya bestelediği *Yalnızlık Şarkısı*’nı çalıyordu.

O sıralar Nietzsche, sağlığına ancak hak ettiğinde, yani kendi zihnini iyileştirdiğinde kavuşacağına inanıyordu. Ne yazık ki, yeni esenlik duygusunun neşesiyle gözlerini çok yormaya başlamıştı ve aralık ayı başında kız kardeşi, işlerin bu şekilde devam edemeyeceğini fark etti.

Artık kendine ait bir evi olduğundan daha az fiziksel aktivitede bulunuyordu. İşler kötüleştikçe, yeniden ilaç almaya başladı ve kız kardeşi ona engel olamadı. Noel'den hemen önce tamamen çökmüştü, doktoru derhal çalışmayı bırakmasını ve Basel'i terk etmesini tavsiye etti.

Ancak Nietzsche Basel'de kalmaya devam etti. Yatağına hap solmuştu, bir karar veremeyecek kadar güçsüzdü ve zihinsel sağlığı hakkında endişelenmeye başlamıştı. Ocak ayında Gersdorff'a hastalığının beyniyle ilgili olduğundan emin olduğunu yazdı. "Babam otuz altı yaşında öldü. Benim aynı sona daha hızlı varmam muhtemeldir."

Nietzsche, istirahati sonucu mart ayının başında kendini daha iyi hissetmeye başladı. Böylece, Gersdorff'la Montrö'ye doğru yola çıktı. İki hafta boyunca Cenevre Gölü'nde gezdi ve kabul ve isyan ikilemi arasında kısa bir tatil yaptı. İsyân, Voltaire'in ruhunu saygıyla andığı Ferney'e bir ziyaret gerçekleştirmesini, kabul ise, çok az görüştüğü genç bir kıza mektupla evlenme teklifi etmesini sağlamıştı.

Nietzsche, Longfellow'un *Excelsior* şiirini okuduğu dört saatlik bir yürüyüşün ardından, yeni yeni tanıdığı genç bir kıza ilginç bir teklifte bulundu: "Sevgili genç hanım," diye başladı ve ondan cesaretini toplamasını istedi. Ertesi sabah Basel'e döneceğini, dolayısıyla hemen bir karar vermesi gerektiğini söyledi. İkisinin de şansına genç kız, teklifi derhal reddetti. Daha sonraları Nietzsche, bu "zalim davranış" için özür diledi.

Elisabeth, abisinin evlilik teklifinin reddedilmesiyle rahatladığını belirtti. Kısa bir süre sonra Gersdorff, zengin bir genç kadının Nietzsche'yi uzaktan sevip saydığını ve onun uğruna birçok

evlilik teklifini reddettiğini yazdı. Nietzsche cevap olarak, asla evlenmeyeceğini ve özgürlüğünü kimseye bağlanamayacak kadar büyük bir tutkuyla sevdiğini söyledi.

Bu sırada, Nietzsche'ye karşı yarı platonik, yarı anne sevgisi besleyen Wagner'ın eski dostu Malwida von Meysenbug, Nietzsche'ye gelecek kışı beraber İtalya'da, Akdeniz kıyılarında geçirmeyi teklif etmişti. Teklif, Nietzsche'nin çok hoşuna gitti, hatta kabul etmeyi bile düşündü, ancak şüphe ve korkuları kendisine engel olmuştu. Yine de bu teklif, Nietzsche'nin sonraki yıllarda İtalya'yı ikinci vatanı olarak kabul etmesinde etkili bir rol oynadı.

Nietzsche, 21 Mayıs'ta sessizliği bozdu ve Wagner'a doğum günü için bir mektup yazdı. Mektup, üstü kapalı birçok derin anlam içeriyordu, ancak görünürde sıcak bir tebrik mektubu gibiydi. Wagner'ın bu mektuba cevabı, kibar ama soğuk oldu.

Nietzsche'nin üzerinde çalıştığı şeyi ne o ne de Cosima biliyordu. Bilselerdi, epey tedirgin olurlardı çünkü Nietzsche, *Richard Wagner Bayreuth'ta* adlı denemesini yazıyordu. Denemeyi haziran ayında tamamladı ve temmuz ayının ortasında ilki yapılan Bayreuth Festivali'nden birkaç gün önce yayımladı. Ardından bu yeni eserini iki özel mektupla Wagner ve Cosima'ya gönderdi. Orijinal mektupların kaybolduğu söyleniyor, ancak Nietzsche, her iki mektubun da her şeyi gözler önüne seren taslaklarını korumayı başarmıştı.

Bayreuth, bir sembol olarak Nietzsche için her şey demektir. Ancak gerçekte çok az şey ifade ediyordu. Artık bir karar vermesi gerektiğini fark etti. Acaba onun için Bayreuth, trajik tiyatronun Yunanlar için ifade ettiği anlamı mı ifade ediyordu? Yunan trajedisinde oyun yazarları, coşkusunun kahramanlığına ilham verdiğini halkın sesiydi. Almanya Wagner'a böylesi bir ilham veriyor muydu veya Wagner bu ilhamı anlayacak kadar yüce miydi? Halkın arasına inerek trajediyi ateşlemesi gereken Dionysos neredeydi?

Dionysos, Wagner'ın ruhunda değildi. Belki bir gün

Nietzsche'nin ruhuna girerdi. Bu durumda, kaderin adamı kimdi? Bu durumda Bayreuth kime aitti? Bu durumda Ariadne kime aitti?

Bunlar, Nietzsche'nin makalesinde dile getirmediği sorulardı. Bunlar sayesinde Nietzsche'nin Wagner ve Cosima'ya yazdığı mektupları çok daha net anlayacağız.

Wagner'a bu satırları yazdı: "Burada, sevgili üstat, Bayreuth'taki festival için bir nasihat yer alıyor. Daha fazla sessiz kalamadım. Kalbimi açmaya mecbur kaldım. Eğer şu an buna *sevinen* insanlar varsa, onların sevincini artıracığıma eminim. İnanç ifadelerimi nasıl bulacaksınız acaba? Bu sefer keşfetmek için bir çaba sarf etmiyorum... Bu denemeyle neye cesaret ettiğimi düşündüğümde başım dönüyor ve kafam karışıyor ve bana öyle geliyor ki sonum Konstanz Gölü'nü geçen at sırtındaki şövalye gibi olacak." Ve böylece, farkında olmadan buz üzerinde gölü geçen ve ne yaptığını fark edince de korkudan ölen Kerner'in şiirindeki atlıya gönderme yaptı.

Mektubun anlamı ortadaydı. Açıkça Wagner'a meydan okuyordu. Yazısında Bayreuth'un gençliğinden beri zihninde büyüdüğünden ancak gerçek hayatta hiç değişmediğinden bahsetmişti. Başka bir deyişle, şehir, Wagner'a hiçbir şey borçlu değildi. Wagner olmadan da varlığını devam ettirebilirdi, ettiriyordu da.

Cosima'ya yazdığı mektup ise çok farklı bir üsluptaydı. Mektubun yalnızca bir parçası yayımlandı ve geri kalanı insanların belirsiz varsayımına bırakıldı. Mektubunda, kitabı sadece Cosima mutlu olsun diye yazdığını, tek umudunun kitap içerisinde kendi neşesiyle ifade ettiklerinin, ona da keyif vermesi olduğunu ve bundan başka hiçbir dileğinin olmadığını söylüyordu.

Cosima bu mektuba o kadar doğrudan ve net bir cevap verdi ki, Nietzsche sonunda bir zafer elde ettiğini düşünmüş olmalıydı. "Buradaki güçlü sanatsal izlenimlerden sonra deneyimlediğim tek teselli ve ahlaki gelişimi size borçluyum sevgili dostum. Umarım bu sözlerim bir teşekkür yerine geçer, Cosima."

Wagner fena halde kapana sıkışmıştı: “Dostum! Kitabın muazzam! Benim hakkımda bunca şeyi nasıl öğrendin? Bir an önce gel!” Nietzsche zafer için aceleci davranmıştı. Ne yazık ki, ileride göreceğimiz üzere, Nietzsche potansiyel tanrılığına fazla güvenmişti.

XVIII

Neden bu makale Bayreuth'ta bu kadar ilgi uyandırmıştı? İlk bakışta, Wagner'a yazılmış coşkulu bir şarkıyı andırıyordu. Ancak gerçekte, Nietzsche'nin kendisine yazdığı coşkulu bir şarkıydı. Cosima Wagner'ın teşekkürlerini ifade eden mektubunu aldığı anda, onun bu gerçek anlamın farkına vardığını düşünmüştü. Daha sonraki yıllarda bu konuya bir açıklık getirdi. *Ecce Homo*'ya baktığımızda, Nietzsche'nin kesin bir tavırla bu sözleri söylediğini görürüz: "*Richard Wagner Bayreuth'ta*, kendi geleceğimin bir vizyonudur" ve aynı kitabın başka bir sayfasında da bu ifadeleri kullanmıştır: "Dionysos müziğini tarif ederken, kendi duyduklarımı aktardım, başka kimse-ninkini değil. İçgüdüsel olarak her şeyi, göğsümdeki yeni ruha göre tercüme ettim ve değiştirdim. Tüm bunların güçlü bir kanıtı olarak da *Richard Wagner Bayreuth'ta* adlı denememi sundum. Bu kitaptaki her paragrafta okurlar, Wagner'ın adının geçtiği her yere benim veya 'Zerdüşt'ün' adını koyabilirler."

Nietzsche'nin çocukluk ve gençlik yıllarında kendini; Karanlık Kahraman, Byron tarzı Prometheus, Manfred, güç için cennete saldıran ve Tanrı'nın tahtını deviren Lucifer olarak betimlediğini hatırlayacaksınız. Bu yalnız kahraman, Nietzsche'nin denemesinde yeniden, bazen Wagner, bazen de Zerdüşt olarak karşımıza çıkıyor. Bir bağlamda Nietzsche'nin kendisini yansıtan bu yalnız kahraman, aynı zamanda *Empedokles*'te bir süre canlandırdığı, yıllarca mücadele verdiği ve şimdi de onu tanıdık bir iblisle bir kez daha ele geçiren eski hırsını da ortaya çıkarıyordu.

Dediğine göre Wagner-Nietzsche, çocukluğunda hiçbir gelecek vaat etmiyordu. Umutsuz, dahası dehşet saçan yetenekli bir çocuktur. Huzursuz ve heyecanlı, aynı anda yüz tane sorumluluk almaya hevesli, zihinsel yüceliğe âşık ve bir anda sükunetten şiddete yönelmeye meyilli, disiplinsiz ve sınır tanımazdı. Ev ortamı ve eğitimi, hiç kimsenin bir sanatçının gelişimi için seçmeyeceği türdendi. İçinde sanatla ilgileneneğine dair hep bir korku vardı.

Tüm ahlaki ve zihinsel gücüyle büyük bir adam olduğunda, dramının henüz başındaydı. “O zaman her şey nasıl da değişmişti! Sanki korkunç bir tokat tabiatını yalınlaştırmış ve karşıt iki içgüdüsel alana bölmüş gibiydi. Kalbinin derinliklerinden fışkıran tutkulu bir irade, ışık ve güç arayışında dağlardan akan bir akarsu gibi her yoldan, boğazdan ve vadiden geçerek kendi yolunu bulmaya çalışıyordu.”

Bunun karşısındaysa “zincirler içinde bir ruh görmekten nefret eden, sevgi, inanç, iyilik ve sınırsız şefkat dolu, tüm şiddet ve kişisel bozulmalara göğüs geren bir ruh” vardı. Böylece kendi içinde ikiye bölünmüş olan tabiatı, Kahraman’ın kişisel dramını oluşturdu.

“Ne kadar huzursuz ve karamsar bir halde başlamıştı; arzularının susuzluğunu gidermek, güç kazanmak ve tiksintiyle kaçacağı tüm zevkleri tatmak için ne kadar çabalamıştı; kendi boyunduruğundan kaçmayı, unutmayı, hiçbir şey olmayı ve tüm arzularından vazgeçmeyi ne kadar çok istemişti!” Bu sözler Wagner’ı tanımlıyor olabilir, ancak Nietzsche’yi daha iyi tanımladığı kesindi.

Daha sonra Nietzsche, bencillikten uzak sadakat yıldızının büyük bir şiddet ve melankolik bir güçle yükselip üzerinde parladığını söylüyor. “Neden tüm yıldızlar arasında en parlak ve en saf olan bu yıldızdı? Bu insanın varlığında sadakat hangi gizli anlamı taşıyordu? Özgür ve özverili sevgisi sayesinde yaratıcı, masum ve şanlı tarafının, karanlık, asi ve zalim tarafına sadık kaldığını, yani tabiatının her iki tarafının da birbirini dengelediğinin farkına varmıştı.”

Tabiatının iki tarafını da dengede tutarak, tamamen kendisi olmayı başarabilirdi. Ancak bu denge, onun gücünün çok ötesindeydi. Baştan çıkarılma tehlikesi gitgide etrafını sardı. Sadakat gerçekten mümkün müydü? Bu şüphe onu mahvetmişti, o da sanata sığındı. Ancak sanat da kendisine ihanet edebilirdi. “Daha da kötüsü, sanat az çok ciddiye alınıyordu, dolayısıyla insanlarda bir tür açlık arzusu uyandırması ve yapay olarak uyandırılan bir heyecanla görevini yerine getirmesi bekleniyordu. Sanki insanlar kendi nefret ve can sıkıntılarının yükü altına kalmaktan korkuyor ve onları damgalanmış sığırlar gibi korkutmak ve rahatsız etmek için akla gelen her kötü ruhu uyandırıyorlardı. Bu yüzden acı, öfke, nefret, tutku ve gerilim için çektikleri açlığı uyandırması adına sanatçıyı çağırıyorlardı.” Dolayısıyla Wagner-Nietzsche’nin gücünün özü, “şeytani cazibesi ve kendisini başkalarına verebilme yeteneğiydi.”

Bir tarafı derinlik arzularken, diğer yanı yaşamla kibirli bir alay takınarak yüzleşmek istiyordu. “Ne zaman yalnız bir yaratıcı olarak özlediklerini düşünse, bir Tanrı olarak yeryüzüne inmesi gerektiğini ve tüm zayıf ve kaybolmuş insanları kollarında taşıyarak cennete götürmesi gerektiğini hatırlardı. *Böylece sadece tapınılmayı değil, aynı zamanda kendini içinde kaybedebileceği sevgiyi de elde etmiş olurdu.*”

Sizce italikle belirttiğim cümle Wagner’dan mı bahsediyor? Hiç kimse bunun Nietzsche’den başkasına yazıldığını söyleyemez. Bu kelimeler, Nietzsche’nin *Liebestod*’uydu.³⁰

“Hayatının temel kuralı zihninin kontrolünü ele geçirdiğinde -tüm sanatlar arasında dünyayı en çok dramının etkileyebileceğini fark ettiğinde- tüm varlığının en canlı duyguları harekete geçti... O zamanlar bu fikir, içinde sadece basit bir istek uyandırıyor -güce ve ihtişama aç, karanlık, bencil, doyumsuz iradesini açığa çıkarıyordu. Neyin gücü? Kimin için? Bu gibi sorular ve sıkıntılar, aklını ve kalbini durmadan ele geçirdi. Daha önce hiçbir sanatçının fethetmediğini fethetmek ve kazanmadığı zaferi

30 Alm. *Liebestod*, ölüm aşkı. (ç.n.)

kazanmak istiyordu. Bir zıplayışla her şeye gücü yeten zulmün zirvesini, tüm ruhuyla gizlice hasretini çektiği zirveyi fethetmeyi arzuluyordu.” Tabiatındaki zıt akıntılar birbiriyle boğuşuyor, köpürüyor ve büyük bir hiddetle kükrüyordu ve aniden, her şey sona erdiğinde her iki akıntı da derin bir uçurumda kayboldu ve o, bu uçurum üzerinde bir iblis olarak yeniden doğdu.”

İşte o zaman, Tanrı’nın bile gücünün ötesinde olanı tek başına hiçbir yardım almadan başarabilecek, özgür ve korkusuz bir insana her zamankinden daha fazla ihtiyacı vardı. Bu insan, iradesini kaybettiğinde ve kıyamet ona yakın görüldüğünde ortaya çıktı ve tüm yerleşik ahlaka karşı geldi. Doğaya karşı evlilik bağıyla hayatlarını birleştiren ebeveynleri yok oldu ve Siegfried hayatta kaldı. Kılıcını dövdü, ejderhayı öldürdü, yüzüğü ele geçirdi ve Brunhilde’yi uyandırdı.

Yüzüğün lanetiyle, en sevdiğini yaraladı, suçluluk duydu ve bu suçluluktan güneşin kendisinden bile daha parlak bir halde yükseldi ve cenneti aydınlatan bir ihtişamla battı. Özgür insan Siegfried tarafından mağlup edilen Tanrı, artık yenilgisi sayesinde sonsuza dek özgür kalmıştı.

Nietzsche’nin Cosima ve Wagner’a sunduğu bilmece işte buydu. Cosima-Brunhilde’in mektubunu aldığındaki coşkusuna şaşmamalı. Üstelik Wagner-Wotan, Nietzsche’nin sırrını öğrendiğini ima eden bir mektupla onu Bayreuth’a çağırıyordu.

Tüm bunların sonucu ağır olabilirdi. Nietzsche-Siegfried, Wagner-Wotan’ın mızrağını kırmayı başarabilirse, Tanrı Wagner-Wotan, tahttan feragat eder ve yaratmış olduğu *Yüzük*’ün gücünü, ona Bayreuth, Brunhilde ve aşkı kazandıran gücünü genç galibe verebilirdi.

XIX

Nietzsche, temmuz ayı sonunda Bayreuth'a gitti. Ancak tüm heyecanını yitirmişti. Geldiğinde "iradesiz ve umutsuzdu". İki gün sonra kız kardeşine, geldiğine neredeyse pişman olduğunu söyledi. Provaları put gibi sessizlik içerisinde izledi ve kendini Wagner'la her şeyini riske atarak yapacağı, kaderini belirleyecek olan son konuşmanın fırtınasına hazırladı.

Wagner her yerdeydi, her yere koşan neşeli bir despot, insanları tehdit eden ve kandıran, herkes için birçok şey ifade eden adam, kendini nesnel gayretlerine kaptırmıştı. 1 Ağustos'ta resmi bir ziyafette orada toplanan tüm şarkıcı ve müzisyenlerle konuştu. Yapmakta oldukları sanatın yakın bir gelecekte yeni hükümetler doğuracağını iddia ederken, kendini öven sözleri, zafer dolu bir güvenle salonda çınladı.

Nietzsche, kendi gücünün kararlı özgüveninde, çoktan galip geldiğini düşünen bir adama karşı nasıl bir zafer kazanabilirdi? Nietzsche'nin kız kardeşi, abisinin neredeyse hiç vakit kaybetmeden yolladığı ikinci mektup karşısında şaşırıp kalmıştı. "Çoğu şeyi içimde saklamalıyım ve tüm davetleri, hatta Wagner'dan gelen davetleri bile reddetmeliyim." Bu sırada Wagner kendi kendine soruyordu: "Nietzsche artık neden bu kadar az ziyarette bulunuyor?"

Nietzsche her gün Malwida von Meysenbug'un bahçesinde yürürken cesaretini yükseltmeye çalışan iblisiyle savaştı. Sonunda Klingenbrunn hamamlarına kaçtı. Son birkaç günde Üstad'ın yeni planlarını öğrenmişti. *Parsifal*, Wagner'ı Hristiyan ilan edecekti.

Önce Romundt, şimdi de Wagner ve Cosima. Hıristiyan inancı gözünde iyice dostlarını baştan çıkararak bir düşman olmuştu. Wagner gerçekten bu kadar korkak mıydı?

Peki ya Cosima? Wagner'ı böylesi bir sahtekârlığa götürecek olan Kundry, o muydu yoksa? Artık kim olursa olsun baştan çıkarılmamak için tüm gücüyle direnecekti. Üstat delirdiği için tüm dünyanın ona daha çok ihtiyacı vardı. "Tüm kültürün temeli olan huzuru insanlığa geri vereceğim. Ve basitliği. Huzuru, Basitliği ve Yüceliği."

Nietzsche, çocukluğunda ve gençliğinde olduğu gibi, bir kez daha tüm bunlardan kaçtı ve korkusunun üstesinden gelerek ilk halka açık gösteri için Bayreuth'a geri döndü.

Namuslu ve dürüst bir yargıç olarak gelmişti. Richard Wagner hakkında hayalini kurduğu ve yazdığı her şey, o tiyatrodaki otururken, sokaklarda dolaşırken, festivalin uğultusunu ve heyecanını seyrederken karşısında duruyordu. Hayallerinin doruk noktası bu alaycı komedi miydi? Onca çalışması, her şeyden vazgeçmesi, kimsenin çekmediği acıları çekmesi, bunun için miydi? Şimdi, bir hayal dünyasında yaşadığını, yaptıklarının hiçbir işe yaramadığını ve tüm bunların aslında Kutsal Ruh'un bir ihaneti olduğunu kabul edecek kadar cesurdu en azından.

Bayreuth, şehvetli müziğin baş döndürücü ahenginde kaybolan kaba burjuva sınıfının bol bira tükettiği bir cümbüştü. Wagner, hatta Cosima, tüm bunların ne büyük saçmalık olduğunun farkında değil miydi? Cosima, ona gönderdiği küçük kitabın satırları arasında yatan gizli anlamları çıkarmış olamazdı.

O da bu muhteşem komedinin bir kuklası mıydı? Bu festival ona verdiği tüm emeklerinin karşılığı gibi mi görünüyordu? Bu insanı baştan çıkararak renk ve ışıklar, sahne süslemelerinin gösterişli zaferi, tasarladığı geleceğin sanatı, insanlık ırkını kurtaracak olan trajedinin doğacağı müziğin ruhunu yansıtıyor muydu gerçekten?

Müzikler bile sınırlarını bozuyor ve yaratıcı hayal gücünü sersemletiyordu. Madame Materna'nın çaldığı *Brunhilde*, epileptik

bir müstehcenliğe sahipti. Ancak Wagner tüm bunlardan memnun görünüyordu. Hayal kırıklığına uğrayan Nietzsche, müzik bitmeden kız kardeşine veda etti. “Ah, Lisbeth, güya *bu* Bayreuth!” diye bağırdı ve bu kelimeleri söylerken gözyaşlarına boğuldu.

Cosima ve Wagner’ın kendisini tamamen unuttuğunu düşünerek acı çekti. Onlar için sonsuza dek kayıptı artık. Bayreuth’a, Wagner’ın öğrencisi olacağını ve böylece sanatı trajik bir düzleme yükselteceğini umarak gelmişti. Tam asine Üstat ne felsefesiyle ne de kendisiyle ilgilenmişti. Cosima ise, her şeyin farkında olan Brunhilde³¹ olmaktan çok uzaktaydı ve ipektan zincirlerle sonsuza dek Üstat’a bağlanmıştı.

31 Richard Wagner’ın *Nibelung Yüzüğü* opera serisinde Tanrıların kralı Wotan’ın kızı ve Valkürlerin lideri. (ç.n.)

XX

Nietzsche'nin Bayreuth'a gösterdiği fiziksel tepkiler sona ermişti. 1876 senesinin eylül ayı boyunca, Basel'deki karanlık odasında, gözlerinde atropinle, sinir ağrıları ve ağır melankoli eşliğinde oturdu ve Wagner'a geçirmekte olduğu sinir ağrılarının acı eşliğini test eder nitelikte olduğunu yazdı. Otuz saat boyunca hiç ara vermeden süren ağrıları, dört ya da sekiz günlük aralıklarla kendini yineleniyordu. Romundt'un arkadaşı genç filozof Paul Rée ve Peter Gast adıyla tanınan genç besteci ve öğrenci Heinrich Késelitz'in yardımlarıyla kendini yeniden çalışmalarına verdi ve *Serbest Ruh* adını verdiği beşinci *Mevsim Dışı Düşünceler*'i yazmaya başladı.

Çok geçmeden tamamen dinlenmesi gerektiğini fark etti ve Basel Üniversitesi 1 Ekim 1876'dan itibaren kendisine bir yıllık izin tanıdı. Bex'te geçirdiği iki hafta boyunca acı ve ıstıraplarından tamamen kurtulmuştu. Nietzsche'nin hastalıklarının tıbbi tedaviyle iyileşebilecek türden fiziksel rahatsızlıklar olduğunu savunanlara, acılarının ne zaman tatile çıksa veya özgür kalsa, bir süreliğine tamamen ortadan kalktığını söyleyebiliriz.

19 Ekim'de Malwida von Meysenbug'un daveti üzerine, yaşlı kadına Sorrento'daki villasında eşlik etmek için İtalya'ya doğru yola çıktı. Karmaşık idealist deneyimlerle dolu bir hayat yaşayan bu nazık ve yaşlı kadının, kendisinin misafirperverliğine minnettarlıkla karşılık veren Nietzsche'ye karşı bir düşkünlüğü vardı.

Mont-Cénis'i geçerken, birinci sınıf kompartımanında Nietzsche'nin yanına iki bayan oturmuştu. Yabancıların tavırla-

rında belirttiği resmi ama yapmacıklıktan uzak nezaketiyle onları rahatsız etmemeye özen gösteriyordu. Kısa bir süre sonra kendini genç arkadaşıyla hararetle bir sohbet içerisinde buldu. Bu gecenin anısı, Isabella von Ungern-Sternberg'le yıllar sonra bile ılık ılık kalacaktı.

Sabah Cenova'da aynı otele gittiler. Nietzsche çok bitkin düşmüştü ve yolculuktan sonraki yirmi dört saatini yatakta geçirdi. Ertesi akşam yeni arkadaşlarını bu bilinmeyen şehirde gezintiye çıkardı. Aslında kendisi de buraya ilk defa geliyordu, ancak şehir, ona tanıdık ve samimi gelmişti. Daha sonraki yıllarda da hatırladığı bu mutlu akşam, onu *Günün Şafağında* ve *Şen Bilim* kitaplarını yazdığı Cenova'ya yerleşmesinde muhtemelen etkili olmuştu.

Cenova'dan yelken açan Nietzsche, Leghorn'da mola verdikten sonra Pisa'da kısa bir ziyarette bulundu ve ardından 27 Ekim'de Napoli'ye vardı. Malwida von Meysenbug, kendisini Sorrento'da karşıladı ve yeni felsefi sisteminin ana hatlarını oluşturduğu Villa Rubinacci'ye doğru yol aldılar.

Şansına Cosima ve Wagner, kaldığı villaya beş dakika yürüme mesafesindeki Hotel Victoria'ya yerleşmişti ve görünüşe göre Nietzsche vardığı gün onları aramıştı. Dostluklarında henüz adını koydukları bir ayrılık yaşanmamıştı. Hatta Malwida von Meysenbug, Nietzsche'nin kız kardeşine, buluşmalarının her iki taraf için de oldukça keyifli geçtiğini ve ikilinin derin dostluklarına gölge düşürecek hiçbir şey yaşanmamış gibi her gün birbirlerini aradıklarını söylemişti. Nietzsche, bildiğimiz kadarıyla Cosima'yı o ay toplam altı kere gördü. Konuşmalarında Bayreuth'un sözünü etmemeye özen gösteriyorlardı. Festival büyük bir mali açıyla bitmişti, dolayısıyla Wagner da en az Nietzsche kadar bu konu hakkında konuşmaktan kaçınıyordu.

Wagner, Sorrento'daki son gecesinde Nietzsche'yle bir veda yürüyüşüne çıktı. Cosima onlarla gitmemeyi tercih etti. Gökyüzündeki kasvetli ışık veda eder gibiydi ve Wagner, *Parsifal*'den bahsetmeye başladı. Operadan, sanatsal bir deneyimden çok dini bir deneyim olarak bahsetmesi, Nietzsche'yi şaşırtmış ve acı ver-

mişti. Wagner, Hıristiyan inancına her geçen gün biraz daha ısındığını itiraf etti ve Komünyon ayininde yaşadığı zevkten bahsetti. Tribschen’li ateist, tam anlamıyla bir Katolik olmuştu.

Wagner konuşurken güneş gözden kayboldu ve etrafı hafif bir sis sardı. Nietzsche’ye döndü ve neden sessiz olduğunu sordu. Nietzsche cevap vermedi, sessizce eve döndüler. Odasına çekilen Nietzsche o akşam dışarı çıkmadı. Wagner ve Nietzsche bir daha hiç görüşmediler.

Malwida von Meysenbug’un küçük entelektüel akademisi için seçtiği villa, köyün dışında, yüksek duvarlı bir bahçenin içerisindeydi. Biri dağa, diğeri mavi deniz üzerinden Ischia’ya bakan iki terası vardı. Nietzsche’nin geniş odasında kendine özel bir balkonu vardı. Denize bakan tepelerin birinde portakal korusu görünüyordu. Kuzeyde bulutlar, Vezüv Yanardağı üzerinde toplanmıştı. Empedokles, Ariadne’nin yakınlarda olduğunu biliyordu.

Villa Rubinnacci’ye yerleşen bu küçük grup, birbirlerinin mahremiyetine saygı duyan kafa dengi insanlardı. Altmış yaşındaki Malwida von Meysenbug, üç arkadaşının da rahatını düşünen nazik bir anne görevini üstlenmişti. Her ne kadar tüm kadın ve erkekleri sorgusuz sualsiz eşit kabul ederek Nietzsche’nin aristokratik içgüdüsunü zaman zaman rahatsız etse de Nietzsche bu düşünceli nezaketi için ona minnettar kalmıştı. Genç arkadaşları Albert Brenner, gözlerinde ölümü gördüğü Brenner’a acıyan Nietzsche’ye epey düşküdü ve ona karşı hep nazik davranırdı. Nietzsche’ye İsviçre’den beri eşlik eden Paul Rée de düşünceli ve kibar biriydi ve Nietzsche’nin kitabını temize çekmesine yardım etmişti. Bu tatil, Nietzsche’nin akademi hayalinin yeşeren ilk tohumu gibiydi ve beraber geçirdikleri bu zaman boyunca gerçeliğin yerini yarılsamalar almıştı.

Sorrento’nun iklimi Nietzsche’nin sinir hastalıklarına iyi geliyordu. Nietzsche sabahları odasında rahatsız edilmeden çalışır, öğleden sonraları tek başına yürüyüşe çıkar veya canı isterse küçük bir gezi için arkadaşlarına katılırdı. Akşamları yemekten sonra, dört arkadaş oturma odasına geçer, yüksek sesle kitap okuyup

sohbet ederlerdi ve genellikle Paul Rée'nin okuduğu kitapların ardından keyifli tartışmalar yaşanırdı. Dörtlü ara sıra piknik için Vico veya Caserte'ye ya da Capri yakınlarında denize bakan dağlık bir alana giderdi. Bir keresinde Nietzsche maske takıp büyük bir neşeyle Napoli Karnavalı'na katılmıştı. Bazı günler Nietzsche, tekneyle veya katır sırtında uzun geziler yapar ve bu kaçamaklarının bedelini sinirsel yorgunlukla öderdi.

O sıralar dört arkadaşın her biri kendi kitapları üzerinde çalışıyordu. Malwida von Meysenbug anılarını derliyor, Brenner kısa öyküler tasarlıyor, Rée, *İnsan Duygularının Özünü* yazıyor ve Nietzsche de *İnsanca, Pek İnsanca* kitabı üzerinde çalışıyordu. Rée bu kitabını tamamlayınca Nietzsche'ye adadı ve ona gönderdiği nüshaya bu sözleri yazdı: "Kitabın annesinden kitabın babasına, güzel hatıralarla." İki adam hem o zaman hem de gelecekte, kendi fikirlerinin önceliği hakkında girdikleri gereksiz ve acımasız tartışmaları saymazsak, birbirlerinin fikirlerinden epey etkilemişlerdi.

Nietzsche kasım ayında, Cosima ve Wagner'ın Sorrento'ya veda ettiği sıralarda Leipzig'deki eski üstadı Ritschl'in hayatını kaybettiği haberini aldı. İçinde derin acı ve pişmanlıkla, eski filoloğa yazdığı küstah mektubu hatırladı ve Wagner için Ritschl gibi yüce bir adamı terk ederek nankörlük ettiğini düşündü. Haftalarca aklına yeni gelen ahlaki sorunlar üzerinde derince düşündü ve Malwida von Meysenbug'un net algısı sayesinde gelecekteki yolunun filoloji ve araştırmadan ziyade felsefe ve edebiyat olduğu fark etti ve yavaş ama kendinden emin adımlarla gelecekteki metresi olarak felsefeyi seçti.

Bu sırada Nietzsche'nin sağlığı bir iyileşiyor bir kötüleşiyordu. Sinir ağrıları, artık daha az ve daha kısa olmasına rağmen, hâlâ belirli aralıklarla kendini tekrarlıyordu. Özgürlük ve kendini keşfetme amacıyla doğru yolda ilerlediğini hissetmeye başlamıştı, dolayısıyla geleceğine büyük bir güvenle bakıyordu. Ancak hastalığı için başvurduğu doktorlar koydukları teşhislerde bir türlü uzlaşamıyordu. 1877 senesinin şubat ayında, Napoli'de

yaşayan Alman bir doktor, gerekli önlemleri almazsa ve derhal özel bir diyetle başlamazsa, beyninin yakında felç geçireceğini açıkça belirtti. Bu haberi cesur bir tavırla karşılayan Nietzsche, kaçınılmaz felaket onu ele geçirmeden önce arkasında kalıcı bir eser bırakabilmek için elinden geleni yapmaya ve daha çok çalışmaya karar verdi.

Sessizce çalıştığı haftalar birbirini izledi. Rée ve Brenner üzerinde çalıştıkları işlerini bitirmişlerdi. Kış yerini bahara bırakırken artık kuzeye dönmenin vakti gelmişti. Nisan ayının başında, Rée ve Brenner kaldıkları villadan ayrıldı. Malwida von Meysenbug'la üç hafta daha yalnız kalan Nietzsche, yakınlarda yaşayan genç öğrenci Baron Reinhard von Seydlitz ve Macar eşiyle zaman zaman yürüyüşlere çıktı. Akşamları, ateşin yanında oturur ve Malwida'yla sağlıksız ve yavan bulduğu ve ölümü çağrıştırdığını düşündüğü Hristiyanlık hakkında muhabbet ederdi.

Bir akşam ona, o kış boyunca kâğıda döktüğü düşüncelerini içeren bir paket not verdi. Malwida bu notlarda, romantik Wagnerizm'den uzak, olgucu ve hiç alışık olmadığı bir Nietzsche keşfetti. Sevecen bir tavırla onu eski düşüncelerine döndürmeye çalıştı, ancak bu, Nietzsche'nin kendini daha da rahatsız hissetmesine sebep oldu, sanki ev sahibesinin isteklerini ancak kendi ideallerine karşı gelerek tatmin edebilecekmış gibi hissetmişti. Ayrılık vaktinin geldiğini anladı ve 7 Mayıs'ta zoraki bir neşeyle villadan ayrıldı. Seydlitz ve eşi, Nietzsche'ye Cenova'ya giden vapura binmek üzere Napoli'ye kadar eşlik ettiler.

XXI

Hava fırtınalıydı ve Nietzsche yorucu bir yolculuk geçirmişti. Üstelik kendi düşüncelerine dalmış, akıllı bir karış havada gezerken valizini de kaybetmişti. Yorgunluğu ve sinir ağrıları yüzünden Cenova'da dinlendikten sonra St. Gothard'ı geçmek üzere İsviçre'ye doğru yola çıktı. Cenova'dan Milano'ya kadar küçük ve neşeli bir balerinle yolculuk etti ve Lugano'da Malwida von Meysenbug'a yazdığı mektupta, birkaç gün, en azından onun hatırına Milano'da kalmadığı için çok pişman olduğunu söyledi. Sonunda valizi Lugano'da bulundu ve Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*'nun şekillenmeye başladığı bu yerde kısa bir süre konakladı.

Ardından kuzeye doğru ilerlemeye devam etti ve iyileştireci etkilerini görmek üzere Ragaz'daki hamamlarda, geleceğini düşündüğü iki üç hafta geçirdi. Beyin yorgunluğu yenilmeyecek gibiydi ve yakın gelecekteki planları hakkında endişelenmeye başladı. Üniversiteden istifa etmemeli miydi? Gelecekte bu karardan pişman olur muydu? Sonuçta üniversite onun en büyük gelir kaynağıydı. Belki de sorunlarının tümü cinsel tatminsizlikten kaynaklanıyordu. Büyük ihtimalle Cosima ve Wagner'ın isteği üzerine, Malwida von Meysenbug, beraber geçirdikleri kış boyunca Nietzsche'ye kendisini destekleyebilecek hoş bir kızla evlenmesi için öğütler verip durmuştu. Dahası, Nietzsche'nin de buna artık bir itirazı yok gibiydi. Kız kardeşi de aynı görüşteydi ve belki de hepsi haklıydı. Milan'ın cazibesine direnmişti ve şimdi bunun bedelini ödüyordu. Sadık dostu Overbeck'ten, Basel Üniversitesi hakkında bir tavsiye istedi. Overbeck yetkililere seslendi, ancak kesin bir cevap alamadı.

Ragaz'ın bunaltıcı sığağı dayanılabilecek gibi değildi. Dolayısıyla Nietzsche, 10 Haziran'da Meiringen'in yukarısında bulunan Rosenlaui'ye gidip bu korunaklı dağlık yerde nispeten sakin on iki hafta geçirdi. Tabii, kız kardeşiyle Zug'da, 9 ile 23 Temmuz tarihleri arasında, evlilik ve üniversitedeki geleceği hakkında tartışarak geçirdiği iki hafta hariç. Elisabeth, abisine öğretmenliği geri dönmesi gerektiği konusunda ısrar ediyordu. Kız kardeşinin bu önerisini duyan Malwida von Meysenbug haykırdı: "Zavallı Nietzsche! Onun için çok üzgünüm!"

Nietzsche, 19 Eylül'de kız kardeşiyle beraber Basel'e döndü ve ertesi sene haziran ayının sonuna kadar 22 Gellertstrasse'deki evlerinde beraber yaşadılar. Bu süre boyunca Nietzsche, profesörlük çalışmalarına devam ederken, Peter Gast de Nietzsche'nin Sorrento'da titizlikle yazdığı notları büyük bir sadakatle temize çekti. Nietzsche, Malwida von Meysenbug'e yeni kararını açıkladığı bir mektup yazdı. Müzik ve felsefe onu mahvetmişti. Artık bir bilim insanı olacaktı. Yeniden öğretmen olmak istediğini belirtti. Gücü yetmezse eğer, en azından bu görevi yaparken ölecekti.

Bu kesin kararı, her zamanki gibi, beraberinde geçici fiziksel bir rahatlama getirdi. Şevkle işe koyulan Nietzsche için bir süre her şey yolundaydı. Sonra eski sinir ağrıları büyük bir şiddetle geri döndü ve üniversitedeki görevlerini kısmen bırakması gerektiğini anladı. Sözlü öğretilerini kesmesiyle kışın geri kalanında sağlığı hafifçe iyileşti. Ancak Basel'i tamamen terk etmesi gerektiği artık gün gibi ortadaydı.

Bu sırada, Peter Gast'ın değerli yardımlarıyla *İnsanca, Pek İnsanca* kitabı büyük bir hızla ilerliyordu ve 20 Ocak 1878'de tamamlandı. Bundan on beş gün önce *Parsifal*'in opera metni gelmişti. Görünüşe göre Nietzsche, bu metni aldığına dair hiçbir kabul mektubu yollamadı. Ertesi gün Seydlitz'e, metnin içinde Wagner'dan çok Liszt'in yer aldığını ve Karşıt Reform ruhunu cisimleştirdiğini yazdı. Etsizdi ama kan kokuyordu, üstelik histerik kadınlardan hiç hoşlanmazdı.

Andler, bu çifte mağlubiyet karşısında Nietzsche'nin ne kadar

acı çekmiş olduğuna değindi. Cosima, Liszt'in kızıydı ve Liszt, Kundry benzeri büyüsiyle Wagner'a Hristiyanlığı kabul ettirmişti. Nietzsche, Cosima'yı kendisi için istemişti, ama aynı zamanda ondan Wagner'ı da fethetmesini istemişti, böylece Üstat, müziğiyle kendi rüyalarını ölümsüzleştirdiği bir araç olacaktı. Şimdi umutsuzluğuna rağmen onu hak edeceğine yemin etmişti. Böylece kitabını bitirdi ve basıma yolladı.

Ağrıları iyice artmıştı, Paskalya tatillerine kadar üniversite çalışmalarına büyük zorluklarla devam etti. Tatilini ilk başta tedavi için gittiği Baden'de yalnızlık içinde geçirdi. Ardından nisan ayı sonunda annesiyle birlikte Naumburg'a geçti ve *İnsanca, Pek İnsanca* kitabı üzerinde birkaç değişiklik yaptı.

Kitap 30 Mayıs'ta yayımlandı ve Nietzsche kitabını, yüzüncü doğum yıldönümü anısına Voltaire'e adadı. O gün kimliğini gizleyen bir bağışçı ona Paris'ten bir Voltaire büstü gönderdi ve beraberinde gelen mektupta bunlar yazılıydı: "Voltaire'in ruhu, Friedrich Nietzsche'ye iltifatlarını sunar." Nietzsche, bu gizemli kişiliğin kim olduğu hiçbir zaman öğrenemedi. Richard Wagner olabilir miydi? Nietzsche kitabını yayımlandığı güne dek bir sır gibi saklamıştı, ancak Schmeitzner, kendisinin olduğu gibi Wagner'ın da yayımcısıydı ve Wagner'ı sık sık ziyaret ederdi. Belki de Nietzsche'nin sırrını bu ziyaretlerden birinde söylemişti.

Bu hediye Nietzsche'yi derinden etkiledi ve ona bir kehanet gibi geldi. Yoksa o da mı tüm yaşamı boyunca ve hatta ölümünden sonraki bir yüzyıl boyunca insanlar tarafından nefret edilecekti? Öyle görünüyordu. 11 Haziran'da Malwida von Meysenbug'a bu satırları yazdı: "Hakkında bir asır sonra bile yandaş olduğuna dair suçlamalar olan bir adamın kaderi, korkunç bir sembol olarak karşıma çıktı. Ama yolumda sessizce ilerleyeceğim. Her engeli aşacağım. Hayatımın krizinin eşliğindeyim."

Dostları Nietzsche'nin yeni kitabından utanç duymuş ve sessiz kalmayı tercih etmişlerdi. Rohde, Nietzsche'nin güya Rée'den etkilendiğini söylüyordu. Burckhardt ilk başlarda tarafsızdı, ancak daha sonraları kitaba hayran kaldığını itiraf etti. Bir tek Rée he-

vesli görünüyordu. Peki Wagner ve Cosima ne düşünüyordu? Onlara zaman kaybetmeden bir nüsha göndermişti, fakat henüz bir cevap alamamıştı. Kitabı aldıklarına dair teşekkür bile etmemişlerdi. Wagner, Overbeck'e kitap hakkında bu satırları yazdı: "Ona bir iyilik yapacağım ve kitabını okumayacağım... Gün gelecek, kitabını okumadığım için bana teşekkür edecek." Wagner ayrıca Overbeck'e Nietzsche'nin deli olduğuna inandığını da söylemişti.

Haftalar sessizlik içerisinde geçerken, Nietzsche sonunda Wagner'la olan ilişkisinin kesin olarak koptuğunun farkına vardı ve "Sanki bir hastalıktan iyileşmiş gibiyim," ifadesini kullandı. "Mozart'ın *Requiem*'ini tarif edilemez bir neşeyle dinliyorum artık. Bir kez daha en basit yemeklerin tadına varıyorum."

Wagner, toplum içerisindeki sessizliğini koruyabilseydi eğer, belki ikili için her şey yoluna girebilirdi. Fakat ne yazık ki, o sırada yayımladığı *Bayreuther Blätter*'da Nietzsche'ye ve yeni kitabına acımasız bir gönderme yapmayı seçti. *Halk ve Popülerite* hakkındaki makalesinde, ismen Nietzsche'den bahsetmese de kime gönderme yaptığı açıkça ortadaydı. Wagner, konularının yetersizliği yüzünden körelen filologların, kendilerini insani ve insanlık dışı değerlerin sınırsız eleştirisiyle şımartmak zorunda kaldıklarını söylüyordu. Şimdiye dek sahip oldukları tüm fikirleri terk ederek, bir çıkmaza düştüklerini ve sonsuza dek kendi yörüngelerinde dönüp durduklarından bahsetmişti. Ona göre en soylu kurbanları kendi şüphelerinin gölgesinde kahrolurken, en dahi olanları ise diğerleri tarafından hatalı görülüp dışlanırdı. Böylece yazısını, üniversite kürsülerinden görünmeyen hiçbir gerçeği kabul etmeyen bu bilgi devleriyle alay ederek bitirmişti.

Wagner'ın kendisine yönelik yaptığı bu saldırının haberi, Nietzsche'ye eylül ayının başında Interlaken'deyken ulaştı. Nietzsche, Overbeck'e "Bu beni derinden yaraladı, ama Wagner beni vurmayı umduğu yerden vuramadı," ifadesinde bulundu. Seydlitz'e ise, bu ayrılığın öyle ya da böyle zaten geleceğini bildiğini yazdı. Yalnızlık duygusu artık katlanılamaz bir şiddetteydi. Kız kardeşi, sonraları itiraf ettiği üzere, Nietzsche'nin Hristiyanlığı

tamamen reddetmesiyle abisine karşı yabancılaşmış ve ondan uzaklaşmıştı. Aynı çatı altında tartışmadan bir gün bile geçiremiyorlardı, bu durumu açık bir şekilde konuştuktan sonra, ayrılmalarının her ikisi için de daha iyi olacağına karar vermişlerdi.

Interlaken'ın ardından Nietzsche, annesini görmek ve Cosima'ya yaklaşmayı ve son bir uzlaşma girişiminde bulunmayı teklif eden kız kardeşiyle Wagner hakkında konuşmak için Naumburg'a gitti. İki kadın bir süre mektuplaştı, ancak her şey için çok geçti, Cosima, Nietzsche'yi Wagner'a ihanet etmekle suçluyordu. Wagner ve Cosima, Nietzsche'nin hayatından sonsuza dek çıkmıştı.

1882'de Nietzsche'nin kız kardeşi *Parsifal*'i dinlemek için Bayreuth'a gittiğinde, söylediğine göre Wagner onunla bir mülakat yapmak istemişti. Ayrırlırlarken yumuşak bir tonla Wagner kendisine seslenerek bu cümleyi söyledi: "Kardeşine söyle, beni terk ettiği günden beri yalnızım."

Peki bunu hiç söylemiş miydi? Öyle görünüyor, çünkü Nietzsche aynı sene *İşıldayan Dostluk* adlı bir aforizma yazmıştı. "Bir zamanlar dosttık ve ardından yabancılaştık. Olsun, sanki utanılacak bir şeymiş gibi bunu ne birbirimizden gizleyeceğiz ne de saklayacağız. Farklı rota ve hedefleri olan iki gemiyiz biz... Birbirimize yabancılaşacağımız yazgımızda vardı... Yeryüzünde düşman olmaya mahkûm olsak bile, ışıldayan dostluğumuza inancımız hep tam olacak."

XXII

Artık Nietzsche'nin ilk felsefi döneminden ikincisine geçişini işaret eden *İnsanca, Pek İnsanca* kitabını değerlendirebiliriz. Nietzsche'nin hayatına ışık tutan çalışmalarının, belirgin olarak üç döneme ayrıldığını görüyoruz. İlkinde, yani *İnsanca, Pek İnsanca* kitabından önce yayımladığı tüm eserlerinde, kendini Dionysos olarak betimleyen Nietzsche, Schopenhauer ve Wagner'in etkisi altında kalan idealist bir kötümser ve Tanrı olmayı hedefleyen bir Karanlık Kahraman'dı. İkincisinde, yani *İnsanca, Pek İnsanca, Günün Şafağında* ve *Şen Bilim* kitaplarını yazdığı dönemde ilgisini, Dionysos'un zıttı olan Apollo ahlakına doğru çevirmişti. Bu süreçte bilimsel gerçekçi olmayı hedefledi, Dionysos'a tövbeler etti ve tanrısallığını reddederek hayatında denge ve ölçü aradı. Son olarak *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'ün başlattığı üçüncü dönemde hiç olmadığı kadar güçlü bir şekilde yeniden Dionysos'a yöneldi ve kendisini yerinden edeceği Tanrı ile özdeşleştirdi. Yani başladığı yere geri döndü.

İnsanca, Pek İnsanca'da, Apollo'nun sakinliğini arayan Nietzsche, ne yazık ki bu aradığını bulamadı. Kısa aforizmalar şeklinde yazılan kitabın tarzının, amacına yönelik olarak tedavi edici, hatta uzun bir şeytan çıkarma ayini niteliğinde olduğu söyleyebiliriz. Kitap, Nietzsche'nin kendini Wagner ve Cosima'nın ağından kurtulabilmek ve romantizm büyüsunün baş döndürücülüğünden soyutlayabilmek için verdiği başarılı mücadeleyi işliyor. Bir süreliğine bu zaferi kazanan Nietzsche, ne yazık ki sonradan bunun bedelini çok ağır ödedi. Böylesi bir acıyı çekebilmenin kutsal olduğunu düşünen Nietzsche, aynı zamanda kara meleğiyle

savaşan ve bu savaşı kazanan herkese sonsuz saygı duyulması gerektiğini belirtti.

Bu bağlamda, *İnsanca, Pek İnsanca* kitabının acımasız olduğunu söyleyebiliriz. Wagner'a karşı, Cosima'ya karşı, kendine karşı acımasız. Nietzsche, idealleri pahasına bugüne dek hiçbir dostunu bağışlamamıştı, ancak en sert eleştirileri de her zaman kendine yapmıştı. Swift³² ve Pascal'ın³³ kendilerine çektirdikleri acıların insafsız olduğu bilinir, fakat Nietzsche'nin kendine çektiği acı tarif edilemeyecek üstünlükteydi. Kaçınılmaz bir içsel zorunluluk tarafından yönlendirilerek, kendisini bir gorgonun³⁴ taşlı gözlerinden yargılayan Nietzsche, aynı zamanda sevdiklerinin hayatında kalıp kalmayacağına da yine bu zorlu yargı standartlarına göre karar verirdi.

Bu kitapla birlikte Wagner'a göndermeyi planladığı bir mektubun taslağına da sahibiz: "Ruh halim, silah tutan bir asker gibi. Yaralı olmasına rağmen hâlâ dik duruyor ve bayrağını sallıyor. Acıdan ziyade neşeli ama çevresinde gördüğü her şey korkunç."

Ayrıca, yaratıcı yaşamının sonlarına doğru *Ecce Homo*'da kitap hakkında bunları belirtti: "Biraz daha yakından incelerseniz, ideallerin sürünerek saklandıkları tüm gizli yarıkları bilen acımasız bir ruh göreceksiniz. Elimde meşale, asla titremeyen bir ışıkla, bu alt dünyayı bir kılıç gibi kesip aydınlatıyorum... Denemekten vazgeçiyorum ve ideali asla yok edemeyeceğimi anlıyorum çünkü donmuşlar. Örneğin 'dahi' donmuş, 'aziz' donmuş, ağır bir buz sarkıtının altındaki 'kahraman' donmuş ve sonunda 'inancın' kendisi de donarak ölmüş." Böylece Sabahın Oğlu Lucifer, cehennemde hiç sönmeden yanan hayatının ateşini sonunda donduruyor ve kendini öldürüyor.

Nietzsche, her şeyini kaybettiği için şiddetli bir açlık çekiyordu. Schopenhauer'ı kaybetmişti, Wagner'ı kaybetmişti, Cosima'yı

32 Jonathan Swift; İrlandalı şair, yazar ve siyasetçi. (ç.n.)

33 Blaise Pascal; Fransız matematikçi, fizikçi ve düşünür. (ç.n.)

34 *Gorgon*, Yunan mitolojisinde yılan saçlı, keskin dişli Medusa ve kardeşlerine verilen ortak ad. (ç.n.)

kaybetmişti, kendini kaybetmişti. Hayal kırıklığı neredeyse ruhu-
nu öldürmüştü. Bu cömert idealizmini filolojiye dökmüştü ancak
filologlar kendisiyle alay etmişti. Fransa-Prusya savaşına döktü-
ğünde de sahte bir sevince sahip yeni Prusya burjuvası, alayının
uğruna savaştığı değerlerle alay etmişti. Wagnerian müziğinin
davasına dökmüştü fakat Wagnerian müziği yanlış yola sapmıştı.
Kalbini Cosima'ya vermişti ve Cosima onu reddetmişti. Ruhunu has-
ret ve kıskançlıkla kirlenmişti. Yapabilseydi eğer ruhunu öldürüp
bir bilim insanı olacaktı. Bu ahlaklı insan amaçlarına, bir fiziksel
hayvanın amaçlarına yakın olduğundan daha yakın sayılmazdı.
Dâhileri, azizleri, kahramanları bir hiç uğruna incelemişti. Bir
kalıntı bile olsa, bundan yeni bir dünya yaratabilirdi kendine.
Kendine “hastalıkta, yalnızlıkta, yabancılıkta ve *accidiada*”³⁵
neşelendirmesi için o an var olmayan ve aslında hiçbir zaman
var olmayacak “özgür ruhlar” yaratmıştı. Karar vermişti, kendine
meydan okuyacak ve böylece karşıtını yaratacaktı.

“Bazen aziz, ne pahasına olursa olsun, en yalnız adama bile
güç veren, hâkimiyete yakın bir tavırla kendine meydan okur.
Bazen aşırı duyarlılığı, tutkularını özgür bırakma özleminden,
onları aziz bir ruhun gücü altındaki vahşi atlar gibi evcilleştirme
özlemine koşar. Bazen rahatsız eden, sinir bozan ve acı veren
hislerine kesin bir son arar... Bazen yüzüne karşı esneyen can
sıkıntısı yüzünden savaş özlemi çeker ve içinde bir savaş çıkarır,
kendine tapan benliğini acımasızca kırbaçlar. Arzularının çılgın
karmaşasından, günahın keskin acılarından ve hatta tamamen
kaybolma fikrinden bile zevk alır. Duygularını, hatta tutkulu ege-
menlik aşkını bile nasıl gizleyeceğini çok iyi bilir... Son olarak,
eğer hayallerinden sonra hâlâ aç kalırsa, ölümlerle veya tanrılarla
konuşmak, onun için temelde hep aradığı, içinde diğer tüm zevk-
leri barındıran ender bir zevktir.”

Azizlerin aradığı kutsallık bu değil. Tanrı'yı yiyip bitiren
Şeytan'ın kurt gibi açlığıdır bu. Cehennemde, ebedi bir yoklukta
duası okunan benim irademdir, senin değil. Nietzsche, ebediyen

35 Ltn. *accidia*, tembellik, yorgunluk anlamında. (ç.n.)

onun ağzından konuşacak olan Sabahın Oğlu tarafından ele geçirilmişti. Bu adamın hayatının dramı, kimsenin bilmediği bir sona kadar, kendi şeytaniyle yaptığı cesur savaşı.

Nietzsche ardı ardına aldığı sert darbelerle, bu aforizmaları değerli özüyle beraber daha da güçlendirdi. Savaşın korkunç ve boğucu sessizliği, sahip olduğu tüm sevgi ve inançları öldürmeye çalışırken etrafındaki her şeyi bastırdı. Vahşi ironisi benliğine, Cosima'ya, yaşamın kendisine işaret ederken, anladı ki nefreti tersyüz edilmiş aşkıydı, acısıyla kendi yüceliğini çarmıha geren tutkulu bir ıstıraptı. Ve bu ıstıraptan soluk ve hırpalanmış bir sükûnet ve kendi sahipliğinden bir soluklanma doğdu. Lucifer sonunda onu terk etti ve Nietzsche kendini, şimdi göreceğimiz üzere, güneşte iyileşirken buldu.

XXIII

Naumburg'dan sonra Nietzsche Ekim 1848'de Basel'e, üniversiteye geri döndü. Sadık dostu Overbeck ve arkadaşlarıyla tartışan kız kardeşi abisine bu seyahatinde eşlik etmedi. Bu tartışmayı incelemek bizim için fazla önem taşıyor, birbirleriyle anlaşamadıklarını varsayıp konuyu burada kapatabiliriz. Ancak Overbeck ve arkadaşları, Nietzsche'nin göreceli özgürlüğü için büyük bir savaş vermiş ve sonunda bu savaşını kazanmışlardı. Nietzsche'nin hayatında, Overbeck'e borçlu olduğu kadar kimseye borçlu olmadığını rahatça söyleyebiliriz.

Nietzsche'nin sağlığı o sıralar epey kötüleşmişti ve üniversite çalışmalarını sık sık sekteye uğratiyordu. Öğrencileri teker teker derslerini bıraktı ve sonunda tek bir öğrencisi kalmıştı. Dış banliyölerden bir evde birkaç oda tuttu ve sıkı bir vejetaryen diyetine başladı. Ancak kırlarda yaptığı uzun yürüyüşler sonucu bitkin düşmüş, sebze çorbası, incir, hurma, meyve ve bisküviyle ayakta kalmaya çalışırken kalan fiziksel gücünü de kaybetmişti. Gözlerini artık neredeyse hiç kullanmıyordu, kendisi için kitaplarını Overbeck ve arkadaşları okuyordu ve kâtibî olarak da Venedik'e giden Peter Gast'ın yerini Bayan Baumgartner almıştı. Bayan Baumgartner, Nietzsche için *İnsanca, Pek İnsanca* kitabının ikinci bölümünü yazdı ve kitabın yazım hatalarını düzeltmek üzere Peter Gast'e yolladı. Böylece kitabın ikinci bölümü Mart 1879'da yayımlandı.

Nietzsche'nin sinir ağrıları hiç olmadığı kadar büyük bir şiddetle geri dönmüştü, sonunun iyice yaklaştığını düşünüyordu ar-

tık. Hatta kendini yazdığı son kitap üzerinde çalışıyormuş gibi hissediyordu. Mart ayı geldiğinde artık çalışacak gücü de kalmamıştı. Üniversiteden kısa bir izin istedi ve durumunu düşünmek üzere Cenevre'ye gitti. Üniversitedeki işinden istifa ederse geçimini nasıl sağlardı? Zaten bu gidişle işini her halükârda kaybedeceği kesindi. Üniversite dışında cebine geçen para yılda bin frank ederdi. Bu parayla kendini ne kadar zorlasa da geçinmesi imkansızdı. Sadık dostu Overbeck yine yardımına koştu. Nietzsche'ye istifa etmesini ve alacağı para konusunda endişelenmemesini söyledi. Ardından Nietzsche adına Basel'deki yetkililerle konuştu.

Nietzsche'nin 2 Mayıs'ta üniversiteye verdiği istifasını, Kanton hükümeti 14 Haziran'da kabul etti ve konsey kendisine minnetlerini sunan bir teşekkür mektubu yolladı. Kanton ve üniversite yetkilileri, Nietzsche'ye emekli maaşı olarak üç ayrı hibeyle senelik üç bin frank ödemeyi kabul etmişti. Kendi birikimine eklenen bu tutar sayesinde Nietzsche, bir ömür boyu çalışmasına gerek kalmadan mütevazı bir hayat sürdürebilecekti ve tüm bunlar Overbeck sayesinde olmuştu.

Nietzsche 12 Mayıs'ta Basel'den ayrıldı ve Engadine'e gitmeden önce kız kardeşiyle Bremgarten'de üç hafta geçirdi. Wiesen ve St. Moritz'de ne kadar sakinleştiğini fark etti, burada kendini sanki "Vaat Edilen Topraklara" gelmiş gibi hissediyordu. Ancak sakinliği ve mutluluğu çabucak kayboldu ve yerini "varoluşsal kâbusa" bıraktı. Yine, her zaman yardımına koşan Overbeck'e sığındı. Acıdan uzak geçen birkaç günün ardından korkusu yeniden tazelendi. Eylül ayına kadar Engadine'de kaldı ve yeni kitabı *Gezgin ve Gölgesi*'ni tamamladı. Ardından kitabının elyazmasını Peter Gast'e gönderdi.

Mektubuna, "Sevgili dostum," diye başladı. "Sen bu satırları okumadan önce kitabımın elyazması sana ulaşmış olacak. Umarım tamamlanmış olan çalışmamı yazarken aldığım zevki, sen de okurken alırsın. Otuz beşinci yaşımın sonuna varmış bulunuyorum, insanların yüzyıllarca bu yaş için söyledikleri gibi "hayatın ortasına" geldim artık. Dante'nin öğretisini keşfettiği yaşıyım...

Hayatımın tam ortasında olmama rağmen kendimi ‘ölüme o denli yakın’ hissediyorum ki sanki her an beni alıp götürecekmiş gibi. Çektiğim ıstıraplara bakacak olursak beyin sarsıntısıyla gelecek ani bir ölüm beni bekliyor... Ve bu yüzden kendimi her zamankinden daha çok yaşlı bir adam gibi hissediyorum, çünkü hayatımın eserini sonunda tamamladım.”

Yukarıda alıntı yaptığım mektup, eylül ayının başında yazıldı. Nietzsche’nin babasının ölümünü düşünecek olursak, bu tarih oldukça önemli. Nietzsche’nin babası, Ekim 1813’te doğdu ve Ağustos 1848’de geçirdiği ölümcül kaza sonucu 2 Temmuz 1849’da hayatını kaybetti. Ölümü “hızlıydı” ve beyindeki “kasılmalar” sonucu olmuştu. Nietzsche, 15 Ekim 1844’te doğdu. Bu mektubu yazdığı sırada, neredeyse babasının bu korkunç kazayı geçirdiği yaşıydı. Bu nedenle, kendini yavaş yavaş ölüme hazırlıyordu. Hesaplarına göre de 25 Temmuz 1880’de ölecekti. Sizce de bu, Bengi Dönüş’ün bir tohumu değil mi? Evde, dostlarıyla beraber ölecekti. Peter Gast’e yazdığı gibi, “Şimdi annemin yanına, evime ve çocukluk hatıralarıma geri dönmek daha mantıklı geliyor.”

Ve böylece, önceden öngördüğü üzere, kendisi için neredeyse ölümcül olan bir yolculuğa, Naumburg’a doğru yola çıktı. Burada bir kez daha, sadık olduğu değerler arasında, Overbeck’le olan dostluğu ile annesi ve kız kardeşiyle olan kan bağı arasında, kalbinin en derinliklerinde bir savaş verdi. O zamanki savaşı, kan bağı ve akrabalık kazandı ve böylece korkunç bir manevi cehenneme doğru bir çöküş başladı.

Nietzsche, Naumburg’da surların üzerinde bir kuleden büyük bir oda ve bakımıyla ilgilenmeyi üstlendiği bir arazi kiraladı. Voltaire’in kahramanı gibi, kendi bahçesinde ekip biçmek istiyordu. Acı dolu bir yaşam için uygun bir sondu. Sert kuzey kışında bunu yapması imkansızdı. Kardaki güneş parıltısı gözlerini kör ediyordu. Nemli hava sinirlerine dokunuyordu. Aralık, zihinsel ve fiziksel ıstırapının dayanılmaz ölçülere çıktığı, hayatının en çetin mücadelesini verdiği ve sonunda galip geldiği bir aydı.

1879’da tek bir yılda, tam on yıl yaşlandı. Ağrılarını vücudu-

dundaki her bir kemikte hissediyordu artık, o yıl toplam yüz on sekiz ağrı krizi geçirmişti ve bu ağrılarına, kendine hâkim olma arzusu sayesinde katlanabilmişti. Güç İstenci, ölüm istencine baskın gelmişti. Kazandığı bu savaş, dokuz yıl sonraki yıpranmış ruhunun yenik düştüğü ölümcül ocak ayına kadar aralıksız olarak kendini yeniledi, ancak bu ilk büyük zaferi, diğer savaşların gidişatını belirledi.

Nietzsche, kendi gölgesinde, bugüne dek olduğu her şeyin ve olmayı umduğu her şeyin gölgesinde yaşadığını düşünüyordu. Noel'de *Gezgin ve Gölgesi* yayımlandı, hayatının sonuna yaklaştığından artık emindi. 14 Ocak'ta Malwida von Meysenbug'a bu satırları yazdı: "Benden bir mektup daha almanı istedim... Bu sana yazdığım son mektup olacak. Hayatımın acımasız eziyeti beni ölüme özendiriyor, üstelik umut içinde yaşayabilmem için beni kurtaracak bu sonun, çok yakın olduğunu gösteren işaretler alıyorum. Geçtiğimiz sene, çağlar boyu yaşamış münzevilerle kendi hayatımı kıyaslayabileceğim kadar feragat ettim ve acı çektim. Çok şey öğrendim. Ruhum daha saf ve daha tatlı ve bu kazanımları elde etmek için hiçbir dine ve sanata ihtiyaç duymuyorum artık... Pek çok insan benden ders alarak daha yüksek, daha net ve daha dingin bir hayata yönelecek... Cosima ve Wagner'dan iyi haberler var mı? Onlar da benden vazgeçti."

Ancak Nietzsche'nin gitme vakti henüz gelmemişti. Paul Rée ve baharın ilk alametleri, kendisine teselli getirdi ve Peter Gast, sıcak Güney sahillerinden, Venedik'ten güzel haberler verdi. Böylece Nietzsche, Naumburg'a veda etti ve güneye doğru yola çıktı. 12 Nisan'da doğrudan Bozen'a gitti. Bu yolculuğunda "rezil kasa-ba" Basel'e uğramaktan kaçınmıştı.

XXIV

Nietzsche, 13 Şubat 1880’de, Garda Gölü kıyısındaki Riva’ya geldi ve o zamanlar Villa Tempe adıyla tanınan, Hotel du Lac’ta sakin bir ay geçirdi. Burada kaldığı son haftada, Peter Gast kendisine katıldı ve dostuna neşe vermesi için bol bol Chopin çaldı. Nietzsche, Wagner’ın sembolize ettiği Alman müziğinde teselli aramıştı ve damarlarında dolaştığına inandığı Polonyalı kanı, bu büyük Polonyalı bestecinin eserlerini büyük bir içtenlikle dinlemesini sağlıyordu. Acıları onu Garda’dan uzaklaştırdı ve 12 Mart’ta Peter Gast’i evine, Venedik’e takip etti. İleride Venedik, severek en çok mesken edindiği yer ve Peter Gast, hayatı boyunca hiç tartışmadığı tek dostu olacaktı.

Peter Gast, 1878’den beri dostuna Venedik’e gelip burada yaşaması için yalvarıyordu. Kendisi Venedik’te ufak bir gelirle rahatça yaşamış ve bu şehri tüm kalbiyle sevmeye başlamıştı. Zengin bir Prusyalı babanın küçük oğlu olan Peter Gast, yaratıcı işler yapabileceği sessiz bir bohem hayat yaşamak istiyordu. Bu yüzden rahatı yerinde, arazi sahibi abisinden geçinmesine yetecek mütevazı bir gelir dışında tek bir kuruş dahi almamıştı. Bu modern Fransisken,³⁶ sahip olduğu az gelirini de fakirlere bağışlar ve talihsiz kardeşleri uğruna büyük bir neşeyle aç kalmayı tercih ederdi. Bir keresinde sadece su içerek bir hafta yaşamıştı. Soğuk Venedik kışında ısınacak bir ateşi bile yoktu. Nietzsche de neredeyse kendisi kadar fakirdi, buna rağmen teklif ettiği parayı asla kabul etmezdi. Gast’ın nezaketi, Nietzsche’nin tüm kızgınlı-

36 Gerçek Hristiyanlığın yoksullukla terbiye edileceğine inanan Katolik bir tarikat. (ç.n.)

ğını silip süpürürdü. Kalbi kocaman, sevgisi gösterişten uzaktı. Nietzsche'nin hayatı o günden 1889 yılına kadar, mali durumunu dikkatle yöneten Peter Gast ve Overbeck'e bağlı kaldı.

Peter Gast'ın fiziksel görünüşü Wagner'ı andırıyordu. Zaman ilerledikçe Nietzsche, yeni dostunun Alman müziğinin gelecekteki umudu olduğuna inanmaya başladı. Gözünden düşen üstadının yüzünü, Gast'ın yüzü alırken, Wagner'ın müziğinin kalbindeki yerini de yine Gast'ın müziği almıştı. Çekingen, içine kapanık, evhamlı ve kendine dair sürekli şüpheleri olan biriydi Gast, fakat son derece nazık bir yapısı vardı. Zaman ilerledikçe Nietzsche'nin en sadık öğrencisi oldu. Duyduğu inanç, Nietzsche'yi en karanlık günlerinde bile teselli etti. Nietzsche'ye karşı hep sabırlıydı ve özverili dostluğu sayesinde sonsuza dek hatırlanmayı hak eden biriydi.

Nietzsche, San Marco yakınlarındaki Casa Fumagalli'de geçirdiği iki haftadan sonra, 27 Mart'ta Fondamenta Nuove'daki Palazzo Berlendis'e taşındı. Murano, Torcello ve *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te betimlediği "ölüler adası" Isola San Michele'e bakan geniş bir odası vardı. Kendini Venedik'in büyüüne kaptırmış, şehrin yalnızlığına, ışıklarına ve kendisini iyileştiren gölgelerine âşık olmuştu.

O bahar Wagner'ın da Venedik'te olduğunu biliyor muydu? Öyleyse de hiç belli etmemişti. Wagner'ın baş döndürücü, ağır ve duygusal eserlerinden sonra kendini Chopin'in müziğinin sadeliğine bırakmıştı.

Chopin'de, Venedik'te olduğu gibi, "yücelik, derin ve sıcak bir ışık ve yüksek mantığın neşesini" bulmuştu. Böylece "Şen Bilim" dönemi, o parlak bahar, Adriyatik kıyılarında yavaşça kendini göstermeye başladı. Nietzsche'nin yaratıcı dürtüsü artık tamamen uyanmıştı ve aldığı notlarda *Günün Şafağı* biçimlenmeye başladı. İnsan içgüdülerinin, ahlaki duyguyu olduğu kadar zekâyı da kontrol ettiğini fark etmişti ve böylece gerçekliğin göreceli bir kavram olduğuna inanmaya başladı. San Marco Meydanı'nı öven neşeli yazılar yazdı, ruh hali bir süreliğine lirik bir çocukluk yaşamıştı adeta.

Haziran ayının sonunda, sıcak ve sivrisineklerden iyice rahatsız olan Nietzsche Marienbad'a varana kadar, kuzeye doğru, Avusturya boyunca dolaştı. O zamanlar, göl kenarındaki bohem yerleşim yerleri, sıklıkla seyahat eden halk tarafından henüz keşfedilmemişti, dolayısıyla bu tatil filozof için sessiz ve sakin geçmiş olmalıydı. Yakında bulunan ormanda konaklamış ve günde on saat tek başına uzun yürüyüşler yapmıştı.

Ancak huzursuzluğa mahkûmdu sanki. Bir gece oteldeki kargaşa seslerine uyandı. Otele doluşan jandarmalar, tüm odaları baştan aşağı aradı ve sahte kâğıt para basan bir baskı makinesi buldu. Olayın etkisiyle Nietzsche'nin yan odasında kalan kadın tüm gece boyunca ağlayıp durmuştu. Bu sebeple otelini değiştiren Nietzsche, bir kez daha işe koyuldu ve not defterini yürüyüşlerinde aklına gelen düşüncelerle doldurdu. Köylüler onu "mutsuz İsviçreli profesör" olarak tanıyordu. Yolda karşılaştığı çocuklar dışında kimseyle konuşmazdı.

Felsefesinin yabancılaştırdığını düşündüğü Wagner ve Cosima için yas tuttu. Hangi felsefe bir insanı üzmeye değerdi? Yine de bir insanın, sahip olduğu en değerli ve en mahrem düşüncelerini, sevgilerini kaybetme korkusuyla başkalarıyla paylaşmaması saçma değil miydi? Bir mektubunda Peter Gast'e haykırdı: "*Hinc mea lacrimae!*"³⁷ Bir gün ormanda gezerken, yanından geçen bir yabancı durup kendinden kararlı bir halde Nietzsche'ye baktı. Nietzsche aniden, yüzünün mutluluk saçtığını ve iki saat boyunca ormanda adamın peşinden yürüdüğünü fark etti.

Eylül ayında Naumburg'a geri döndü ve annesi ve kız kardeşiyle birlikte sakin birkaç hafta geçirdi. Ne olup da Naumburg'a geri dönmeye karar verdiği hakkında dair hiçbir fikrimiz yok. Gast'e Overbeck ve arkadaşlarının orada olacağını yazmıştı. Yabancılaştıkları kız kardeşiyle aralarını mı düzeltmeye çalışmıştı? Overbeck'in yayımlanan makalelerinde veya kız kardeşinin çeşitli söylemlerinde bu gerçeği yansıtacak hiçbir şey bulamadım. Nietzsche, yüzündeki memnuniyeti fark eden kız kardeşiyle kır

37 Lt. *Hinc mea lacrimae*, işte gözyaşlarım. (ç.n.)

yürüyüşleri yaptı, ancak yine de kız kardeşine hiçbir şeyden bahsetmedi. Yani Elisabeth, o sırada abisinin ne üzerinde çalıştığını bilmiyordu.

Nietzsche, 8 Ekim'de Naumburg'dan ayrıldı, Frankfort ve Heidelberg üzerinden güneye, Overbeck'i ziyaret etmek için Basel'e gitti. Basel'den, St. Gothard üzerinden Locarno'ya ve 8 Kasım'a kadar acı içinde kıvrandığı Maggiore Gölü eteklerindeki Stresa'ya gitti. Bu sırada Overbeck'e, Jacob Burckhardt ve Basel'deki hayatından önceki haysiyet ve zarafetinin ona epey fayda sağladığını yazdı. Nietzsche'nin bu sözlerle, Overbeck'in ne kadar onurlu olduğunu düşündüğünü ve Weimar'da hakkında söylenen tüm suçlamalarına karşı geldiğini söyleyebiliriz. Bu tavır, Peter Gast'ın Overbeck'e yazdığı mektuplarda da defalarca kanıtlanmıştır. Nietzsche'nin biyografisini yazan hiç kimse, filozofun iki koruyucu meleği Franz Overbeck ve Peter Gast'ın o yalnız yıllarda Nietzsche için ifade ettiklerine değinmeden geçemez.

Stresa soğuk ve sisliydi ve Nietzsche kendini yaşlı hissediyordu. Sonbaharın bu son aylarında Maggiore Gölü'nün ruhani, hafif ve sakin bir güzelliği vardı. Nietzsche'yle çekici bir hüznle konuşuyordu sanki ve kendi kalbinin melankolisini yansıtıyor gibiydi. Nietzsche, ani bir dürtüyle oradan ayrıldı ve 9 Kasım'da Cenova'ya vardı.

Nietzsche'nin o anki ihtiyaçlarına başka hiçbir şehir bu kadar iyi gelemezdi. Şehir, hayal gücünün yaratıcılığını yeniden harekete geçirdi, acısını dindirdi ve yalnızlığını dizginledi. Mutlu olabildiği kadar mutluydu. Şehrin yukarısında, 8 Salita delle Battistine adresinde, tavan arasında bir oda kiraladı. O sıralar yazdığı bir mektupta dediklerine göre: "Odama ulaşmak için, binadaki yüz altmış dört basamağı çıkmam gerek, üstelik evin kendisi de dik bir yokuş üzerinde. Yokuş aşırı dik olduğundan ve uzun bir merdivene çıktığından, yol aşırı durgun, öyle ki kaldırım taşları arasından çimenler çıkıyor."

Nietzsche, sessiz dağlık şeritler boyunca yürümeyi, durup oyun oynayan çocukları seyretmeyi ve çıktığı surlardan, tepeden

limana, Akdeniz'in mavi sularına inen bu ulu şehri seyretmeyi çok seviyordu. Aşağıdan usulca Cenova'nın şaşkın uğultusu yükseliyordu, yakınlarda Campo Santo huzurla dinleniyordu ve limandaki gemiler, Kristof Kolomb'un bilinmeyen bir okyanusa açıldığı gibi, ilginç yolculuklarına çıkıyordu. Nietzsche de kendini, nerede olduğunu bilmediği ilginç kara parçalarına varmayı bekleyen yeni bir Kolomb gibi hissediyordu.

Bazı günler denize çıkan yolu takip eder ve San Francesco d'Albaro'yu geçerek Sturla'ya ve Akdeniz'i çevreleyen kayalık uçurlara giderdi. *Günün Şafağı*'nda "İşte deniz," diye söze başlıyor. "Burada tüm kasabayı tamamen unutursunuz. Doğru duyuyorsunuz, kilise çanları çalıyor -gündüz ve gece arasındaki o ciddi, aptalca ve tatlı ses- ama bir durup dinleyin! Artık her şey sessiz. Ötede parlak ve solgun bir okyanus yatıyor, o da sessiz. Gökyüzü, akşamın yumuşak gül, limon ve zümrüt renkleriyle parlıyor, gökyüzü de sessiz. Sanki her biri en تنها yeri bulacakmış gibi okyanusa doğru uzanan küçük uçurum ve kayalar da sessiz. Güzellik ve dehşet dolu bu muazzam sessizlik, bizi aniden fethediyor ve cazibesiyle kalbimizi sarıyor... İnsan da senin gibi mi olmalı, parlak ve solgun, sessiz ve alabildiğince geniş. Sakince kendine yaslanıp kendi doğası üzerinde mi yükselmeli?"

Yeniden Kristof Kolomb'u düşünürken kendine sorar: "İnsanlar da bir gün bizim için kendi Hindistan'ımıza ulaşma umuduyla batıya yelken açtığımızı ama kaderin bizi sonsuzluğun kıyısına sürüklediğini söylerler mi? Ya da kardeşlerim? Ya da?"

Nietzsche, bir süre Cenova'nın en yoksul halkıyla basit bir keşiş hayatı yaşadı. Burada ilk kez kalbin basitliğini keşfetti. Halkı kendi sessiz ve utangaç tavrıyla sevdi, onlar da bu sevgiye, sessizliğine saygı duyarak karşılık verdiler. Onların sevinç ve üzüntülerini paylaştı ve bazen küçük anlaşmazlıklarını çözmelerini sağladı. Nietzsche'nin nasıl acı çektiğini ve sabrı sayesinde ahlağının nasıl geliştiğini biliyorlardı. Çok geçmeden herkes onu "İl

Piccolo Santo³⁸ olarak tanıdı. Hatta akşamlarını aydınlatması için ona kutsal mumlar bile getiriyorlardı. Ev sahibesi ne zaman acı çekip çekmediğini sorsa, “*Sono contento*,³⁹” derdi. Sadece *pasta asciutta*⁴⁰ ve vejetaryen yemekler yedi, kendi yemeklerini pişirdi veya yalnız olacağından emin olduğu bir saatte mütevazı bir *trattoriya*⁴¹ gitti.

1880-81 kışı, hayatı boyunca geçirdiği en verimli kışlardandı. Ağrıları daha kısa sürdüğünden artık daha uzun çalışabiliyordu, bu aylarda *Günün Şafağı*’nı yazdı. 26 Ocak’ta elyazmasını temize çekmesi için Peter Gast’e yolladı ve şubat ayında yine Gast’ın memnuniyetle temize çektiği yeni bir bölüm ekledi. Böylece kitap, 13 Mart’ta yayınevine gitti.

Nietzsche, Cenova’dan ayrılmadan önce kitabının basılmış halini görmek için sabırsızlanıyordu. Bu kitap, ona verilen yeni hayatının ilk meyvesiydi. Babasının kaderini düşündüğünde Temmuz 1880’de ölmüş olması gerekiyordu. Görünüşe göre hayatı mucizevi bir şekilde bağışlanmıştı. Kitabına sevinç içinde, bunun sembolü olan bir ad verdi. Bu “kararlı” kitabın adı *Günün Şafağı* olacaktı.

Kitabı, Peter Gast ve muhtemelen Overbeck dışında herkes-ten bir sır gibi saklamıştı. 10 Nisan’da haberi kız kardeşine verdi ve 30 Nisan’da, dostu Peter Gast’e katılmak üzere Cenova’dan ayrıldı. Beraber deneme baskısı üzerinde düzeltmeler yapıp güneş altında ve müzik eşliğinde güzel bir tatil geçirdiler. Vicenza’da buluştular ve Recoaro’ya doğru yola çıktılar.

Kaynak sularıyla ünlü bu küçük İtalyan kasabası, müzisyenlerin favori beldelerinden biriydi. Çam ağaçlarıyla çevrili, çağlayanların, derelerin beslediği yeşil çayırlara döküldüğü bir kasabaydı. Mavi tepeler bulutsuz gökyüzünde hafifçe yükseliyor ve serin hava, yaz gecelerini çekilir kılıyordu. Nietzsche’nin din-

38 İta. *Il Piccolo Santo*, Küçük Aziz. (ç.n.)

39 İta. *Sono contento*, Mutluyum. (ç.n.)

40 İta. *pasta asciutta*, sossuz makarna. (ç.n.)

41 İta. *trattoria*, İtalyan restoranı. (ç.n.)

lenmeye ihtiyacı vardı. Çok fazla çalışmış ve yaratıcı bir coşku içerisinde kendini kaybetmişti. Peter Gast, dostu için Chopin ve kendi bestelerini çalışıyordu.

Bir ay sonra Gast, Nietzsche'yi bu vadide yalnız bıraktı. Kitabının düzeltilmiş metinleri eline ulaşan Nietzsche, bu metinleri büyük bir sevinç ve keyifle okudu. Kız kardeşine, bu kitabın Nietzsche adını ölümsüz kılacağını yazdı. Bu mutluluk, kısa bir süre sonra, Sils-Maria'da ay ışığının aydınlattığı bir akşamda, kendisini ışığın aşırılığıyla yıkıma uğratacak ve yaşadığı en büyük krize sürükleyecekti.

XXV

Nietzsche, *Günün Şafağı* yayımlandığında, annesi ve kız kardeşinden kitabı okumamalarını istedi. Annesi bu tek-lifini kabul etti, ancak kız kardeşi karşı çıktı. Bunun üze-rine Nietzsche kız kardeşinden, beşinci kitabın satır aralarını okumasını istedi ve böylece ilgisini mahrem ve kişisel itirafların-dan uzak tutmaya çalıştı. Bu isteği, amacına ulaşmada başarılı oldu. Beşinci kitabın otobiyografik değeri çok azdı, fakat diğer kitaplar, kendini ifşa ettiği kişisel bilgilerle doluydu. Yine de bu-güne dek bu kitapların hiçbirisi, Nietzsche'nin Cosima'yla olan ilişkisi göz önünde bulundurularak incelenmedi. Artık bu labi-rentte bir ipucuna sahip olduğumuza göre, *Günün Şafağı*'nın bu konuya ne gibi bir ışık tuttuğunu görebiliriz. Öyleyse, kitabın içinden bazı bölümleri daha yakından inceleyelim.

Öncelikle *Gerçeği Saklama Görevi* (No: 248) başlıklı parag-rafa bir bakalım. “Yalan, nezaketin annesi olmasa da sütannesi-dir.” Nietzsche'nin Tribschen dönemi ve sonrasında, Wagner'a olan duygularını sakladığını biliyoruz. Peki Nietzsche, duygularını Wagner'a karşı nazik olabilmek için mi saklamıştı? Öyle görünü-yor, ancak yine de bu nezakete şüpheyle yaklaşmamızda fayda var. Bu nedenle Nietzsche, sözünü ettiği bu nezaket sayesinde, kendine karşı hissettiği aşağılık duygusu dışında başka şeyleri de saklıyor olabilirdi.

Başka bir paragraf (No: 108) bu konuya açıklık getirir mi dersiniz? Bence evet. “Nezaketin fazlaca gerekli olduğu yerde, pek çok insanın, yalancı olmak veya acılarını gizlemekten başka

çaresi yoktur.” Nietzsche’nin gerçekten, Cosima’yla günah içerisinde yaşamak veya tüm bunlardan feragat ederek, yalnız başına acı içerisinde yaşamak gibi bir seçeneği var mıydı? Görünen o ki, tıpkı Malvolio⁴² gibi, öyle olduğunu düşünüyordu.

Başka bir paragraf (No: 321), bizi bu gizemin çözümüne biraz daha yaklaştırıyor. “Masum insanlar her koşulda kurbandır, çünkü cehaletleri, ölçüt ve aşırılık arasındaki farkı bilmelerine ve gerektiğinde kendi arzularına karşı gelmelerine engel olur. Bu nedenle masum insanlar, yani cahil genç kadınlar, sık sık cinsel ilişkiye girmek isterler ve yaşları ilerlediğinde, kocaları hastalandığında veya kendilerinden önce yaşlandıklarında, bu duyguyu çok özlerler.” Hatırlarsanız Wagner, Cosima’dan yirmi dokuz yaş büyüktü ve Nietzsche, Cosima’dan altı yaş küçüktü.

Nietzsche, hayatın ona sunmuş olduğu bu şansın farkında mıydı? Düşüncesi bile hayallerine giriyor ve onu heyecanlandırıyordu. “Nasıl oluyor da bir rüyada tarif edilemez güzellikteki bir müzikalin tadını çıkarırken, başka bir rüyada bir kartalın mutluluğuyla yükseklere uçuyorum?” (No: 119) Nietzsche, Wagner’in akbaba olduğuna inanıyordu ve Wagner, otobiyografisinin başlık sayfasında *Geyer*’ın (akbaba) olduğu yerde, kartalın (*Adler*) uzakta olmadığını belirtmişti.

Ancak bu gizemin çözümüne çok daha kolay bir yoldan ulaşabiliriz. *Olası ve Olasılıksız* (No: 379) başlıklı paragrafı bir inceleyelim. “Zamanında bir kadın bir erkeği gizlice sever, ona çok değer verir ve binlerce kez bu sözleri kalbinde tekrarlar: ‘Böylesi bir adam beni seviyorsa, tüm alçakgönüllüğümle önünde eğilip, bunu bir lütuf olarak mı görmem gerek?’ Adam da kadına karşı aynı duyguları beslemektedir, kalbinde gizlediği düşünceler kadınınkıyla eştir. Sonunda konuşurlar ve birbirlerine en mahrem duygularını anlatırlar. Bu konuşmayı derin bir sessizlik izler. Sonunda kadın soğuk bir sesle söz alır: ‘Her şey ortada! Ne sen beni sevmişsin ne de ben seni! Sen başkası değil de söylediğin adamsan eğer, seni sevmekle kendimi boşuna alçaltmışım, iblis

42 Shakespeare’in *On İkinci Gece* adlı komedisinden bir karakter. (ç.n.)

ikimizi de yoldan çıkarmış.' Bu hikâye asla yaşanmadı. Nedenini bana söyleyebilir misiniz?"

Peki tam olarak ne yaşanmıştı? Görünüşe göre, aşkını ilk itiraf eden taraf Cosima'ydı ve Nietzsche bunu bir sır gibi saklamıştı. Wagner, *Eski Medhiyeci* adlı başka bir paragrafta, derin düşüncelere dalmışken bunları söylüyor (No: 259): "Her ne kadar gerçeği bilse de ve dilediğinde bu gerçeği söyleyebilecek olsa da benimle konuşmuyor. Çünkü konuşursa, bunun intikam almıyormuş gibi görüneceğini biliyor. Bu onurlu adam, gerçeğe ne çok değer veriyor!"

Brütüs, gerçeği Bayreuth halkından gizliyordu, ancak bazı gerçekler Nietzsche tarafından Wagner'a çoktan söylenmişti. *Küçük Düşürülerek Aldatılmak* paragrafına bir bakalım isterseniz. (No: 219) "Aptallığınla dostuna büyük bir ayıp ettin ve onu bir daha asla düzelemeyecek bir şekilde mutsuzluğa sürükledin ve sonra, kibrinin üstesinden geldikten sonra, onun önünde kendini acındırdın, seni küçük düşürmesine izin verdin ve bu son derece acı verici sahnenin ardından, her şeyin yeniden düzeleceğini düşündün. Böylece severek yaptığın fedakârlığın, dostunun sona eren mutluluğunu telafi etmesini umdun ve erdeminin yeniden geri döndüğüne dair rahat bir inançla ona veda ettin. Ancak dostun, eskisi kadar acı çekmeye devam etti. O sırada mantıksız bir dürtüye sahip olduğun düşüncesi onu rahatlatmadı, aksine, onun huzurunda kendini küçük düşürdüğünde, ne kadar acı çektiğini hâlâ hatırlıyor - sanki onu yeniden yaralamış gibiydin. Her şeye rağmen intikam peşinde değil, ancak aranızdaki dengeyi nasıl düzelteceğine dair hiçbir fikri yok. Nitekim, o sahneyi sen kendin için oynadın, bir tanığın olmasını sen istedin, onun iyiliği için değil, kendi iyiliğin için yaptın - kendini kandırma!"

Nietzsche'nin bu bilinmeyen olayda Wagner'a söylediği gerçek her neyse, yeterince açık değildi, bu yüzden Cosima'nın sırrı hâlâ güvendedi. "Ah, mahvolmuş ve işkence görmüş bir adamın, tuttuğu sırla beraber hücrelerine geri götürülürken hissettiklerini aranızda kimse bilemez. O sırrı hâlâ büyük bir inatla sımsıkı

tutar. İnsan gururunun sahip olduğu tutkuyu siz ne bilirsiniz?” (No: 229)

Daha sonra Kara Kahraman, bu tutkuyu açıklamaya koyulur. Bir paragrafında Macbeth'den bahsederken (No: 240) bunları söylüyor: “Tutkulu bir hırs tarafından ele geçirilen herkes, kendisinin tasvirini görmekten büyük bir mutluluk duyar. Tutkusu kahramanı yıkıma götürdüğünde, zevkinin doruk noktasına ulaşır... Büyük suçunun işlendiği andan itibaren “şeytani” bir çekiciliğe sahip olur ve benzer düşünceye sahip insanları kendisi gibi davranmaya teşvik eder. İşte size, düşünce ve dürtüleri için şansa ve hayata isyan eden bir şeytanlık örneği. *Tristan ve Isolde*'nin, sonunda zina her ikisini de öldürdüğü için, bizi zinaya karşı uyar-mak amacıyla mı yazıldığını düşünüyorsunuz?”

Wagner ve Nietzsche arasındaki gizemli olay, ikisi de kendilerini birbirlerini anlayacak kadar iyi tanımadıkları için henüz yeterince açık değildi. Şimdi de *İki Dost* (No: 287) başlıklı paragrafa bir bakalım. “Bir zamanlar sıkı dostlardı, sonra yabancılaştılar. İkisi de dostluklarını aynı anda bitirdi. Biri fazlasıyla yanlış anlaşıldığını hissettiği için, öteki de çok iyi anlaşıldığı için. Ancak ikisi de yanılıyordu. Hiçbiri kendisini yeterince iyi tanıımıyordu.”

İşkenceye uğrayan Nietzsche, artık anlayışlıydı. “Merhamet et ona! Bırak yalnız kalsın! Onu tamamen ezmek zorunda mısın? Birinin aniden kaynar su döktüğü bir bardak gibi çatlamış ve o, çok değerli bir bardaktı!” (No: 478, *Birakalım Geçsin*)

Nietzsche her şeyi anlıyordu ancak unutamıyordu. “Keşke unutmak bu kadar zor olmasaydı! Bir zamanlar, iyi ya da kötü, başkalarından hiçbir koşulda hiçbir şeyi kabul etmeyen son derece gururlu bir adam varmış. Her işini kendi görürmüş. Ancak bir gün unutmak istediğinde, bu isteğini yerine getirememiş. Tam üç kere ruhlardan yardım istemiş. Sonunda yardımına gelen ruhlar, dileğini dinlemişler ve cevap vermişler: ‘Bu bizim gücümüzün ötesindeki tek ödül!’ Unutmaya çalıştığımız şeyleri asla unutmayız.” (No: 167)

Nietzsche defalarca hayatını sona erdirmeyi arzulamıştı ancak bunun annesi ve kız kardeşine vereceği acıyı ve Wagner ve Cosima'ya yaşatacağı vicdan azabını düşünerek bu tutkulu isteğini kontrol altına aldı. (No: 109) Vücudunda çektiği acılar, yeni şeyler öğrenmesini sağladı ve iyileşmesine yardımcı oldu. 114 numaralı aforizmada bu konuyla ilgili tutkulu kişisel bilgiler yer alır.

“Rahatsızlığı boyunca uzun ve korkunç işkencelere maruz kalmış fakat mantığı bunlardan etkilenmemiş bir hastanın durumu, bilgi arayışımızda oldukça önemlidir. Tabii, her derin yalnızlığın ardından gelen entelektüel kazanç ve günlük işlerimizin ardından gelen özgürlük dışında. Derinlemesine acı çeken kimse, acısının korkunç sakinliğiyle harici düşüncelere yönelir: Sağlıklı bir insanın her yerde gördüğü o küçük aldatıcı seraplar, acı çekenin gözlerinde kaybolur; kendi hayatı bile renklerinden arınmış bir halde görünür ona. O zamana dek tesadüfen korkunç bir rüyada yaşıdıysa eğer, özgürlüğünü kazanabilmesi için tek yol, acı çekerek gerçeklerin farkına varması olur... Acıya karşı sağlam durmaya istekli zihninin muazzam gerilimi, her şeyi yeni bir ışık altında görmeye başlar. Bu ışığın anlatılamaz güzellikteki çekiciliği, kurbanına yaşamı cazip kılabilmek için, çoğu zaman intiharın cazibesinden daha baskın gelir... Kurban, eski günlerin en asil ve değerli yanlısamalarına kibirle bakar. Bu duyguları cehennem çukurundan çağırmaktan büyük bir zevk alır ve böylece ruhuna keskin acılar verir. Bu dengeyle, fiziksel acılarını daha da katlanılabilir kılar hatta böylesi bir denge artık ona gerekli gelir. Kendini tüm açıklığıyla tanıdığı korkunç bir anında kendi kendine düşünür: ‘Bir kez olsun kendini suçlayan ve ceza veren kişi sen ol. Bir kez olsun acını, kendi kendine verdiği bir cezaymış gibi gör! Bir yargıç olarak kendi üstünlüğünün keyfini çıkar, hayır, daha da iyisi, kendi irade ve zevklerinin, keyfi zulmünden zevk al! Kendini hem hayatından hem de acılarından kurtar ve yukarıya doğru yüksel ve daha sonra kendini, mantık ve aptallığın uçurumuna doğru aşağı bırak.’”

Nietzsche gururunun, kendine acı vererek küçümseyen ıstı-

rabın zorbalığına ve karamsarlığına karşı, yaşamı savunduğunu söylüyor. Artık hiçbir bahane onu etkileyemez, o da hiçbir bahaneyi kabul etmez hale gelmişti. Hiçbir bahaneye de ihtiyacı yoktu zaten. Gururu, başını döndürmeye başladı. Ardından bir rahatlatma hissetti ve kendi gururuna sırt çevirdi. Kendini fethetmesine yardım etmesine rağmen gururunu küçük düşürdü. Bir panzehir aradı ve “Bu gurur yeni bir hastalık, yeni bir çırpınma,” diye haykırdı. Bir kez daha, artık yeni bir ışıktaki gördüğü ve dönüştüğünü hissettiği insanlığa ve doğaya döndü. “Bu durumdayken gözyaşı dökmekten müzik dinlememiz mümkün değil.”

Nietzsche, bu yeni hazzıyla bir süre mutlu oldu. “Bu sessiz, karanlık, kötü adamlar, onlardan asla alamayacağın kişisel bir değere sahipler. Sadece sık sık tutkularla kemirilmiş, parçalanmış ve zehirlenmiş bir kalbin tadına varabileceği gün batımının ve alacakaranlığın huzuru olan *dolce far niente*’ye⁴³ karşı ender ve egzotik bir zevktir bu.” (No: 256, *Kötülerin Mutluluğu*)

Nietzsche artık ismini gizleyen bir itirafçı olacak ve günahkârların ruhlarını rahatlatacaktı. (No: 449) “Hiç bilinmeden ve hatta biraz alay edilerek yaşamak: Tutkusuz bir beyin, biraz bilgi ve deneyim, kıskançlık ve nefret için fazlasıyla alçak bir gönül, ruhen fakirlere hizmet eden, düşüncelerinden rahatsız olanlara ara sıra yardım eden ve onlara yardım ettikten sonra yeniden bir bilinmeyen olan, hastanın önünde kendini haklı çıkarmak ya da bir zafer kazanmak gibi bir endişesi olmayan biri gibi! Ona öyle sözler söylemeli ki, kısa, güçlülükle fark edilen bir itirazdan sonra, kendisi için doğru olanı keşfedip gururla uzaklaşabilsin! Hiçbir yolcunun reddedilmediği, ancak sonraları unutulup giden ve hatta dalga geçilen mütevazı, bilinmeyen bir han olmak! Diğer insanlardan hiçbir fazlan olmadan -daha iyi yemek, daha temiz hava, daha neşeli bir zihin gibi- her zaman her şeyi vermek, her hediye geri çevirmek, her geçen gün daha da fakir olmak! Çoğu insan cesaret bulsun ve kimse aşağılanmasın diye nasıl alçakgönüllü

43 İta. *dolce far niente*, hiçbir şey yapmamanın güzelliği anlamına gelen bir İtalyan felsefesi. (ç.n.)

olacağını bilmek! Haksızlıklara karşı savaşmak, her türlü hataya engel olmak ve böylece gizli yeteneklere sahip birçok bilinmeyen ruh ile tanışabilmek! Her zaman bir tür sevgi, ego ve kişisel zevk sahibi olabilmek! Güce sahip olmak ama yine de bunu saklamak ve bundan mutlu olabilmek! Kendini güneş ışığında ve zarafetin tatlılığında ısıtmak, ama aynı zamanda yüce olana uzanan merdivenin de yakın olduğunu bilmek! Hayat dediğin böyle olur! Böylesi bir hayat sonsuza dek sürebilir!”

Ve böylece Nietzsche, virajlı yollardan, yarı Aziz Francis, yarı Epikür’ü andıran yeni felsefesine varır. (No: 553) “Bu felsefe onca dolambaçlı yoldan nereye varıyor? Basit bir tabirle, yerleşmiş ve güçlü bir içgüdüyü mantığa dönüştürüyor; nazık güneşe duyulan özlem, parlak ve zinde bir iklim, güney bitki örtüsü, deniz havası, basit et, yumurta ve meyve içeren yemekler, içmek için sıcak su, gün boyu süren uzun ve huzurlu yürüyüşler, küçük muhabbetler, seyrek ve tedbirle okunan kitaplar, münzevi hayatı, bir askerin-kine benzer basit alışkanlıklar -başka bir deyişle, zevkime uygun olana özlem, kişisel bir rutin içgüdüüne dayanan bir felsefe- benim varlığımı, ısıımı, sağlığımı arzulayan ve beynimin dolambaçlı yolu sonunda beni kendisine götürecektir bir içgüdü!”

Ne yazık ki Sils-Maria’da bu felsefe, kendisini terk edecek.



Cosima Wagner

XXVI

Nietzsche, 4 Temmuz 1881’de Engadine’de yer alan Sils-Maria’ya vardı. İki yıl boyunca bu yüksek dağlara geri dönmeyi, zirvelerinin saf ve temiz havasını yeniden solumayı ve sessizce yalnızlığının tadını çıkarmayı hayal etmişti. *Günün Şafağı*’nı kendisini iyileştirebilmek için yazmıştı. Artık bu kitap bittiğine göre, daha ciddi meselelere yönelebilirdi ve bu yüksek Alp vadisinin, bugüne dek hiç girişmediği kadar büyük bir işi tamamlayabilmesi için ihtiyaç duyduğu ilham ve gücü getirmesini umuyordu. Sonunda özgürlüğüne kavuşmuştu ve şimdi bu özgürlüğü kullanacaktı.

Fex köprüsü yakınlarında bir dağ evinde sessiz bir oda buldu. Odasının dağlara bakan tek bir penceresi vardı ve yemek ihtiyacını yakınlardaki Hotel Edelweiss’ten karşılıyordu. Sabahları odasında çalışır, öğleden saat dörde kadar vadide tek başına yürüyüşe çıkar, dörtten yediye kadar da yeniden işinin başına dönerdi. Akşam yemeğinden sonra gece yarısına kadar, ev sahibi ailesini uyutmadığından şikâyet ederek hayallerini yarıda kesene kadar odasında bir aşağı bir yukarı yürür ve düşünürdü. Çıktığı yürüyüşlerde zaman zaman papaz ve okul müdürüyle buluşur, sohbet ederdi. Çocukların yolunu kesip onlarla gülmeyi ve küçük sırlar paylaşmayı da ihmal etmezdi. Her yaz bu köye uğradığından, halk artık kendisini sevip saymaya başlamıştı. Sils-Maria’da hâlâ kendisinden büyük bir şefkatle bahseden yaşlılar bulabilirsiniz.

Her gün vadinin yollarında bir başına yürüdüğünden, yalnızlık duygusu iyice etrafını sarmıştı. Bu yüzden kendisini ziyaret

gelen dostlarını büyük bir memnuniyetle karşılıyordu. Ancak artık gitgide artan bir adanmışlık duygusu tarafından ele geçirilmişti. Paul Rée, bu küçük kaçamağında ona katılmayı düşündüğünde, Nietzsche çok tedirgin olmuş ve kız kardeşinden onu bu fikrinden caydirmasını istemişti. Kendini büyük bir olayın arifesindeymiş gibi hissediyordu. Sils-Maria'nın kendisi “ebedi ve kahramanca bir şiir” gibiydi ve ağustos ayı başlarında kahramanlık savaşı başladı.

Nietzsche'nin hayatındaki bu dönüm noktasının tarihi, şimdiye dek tam olarak belirlenememiştir. Ancak kendisi tarih olarak *Ecce Homo*'da ağustos ayını gösteriyor. O ayın 14'ünde Peter Gast'e yazdığı bir mektuptan, mektubu yazdığı tarihte bu olayın çoktan yaşandığını çıkarabiliriz. Dolayısıyla bu krize bir tarih veremez miyiz? Bence verebiliriz.

Böyle Buyurdu Zerdüş'ten alıntılatacağım paragraflarda, *Bengi Dönüş* öğretisinin ona bir gece yarısı dolunay ışığı altında geldiğini açıkça görebiliriz. O yıl Sils-Maria'da, 9 Ağustos saat 21.43'te dolunay vardı. Ay, saat 19.23'te dağların tepesinden yükseldi ve 10 Ağustos sabah 4.38'de battı. Yani saat tam 12.08'de en tepedeydi.

Bence Nietzsche, 9 Ağustos gecesi akşam yemeğinden sonra dışarı çıktı ve ay, gece yarısından hemen sonra, yani 10 Ağustos'ta bulutsuz bir gökyüzü üzerinde yükselirken bir hayal gördü. Silvaplana gölünün kıyısındaki Surlèj'e geldiğinde gölün yanındaki ormanlık alanda ilerliyordu. Durup kendini derin düşüncelere bıraktığı bu alan, tüm güzelliğiyle hâlâ doğal bütünlüğünü korur. Orada sessizlik içerisinde ne kadar vakit geçirdiğini ve neler yaşadığını tam olarak bilemiyoruz. Ancak Nietzsche, *Ecce Homo*'da, *Bengi Dönüş* öğretisinin temellerini o gece tasarladığını ve bunu bir kâğıt parçasına yazarak yanına da şu kelimeleri not aldığını belirtiyor: “İnsanlığın ve zamanın altı bin fit ötesinde.”

Daha sonra 14 Ağustos'ta Peter Gast'e büyük bir coşkuyla bu satırları yazdı: “Sevgili dostum, ağustos güneşi üzerimizde parlıyor, zaman akıp gidiyor, sükûnet ve huzur, dağ ve ormanlara hızla

yayıyor. Ufkumda yükselen yeni düşünceler görüyorum, daha önce hiç sahip olmadığım düşünceler, ama hiçbir şeyin onları açığa çıkarmamasını diliyorum ve kendimi kararlı ve sarsılmaz bir sessizliğe zorluyorum. Birkaç yıl daha yaşamam gerek. Ah, dostum, bazen hayatta çok büyük bir tehlike içinde olduğumu hissediyorum. Arada bir *patlayan* makineler gibiyim! Duygularımın yoğunluğu beni ürpertiyor ve kahkahalara boğuyor. Birkaç kez gözlerim şiştiği için odamdan çıkamadım, ne gülünç değil mi, peki neden? Evvelsi gün yürüyüşümde çok fazla ağladığım için, mutsuz olduğumdan değil, çok mutlu olduğum için. Bağurdım ve aptalca şeyler söyledim, diğer tüm insanların önüne geçtiğim yeni bir vizyonla dolmuştum.”

Peki Nietzsche, o gece Surløj kayalıklarında neler yaşamıştı? Ne gibi bir insan bilincinin sınırını aşan deneyim, ona kendini yeniden doğmuş gibi hissettirmişti? Burada yaşananları anlayabilmemizin mümkün olduğunu düşünüyorum. Yaklaşık iki sene önce, Nietzsche neredeyse otuz beş yaşındayken, ömrünün sonuna gelmiş olmaktan ne kadar korktuğunu hatırlıyorsunuzdur. Babası aynı yaşta, bir gece eve geldiğinde ayağı kapı eşiğindeki köpeğe takılıp düşmüştü. Görünen o ki Nietzsche, babasına olanların *tekrarlanmasından* korkuyordu. Peter Gast'e yazdığı mektup sırasında, korkularının ne olduğu konusunda oldukça netti. Yazdığı mektupta “*Dante öğretisini bu yaşta keşfetmişti,*” diyor. Öleceğini düşündüğü gün hayatta kalmıştı ve hâlâ hayatta olmanın beklenmedik sevinciyle, aforizmalarını derlediği *Günün Şafağı*'nı kaleme aldı.

Ancak yine de zaman zaman sonunun babası gibi olmasından korkuyordu. Ne de olsa babası beyinsel bir rahatsızlıktan dolayı ölmüştü. Annesi de bu konuda oldukça endişeliydi ve ona yazdığı mektuplarda sık sık ruh sağlığını sorardı. Nietzsche, o yıl temmuz ayının ortalarında, Sils-Maria'dan annesine bu satırları yazdı: “Beynimdeki rahatsızlığı teşhis etmek çok zor... Ama her şeye rağmen kendi doktorum olmayı diliyorum.” Bu nedenle babasının hastalığına hâlâ yakalanabilirdi. Eğer babasının bu kaza

sırasında yaşadığı koşullar tekrarlanırsa, tehlike daha da büyük olurdu.

Nietzsche'nin kendi eserinden, bu koşulların öğretisini keşfettiği o unutulmaz gecede tekrarlandığını ve böylece o anki hazzını artırdığını ve hatta bu hazza sebep olduğunu kanıtlayabiliriz. Bu koşullar nelerdi ve nasıl babasının anılarını hatırlamasını sağlamıştı? *Böyle Buyurdu Zerdüş't*ü inceleyelim ve görelim.

“Kendi fikirlerime ve saklı fikirlerime olan korkumdan, hiç olmadığı kadar yavaş konuştum. Daha sonra aniden yakınlardan gelen bir köpek uluması işittim.

Daha önce buna benzer bir köpek uluması duymuş muydum? Hemen aklıma geldi. Evet! Çocukluk yıllarımda, daha çok gençken duymuştum!

Benzer bir köpek ulumasını o zamanlar duymuştum. Hatta köpeklerin bile hayaletlere inandığı bir gece yarısında, kafası kalkık, tüyleri diken diken, titreyen bir köpek görmüştüm.

Hayvana acıyasım geldi. Tam o sırada ölüm kadar donuk donunay ışığı eve doğru süzüldü ve çatının üzerinde sanki yabancı bir evdeymiş gibi yuvarlak bir ateş topunu andırırcasına dondu kaldı.

Bana ne yazık! Zaman nasıl bu kadar hızlı geçti? Derin kuyulara batmadım mı ben? Tüm dünya uyuyor.

Eyvah! Bir köpek uluyor. Ay ışığı parlak. Gecenin bir yarısı kalbimden geçenleri dile getireceğime ölmeyi yeğlerim.

Zaten çoktan öldüm ben. Her şey bitti. Örümcek, ağlarını niçin etrafımda örüp duruyorsun? Kanımı mı istiyorsun? Ah! Ah! Çiğ düşüyor yerlere, zaman bitmek üzere.

Durdurmayı başardığım saat, durmadan bana soruyor: ‘Buna dayanacak cesaret kimde var?’

‘Dünyanın hükümdarı kim olmalı?’

Rüya mı gördüm? Uyandım mı? Engebeli kayaların ardında bir başıma, ıssız ay ışığı altında ıssızca oturdum.

Ancak orada bir adam yatıyordu! Ve orada! Sıçrayan, tüyleri

diken diken, sızlayan bir köpek -benim geldiğimi gördü- sonra yeniden uludu ve acıyla bağırdı; daha önce bir köpeğin yardım için acıyla bağırdığını duymuş muydum?

Ve gerçekten, az önce gördüğümü daha önce hiç görmüş müydüm? Genç bir çoban gördüm, kıvranan, boğulan, titreyen, çarpık suratlı, ağzından siyah ve ağır bir yılan sarkan genç bir çoban...

Bir gün gelmesi gereken o şahıs kim?

Yılanın boğazına doğru süründüğü o çoban *kim*? Boğazından en ağır, en kara arzuların gireceği adam *kim*?

Ancak çoban, tıpkı onu yapması için uyardığım gibi, yılanı bir güzel ısırdı! Yılanın başını, uzağa tükürdü ve sonra ayağa fırladı...

Artık o bir çoban, bir insan değildi. *Gülebilen*, dönüşmüş ve nurlar içerisinde bir varlıktı.

Ah, kardeşlerim, hiçbir insana ait olmayan bir kahkaha işittim ve şimdi susuzluk beni tüketiyor, hiçbir şeyin durgun olmayacağına dair bir hasret var içimde.

Bu kahkahadan sonra duyduğum hasret beni tüketiyor. Ah, hâlâ yaşamaya nasıl katlanırım! Ve şimdi ölmeye nasıl dayanırım! (*Wie ertrage ich nach zu leben! Und wie ertrüge ich's, jetzt zu sterben!*)

Böyle Buyurdu Zerdüşt."

Isolde'nin daha önce Nietzsche'ye söylediği sözleri bir hatırlayın. "*Wie ertrag ich's nur, wie ertrag' ich's noch?*" (Buna nasıl katlanmışım, buna hâlâ nasıl katlanırım?)

Her şey apaçık ortada. O gece Nietzsche, soğuk ve keskin bir havada yürüyüşe çıkmıştı. Surlêj kayalıklarının yakınlarında, her zamanki gibi biraz oyalandı. Kaya bir piramit şeklindeydi ve piramit mezar demekti. Mezar ona ölümü, ölüm ise babasını hatırlattı. Hasta ve zayıftı ama soğuk hava neşesini yerine getirmişti. Sessiz ve derin düşünceler içerisinde kayanın yanı başına oturdu, çünkü o zamanlar düşüncelerini geceye teslim etmek sürekli yaptığı bir

şeydi. Suyun kenarındaki sükûnet hiç bozulmamıştı. Tamamen yere yatıncaya kadar yavaşça yere çöktü. Bilincini kaybetti. Yanından geçen bir köpek yere serili vücudunu kokladı. Kıpırdamayınca öldüğünü sanıp korkuyla uludu.

Köpeğin ulumasıyla uyanan Nietzsche, hayal gördüğünü düşündü. Ağzından kan çıkan babası, yerde yatıyordu. Aslında yerde yatan babası değil, kendisiydi. Gözlerini açtı ve ay ışığının olağanüstü bir ihtişamla gölün üzerine yansıdığını gördü. Hareket ettiğini gören köpek, dehşet içerisinde yeniden uludu. Nietzsche kendine baktı. O babasının oğlu, papazın, çobanın oğluydu. Orada ay ışığının ihtişamı altında bir süre yattı. Çocukken gördüğü olay, tam da önceden düşündüğü gibi, yıldızların ebediyen tepemizde kendi çemberlerinde dönüp durdukları gibi kendini tekrarlamıştı. Ölemezdi. Bu bengi bir andı.

Ayağa kalktı, sevinç gözyaşları döktü ve muhteşem bir hazla kahkahalara boğuldu. Ölümünden dirilmişti. Dönüşmüştü. O bir Tanrı'ydı artık. Ay ışığı altında, nurlar içerisinde kafasında Dionysos'un Ariadne'ye görüldüğü zamanki zümrüt halesiyle, ilahi bir kahkahayla, bir daha kimse gülmeyecekmiş gibi güldü.

Ertesi sabah bu hayali kayboldu. Artık kendini terk eden tanrılığına susamış bir adamdı. Zihninde kalan Isolde'nin sözleri gibi, bu coşkun ve ihtişamlı gecenin hatırası da sonsuza dek zihninde yer edindi. Tanrılığının neşesi dayanılmazdı ve bu neşenin hatırası, ölümünü dayanılmaz kılmıştı.

XXVII

Nietzsche, ekim ayının başına kadar Sils-Maria'da kaldı. Kendisini terk eden coşkusunun yerini bir kez daha depresyon almıştı. Üç kere intiharı düşünmüş ve üç kere bu isteğine direnmişti. Beyinsel rahatsızlığının kaçınılmaz sonunu önceden mi görmüştü? Bilemiyoruz. Ancak soğuk hava sonunda Engadine'e ulaşmış ve ilk kar yere düşmüştü. Nietzsche o sonbahar Almanya'ya gitmeyi planlamıştı ancak sonradan fikrini değiştirip doğrudan Cenova'ya gitmeye karar verdi. Cenova soğuk ve ıslaktı ve intihar fikri hâlâ aklından çıkmıyordu. *Günün Şafağı* yazısı yayımlanmıştı ve neredeyse herkes görmezden gelmişti. Özellikle dostları büyük bir hayal kırıklığına uğramıştı. Hatta Burckhardt bu düşüncesini paylaşmaktan hiç çekinmemişti. Rohde, kitabı aldığına dair bir mektup bile yazmamıştı.

Kasım ayıyla beraber güzel havalar geri dönmüş, bununla beraber Nietzsche'nin de morali yeniden yükselmişti. Bunun üzerine, bir yıl önce tepelerde ve Sturla'nın kıyısı boyunca çıktığı uzun yürüyüşlere yeniden çıkmaya başladı. Hava, normale göre alışılmadık derecede sıcaktı, bunu fırsat bilen Nietzsche, zaman zaman denize girmişti. *Şen Bilim* kitabında da bahsettiği bu güzel hava, ocak ayına dek sürdü. Sakin, kuru ve bulutsuzdu. Zeytin ve seftali ağaçları çiçek açmaya başlamıştı. Doğa, yalnızca iyileşmenin getirdiği olağanüstü bir ışıkla parlıyordu ve Nietzsche'nin içindeki coşku, doğadaki bu ışığa yanıt verdi. Böylece, 29 Kasım'da kız kardeşine bu satırları yazdı: "Cenova'da, gururlu ve mutluyum. Tıpkı Engadine'de olduğu gibi, neşeli şarkılar eşliğinde, daha önce kimsenin cesaret etmediği bir güvenle geleceğe bakarak, yük-

sek tepelerde yürüyüşlere çıkıyorum... İnan bana, Avrupa'daki düşünce ve emeğin en yüksek zirvesini şu an ben yaşıyorum.” Nietzsche'nin bu lirik ruh hali birkaç ay daha sürdü ve bu süre zarfında hızla *Şen Bilim* kitabının büyük bir kısmını kaleme aldı.

Nietzsche, yukarıda belirttiğim mektubu yazmadan iki gece önce, felsefesini etkileyen ve kendinde büyük bir zevk uyandıran bir deneyim yaşadı. Politeama Genovese'de, Bizet'in *Carmen* operasını, ilk defa Madame Galli-Marié'nin ağzından dinleme fırsatı olmuştı. Bu deneyim kendisini gözyaşlarına boğdu ve Wagnerian müziği için ihtiyaç duyduğu panzehri sonunda bulduğunu fark etti. Bu yeni müzik klasik ve dürüsttü. Tutkusu zarif ve netti. Disiplinli, temiz ve sağlıklıydı. Ve hikâyesi, kendi hikâyesinden çok farklı sayılmazdı. Bu aşk masumdu ve ölümü kabulleniyordu. Yaşam ve ölümden bağımsızdı ve korkusu yoktu. Tehlikeli bir şekilde yaşıyordu ve sırrını nasıl saklayacağını iyi biliyordu. İronisi, insanın ve insanlığın sahip olduğu trajik yaşam duygusuydu. Bu trajedinin son sözleri, kendi hayatında yaşadığı paradoksla aynıydı: “Evet, onu öldürdüm, Carmen'imi, Carmen'imi, hayran olduğum Carmen'imi.” Öyleyse hayat masumdu, ancak her ne kadar kader kapısını üç kez çalmış olsa bile, hâlâ acımasızdı.

Nietzsche beş yıl boyunca müzikten korku içinde kaçmıştı. Müzik hassasiyetini bozuyor ve mantığını zorluyordu. Yalnızca o bahar, Recoaro'da müziğe karşı yeniden bir ilgi duymaya başladığını hissetti. Sonunda *Carmen* korkusunu defetmişti. Sonuç olarak, özgürlüğüne ve kendine sahip olmaya çok daha yakındı. Elisabeth ve Overbeck'in, kendisini Wagner ile barıştırma çabaları hiçbir işe yaramamıştı, Wagner'ın müziği artık geçmişin tozlu raflarında yatıyordu. Uzun süre sonra bir mektubunda, “*Carmen* beni kurtardı,” yazdı.

Yıl sessizce sona ererken, Nietzsche normalden daha hafif seyreden yeni bir kriz yaşadı. Noel, Cosima'nın doğum günüydü ve her yıl Noel geldiğinde, Nietzsche'nin eski acıları yeniden gün yüzüne çıkardı. Yılbaşı gecesi, aynı zamanda Cosima'ya yazdığı *Yeni Yıl Şarkısı*'nın da yıldönümüydü. Nietzsche, her

yılbaşı arifesi, vicdanını dinler ve önündeki on iki ay içerisinde gerçekleşmesini umduğu dileklerde bulunurdu. O sene yılbaşı arifesinde yaşadığı krize çoktan bir çözüm getirmişti. O gece kazandığı bu zaferinin anısını, dördüncü kitabı *Şen Bilim*'de bulabiliriz.

“Hâlâ hayattayım, hâlâ düşünüyorum: Hâlâ yaşamalıyım çünkü hâlâ düşünmeliyim. *Sum, ergo cogito: cogito, ergosum*. Bugün herkes, arzu ve en değerli düşüncelerini ifade edebilir: Bu sene ben de en derinlerde gizlediğim dilek ve düşüncelerimi ifade edeceğim - bugünden itibaren tüm hayatımın temeli, garantisi ve tatlılığı olması gereken bir düşünce bu! Gittikçe zorunluluğu bir güzellik olarak görmeyi arzuluyorum, bu yüzden artık etrafındaki her şeyi güzelleştirenlerden olacağım. *Amor fati*: Bu andan itibaren benim aşkım bu olsun! Suçlamak istemiyorum, suçlayanları bile suçlamak istemiyorum. Tek inkârım *bakışlarımı başka yöne çevirmek* olsun! Tek kelimeyle: Her zaman her şeye evet diyebilmeyi arzuluyorum!”

Amor fati! O andan itibaren, hayatının idealini bu kelime özetliyor. Artık, bakışlarını Cosima'dan başka bir yöne çevirecek ve hayatla yüzleşecekti. Güzellik gerekliliktir. Gereklilik güzeldir.

“Yeryüzünde bildiğiniz ve bilmeniz gereken tek şey budur.”

Nietzsche, bu ilkeyle Wagner hakkında, daha önce alıntılanmış olduğum *İşıldayan Dostluk* adlı paragrafı yazdı. “Bir zamanlar dosttık ve sonra yabancılaştık. Olsun... Birbirimize yabancılaştırmamız yazgımızda vardı... Yeryüzünde düşman olmaya mahkûm olsak bile, ışıldayan dostluğumuza inancımız hep tam olacak.”

Buna rağmen geleceği ve *amor fati*'nin kendisini nereye götüreceğini merak ediyordu. “Fırtınalar benim tehlikem. Oliver Cromwell'in kendi fırtınasında yok olduğu gibi, ben de beni yok edecek fırtınayla yüzleşmeli miyim? Yoksa bir mum gibi titremeli miyim, fırtına tarafından söndürülmeyen, ama yorgun ve kendi kendine tükenip sonunda sönüp giden bir mum gibi? Yoksa *yanıp*

bitmeyeyim diye, kendimi mi söndürmeliyim?” Bu soruyu Ocak 1889’a geldiğimizde yeniden hatırlayalım.

Şubat ayında dostu Paul Rée, birkaç günlüğüne Nietzsche’yi ziyaret etti. Beraber tepelerde yürüyüşlere çıktılar ve Monte Carlo’ya kısa bir ziyaret gerçekleştirdiler. Rée, Malwida von Meysenbug’u ziyaret etmek için Roma’ya doğru yola çıktığında, Nietzsche sabırsızlanmaya başladı. Biskra ve Meksika seyahatleri, savaş ve fedakârlık için macera dolu bir hayat arzuluyordu. İki dost, önümüzdeki temmuz ayında Bayreuth’ta gösterilecek olan *Parsifal*’den bahsetmişti. Peki Nietzsche’nin sorunlarının çözümü olarak evlilikten söz etmiş olabilirler miydi? Öyle görünüyor. Çünkü ne zaman *Parsifal* ve evlilik konusu geçse, Nietzsche’nin yaraları yeniden açılırdı. Yeniden hastalanan Nietzsche’ye doktoru, güneye gitmesini önerdi. Böylece Nietzsche, nisan ayının başında, yazı geçirmek için Messina, Sicilya’ya gitti.

Yelkenli gemide oldukça engebeli bir yolculuk geçiren Nietzsche’yi deniz tutmuştu. Hatta bir ara kaptan, öleceğini bile düşünmüştü. Ancak Nietzsche karaya çıktığında epey mutluydu. Keskin ve tuzlu havada, deniz kenarında yürürken tehlikeli coşkusunu yeniden canlandı. Kendine her yerde eşlik eden görünmez bir arkadaşı, herkesi kendi lehine çeviriyormuş gibi hissediyordu. Bu yanılsaması bir süre devam etti. Yüksek sesle şarkılar söyledi ve yolda yürürken gökyüzüne haykırdığı şiirler yazdı. Bu şiirler, *Şen Bilim*’de *Prens Vogelfrei*’nin *Şarkıları* adlı başlık altında yer alıyor.

Nietzsche, *Gizemli Sandal* adlı şiirinde, Sils-Maria’da gördüğü hayalinden bahsediyor. Dediğine göre, o akşam uyuyamadı ve bu sebeple durgun ve esintisiz bu gecede kalkıp suyun kenarından yürümeye başladı. Ay ışığı altında, kumsalda bir adam ve bir tekne gördü. İkisi de uykuluydu ve tekne denize doğru açıldı. Ardından bir saat mi geçmişti yoksa bir sonsuzluk mu? Bilmiyor. Düşünce ve duyguları, bir kayıtsızlık içerisinde kaybolmuştu. Dipsiz bir uçurum açıldı ve hayali son buldu. Sabah olmuştu. Tekne su üzerinde dinleniyordu. Herkes “Ne oldu?” diye haykırdı. “Kan var mıydı?” Hiçbir şey olmamıştı. “Sadece iyi uyumuşuz.”

Nietzsche, yaz aylarını Messina'da geçirmeyi umuyordu. Ancak esen sıcak ve bunaltıcı yeller iyice sinirlerini bozmuştu. Arından, Malwida von Meysenbug'dan kendisini Roma'ya çağıran bir mektup geldi. Yeni bir ölüm, Nietzsche'ye doğru yaklaşıyordu. Kendisini bekleyen bu tehlikeden habersiz, nisan ayı sonunda Messina'yı terk etti. Böylece, Roma'da yeni bir trajik olayla perde yeniden açıldı.

XXVIII

Dostları bir süreden beri Nietzsche'ye, onun felsefesini anlayacak, kendisine kitap okuyacak ve elyazmalarını temize çekecek bir kâtip arıyorlardı. Malwida von Meysenbug, sonunda Nietzsche'nin aradığı kâtibi bulmuştu. Fin bir genç kız olan Matmazel Lou Salomé, eşi ve çocuklarına sadık kalabilmek için kendisiyle olan aşkından vazgeçen Helsingfors'lu evli ve yaşlı bir adamı unutabilmek adına annesiyle beraber İtalya'ya gelmişti. Yirmi yaşında, güzel ve entelektüel bir kadındı. Bir Wagner aşığı olarak, Malwida von Meysenbug ve Paul Rée ile Roma'da tanışmıştı. Rée, o sıralar Nietzsche'yi ziyarete gittiği Cenova'dan henüz gelmişti. Her zaman büyük bir istekle çöpçatanlık görevini üstlenen Malwida von Meysenbug, Nietzsche'nin Lou Salomé ile evlenmesi gerektiğine karar verdi. Nietzsche, Roma'ya vardığında bu konu üzerinde konuştular ve sonunda hep beraber Aziz Petrus'da buluşmaya karar verdiler. Lou Salomé, bir gün yazar olmak istiyordu. Dolayısıyla Nietzsche'ye çalışmalarında yardım etmek, kaçırılmaz bir fırsat demekti.

Rus gelenekleri, tıpkı şimdi olduğu gibi, genç kızlara Almanya'da olduğundan çok daha fazla özgürlük tanıyordu ve Lou Salomé'nin annesinin, kızının çevik zekâsına olan güveni tamdı. Genç kızın Finlandiya'daki aşk serüveni acıyla sonlanmıştı ve bu acı onu, ayakları yere basan, mantıklı bir kadın haline getirmişti. Ona göre Nietzsche ve Rée, gelecekteki gelişimi için oldukça değerli iki düşünürdü. Her ikisinin de evlenmeye açık olduğunu biliyordu, bu yüzden koşullar ne olursa olsun kararını, taraf seçmeden sakince verecekti.

Nietzsche, genç kızın karakterini büyük bir dikkatle inceledikten sonra ona kademeli olarak kendi felsefesini öğretmeyi teklif etti. Genç kız, Nietzsche'nin bu teklifini minnetle kabul etti, ancak özgürlüğünden ödün vermeye hiç niyeti yoktu. Lou Salomé, o günlere göre katı bir feminist sayılırdı ve hayatta hızlı fakat kendinden emin adımlarla ilerliyordu. Malwida von Meysenbug, kızın annesine, genç kızın Nietzsche veya Rée ile evlenmesinin uygun olduğunu söylemişti. Genç kızın annesi bu konu hakkında hiçbir yorumda bulunmayarak kızının geleceğini tamamen onun kararına bıraktı.

Rée'nin genç kızdaki etkilendiği açıktı. Üstelik şüpheli kişiliği ve alaycı felsefesinin, kızın gerçekleri görmesini sağlayarak onu kendine çekmesi de kaçınılmazdı. Bunun üzerine Rée, felsefesinin duygularını kontrol altına alması gerektiğini düşündü ve genç kızla olan ilişkisini entelektüel bir dostlukla sınırladı. Schopenhauer'ı boş yere okumamıştı. Nietzsche, Lou Salomé ile evlenmesini tavsiye etmesine rağmen evliliğe inanmıyordu.

Kısa bir süre sonra Rée ve Nietzsche, yanlarında Lou Salomé ve annesiyle beraber, Malwida von Meysenbug'a veda edip tatil için Orta'ya doğru yola koyuldular. Orada geçirdikleri birkaç keyifli günün ardından Nietzsche, tıpkı ilk tanıştığı tüm dostlarına yaptığı gibi, Lou Salomé'yi zihninde idealleştirmeye başladı. Sonunda kendine, tıpkı onun gibi acı çeken ve feragat eden, hevesli, zehir gibi yeni bir öğrenci bulmuştu. O da aşkına veda etmişti ve gerçek için hayatını feda etmeye hazırdı. Nietzsche, sonunda kaderinin kendisine bir yoldaş getirdiğine inanıyordu.

Bu tatilin ardından Nietzsche, Rée ile Lucerne'ye seyahat etti. Ertesi gün Lou Salomé ve annesi de onlara katıldı. İki kadının bir süre Lucerne'de kalmasına karar verdiler. Nietzsche tedirgin ve kararsız bir halde Basel'e kaçtı ve beş gün boyunca Overbeck'in yanında kaldı. Acaba onlara evlilik hakkındaki düşüncelerini mi sormuştu ya da belki genç kızın hikâyesini anlatmıştır. Bilemiyoruz. Ancak Nietzsche, çok geçmeden Rée ve diğerlerine, Lucerne'ye geri döneceğinin haberini verdi. Rée ve Lou Salomé,

13 Mayıs'ta Nietzsche'yle tren istasyonunda buluştular. İki adam, genç kızı eve uğurladıktan sonra Luzern Aslanı Anıtı'na doğru yürüdü. Nietzsche, bu anıtın önünde, dostuna önemli bir karar aldığını söyledi ve Rée'den kendi adına Lou Salomé'ye evlilik teklifi etmesini istedi. Eğer Lou Salomé, evlilik değil de serbest bir birliktelik isterse, Nietzsche bunu memnuniyetle kabul edecekti.

Genç kız, bu teklif karşısında hayrete düşmüştü. İçgüdüleri, Nietzsche ile yapacağı evliliğin ölümcül olacağını ve Rée'nin kendine daha uygun bir yoldaş olduğunu söylüyordu. Konuyu Rée ile uzun uzun konuştu. Nietzsche'nin teklifini kabul etmesi imkansızdı, ancak Nietzsche'yi de hiç üzmemeyi istemiyordu. Genç kız, bir süre oyalandı ve sonunda Rée'den, Nietzsche'ye, teklifini iletmek için henüz uygun bir fırsat bulamadığını söylemesini istedi.

Aradan birkaç gün geçti, Nietzsche hâlâ Lucerne'de oyalanıyordu. Acaba on üç sene önce Cosima'yla Lucerne'de ilk tanıştığı günü hatırlamış mıydı? Nietzsche, Tribschen'i ilk kez 17 Mayıs 1869'da ziyaret etmişti. Lou Salomé ile yeniden Tribschen'e geldiğinde de tarihin 17 Mayıs 1882 olduğunu fark etti. Bu kadar tesadüf mümkün değildi. Yoksa herkes Lucerne'ye kasten mi gelmişti? Rée'nin evlilik teklifini, kendisini yalnızca hayaletlerin karşıladığı bu eve ziyaretinden önce iletmesini umuyordu.

Nietzsche, boş Tribschen'in kapalı kapıları ardında otururken, Lou Salomé'ye tüm hayat hikâyesini anlattı. Ona babasından, çocukluğundan, gençliğinden, Wagner ile olan dostluğundan, Tribschen'in onun için ifade ettiklerinden ve artık tüm bunların geçmişin tozlu raflarında kalan ve geleceğe umutla bakarken unutulması gereken anılar olduğundan bahsetti. Başını öne eğdi ve bastonuyla toprağa belirsiz şekiller çizdi. Ayağa kalktığı anda, Lou Salomé'nin söylediğine göre gözleri yaşla doluydu.

Ona Tribschen'le her şeyin bittiğini, ancak aralarındaki “duru” ilişkinin henüz yeni başladığını söyleyerek, kendisine ve ilişkilerine güvenmesini istedi. Ancak hiçbir şey açık değildi. Ona Cosima'dan söz etmemişti, ayrıca Lou Salomé de Nietzsche'ye onunla asla evlenmeyeceğini söylememişti. Lou Salomé,

daha sonra Nietzsche'ye, Bayreuth'tan çok da uzakta olmayan Tautenburg'da buluşacağına dair söz verdi. Nietzsche, genç kızı Lucerne'de bıraktığında, acılı bir hayalin kurbanı olmuştu.

Lucerne'nin ardından Nietzsche, abisi Elisabeth'le evlenecek olan genç dostu Paul Férster ile Berlin'e gitti. Grünwald'da çıktığı yürüyüşlerde olayların yoluna girmesini beklerken kafasını toplayacaktı. Ancak pazar günü aşırı kalabalıktan bunalıp, 24 Mayıs'ta annesi ve kız kardeşini ziyarete Naumburg'a gitti. Yapılması gereken işler vardı ve o da büyük bir hevesle bu işleri yapmaya hazırdı. Çok geçmeden *Şen Bilim*'i tamamladı ve yayıncısına yolladı. Böylece kitap, eylül ayı başında raflardaki yerini aldı.

Nietzsche, kız kardeşine Lou Salomé'ye olan ilgisinden bahsetti ve hep beraber Tautenburg'da buluşmaya karar verdiler. Overbeck'e gelecekte Lou Salomé'yle birlikte yaşamayı arzuladığını söylemiş, Overbeck de kendisini sıcak bir samimiyetle tebrik etmişti. Görünüşe göre Nietzsche artık resmi evlilik fikrine hiç sıcak bakmıyordu ve Lou Salomé'nin de özgür bir birlikteliği kabul edeceğini umuyordu. O hem entelektüel yoldaşı hem de öğrencisi olacaktı. Lou, halkın görüşlerini görmezden gelebilecek kadar güçlü olduğu sürece, başkaları özgürce yaşayacakları bu birlikteliğe karşı çıkmış, ne önemi vardı? Beraber aynı üniversiteye gidecek, beraber çalışacak, okuyacak ve beraber dizginsiz bir hayat süreceklerdi.

Bu sırada Nietzsche, kız kardeşinden Lou Salomé'yi daha iyi tanımasını istedi. İkisi de Wagner'ın müziğinin sadık birer takipçisiydiler. Neden *Parsifal*'in 26 Temmuz'daki açılış performansına birlikte gitmiyorlardı? Nietzsche'nin kız kardeşi kendi merakını tatmin etmeye epey hevesliydi. Böylece iki kadın beraberce Bayreuth'un yolunu tuttular. Malwida von Meysenbug da oradaydı ve Cosima'nın sıcak daveti üzerine hep beraber buluştular. Görünüşe göre Lou Salomé, Cosima'ya Nietzsche'nin Tribschen'e yaptığı ilk ziyaretinin yıldönümünde kapı önünde gözyaşlarına boğulduğunu anlatmıştı. Nietzsche'nin kız kardeşi ve Malwida von Meysenbug, Cosima'yı Wagner ve Nietzsche'nin

arasını düzeltmeye çağırdı. Ancak Nietzsche'nin adını duyan Wagner, öfkeyle ayağa fırladı ve ardından kapıyı çarparak hızla dışarı çıktı.

Öyleyse burada bir bilinmezlik var. O günkü buluşmada, Lou Salomé'nin tam olarak neler söylediğini bilmiyoruz. Ancak Nietzsche, Wagner'ın önünde kendisini reddettiğini düşünüyordu. Wagner'ın Nietzsche'nin adı geçer geçmez odayı hızla terk ettiğini düşünürsek, bu pek mümkün görünmüyor. Muhtemelen Lou Salomé, Wagner'ın müziğine duyduğu hayranlığı ifade etmişti. Bir besteci olarak Wagner'ı övmek, Nietzsche'nin gözünde kendisine ihanet etmek demektir. O günden sonra Elisabeth, Nietzsche'ye her ne söylediyse, içinde Lou Salomé'ye karşı bir şüphe doğmuştu.

Nietzsche, 13 Temmuz'da Peter Gast'e bu satırları yazdı: "Bu genç kız, bir kartalın delici bakışlarına ve bir aslanın cesaretine sahip, buna rağmen görünüşte çok genç ve belki de yaşayacak fazla ömrü yok." Ayrıca, Lou'ya Tautenburg'da kendisine katılmayı kabul ettiğinde bunları yazdı: "Üzerimde yatan gökyüzü saf. Herkes her zamankinden daha genç görüldüğümü söylüyor. Artık yalnız kalmak istemiyorum. Yeniden bir insan olmayı öğrenmek istiyorum. Hâlâ, ne yazık ki öğrenecek çok şeyim var! Danışmanım olduğunuz andan beri, öylesine iyi tavsiyeler almış olmalıyım ki artık hayatta korkacak hiçbir şeyim kalmadı."

Aslan ve kartal, Andler'in de parmak bastığı gibi, Zerdüş'tün saf gökyüzündeki iki yoldaşıydı. Eğer Nietzsche ve Lou Salomé arasındaki ilişki, ailesinin güçlü Püriten geleneklerine karşı gelecekse, kız kardeşi bunu engelleyebilmek için her türlü çabayı göstermeye hazırdı. Elisabeth'in Bayreuth'tan kardeşine getirdiği haber her neyse, Nietzsche'yi neredeyse ölümcül bir şekilde yaralamıştı.

3 Ağustos'ta Peter Gast'e bu satırları yazdı: "Bir kuş uçtu, ancak ne yazık ki bir kartal değil!" Nietzsche, bir süre Lou Salomé'nin kafasında tasarladığı ideal imajını kalbinden silmeye çalıştı. Onu küçümsedi ve kendini artık onu sevmediğine inandırdı.

maya çalıştı. Eğer Wagner'ı daha yüce bir adam olarak görüyorsa, saygısını hak etmiyor demekti. Nietzsche, yalnızlığa mahkûmdu. Kara Kahraman, tamamlanma ve yıkım saati gelene kadar, ıssız bir yücelikte yoluna devam edecekti.

Yine de Lou Salomé, Nietzsche'nin Tautenburg'daki bu mücadele dolu günlerinde hep yanı başındaydı. Nietzsche, 20 Ağustos'ta Peter Gast'e, her beş günde bir trajik bir tartışma yaşadıklarını ve her beş günde bir tekrar barıştıklarını yazmıştı. Lou Salomé, Nietzsche için şiirler yazar ve bunları okuması için teker teker getirirdi. Bu şiirler hâlâ duruyor ve onları okurken, o an Nietzsche için ne anlam ifade ettiklerini anlamak hiç de zor değil. Lou'nun şiirleri, hayatı olduğu gibi kabul ederken hayat uğruna can vermeyi bir ayrıcalık olarak görürdü. Bu tam da Nietzsche'nin zor kazanılmış felsefesi değil miydi?

Özellikle bu şiirlerden bir tanesi Nietzsche için çok özeldi. Bayreuth'un üstadına kendi topraklarında meydan okurcasına müziğe geri dönen Nietzsche, bu şiiri *Yaşama Övgü* bestesindeki Wagnerian notalarını kullanarak müziğe döktü. Tekrarladığı harmoniler, bilinçsizce Richard Wagner'a takdirini gösteriyordu. Müziğin trajediyle ifade ettiği şey, ebedi hakikat uğruna ebedi acıyı kabul etmektir. Bir kez daha Lou Salomé'nin bir yoldaş olarak onun yanında yürüyeceğine inanmıştı. İşin aslı, kendini hiçbir zaman bu kadar yalnız hissetmemiştir.

Şüpheleri bir kez daha kendisine işkence etmeye başladı. Lou ve Paul Rée'nin birlikte fısıldadıklarını işitmişti. Ona mı gülüyorlardı? Arkadaşlıkları hakkında da garip söylentiler duymaya başlamıştı. Kız kardeşi belli ki Lou'dan hoşlanmıyordu. Bunun için özel bir sebebi var mıydı? Defterine büyük bir hararetle yazılar yazdı, Lou'ya saldırdı, Rée'ye saldırdı, kız kardeşine saldırdı. Çok gergindi. Herkesten şüphelendi ve sonra bu şüphelerinden utanç duydu. Tek başına Paris'e kaçmayı ve Lou ya da kız kardeşi olmadan yeni bir hayat sürmeyi düşündü. Eylül ayının başında, 1876'dan beri görüşmediği Louise Ott'a bir mektup yazdı ve ona Paris'te aziz bir keşiş olarak rahatsız edilmeden yaşayabileceği

sessiz bir oda bulup bulamayacağını sordu, “Ancak sizden çok da uzakta olmasın, sevgili leydim,” diye ekledi. Sonra bu kaçma arzusu geldiği hızla yok oldu.

Eylülde Lou Salomé’ye daha yakın olabilmek için Leipzig’e gitti ve kasıma kadar orada kaldı. Berlin’den gelen Lou Salomé, ekim ayı başında Nietzsche’ye katıldı, ancak yanında Paul Rée de vardı. Her gün buluştular ve aralarında bir ilişkinin başladığından şüphelenen Elisabeth, abisine ironiyle bir alıntıda bulundu: “Zerdüşt’ün düşüşü işte böyle başladı.” Nietzsche, eylül ayında Overbeck’e kız kardeşinin “Lou’nun azılı düşmanı” olduğunu yazdı. “Anneme ‘felsefemin Tautenburg’da canlandığını gördüğünü ve bu yüzden korktuğunu’ ve ‘eğer bir Katolik olsaydı, beni bekleyen tüm günahların kefareti için manastıra gideceğini’ yazmış. Özetlemek gerekirse, Naumburg’un tüm ‘saygınlığını’ kaybettim ve aramızdaki güven tamamen yıkıldı. Üstelik annem bana öyle bir laf etti ki, ertesi sabah ilk iş valizimi topladım ve Leipzig’e doğru yola çıktım.” Şubat ayında Overbeck’e yazdığı başka bir mektuptan annesinin o gün ne dediğini öğreniyoruz. “Annemin bana yüz karası olduğum için babamın mezarında rahat etmediğini söylediği anı asla unutamıyorum.”

Böyle Buyurdu Zerdüşt’te geçen *Mezar Şarkısı*’nı bir hatırlayalım. “Orası mezarlar adasıdır. Susan ada. Gençliğimin mezarları da ordadır. Oraya hayatın sonsuz yeşil çelengini götürmek istiyorum.

Gönlümde bunu kararlaştırarak denizi aştım.

Ben hâlâ sevginizin varisi ve dünyasıyım. Ey en çok sevdiğim, renk renk ve yolunu kaybetmiş erdemlerinizin anılarıyla çiçekleniyorum.

Evet, benim gibi, sadık ve yumuşak bir sonsuzluk için yaratılmıştınız. Ey ilahi anlar ve bakışlar, size bunu şimdi bir sadakatsizlik olarak mı sayayım? Sizden sonra hâlâ hiçbir isim öğrenmedim.

Gerçekten ey kaçaklar, pek erken öldünüz. Ama ne siz benden kaçtınız ne ben sizden. Birbirimize sadakatsizlikte masumuz.

Ey ümitlerimin kuşları, beni öldürmek için sizi boğdular ve ey sevgililer; şer, kalbime isabet ettirmek için size ok attı.

Ve ok isabet etti. Benim en çok sevdiğim, varım yoğum sizdiniz. Onun için genç ve pek erken ölmeye mecburdunuz.

Fakat düşmanlarıma şunu demek isterim; “Sizin bana yaptıklarınız karşısında adam öldürme hiç kalır.

Bana bütün ölümlerin en kötüsünü reva gördünüz. Bir daha yerine konmaz şeylerimi aldınız. Düşmanlarım, size böyle diyorum!

Gençliğimin hayallerini ve sevimli büyülerini öldürdünüz. Oyun arkadaşlarımı, o aziz ruhları aldınız. Onların anısına bu çelengi ve bu laneti koyuyorum.

En güç şeyi yaparken ve kendimi yenmenin zaferini kutlarken beni en çok sevenleri, sanki kendilerine acı veriyormuşum gibi haykırttınız.

Bir zamanlar, hiç yapmadığım şekilde, dans etmek istiyordum. Dans ederek göklere sıçramak istiyordum. O zaman en sevimli şarkıcılarımı kandırdınız. O, bu suretle berbat, ağır bir havaya başladı. Dertli bir kaval gibi kulağıma üflemeğe başladı.

Evet ey iradem, henüz benim için, bütün mezarların yıkıcısı. Yaşa! Mezarların bulunduğu yerde dirilmeler de vardır.”⁴⁴

Nietzsche'nin yaşamı her şeyin önüne koyma arzusu, evden kaçarak Lou ile buluşmak üzere Leipzig'e gitmesine neden olmuştu. Peki orada neler yaşanmıştı? Görünüşe göre Nietzsche, evlilik teklifine kesin bir yanıt için sonunda Lou'yu sıkıştırmış, Lou da onu büyük bir kararlılıkla reddederek hiçbir şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde, ona hayatlarının geri kalanında asla evlenmeyeceklerini veya birlikte yaşamayacaklarını açıkça belirtmişti.

Nietzsche, acı içinde Lou ve Rée'ye mektup üstüne mektup yazdı. Onlar “insanca pek insancaydı.” “Ne dünyayı ne de Lou'yu ben yarattım, eğer öyle olsaydı ikisi de daha az kusurlu olurdu.”

44 *Böyle Buyurdu Zerdüş*, İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, Çeviren: Korkut Ata, Mezar Şarkısı, s. 134

O zamanlar Lou'ya neler yazdığını bilmiyoruz. Ancak Lou'nun bir cevap verdiği kesin. Nietzsche, bunun üzerine verdiği son cevapla Lou'ya sonsuza dek veda etti ve ideal Lou'sunu, ideal Cosima'sının yanına ikinci sırada, sonsuza dek kalbine gömdü. Kasım ayının başından sonra da Lou Salomé'yi bir daha asla görmedi.

XXIX

Hızla Basel'e dönen Nietzsche, Overbeck'den bir teselli istedi ve güneye gitmeden önce dostuyla üç gün geçirdi. Ardından, 23 Kasım'da Cenova'nın on sekiz mil aşağısında, güzel bir sahil köyü olan Rapallo'ya vardı. Bir kez daha kendisini yaralayanlardan kaçmıştı.

Sonunda keşfettiği gerçek Lou Salomé, hayallerindeki kadınla hiçbir ilgisi olmayan dürüst bir insandı. Nietzsche, dostlarını kafasında tasarladığı ideallerden farklı çıktıklarında asla affetmez ve bir dostunun tasarladığından farklı bir ideale girmesine de asla izin vermezdi. Hayatı kendi istekleri doğrultusunda şekillendirmeye hakkı yoktu, ancak yine de sürekli yaptığı bir şeydi. Farklı kişiliklere saygısı yoktu. Ya bu kişilikleri kendi anlayışına göre şekillendirirdi ya da tamamen yok ederdi.

Doğal olarak hayat, onun bu tavrını kabul etmeyi reddetti. Bugüne dek sadece olağanüstü derecede anlayışlı bir karakter olan Peter Gast, Nietzsche'nin öfkesinden kurtulabilmişti. Nietzsche, yakın olduğu herkese önyargılarına göre bir ideal belirlerdi. Daha sonra da bu ideal gerçeklikle örtüşmediğinde, son bir acımasız yargıyla dostlarını sonsuza dek bir çırpıda silerdi. Çoğu zaman bu yargılarını belli etmezdi. Bu gizlilik, Nietzsche'nin ironi anlayışını geliştirirken bir süreliğine dostlarını aldattırdı, ancak gökyüzü er ya da geç kararır ve dostluklarının üzerine yıldırımlar yağmaya başladılar. İnsan Nietzsche sabırlı biriydi. Ancak "ilahi" Nietzsche, hiçbir uyarı olmaksızın katlederdi. "İlahi" Nietzsche, sonunda insan Nietzsche'yi bile tanrılığa duyduğu özlemle katledecekti.

Bu sırada, Leipzig'den sonra yeni bir depresyon batağına düşen Nietzsche, o kış Naumburg'dan aldığı haberlerin ardından tam üç kere intihar girişiminde bulundu. Sabah gözlerini bir daha açmamak umuduyla geceleri yüksek dozda klor aldı. Ailesi, başlarda Lou Salomé'den ayrıldığını bilmiyordu. En kötü ihtimalin gerçekleşmesinden; Lou'dan, Nietzsche'nin delirmesinden veya intihar etmesinden korkuyorlardı. Bu yüzden sürekli yolladıkları mektuplarla Nietzsche'yi çıkırından çıkarırlardı. Bir gün Nietzsche annesine, kız kardeşinin tavırları karşısında kendini işkence gören bir hayvan gibi hissettiğini ve yıllarca ondan kaçtığını yazdı. Ona kendini rahat bırakması için yalvardığını, ancak kız kardeşinin işkencelerinden bir an bile durmak bilmediğini söyledi. Nietzsche'nin ruh hali bazen bunları yazacak kadar karamsar olurdu. Başka günlerse kız kardeşinden şefkatle bahseder, yine annesini suçlardı. Sonunda eve mektup yazmayı da evden mektup almayı da bıraktı.

Lou Salomé'ye yazdığı gibi insan olmaya çalışmıştı. "Artık yalnız kalmak istemiyorum. Yeniden bir insan olmayı öğrenmek istiyorum. Hâlâ, ne yazık ki öğrenecek çok şeyim var!" Bu girişimi başarısız olmuş ve bir trajediyle sonuçlanmıştı. Lou Salomé'yle evlenmiş olsaydı belki, dağdan inip yapmayı umduğu gibi Zerdüş'tü ve korkunç *Bengi Dönüş* öğretisini defedebilirdi. Ancak şimdi annesinin de dediği gibi yüz karası olduğunu ve bu yüzden babasının mezarında rahat edemediğini düşünüyordu. Uluyan köpeği ve zümrüt ay ışığını hatırladı. Surléj kayalarına geri dönmüştü. O bir Tanrı'ydı. O, gelini Cosima-Ariadne olan Dionysos'tu. Korkuyu defedecek ve gelinlerine şiirler yazacaktı. İnsan hayatından, hayallerinin sunduğu hayata geçti ve bu yeni kararının ışığında *Böyle Buyurdu Zerdüş'tü* yazmaya başladı.

Nietzsche'nin 23 Kasım 1882'de geldiği Rapallo'nun bugünkü haliyle hiçbir alakası yoktu. O zamanlar Rapallo, henüz turistler tarafından keşfedilmemiş Tigullio Körfezi'nin güneşiyle kaplı, sakin bir sahil kasabasıydı ve Portofino Mare, orta çağ rüyasından henüz uyanmamış bir balıkçı köyüydü. Portofino Dağı, Ruta'dan

denize, oduncu ve kömürcüler dışında insan eli değmemiş yumuşak, ağaç kaplı yamaçlardan aşağıya süzülüyordu. Berrak gün batımları, narin güzelliklerini dağların tepelerinden Akdeniz'e yansıttı. Bu gerçekten de Zerdüşt'ün dağıydı, hâlâ kartalların koruduğu berrak bir rüya gibiydi. Sonunda kader Nietzsche'ye zengin bir armağan getirmişti sanki.

Nietzsche, Rapallo'da, sonraları Passeggiata a Mare'yi genişletmek için yıkılan deniz kenarındaki Albergo della Posta'da bir oda tuttu. *Bengi Dönüş* üzerine *Gece Yarısı ve Sonsuzluk* adlı bir şiir yazmayı planladı. Hava ılıktı. Aziz Januarius, 1883'te de önceki yıl olduğu kadar bereketliydi. Nietzsche sahil boyunca uzun yürüyüşler yaptı. Sabahları güneye doğru, Zoagli'ye kadar yürürdü. Öğlenleriyse, Santa Margherita köyünden geçip, Paraggi kalesini geride bıraktıktan sonra kıyı şeridini kuzeye doğru takip ederek Portofino'ya varır ya da Ruta'yı geçerek Via San Nicola'dan San Lorenzo'ya tırmanıp, Portofino Dağı'nın zirvesindeki patıkayı takip ederek denize inerdi.

Bir gün dağdayken bir hayal gördü ve ardından bununla ilgili bir şiir yazdı. Kitabın baskısında *Sils-Maria* olarak geçen bu şiire, elyazmasında *Portofino* adını vermişti. "Oturdum ve bekledim, ancak İyi'nin ve Kötü'nün ötesinde hiçbir beklentim yoktu, ışıktan keyif aldım, sonra gölgeden keyif aldım, benliğim; deniz, öğlen ve ölçülemeyen saf zaman oluncaya kadar kendimi bu oyuna kaptırdım. Sonra birdenbire dostum, Eşsiz iki oldu... Ve Zerdüşt yanımdan geçti."

Halüsinasyon gördüğü ortadaydı. Nietzsche'nin ruhu, öğle saatinin bunaltıcı sıcaklığında gizlice bedenini terk etmiş ve vücut bulan arzuları, bir ışık halinde yanından geçmişti. Hayal gördüğü açık ve netti. Rohde'ye "Sana yeri ve saati söyleyebilirim," dedi.

Bu hayaller, Nietzsche'nin hayatında birkaç kere tekrarlandı. Basit bir gerçeklikle kendisinin, "doğaüstü güçlerin aracı, başlangıcı ve vücut bulmuş hali" olduğunu söylüyordu. Onun bu deneyimini yalnızca "aydınlanma" kelimesi tanımlayabilirdi. "Duyuyorsun, ancak artık aramıyorsun; ellerinden taşarcasına

alıyorsun, ancak kimin verdiğini sormuyorsun. Bir düşünce seni şimşek gibi tüm gerekliliğiyle aydınlatır ve biçimi hakkında hiçbir tereddüt bırakmaz. Benim hiçbir zaman bir seçeneğim olmadı.

Muazzam gerginliği bazen bir gözyaşı seline sebep olan bir zevktir bu... Tamamen bedeninin dışındadır, ayak parmaklarına kadar içinde akan kanda gerçekleşen sonsuz hassas değişimlerin tamamen farkındadır. En hüznü ve sönük renklerin sadece zıt tonlar değil aynı zamanda bu ince ışık taşkınlığında önemli renkler olduğu güzelliklerin derinliklerine dalmışsındır.

Bu benim ilhamımdır. Eminim ki, ‘Benim de öyle,’ diyecek bir adam bulmak için binlerce yıl geriye gitmek gerekir.”

Böylece Nietzsche, ilk kez Portofino Dağı’nda zevkin doruk noktasına ulaşmıştı. Sils-Maria’da gördüğü hayal korku doluydu ancak Portofino’daki neşe doluydu. Tanrısallığın kendisine geldiğini hissediyordu. Kendi kutsal kitabını yazıp insanlığa bırakacaktı. Schopenhauer, dünyayı kurtarmak için yeni bir şifacının geleceği kehanetinde bulunmuştu zaten. Bu yeni kurtarıcı kendisiydi. Bu ruh kendisine, denizin üzerinde bir dağda gelmişti. *Böyle Buyurdu Zerdüş*’e “beşinci kutsal kitap” demiş ve bunun ne anlama geldiğini dünyada yaşayan her erkek, kadın ve çocuğun bildiğini söylemişti.

Böylece şiirinin ilk kitabını on günde bitirdi. 13 Şubat 1883’te son satırları yazarken gazetede Wagner’ın Venedik’te hayatını kaybettiği haberini okudu.

Bu haber ona mucizevi bir kurtuluş gibi gelmişti. Tesadüf şaşırtıcıydı. *Böyle Buyurdu Zerdüş* onun yeni kutsal kitabıydı. Aydınlandığı anları yazdığı bu ilk kitabını bitirdiği anda rakibi hayatını kaybetmişti. Sonunda Wagner’ın ihtişamına yükselebilecekti. Birkaç gün sonra Peter Gast’e bir mektup yazdı: “Gerçek Wagner’a gelince, büyük ölçüde onun varisi olmaya çalışacağım... İstemeye istemeye Cosima’ya da yazdığımı söylemem gerekiyor. Lou hakkında söylediklerine gelince, gülmekten kendimi alamadım.” Overbeck’e eğer Wagner hayatta olsaydı korkunç şeylerin

yaşanacağını söyledi ve Cosima'ya, söylenene göre geride sadece bir taslağın kaldığı unutulmaz bir mektup yazdı.

“Daha önceki zorlu zamanlarda, diğer seslerin yanısıra benim sesimi de dinlemeyi hiçbir zaman reddetmediniz. En büyük kederle sınıdığınızın haberini ilk duyduğumda, sizinle ve yalnızca sizinle içtenlikle konuşmaktan başka duygularımı nasıl ifade ederim bilemedim.

Ruhumun gözleri önünde yalnızca kaybettiklerinizi değil, aynı zamanda sahip olduklarınızı da görüyorum. Çok az insan sizininki kadar derin bir hisle bunları söyleyebilir: ‘Bu adam için yaptığım her şey benim tek görevimdi ve tüm bunlar aynı zamanda ödülüm oldu.’

Uğruna her şeyi feda ettiğiniz tek bir amaç için yaşadınız. Bu adama olan aşkınızın ötesinde, onun sevgi ve umudunun şimdiye kadar yarattığı en yüce değerlerini anladınız. Onlar için hizmet ettiniz. Kendinizin ve adınızın, onunla doğmuş olsa bile onunla ölmeyecek olan değerlerle birlikte anılmasını sağladınız.

Çok az ruh böylesi bir eylem için gerekli iradeye sahiptir ve bunlar arasında başka kim sizin yeterliğinize sahip olabilirdi? Bu yüzden size karşı her zaman uzaktan da olsa, kalbimin tanıdığı tüm kadınlara duyduğumdan daha üstün bir saygı besliyorum.”

Ne yazık ki bu sözler çok geç söylenmişti. Cosima bu mektuba hiçbir zaman cevap vermedi. Bayreuth'taki odasında sessizce bir başına oturdu, hiçbir ziyaretçi ve mektup kabul etmedi ve kendini yemekten kesti. Verecek hiçbir şeyi kalmamıştı. Her şeyini Wagner'a vermişti zaten. Yarım asır boyunca, bu anılarıyla baş başa yaşadı ve tüm yaşamı boyunca Nietzsche hakkındaki sessizliğini korudu.

XXX

Böyle *Buyurdu Zerdüş*'ün ilk kitabı, zevkin doruk noktasında yazılmıştı. Çok geçmeden bu zevk yerini Cosima'nın da sessizliğiyle beraber şiddetli bir depresyona bıraktı. Nietzsche, sanki ölmek üzereymiş gibi hissediyordu. Rapallo'dan Cenova'daki eski pansiyonuna kaçtı. Tifüs hastalığına yakalandığına ve kitabının da bir delinin işi olduğuna inanmaya başladı. Başka endişeleri de vardı. Overbeck birden çok kez Basel'den gelen emekli maaşının artık gönülsüzce ödendiğini ima etmişti. Üstelik yalnızlığın kendisi için giderek artan bir tehlike olmasından korkuyordu. Overbeck, Nietzsche'ye Basel'de yeniden ders vermesini önerdi. Düzenli bir yaşam ona iyi gelecekti. Tabii ki Nietzsche bu öneriyi reddetti.

Tüm dostlarından, Overbeck'den bile şüphe duyuyordu artık. Yaptığı işlerin değerini bilmediklerini düşünüyordu. Onlardan destek ve hayranlık bekliyordu. Overbeck, Nietzsche'ye her ikisini de veriyordu, ancak yazdığı mektupla o zamanlar moralini en çok yerine getiren Peter Gast oldu: “Bu kitabın İncil kadar çok basılmasını, insanlar üzerinde onunla eşdeğer kuralcı bir otoriteye sahip olmasını ve bu otoritenin kısmen dayandığı yorumlar sunmasını umalıım.” Overbeck'in verdiği bu cesaret onu bir an için neşelendirmişti, ancak çok geçmeden kendini yeniden karanlık bir uçurumun dibinde buldu.

Düşüncelerinden kaçmak için Elisabeth'le arasını düzeltti ve mayıs ayı başında Roma'daki Piazza Barberini 56'da kız kardeşine katıldı. Yaz geldiğinde, Aquila yakınlarındaki ormanda yeniden inzivaya çekilmeyi düşündü. Daha sonra, yine dostlarından şüphe

duyduğu bir anda, yıllarca ortadan kaybolmayı ve kendini asıl amacına adamayı istedi.

Bu değişken ruh halleri, o zamanlar kullanmakta olduğu sakinleştiricilere ve daha ziyade tahmin edebileceğimiz gibi Roma'da yaşadığı olaylara bağlıydı. Lou Salomé hikâyesi kısa bir süre için yeniden canlanmıştı. Roma'da bulunan Malwida von Meysenbug, konuyla yakından ilgilenmiş ve Lou Salomé'nin ya polis zoruyla Rusya'ya geri gönderilmesini ya da Almanya'da evlilik dışı birliktelik yaşadığı Paul Rée ile evlenmesi gerektiğini söylemişti. Bu saçma planı hayata geçirmediklerini söylememize bile gerek yok ancak beraberinde getirdiği haylazlık duygusu, Nietzsche'nin dikkatini bir süre dağıtmaya yetmişti.

Yalnız kalmaktan korkan Nietzsche, topluma dahil olarak bir kaçış yolu aradı. *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'ün ilk kitabı mayıs ayında raflardaki yerini almıştı, ancak kitaba kimse ilgi göstermemişti. Yeni tanıştığı insanların kitaptan haberleri bile yoktu. Özellikle akşamları üzerinde bir yalnızlık çökerdi. Bir gece "ölümsüzlük yüzünden öldüğünü" hissetti ve avluda otururken, aşağıdaki meydana gelen Fontana del Tritone ile hayatın hüzünlü melodisini işitmesiyle *Gece Şarkısı*'nı besteledi.

Haziran ayı bunaltıcı sıcakları da beraberinde getirmişti. Nietzsche, kız kardeşiyle yaz için nereye gideceklerini tartışırken, Sils-Maria'ya dönmeye karar verdi. Böylece Elisabeth'i Milano'da bırakarak yeniden en sevdiği dağlara çıktı. 21 Haziran'da Sils-Maria'ya ulaştığında yerlerde hâlâ kar vardı. Berrak ve soğuk havanın sevinciyle yeniden işe koyulan Nietzsche, Roma'da başladığı *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'ün ikinci kitabını on gün içerisinde tamamlayarak basıma hazır hale getirdi. Cosima'ya duyduğu özlem, bu kitabın sayfalarında yeniden canlanmıştı. *Mezar Şarkısı*'nı dikkatle okuyun; bu özlemi siz de duyacaksınız: "Wie ertrag' ich's nur? Buna nasıl dayandım? Bu yaraların acısına nasıl katlandım? Ruhum bu mezarlardan tekrar nasıl dirildi?" Isolde ayrılık şarkısını bir kez daha söylüyordu. Şarkı, Nietzsche'nin duyduğu özleminin sessiz mezarından yükseliyordu.

Nietzsche'nin mutluluğu, kitabını bitirdiğinde her zamanki gibi yeniden yok olmuştu. Depresyonun ortasında, Malwida von Meysenbug'dan Sils-Maria'ya bir mektup geldi. Mektup aslında kız kardeşine gelmişti ancak Nietzsche yine de açıp okudu. Mektubun içeriği hiçbir zaman tamamen açıklanmadı ancak Nietzsche, mektubu okuduktan sonra kendisine ağır bir iftira attığını düşündüğü eski dostu Paul Rée'ye karşı öfkeyle doldu. Görünüşe göre evlilik dışı ilişkilerinin sorumlusu Lou Salomé değil, Rée'ydi. Bunun üzerine ani bir kararla Rée ve Rée'nin kardeşine ağır hakaretler içeren iki mektup yazdı.

Rée'nin kardeşi Nietzsche'nin itiraflarına karşılık tazminat davası açacağını söyledi. Bunun üzerine Nietzsche, her iki tarafı da memnun edeceğini umarak, tabancayla düello yapmayı önerdi. Overbeck ve Nietzsche'nin kız kardeşi de olaylara dahil oldu. Overbeck durumu düzeltmek için aceleyle Engadine'e geldi. Düello fikri ortadan kalktı ve Nietzsche, Lou Salomé'nin annesine tartışmayı bitiren bir mektup yazdı. Çok geçmeden işin aslı ortaya çıktı. Ne Rée ne de Lou Salomé suçluydu. Görünüşe göre o sene Lou Salomé, Rée'nin de yardımıyla Nietzsche hakkında asil bir kitap yazmıştı.

Nietzsche'nin Leipzig'de ders verip veremeyeceği tartışılmaya başladı. Basel'den meslektaşı ve şimdiki üniversite rektörü Heinze, Nietzsche'ye bunun imkânsız olduğunu açıkça belirtti. Bunun üzerine dışlandığını hisseden Nietzsche, çaresizlik içinde tekrar çocukluğunu anımsadı ve eylül ayının sonuna doğru Naumburg'a, annesi ve kız kardeşinin yanına geri döndü. Aile içi kavgaları yeniden başlamıştı.

Kız kardeşi, Förster adında Yahudi düşmanı bir adamla evlenip onun peşinden bir koloniyle Paraguay'a gitmek istiyordu. Annesi Elisabeth'i kaybetmek istemiyordu. Nietzsche de annesinin tarafını tuttu, ancak kız kardeşi kararlıydı. Malwida von Meysenbug'a yazdığı mektupta bunları söyledi: "Benim için işler çok kötü gidiyor. Sorunun asıl sebebi Almanya'ya yaptığım ziyaret."

Naumburg'u aceleyle terk eden Nietzsche, Frankfurt'ta Overbeck ve kardeşiyle buluştu. Birlikte Basel'e seyahat edeceklerdi, ancak Nietzsche o kadar hastaydı ki, Freiburg'da mola vermek zorunda kaldı. Ertesi gün yoluna devam etti ve Basel'de Overbeck ve kardeşiyle beraber üç gün geçirdi. Sağlığının az da olsa iyileşmesi üzerine güneye doğru yolculuğuna devam etti ve doğrudan Spezia'ya gitti. Üzerinde alışılmadık bir huzursuzluk vardı ve gittiği hiçbir yer kendisini tatmin etmiyordu. Cenova'da mola verdikten sonra nihayet aralık ayı başlarında Nice'e yerleşti.

Burada şans yüzümüze gülüyor ve Nietzsche'nin ayrıntılı bir tasvirine ulaşıyoruz. Nice'teyken Nietzsche'yle tanışan Viyanalı genç bilim adamı Dr. Paneth, şansımıza o zamanlar Nietzsche ile yaptığı tüm görüşmeleri, nişanlisına gönderdiği mektuplara yazıyordu. "Görüntüsünde hiçbir yapmacıklık ve belirsizlik yok; alışılmadık derecede yüksek bir alnı, düz kahverengi saçları, soluk, çökmüş gözleri -muhtemelen yarı kör olduğu için- gür kaşları ve kalın bıyığı dışında temiz traşlı dolgun bir yüzü var... Konuşma tarzı sade ve keyifli. İnsana hem ciddi bir haysiyet izlenimi veriyor, hem de doğal bir sadeliği var. Keskin bir mizah anlayışına ve karşı konulamaz bir gülümsemeye sahip."

Bu kalemle yazılan portre, o zamanlar sürekli yabancılara çıkışan, sert çehreli ve keskin dilli acımasız bir münzevi olan Nietzsche'nin, bilindik tasvirini düzeltmede oldukça değerli olmuştur. Paneth, Nietzsche'yi ne zaman ziyaret etse onu hasta olmasına rağmen, halısız ve ateşsiz bir odada bulurdu. Nietzsche, Paneth'e bir besteci olmak istediğini, ancak sinirsel zayıflığından dolayı müzik yazmaya cesaret edemediğini söylemişti.

O kış Nice'teki güzel hava sağlığına çok iyi gelen Nietzsche, zaman kaybetmeden *Böyle Buyurdu Zerdüş'tün* üçüncü kitabı üzerinde çalışmaya koyuldu. Üçüncü kitap da önceki kitaplar gibi on gün içerisinde, 25 Ocak'ta tamamlandı ve Şubat 1884'te yayımlandı. Nietzsche öylesine mutluydu ki, Erwin Rohde'ye Alman dilinin gelişiminin en üst noktasına geldiğini yazdı. Luther

ve Goethe, Alman dilinin büyük bir güzellik ve güce gelmesini sağlamışlardı, ancak Nietzsche onları aşmıştı.

Nietzsche dağlarda uzun yürüyüşlere çıktı, dans etti, şarkılar söyledi, güldü, kendi kendine konuştu ve bunları yaparken hiç yorulmadı. *Bengi Dönüş* öğretisini yazarken yeniden zevkin doruk noktasına ulaştı ve sel gibi akan lirik bir söyleyişle Sonsuzluğa olan aşkına ant içti. Esen her sert rüzgarla beraber daha da yüceliyordu. “‘Ruh’ denen fırtına ile denizde dev dalgalar yarattım ve tüm bulutları defettim.”

O sıralarda kendine yabancı olan Paul Lanzky, ona yazın Vallombrosa’da inzivaya çekilebileceği bir yer teklif etti. Genç öğrencileri kendisine saygılarını sunan mektuplar yazmaya başlamıştı artık. Ancak Nietzsche, kendisine hediyeyle gelen herkesten şüphe duyuyordu ve hediyeleri almaktan çekiniyordu. Soğuk şüpheleri artık yerini ateşli bir sevince bırakmıştı. Overbeck endişeliydi ancak müdahale etmeye cesaret edemiyordu.

Neşe, depresyon, neşe; Nietzsche’nin ruhsal durumu tehlikeli bir şekilde dalgalanıyordu. Şubat ayında Malwida von Meysenbug’a bu satırları yazdı: “‘İnsanlığın arasına’ dönerek aptalca bir hata yaptım. Başıma gelecekleri önceden tahmin etmeliydim. Asıl mesele şu ki, üstlenmem gereken insanoğlunun aptallığından yüz kat daha acı verici meseleler var. Gelecekte tüm insanlar için ölümcül olabilirim -sadece ölümcül- bu yüzden insanlık için bir gün sessizliğe gömülmem olasıdır.”

Böylesi bir yalnızlık aşılamaz. Nietzsche artık insan sevgisinin de ötesindeydi. Kendisinin bir Tanrı olduğuna ve kimsenin onu tanımadığına inanıyordu. Cehaletlerinden dolayı tüm insanlığa acıyordu. *Böyle Buyurdu Zerdüş*’ün dördüncü kitabında her şey açıklığa kavuşacak ve Nietzsche’nin, kendisine rağmen tanrılığını nasıl kaleme aldığını göreceğiz.

XXXI

Bu sırada herkes Nietzsche'yi Wagnerian cephesine geri çekebilmek için son bir çaba gösterdi. Kız kardeşi hâlâ Wagnerian müziğinin temsil ettiği değerleri destekliyordu. Malwida von Meysenbug bu konudaki görüşlerini paylaştı. İki kadın, Cosima'nın da onayıyla beraber kafa kafaya verip Wagnerian çevresinden bir büyükelçi seçtiler. Heinrich von Stein, kariyeri Nietzsche'nin gençlik kariyerine çok benzeyen parlak bir gençti. Heidelberg'de ilahiyat okumuş ve Fischer ve Dühring sayesinde rasyonalist bir felsefeye yönlenmişti. Giordano Bruno'yu keşfi, tıpkı Nietzsche'nin Schopenhauer'ı gibi kendisini etkilemişti. Daha sonra Schopenhauer'a merak sarmış, Schopenhauer da onu Wagner'a getirmişti. Stein, 1878 sonbaharında Roma'da Malwida von Meysenbug ile tanıştı. Cosima o sıralar oğlu Siegfried için bir öğretmen arıyordu ve böylece Stein, Malwida aracılığıyla Wagner ile tanıştı. İki adam ilk bakışta birbirlerine hayran kalmışlardı. O sıralar Stein askere çağrıldı, ancak askerden döner dönmez Wagner ailesinin değerli bir üyesi haline geldi ve hayatının geri kalanını Wagner'ın büyüğü altında yaşadı. Üstat, 1883'te Venedik'te ölüm döşeğindeyken yanı başındaydı.

Nietzsche, Stein'in fikirlerinin çoğunu gönülden destekliyordu. Sokrates öncesi filozoflar hakkındaki görüşleri, hayata karşı aristokratik tutumları, ıstıraba bıçtikleri değer, tehlikeli yaşamı vurgulamaya olan eğilimleri hep aynıydı. Stein hem Nietzsche'ye hem de onun felsefesine büyük saygı duyuyor ve Nietzsche'nin çalışmalarına değer veriyordu. Birbirlerine kitaplarını göndermeye başladılar. Nietzsche Stein'a *Şen Bilim* kitabının düzeltilmiş bir

nüşhasını, Stein da Nietzsche'ye dramatik diyaloglar içeren bir kitap göndermişti. Böylece aralarında karşılıklı bir yazışma başladı. Ne yazık ki, bu mektupların bir kısmı henüz yayımlanmış değil.

1883'te Nietzsche, yeni dostuna *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'ün ilk iki kitabını gönderdi. Daha sonradan yolladığı üçüncü kitabaysa Stein, Nietzsche'nin coşkusuna büyük bir hayranlık duyduğu, Giordano Bruno'nun üç sonesini çevirerek cevap verdi. Ancak Stein, "*Parsifal* için kendisi gibi bir dinleyici arzuladığı ve kendisi gibi bir dinleyici için de *Parsifal*'i arzuladığı" için, Nietzsche'yi Bayreuth'a *Parsifal*'i dinlemeye davet etti. Nietzsche duygularını gizledi ve "en büyük umutlarından biri" olduğunu söylediği Stein'ı ertesi sonbahar kendisini Sils-Maria'da ziyaret etmeye davet etti.

Böylece Ağustos 1884'ün sonlarına doğru buluştular. O akşam Stein, yeni dostunu Engadine'deki sefil ve mütevazı odasında bir başına soğuktan titrerken ve baş ağrısı ile acı içinde kıvrılırken buldu. Ertesi gün Nietzsche'nin morali yeniden yükseldi ve iki dost günlerini konuşarak ve gülererek geçirdiler. Nietzsche, Bayreuth'tan altı bin fit yukarıda olduğunu, Stein da Bayreuth'un Sils-Maria'dan altı bin fit yukarıda olduğunu hissediyordu. Konuşmalarına ilişkin net bir bilgimiz yok, ancak Stein, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'ün yalnızca bir düzine kadar sözünü anlayabildiğini söylemişti. Nietzsche bu durumdan oldukça memnundu. Sonunda kendine yeni bir öğrenci bulmuştu. Kulağına zafer nidaları geliyordu. Stein, öğretilerini aktarmaya değer bir öğrenciydi. Nietzsche'nin işlerine devam edebilirdi. O, Lou Salomé gibi değildi.

Nietzsche kısa bir süre sonra Stein'a bu satırları yazdı: "Ben ölümcül bir şekilde yaralanmış Philoctetes'im. İncelemelerimi duydun. Şimdi inancımı öğren. Benim oklarım olmadan İlion'u alamazlar." Stein, cevap verdi: "Sils'de geçirdiğim günlerin asil anıları, hayatımın en önemli ve ciddi parçalarından biri oldu. Varoluşun dehşetine karşı ilerleme sağlamanın veya daha da iyisi bu dehşet içerisinde bir anlam bulabilmenin yollarını, bu tür olaylara sadık kalarak buluyorum." Böylece Nietzsche'ye sadakat, içten bir

yoldaşlık ve anlayış vadetti. Nietzsche, Stein'a *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'nin sonunda yer alan şiirle cevap vererek, eski dostlukların yerini yenilerinin almasını diledi.

Ne yazık ki Heinrich von Stein, Bayreuth'a zincirlenmişti ve bir karar vermesi gerekiyordu. Cevabında Nietzsche'yi seçtiği açıklı. "Philoctetes'in inancından bahsettin. Bu inancı paylaşıyorum. Philoctetes'in okları olmadan Truva'nın asla fethedilemeyeceğine inanıyorum. Peki Neoptolemos, Truva'nın fethinde en büyük payın ölü kahramanın payı olduğuna inanıyor mu? Bu inanç, onun Philoctetes'i anlamasını engeller mi?" Başka bir deyişle Stein, Richard Wagner'ın Akhilleus olduğunu ve Nietzsche'nin de bu gerçeği kabul ettiğini varsayıyordu. Nietzsche'nin bu mektuba verdiği cevap ne yazık ki kayıp, ancak verdiği cevapta Stein'ı sevgisinden mahrum etmemişti. Her ne kadar yaralanmış ve hayal kırıklığına uğramış olsa da genç adamın hayranlığına değer veriyordu.

Ertesi yıl Naumburg'da gözleri birbirlerini aradı. Stein, şüpheleri ile baş başa kalan Nietzsche'ye katılmayı teklif etti ancak Yunanların Bayreuth türbesinden hediye almaması gerektiğini düşünen Nietzsche, kabuğuna çekildi. İkili dostça birbirlerinden uzaklaştılar ve bir daha asla görüşmediler. Nietzsche, 1887'de Stein'ın zamansız ölümünden haberdar olduğunda, bir süre genç adamın yasını tuttu, ancak onu asla Wagnerian topluluğuna geri takip edemeyeceğini biliyordu.

Nietzsche, Stein ile görüşmesinin ardından Eylül 1884'te Sils-Maria'dan ayrıldı. Basel'de kaldığı günlerden birinde otelde kendisini ziyarete gelen Overbeck, Nietzsche'yi yatakta hasta ve heyecandan huzursuz bir halde buldu. Nietzsche ona "Bir gün, sen ve ben yine bu odada birlikte olacağız, ben şu anki gibi yine hasta olacağım ve sen, sana söylediklerim karşısında hayrete düşeceksin," dedi. Sesi kısık ve titrek, yüzü perişan haldeydi. Overbeck, Nietzsche'yi karşılık vermeden dinledi, ona nazik bir cevap verdi ve korku içerisinde yanından ayrıldı. Dostunu akıl hastanesine götürmek için 1889'da Torino'ya geldiği o trajik güne dek Nietzsche'yi bir daha görmedi.

Ardından Nietzsche kafasında iki düşünceyle Zürih'e gitti. Bunlardan ilki, Peter Gast'in *Venedik Aslanı* operasını dinleyebilmektir. Ancak   abaları ne yazık ki başarısız oldu.   kincisiyse, kendisine haber vermeden kısa bir süre önce Bernhard Förster ile gizlice nişanlanan kız kardeşiyle g  r    ebilmektir. Kız kardeşinin nişanlandığını dolaylı yollardan öğrenmişti ve bu konuyu kendisiyle konuşmak istiyordu. Evliliğinin gelecekte ciddi sorunlara yol a  masından korkuyordu.

Förster, her tür davayı hararetle savunan ve onlar için büyük bir hevesle propagandalar yapan genç Sakson bir profesördü. Hevesli bir Wagner sevdalısı ve şiddetli bir Yahudi düşmanıydı. Hevesli, cömert ve aceleci kişiliğiyle, enerjisi onu hep ileri taşımıştı. Elisabeth, ona Nietzsche'nin artık sahip olmadıkları tüm gençlik fikirlerini savunduğu için hayranlık duyuyordu. Ne yazık ki Nietzsche'nin asla paylaşamayacağı başka d    ncelere de sahipti. Förster, en şiddetli ve mantıksız bi  iminiyle modern Pan-Cermenizmin öncüsü olarak tarihe adını yazdırabilmeyi başarmıştı. Sömürgeciliği savunan hırsları vardı, hatta sömürgeci bir grup Alman   ift  iyle Paraguay'a doğru yola çıkmaya hazırlanıyordu ve böylece başkalarına örnek olmayı umuyordu. Nietzsche'nin kız kardeşi de evlendikten sonra Paraguay'da kendisine eşlik edecekti.

Bu evliliğin Nietzsche ailesini nasıl etkileyeceğini belirtmeye gerek yok. Annesi, epey düşkün olduğu tek kızının yaklaşan kaybının yasını tutarken Nietzsche, kız kardeşinin bilinmeyen bir ülkede   nc   hayatın zorluklarına yenik d   mesinden korkuyordu. Ayrıca Förster'ın Yahudi düşmanlığını kınıyordu ve bunun ilerde kendi felsefesi üzerinde kötü bir izlenim bırakmasından korkuyordu. En çok da kız kardeşinin, hayatının geri kalanında artık savunmadığı ve hatta şu an şiddetle karşı geldiği ideallerini, daha ileriye taşımak için kendisini ve görevini terk etmesine içerlemişti. Nietzsche, Elisabeth'e yazdığı mektupta konuyla ilgili olarak bunları söyledi: "Tam karşımda duruyorsun. Sevginin i    d  s   seni bundan kurtarmalıydı. Bir hakaret ve benden çok sana zarar

verecek bir aptallık olarak gördüğüm bu ilişkiye karşı olduğumu senden gizlemeyeceğim.”

Nietzsche, tüm bu meseleleri kız kardeşiyle açıkça konuşmaya karar verdi ancak Elisabeth'in sağlam ve yenilmez bir iradesi vardı. Sonunda bu mücadeleyi, hayatını kendi bildiği gibi yaşamak üzere Elisabeth kazandı. Nietzsche'nin hiçbir dostu, onun karşısında daha önce böylesi bir özgürlük elde edememişti. Nietzsche ve Elisabeth kardeşçe ayrıldılar ve Nietzsche, Förster'in şahsi karakterine olan saygısını dile getirdi. Ancak bazı görüşlerini desteklemediğini de gizlemedi. Nietzsche'nin Zürih'teki hayal kırıklığı, belki o yıl ıslıl geçen sonbahar sayesinde, belki de şehirde tanıştığı birkaç kadın öğrenci sayesinde kısa sürmüştü.

Nietzsche, kasım ayında Zürih'ten güneye doğru, Mentone'a gitti. Çok geçmeden buradaki havadan rahatsız oldu ve yayıncısıyla yaşadığı tartışma sonucu tüm huzuru kaçtı. Bunun üzerine kuru ve güneşli Nice'e giderek, dağlarda uzun ve keyifli yürüyüşlere çıktığı Paul Lanzky adında bir dost edindi. Lanzky, Nietzsche'nin eserlerini okuduktan sonra onu aramaya çıkan sanat meraklısı genç bir Alman'dı.

Nietzsche, Lanzky'nin daha ilk görüşmelerinde kendisine “Üstat” demesi üzerine, genç adama “Bana bu isimle hitap eden ilk kişi sensin,” cevabını verdi. Çabucak dostluk kuran ikili, günlerini beraber geçirmeye başladılar. Nietzsche'nin mutsuz olduğu zamanlar, Lanzky sessizliğine saygı duyarak onu bir süreliğine yalnız bırakıyordu. Mart 1885'te bir sabah Üstat'ın odasına giren Lanzky, geç saate rağmen Nietzsche'yi yatağında buldu. Endişeyle sağlığının iyi olup olmadığını sorduğunda Nietzsche, “Hastayım,” yanıtını verdi. “Hapsedildim.” Lanzky, “Ne demek istiyorsun?” diye haykırdı. “*Böyle Buyurdu Zerdüş't*ün dördüncü kitabını bitirdim.”

Ertesi sene, Stein ve Stein'in varlığının uyandırdığı Cosima'nın anıları tarafından ele geçirilen Nietzsche, uzun ve dramatik bir şiir üzerine düşünmeye başladı. Elimizde bu şiirin Zerdüş'tün kahraman olarak Empedokles'in yerine geçtiği ve eski

Empedokles fikrini somutlaştıran trajik bir drama olduğunu gösteren notları mevcut.

Çok geç değil, 1882’de Gobineau, çağdaş Pers tiyatrosu üzerine *Bayreuther Blätter*’da bir dizi makale yayımlamıştı. Gobineau’ya göre bu tiyatro esasen dinsel içeriklere sahipti. Nietzsche, bu tiyatroyla Yunanların ölen Dionysos için yaktıkları toplu ağıtlar arasında bir benzerlik olduğunu keşfetti. Zerdüşt Pers kökenliydi. Zerdüşt-Nietzsche de artık bildiğimiz üzere Dionysos’tu. Nietzsche’nin geride bıraktığı notlar, bize açıkça bu dramının Dionysos ve Ariadne efsanesini yeniden canlandırmak için yazıldığını gösteriyor.

Stein, Nietzsche’ye Cosima tarafından gönderildiyse eğer, bu eylemi komik bir trajediyle sonuçlanmıştı. Çünkü Stein, yalnızca Nietzsche’nin Cosima’ya olan özlemini canlandırmaya yaramıştı. Oynanan bu oyun Nietzsche’nin gücünün çok ötesindeydi, ancak buna üzölmeli miyiz? Nietzsche’nin bu yeni çabayla edindiği ilham, bir yapıtla sonuçlanmıştı. *Böyle Buyurdu Zerdüşt*’ün dördüncü kitabının muhteşem şiirlerini, Stein aracılığıyla Cosima Wagner’a borçluyuz.

Nietzsche tamamladığı dördüncü kitabını, yayıncısı Schmeitzner’e sundu ancak Schmeitzner, kitabı reddetti. Bunun üzerine Nietzsche, tüm yoksulluğuna rağmen, masraflarını kendi cebinden karşılayarak kitabından kırk nüsha bastırdı. Bunlardan yedisini arkadaşlarına dağıttı. Diğerleriye ortadan kayboldu. Bu kitap, ancak filozof aramızdan ayrılıp anlamsız alacakaranlığın belirsizliğine kavuştuktan iki sene sonra, 1891’de halka ulaşabildi.

Nietzsche, Nisan 1885’te Venedik’te Peter Gast’e katıldı. Kendini her zamankinden daha yalnız hissediyordu. Förster, Paraguay’dan geri dönmüşü ve kız kardeşiyle evleneceği gün gitikçe yaklaşıyordu. Sonunda evliliğe razı gelmişti, ancak kendinde seremoniyeye gidecek gücü bir türlü bulamıyordu. Artık içtenlikle güvenebileceği kimsesi kalmamıştı. Her şeye rağmen gezginin gölgesinin şarkılarına cevap vereceği inancıyla gönlünü teselli etti.

Nietzsche, haziran ayında Sils-Maria'ya geri döndü. Arkadaşlarıyla olan tüm ilişkisini kesti ve kendini derin düşüncelerine ve kitaplara verdi. Zerdüş'tün dördüncü kitabı, onu gençliğine ve *Tragedyanın Doğuşu*'na hayat veren eski çalışmalarına geri götürmüştü. O zamanlar Sils-Maria'da yatılı kalan bir grupla arkadaşlık kurdu. Gruptaki herkes kadındı, hatta içlerinden biri Nietzsche'nin kâtibi olmaya gönüllü bile oldu.

Nietzsche, ulvi müzikal görevi için yetersiz gördüğü Peter Gast tarafından hayal kırıklığına uğramıştı ve mutsuzdu. Ayrıca kız kardeşi evlenip kocasıyla birlikte Paraguay'a yerleşeceği için de üzgündü. Onu son bir kere görmeli miydi, yoksa bundan kaçınması daha mı iyi olurdu? Förster'le Yahudi düşmanlığı hakkında tartışmaya girmekten, dahası kız kardeşiyle vedalaşırken duygusal bir yıkıma uğramaktan korkuyordu. Sonunda 13 Eylül'de Naumburg'a doğru yola çıktı. Förster yoktu ve ailesiyle görüşmesi buruk geçmişti. Förster geri döndüğünde, Nietzsche'ye olan tavrı saygılı ve dostçaydı. Böylece iki kardeş birbirlerine samimi bir sevgiyle veda etti.

Güneye doğru yola çıkan Nietzsche, Münih'te verdiği birkaç saatlik mola sırasında kendisine erotik Japon baskı koleksiyonunu gösteren eski dostu Seydlitz ile buluştu. Bu koleksiyon Nietzsche'yi epey keyiflendirmiş gibiydi zira bir sonraki kış, zaman zaman Japonya'dan kendisi için olası bir sığınak olarak bahsetti ve halkının özgür ve doğal fiziksel yaşamını övdü. Güneye doğru yoluna devam eden Nietzsche, Bologna'da Lanzky ile buluştu ve beraber önce Floransa'ya ardından da Valombrosa'ya gittiler. O yıl erkenden gelen sonbaharla her şeyden uzaklaşan Nietzsche, kasım ayında tekrardan Nice'teki pansiyona sığındı ve sonraki altı ay boyunca hiç olmadığı kadar çok çalıştı. Nisan 1886'da Venedik'e vardığında, yanında *İyinin ve Kötünün Ötesinde* başyapıtının tamamlanmış elyazmasını taşıyordu.

Böyle Buyurdu Zerdüş yüce bir şiirse eğer, *İyinin ve Kötünün Ötesinde* bu şiirin düz yazıdaki karşılığıydı. Zahmetsiz ve duru sadeliğiyle, Alman diline yeni ve güçlü bir sadelik kazan-

dırmış, ona Güney'in ışığını ve rengini verirken, tutkulu biçim ve zengin ruhsal incelik getirmişti. Nietzsche'nin hayatını işleyen her öğrenci dönüp bu esere bakarak filozofun kadın içgüdüğü ve cinsel istek üzerine yaptığı analizlerini yakından incelemelidir. Artık Nietzsche hiçbir şeye hazırlıksız değildi. Ne dediğini biliyordu ve tüm yargıları iyice düşünülmüş ve nihaiydi.

Keşfe kasıtlı bir davette bulunuyordu. "Gezgin, kimsin sen? Görüyorum, derinlerden hoşnutsuzca gün ışığına çıkan nemli ve acılı bir şakul gibi alay etmeden, sevgisizce dipsiz gözlerinle kendi yolunda yürüyorsun; ne arıyorsun aşağılarda? İç geçirmeyen bir göğüsle, nefretini gizleyen dudaklarla, her şeyi yavaşça tutabilen ellerle; kimsin sen ve ne yapıyorsun? Burada dinlen ve yorgunluğunu at üzerinden - tüm misafirler hoş karşılanır burada! Her kim olursan ol, canın şimdi ne ister? Seni ne canlandırır? Ne arzularsın söyle! Sana sahip olduğum her şeyimi sunuyorum. 'Yorgunluğumu üzerimden atmak için mi?' 'Ah, seni meraklı, ne istersin?' 'Lütfen ver bana?' 'Ne? Sana ne vereyim? Söyle!' 'Başka bir maske! İkinci bir maske!'"

Nietzsche'nin içindeki trajedi güç topluyordu ve "büyük bir sıçrayış yapacak herkes gibi" önce geriye gitti. Gençliğinin acıyla olgunlaştıkça değişen çatışmalarına geri dönmüştü. Acı çekmek insanın yüzünü maskelerdi. Bu yüzden Mesih'in yüzü de bir maske olmalıydı, çünkü hiç kimse ondan çok acı çekmemişti. Nietzsche'nin maskesi Hristiyan'dı ve tüm hayatı boyunca bir Tanrı olmayı arzulamış ve bu arzu tarafından ele geçirilmişti. Hristiyanlığın erdemlerine bile özenmiş ve bunları uygulamaya çalışmıştı. Onun hanında, herkes için yer vardı, hatta *doppelgänger'i*,⁴⁵ şahsi gölgesi gezgin için bile. Nietzsche, Lucifer-Dionysos olan bu gezgini diğer benliği olarak kabul etti. Lucifer-Dionysos da Tanrı olmak için çok uğraşmış ve başarısız olmuştu. Mesih-Apollo ve Lucifer-Dionysos tek bir bedende buluşamaz mıydı; örneğin Nietzsche'nin bedeninde?

İşte bu gibi düşünceler, Nietzsche'nin o zamanki korkunç

45 Alm. *doppelgänger*, görsel ikiz. (ç.n.)

hayallerini oluşturuyordu. Bu hayaller içinde canlanarak, Nietzsche'yle bir ve Nietzsche de onlarla bir olacaktı. Böylece bu yeni üçlü birlik, insan görünümlü Tanrı olarak dünyaya hükmedip bir yıldız gibi parlayabilecekti. Cennet ve cehennemin bu evliliğı, hayalinin bir gölgesiydi. Lüterci bir papazın oğlunda ne gibi hırsların şekillenebildiğini unutmayın. Böylece Nietzsche'nin dramının son perdesi açılmıştı ve kaçınılmaz trajik sonuna doğru ilerliyordu. "Biz insanlar, daha insanız."

XXXII

Nietzsche, Haziran 1886'da Venedik'ten ayrıldı ve Naumburg'a dönerken *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'ye bir yayıncı bulabilmek için Leipzig'e uğradı. Ancak Alman yayınevlerinde karşılaştığı düşmanca tavırlar, kendini her zamankinden daha da yalnız hissetmesine sebep olmuştu. Hiçbir zaman geniş bir kitle tarafından tanınmayacağını düşünüyordu. Kitaplarını tek okuru olan kendisi için yazacaktı artık ve halk, çalışmalarını tamamen görmezden gelmeye devam edecekti. Tüm hayatını tek bir amaca doğru yönlendirirken, yaşamış olduğu Leipzig deneyimiyle hissettiği yalnızlık duygusu son felaketine katkıda bulundu. Bu sırada yeni kitabı, tüm masrafları Nietzsche'ye ait olmak üzere Naumann tarafından yayımlanmıştı. Nietzsche, ağustosta çıkan kitabının bir nüshasını Overbeck'e yolladı.

Kitaba acıklı bir mektup da eşlik ediyordu. “Dualarımı duy, sevgili eski dostum. Bu kitabı baştan sona oku. Benim için hissettiğin ve yüzlerce kez tüm yardımseverliğimle bana karşı sabırlı olmayı denediğin tüm iyimser duygularının gücünü topla. Kitap bir bütün olarak sana dayanılmaz gelse de içerisindeki yüze yakın detay sandığın kadar dayanılmaz olmayabilir. Ah! Keşke ahlaki yalnızlığım hakkında sana bir fikir verebilsem. Ne yaşayanlar ne de ölüler arasında en ufak bir yakınlık hissettiğim biri var. Yalnızlığım, sana anlatabileceğimden çok daha derin.”

Nietzsche, annesini gördükten sonra temmuz ayının başlarında Sils-Maria'ya geri döndü ve o sıralar doktora eğitimi için Zürih'te okuyan, özgür bir feminist olan Meta von Salis-Marsc-

hlins ile bir dostluk kurdu. Aslında Nietzsche, İsviçreli genç kızla daha önceden tanışmıştı. Annesini ve kız kardeşini tanıyordu ve bir keresinde kendisini Riviera'da ziyaret etmişti. Şimdi yeniden buluşan ikili, yedi hafta boyunca beraber gezip muhabbet ettiler. Ancak Nietzsche, onunla felsefesi hakkında konuşmayı reddetti ve *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'yi okumamasını istedi.

Yalnızlığı yenilgiye uğramıyordu. Malwida von Meysenbug'a bu satırları yazdı: "Kitabımı hiçbir şekilde okumayın ve kitap hakkındaki düşüncelerinizi de duymama izin vermeyin. Bu kitabın ancak 2000 yılında okunabileceğini kabul edelim." Gururu, insanlar tarafından anlaşılmaya duyduğu özlemi maskeliyordu. Her ne kadar dostlarının düşüncelerini küçümsüyormuş gibi davransa da aslında onların kitap hakkındaki görüşlerini merak ediyordu. Burckhardt'ın gönülsüz iltifatları onu üzmüştü. Neyse ki İsviçreli bir eleştirmen bu cümleyi kurarak ona daha büyük bir zevk verdi: "İşte üzerinde siyah bir uyarı flamasıyla sadece demiryolunda taşınmasına izin verilen patlayıcılardan biri."

Nietzsche, 8 Temmuz'da kız kardeşine bir mektup yazdı: "Bir zamanlar çok samimi olduğum eski dostlarım şimdi nerede? Farklı dünyalarda yaşıyoruz ve farklı dillerde konuşuyoruz! Aralarında bir yabancı gibi, hatta bir kaçak gibi dolaşıyorum! Artık hiçbir kelime, hiçbir bakış bana ulaşmıyor. Sessizim, çünkü hiç kimse sözlerimi anlamıyor. Hatta bugüne dek beni hiç anlamadıklarını bile söyleyebilirim! Söyleyecek bunca şey varken sessizliğe mahkûm olmak korkunç. Ben yalnızlık için mi yaratıldım, kaderimde beni anlayabilecek birini bulmak hiç yok mu? *Farklı olmak*, tüm maskelerden daha sert bir maske takmak zorunda kalmak, en korkunç yalnızlık. Kusursuz dostluk sadece *iki eşit insan arasında* mümkündür, *iki eşit insan arasında*: Kelimeler insanı sarhoş eder. Her zaman zorunluluktan yalnız kalmış, *farklı*, kendinin eşiyile hiç tanışmamış birine, ne gibi bir güven, umut ve mutluluk vaat edilebilir ki! *Bilge* bir adamın tanrısı yoksa eğer, en azından dostları olmalıdır. Ancak benim ne bir dostum ne de bir tanrım var!"

Franz Liszt, 31 Ağustos'ta Bayreuth'ta hayatını kaybetti ve Villa Wahnfried'den Cosima tarafından Bayreuth'ta defnedildi. Liszt'in ölümüyle eski anıları canlanan Nietzsche, Malwida von Meysenbug'a bunları yazdı: "Yaşlı Liszt... gömüldü... sanki [Wagnerian dünyasının] ayrılmaz bir parçasıymış gibi... Cosima'yı düşündükçe bu haber ruhumu daha da yaraladı. Wagner'ın hatırasıyla ilgili bir yanılsama daha."

Nietzsche hüznle tüm bunları düşünürken, kendini bir kez daha geçmişle baş başa buldu ve ilk kitapları için bir dizi otobiyografik önsöz yazmaya başladı. Sils-Maria'dan ayrılmadan önce bunlardan üçünü tamamladı, birini *Tragedyanın Doğuşu* için, diğer ikisini de *İnsanca, Pek İnsanca* için yazmıştı. Ardından kullaklarında çınlayan bu ağıtlarla güneye gitti ve Portofino Dağı'nın eteklerinde yer alan küçük bir handa, dostu Paul Lanzky'ye katıldı.

Çok az ziyaretçi alan bu hanın, dağın üzerine inşa edilmiş balkonunun gün batımının ışıltısıyla gelen göz alıcı manzarasına rağmen, kendine has kederli bir havası vardı. Hanın balkonları, aşağıda yer alan Camogli'nin berrak renklerine hızla inerken arındaki deniz, fırtınalı havanın arifesinde bir gözcü gibi ortaya çıkan Alplere doğru pus içinde uzanırdı.

Su havzasının üzerine inşa edilmiş olan bu handa Zerdüşt çoğunlukla gözlerinin her iki taraftan da tuhaf denizi görebileceği bir yerde durur veya kapıdan Portofino Dağı ormanlarına giden yolu takip ederek sinyal ateşleri yakıp kendi alev dinini başlatırdı. Ateşi, gökyüzünü sorgulayan ve tüm yorgun denizcileri, ölü yıldızları ve bilinmeyen yalnızlığı kendine çeken bir işaretli. Aşağıda, San Fruttuoso'da, denizin uyuyan ve unutulmuş imparatorluğu Dorias'ın önemsenmeyen mezarları yatıyordu ve varlığı, Nietzsche'nin yönettiği hayali bir imparatorluk olmasına rağmen, diğer ölümlülerce bilinmezdi.

Nietzsche, Lanzky'ye değişmiş göründü. Hafifçe öne doğru eğilmeye başlamış ve yüz hatları derinleşmişti. Yaşlanıyordu. İki adam dağda uzun yürüyüşler yapıp ormanda dinlendiler ve birçok

şeyden bahsettiler. Nietzsche'nin düşünceleri çoğu zaman geçmiş üzerineydi. *Günün Şafağında* ve *Şen Bilim* kitaplarına yeni önsözler yazdı. Cosima'yı ve Bayreuth'u düşündü. Anılarını hatırlayarak Metz kuşatmasına, Tristan'a, Tribschen'e ve Tribschen'den ayrıldığı kaderini değiştiren o güne geri döndü ve sonra Zerdüşt'ün tam da bu dağda kendisine nasıl görüldüğünü hatırladı. Lanzky ile birlikte festival ateşlerini yakıp alevlerini selamladılar. Bu ruh hali içinde *Şen Bilim*'e, *Biz Korkusuzlar* adını verdiği beşinci bir kitap ekledi.

İki Alman handa beraber kalıyorlardı ve Lanzky, Nietzsche'ye ne kadar sadık olduğunu göstermişti. Ancak Nietzsche yalnız kalmaya ihtiyacı olduğunu hissetti ve Nice'e kaçarak *Ahlakın Soykütüğü Üstüne* adını verdiği yeni bir kitap üzerinde çalışmaya başladı. Hayatı bir kez daha kararıyordu. Bismarck yönetimindeki Almanya, gittikçe daha kışkırtıcı ve agresif bir hal alıyordu. Her yerde fırtına bulutları vardı ve Nietzsche ülkesinin bu denli bayağılaşmasından büyük bir utanç duyuyordu. Nice huzursuzdu ve şubat ayında karnaval sırasında şiddetli bir deprem meydana geldi. Nietzsche tanıdıklarından haber alabilmek için kapı kapı dolaştı. Herkesin güvende olduğunu öğrendiğinde, yatağına geri döndü ve ardından gelen artçı sarsıntılarda bile deliksiz bir uyku çekti.

Nietzsche, İtalyan Rivierası'nda her zamankinden daha fazla oyalanmıştı. Nisan ayını Cannobio'da geçirdikten sonra kendini Garda Gölü'nün ıssız güzelliğine bıraktı. Ancak dağların ardındaki güneş erkenden batmaya başlayınca gelen soğuk hava, Nietzsche'nin sinirlerini harap etti. Gözleri ona acı veriyordu, Venedik'in göz kamaştıran renklerinden korkmasa, Peter Gast'i ziyarete gidecekti. Bir süre kararsızlıkla gezindi ve sonunda 1 Mayıs 1887'de Zürih'e vardı.

Şehir griydi ve insanlar her zamankinden daha aptal görünüyordu. Nietzsche, dağlara geri dönmeye karar verdi. Chur'a vardığında intihara meyilli bir melankoli içerisindeydi. *Accidiası*, onu en basit arzuyu bile açıkça ifade edemediği derin bir hayal

kırıklığına uğratmıştı. Kızgınlıkla eski dostu Rohde'ye patladı. Taine,⁴⁶ önceki sonbaharda *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'ye duyduğu hayranlığı dile getiren bir mektup yazmıştı ve Nietzsche aylarca bu övgüyle yaşamıştı. Rohde'nin bir mektubunda Taine hakkında olumsuz bir görüş bildirmesi üzerine Nietzsche, öfkeyle Rohde'nin bir aptal olduğunu ve Taine'in "yaşlarını ölümsüz kılan çok az kişiden biri" olduğunu söylemişti. Nietzsche'yi takdir eden tek filozofu aşağılamak, Nietzsche'nin kendisini aşağılamak demektir. Yalnızlığında bu gibi bir davranış asla kabul edilemezdi.

Nietzsche, 13 Haziran'da Sils-Maria'ya geri döndü ve şehri karlar altında gömülü bir halde buldu. Cesareti kırılmıştı ve hastaydı. Ateş, baş dönmesi ve uykusuzluktan mustarıptı. Meta von Salis-Marschlins kendisini teselli etmeye çalıştı. Altı hafta boyunca yanında kalarak rahatı için ona hizmet etti. Yalnız kalmak istediğinde sessizliğine saygı duydu. Dağlarda yürüyüp göl kenarında dinlendiler. Nietzsche onunla yaptığı entelektüel sohbetlerden büyük bir zevk almıştı.

Sonunda ani tropikal coşkusuyla beraber yaz geldi. Gölün çevresini kasımpatı ve orman gülleri, dağ eteklerini ise Alp çiçekleri sarmıştı. Nietzsche'nin güneşin altında yumuşayan ruh hali, okul günlerini ve hayatını kaybeden veya unuttuğu tüm dostlarını hatırlamasıyla yine derin bir mutsuzluğa teslim olmuştu. Paul Deussen, eşiyle Yunanistan'a giderken Nietzsche'yi ziyaret etti. İki eski okul arkadaşı birbirlerini tekrar görmekten dolayı çok memnundu ancak Deussen ayrılırken Nietzsche'nin ne kadar yaşlandığını fark edince epey üzüldü. Meta von Salis-Marschlins de eylül ayında ayrıldı. Nietzsche dostu ayrılırken "Artık dul ve yalnızım," diyerek iç çekti. Çok geçmeden tamamlanan *Ahlakın Soykütüğü Üstüne* kitabının düzeltilmiş bir nüshasıyla baş başa kalmıştı.

Bu kitap, Nietzsche'nin bugüne kadar ki en karanlık ve en acımasız kitabı, çektiği acıların en açık itirafı ve hayatla olan en azimli yüzleşmesiydi. "Münzevi bir ideale bağlı olan bir filozofun

amacı nedir?” sorusuna verdiği cevapta bunun “ışkenceden *kaçmak*” olduğunu söyledi. Lucifer, inkâr ettiği Tanrı’nın yokluğunun cehenneminde acı çekmişti çünkü onun yerine geçmek istemişti. Ancak şimdi soluklanmak umuduyla Tanrı’nın ideallerine boyun eğiyordu. Ancak soluklanacak zaman yoktu ve böylece kendi inkârına geri dönmüştü.

“Herhangi bir yerde ‘*yeni bir cennet*’ kuran kimse, bunun için gerekli enerjiyi *kendi cehenneminde* bulmuştur.” Nietzsche, En Yüce Olan’a meydan okuyarak yeni cennetini inşa edecekti. O, tüm zayıflığına rağmen en sağlıklı insan olup, dünyayı kurtaracak olan bilinmeyen Yaratıcı olacaktı. Onun için parlak gelecek geceydi ve başkalaşımı, “Ateist Zerdüşt” ile gerçekleşecekti.

XXXIII

Bu sırada Nietzsche, yeni yıla girmeden önce Wagnerizm'i bozguna uğratabilmek için son bir savaş vermesi gerektiğini hissetti. Eğer kitapları sesini duyurmaya yetmiyorsa, belki müziği insanlığı fethederdi. Sonuç olarak Wagner'dan daha üstündü. O halde müziği de Wagnerian müziğinden daha üstün olamaz mıydı? Peter Gast'ten *Yaşama Övgü'sü*'nü orkestraya uyarlamasını istedi ve "Bir gün ben öldüğümde benim anıma çalınacak" dedi. Bestesini birkaç orkestra şefine yollamıştı ancak nafile. Yalnızca besteyi aldıklarına dair kibar bir mektup yazmakla yetindiler. Müzisyenler de gizli bir sessizlik yemini etmiş gibiydi sanki.

Bunun üzerine Nietzsche, 22 Ekim 1887'de zorlu bir yolculuğun ardından bir kez daha Nice'e geldi. Hava birkaç hafta boyunca soğuk ve yağmurluydu. Nietzsche de melankolik ve sinirliydi. Rohde'ye yazdığı bir mektupta eski dostuna hakaret etmiş ve dostluklarını bitirmişti. Dolayısıyla kendini her zamankinden daha da yalnız hissediyordu. Ancak çok geçmeden, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*'yi okuduktan sonra Nietzsche'ye kitaplarında yeni bir anlayışın esintisini hissettiğini söyleyen Georg Brandes'in mektubuyla teselli buldu.

Hava iyileştikçe Nietzsche'nin de zihni canlanıyordu. Artık müzik teorisiyle ilgileniyordu ve şaşırtıcı bir şekilde aslında hiçbir zaman Alman müziği diye bir şeyin olmadığı sonucuna vardı. Görünüşe göre Alman besteciler aslında hep Fransız'dı. Wagner'ın kendisi de kötü bir Fransız geleneği içerisindeydi. Offenbach'ın müziğini daha çok sevdiğine karar verdi.

Ardından yine yavaş yavaş kendi köşesine çekilmeye başladı. Akdeniz güneşinin keskin ışıltısı gözlerini epey yormuştu, sonuç olarak bir süre panjurlu odalarda yaşamak zorunda kaldı. Fiziksel olarak karanlığa ihtiyaç duydukça zihni de aynı karanlığı aradı. Kendini insanlıktan çıkarmak ve tüm kişisel renklerini varoluşundan defetmek için kasıtlı bir çaba gösterdi. Böylece ona indirgenemez Ego'sunu, temellerinden yeni bir dünyanın gelecekteki Yaratıcı'sının doğacağı gerçek Nietzsche'yi bulacakmış gibi geliyordu.

15 Ocak 1888'de Peter Gast'e bir mektup yazdı: "Artık gerçeklikle hiçbir şekilde başa çıkamıyorum. Gerçeği unutamamak beni mahvediyor." Böylece Nietzsche, son hapishanesinin gölgeleri ona hızla yaklaşırken, son sıçrayışını yapabilmek için geri çekildi. Bu insan dünyasında on iki aydan daha az bir süresi kalmıştı artık.

Nisan ayının ikinci günü kafası karışık bir halde Torino'ya doğru yola çıktı. Ancak Savona'da yanlış trene bindi ve kendini Cenova'ya giden hızlı bir trende buldu, üstelik bavulunu da kaybetmişti. Sampierdarena'da geçirdiği yorgun bir gecenin ardından Cenova'ya veda etti ve sonunda 5 Nisan'da Torino'ya ulaştı.

Şehre iner inmez coşku ve heyecan belirtileri bir anda kendini gösterdi. Nietzsche'ye göre Torino, muzaffer bir kraliyet şehrini andırıyordu. Bulvarları ve bahçeleri kusursuzdu. Karlı tepeleri, çiçek açan şehre gülümserdi. Görkemliydi sarayları ve sıra kemerleri vardı. Po nehri, Dionysos'u andıran bir zümrüt gibi parlıyordu. Torino, sonsuza dek sürecek bir mücevher gibiydi sanki.

Nietzsche, kendine Via Carlo Alberto 6 adresindeki bir evin üçüncü katında, "kral olmak için ayrıldığınız" saraydan çok da uzak olmayan bir oda tuttu. Kendi hayali krallığı da buraya yakındı ve bu tesadüf onu mutlu ediyordu. Hatta daha şimdiden herkesin kendisine saygı gösterdiğini düşünüyordu. Bir akşam Carignano Tiyatrosu'na gitti. *Carmen* operası sahnelenmişti ve o akşam yeni bir kararla eve döndü. Wagner'ın müziğini sonsuza dek yok edecek bir kitap yazacaktı. Böylece *Wagner Olayı-Nietzsche Wagner'e Karşı* ortaya çıktı.

On yılı aşkın bir süredir içinde biriktirdiği tüm öfkesi ve güç istenci sonunda vahşi bir yıkımla patlamıştı. Kitap kasıtlı olarak tasarlanmış bir cinayet gibiydi. Nietzsche, ibadet ettiği Tanrı'yı öldürecek ve Wagner'ın göklerdeki yerini alacaktı. Dionysos, onu öldürmesi gerekse bile, Ariadne'yi Minotaur'un elinden alacaktı. Kitabında bu satırlara yer verdi: "Aşkın özü olan trajik ironinin, Don José'nin son haykırışındaki kadar şiddetli ve korkunç bir şekilde ifade edildiği başka bir yer daha bilmiyorum, 'Evet, onu öldürdüm, Carmen'imi, Carmen'imi, hayran olduğum Carmen'imi!' ... Sanatçılar, kendi pahalarına da olsa başka bir varlığın iyiliğini aradıkları için aşkta bencil olmadıklarını savunurlar. Ancak karşılığında bu varlığa sahip olmayı arzulurlar... Tanrı'nın kendisi de bu kuralı karşısında bir istisna değildir... Sevgisi geri dönmezse eğer, korkunç bir hal alır."

Haziran ayının başlarında Nietzsche, kar ve buzla kaplı Sils-Maria'ya gitti. Dondurucu yağmur yirmi dört gün boyunca hiç kesilmedi. Nietzsche, hastalık yüzünden odasına kapanmıştı. Artık son gücünü de kaybetmiş gibi hissediyordu. Korkmuştu. Ölüm ona tanınmadan önce gelebilir miydi? Yalnızlığı artık kaldıramayacağı kadar şiddetliydi ve yanına Meta von Salis-Marschlins'i çağırdı. Von Salis, temmuz ayının sonunda geldi ve hava müsait oldukça beraber Nietzsche'nin yalnızlığını anlattığı uzun yürüyüşlere çıktılar.

Kendisini anlıyor muydu? Görünüşe göre hayır. Von Salis, Nietzsche'ye karşı büyük bir sempati besliyordu, ancak çaresizce kalbini ona sunduğunun farkında değildi. Nietzsche, fırtınalı havada uzun yürüyüşler ve tırmanışlar yaparak kendini fiziksel bitkinlikle iyileştirmeye çalıştı. Coşkusu günden güne arttı. Bir sabah saat ikide ev sahibi dağ keçisi avlamak için evden ayrılırken Nietzsche'yi ayakta buldu. Nietzsche ona, "Kim bilir?" dedi. "Belki bir gün ben de yemeğimi zirvelerde avlarım."

Çalışmaları da coşkusuna ayak uydurmuştu. Fırtınalar artarken *Putların Alacakaranlığı* ve *Deccal*, korkunç bir hızla birbirini takip etti. Ardı ardına seller meydana geliyordu ve yollar nere-

deyse tamamen kapanmıştı. Nietzsche için Sils-Maria artık olası bir sığınak değildi. Dolayısıyla güçlkle Como'ya gitti. Sonunda 22 Eylül'de tamamladığı iki kitapla, Tanrı olduğuna inanan bir adamın gölgesiyle bir kez daha Turin'e vardı.

Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*'nda şöyle diyor: "Almanlar arasında ilk olarak benim ustası olduğum aforizma ve cümleler, 'sonsuzluğun' başka bir biçimidir. Başkalarının söyleyebilmek için bir cilt kitap yazdığı ve tüm bir kitapta bile söylemediklerini on cümlede söylemeyi hedefliyorum. *Zerdüşt* ile, insanlığa sahip olabilecekleri en derin kitabı hediye ettim. Çok yakında, insanlığa en bağımsız kitabı vereceğim." Ve *Putların Alacakaranlığı*'nı bu sözlerle bitiriyor: "Bu kitapla kariyerimin başladığı noktaya geri dönüyorum. *Tragedyanın Doğuşu*, tüm değerleri değiştirdiğim ilk kitaptı. Bu yeni kitabımla, irade ve enerjimin yeşerdiği toprak üzerinde bir kez daha tavrımı ortaya koyuyorum. Ben, Dionysos'un son havarisiyim. Ben, Bengi Dönüş'ün peygamberiyim."

Artık Thor'un çekicini tanrılara karşı savurarak onları *Deccal* ile öldürmeye çalışıyordu. Kitabın önsözünde kehanetlerde bulundu. "Yarımdan sonraki gün benim olacak. Kimileri öldükten sonra doğar." Modern insanların pis kokusu onu boğuyordu. En karanlık melankoliden bile daha karanlık bir hisle karşılaşmıştı - "insanlığı aşağılamak." "Bugünlerde Hristiyan olmak uygunsuz ve işte nefretimin başladığı yer de tam burası... Dünyada sadece bir Hristiyan vardı ve o da çarmıhta öldü. Onun "İncil'i" de çarmıhta öldü." Bir tek "günahlar" hayatta kaldı.

Hristiyan olan tek şey, çarmıhta ölen Mesih'in önderlik ettiği yaşam biçimidir ve bu yaşam, hiç kimse onu yaşamamasına rağmen hâlâ mümkündür. Mesih'in İncil'i, yanlış bir şekilde "*masumiyet kitabı* olarak okunmuştur." Bu kitap yalnızca tek bir kişiyi, Nietzsche'yi aldatamamıştı, "belki de o, yalnızca bir canavardı." Dünya, fanatik duruşuyla kalabalığı baştan çıkaran hastalıklı ruha sahip "fikirlerce" aldatılmıştı. Hristiyanlık, "insanlığın üzerindeki sonsuz bir leke" olarak bu adamlar aracılığıyla korkunç bir gizli

sapkınlık haline gelmişti. Ve Nietzsche bu sözlerle kitabını bitirdi: “*Zamanın kendisi* bile bu ölümcül kaderin doğduğu kötü güne göre hesaplanıyor, Hıristiyanlığın doğum gününe göre. *Neden zamanı, son gününe göre hesaplamıyoruz? Bugüne göre?* Bugün tüm Değerlerin Değiştiği gün olacak!..”

Başka bir deyişle, insanlığın kendi kurtuluşları için Mesih veya Nietzsche-Dionysos arasında bir seçim yapması gerektiği gün gittikçe yaklaşıyordu.

XXXIV

Nietzsche'nin Torino'daki son sonbaharı tarif edilemez bir coşkuyla geçti. *Ecce Homo*'da bu sonbaharla ilgili bunları söylüyor: “30 Eylül günü büyük bir zafer; yedinci gün, Po Nehri kıyısında dinlenen bir Tanrı... Daha önce böylesi bir güz hiç görmemiştim, bunun yeryüzünde mümkün olacağını bile düşünmezdim –sonsuz dek uzanan bir Claude Lorraine⁴⁷ gibi, her gün bir öncekiyle aynı mükemmellikte.”

Nietzsche, eski odasına dönmüş, ev sahibinin kızına ait piyanoda doğaçlamalar yapıyordu. Bir kez daha herkesin kendisine saygı duyduğunu hissetti. Onu gördüklerinde insanların yüzü aydınlanıyordu. Pazardaki yaşlı kadınlar en tatlı üzümleri onun için seçiyorlardı sanki. Böylece *Decca*'i bitirdi ve *Putların Alacakaranlığı* için bir önsöz yazdı. Uzun yürüyüşlere çıktı, Fransız operetlerine gitti. En basit deneyimlerden zevk alarak her yerde mutluluk buldu. Peter Gast, Nietzsche'nin yüceliğini şiire döktüğü mektuplarıyla zihinsel coşkunluğunu artırdı. Bu mektuplar sayesinde katlanan coşkusuyla şimdiki adıyla *Güç İstenci* olarak bildiğimiz kitabına yöneldi.

Bu elyazması kitap, 1882'den bu yana Nietzsche'nin zaman zaman not aldığı düşüncelerini içeriyor. Günümüzde düzenlendiği için, Nietzsche tarafından belirlenen sabit bir düzene sahip değiller, ancak Nietzsche'nin 1887 baharında Nice'te kabaca tasarladığı bir planı izliyorlar. Ancak yine de bir editörün bu döneme ait tüm çalışmaları mimari bir yapıda birleştirip düzenlemesi gerekmektedir.

Biyografi yazarları için, bildiğimiz ismiyle *Güç İstenci*'nin en önemli bölümü, Dionysos olarak adlandırılan bölümdür. Burada Nietzsche'nin lirik düz yazısında, *Zerdüşt*'te şekillendirdiği trajedisinin gizemli deneyimlerinden gelen psikolojik gelişimlere ve son kez Tanrı'nın yerine geçtiğinde edindiği deneyimlere ulaşabiliriz.

Dionysos ve çarmıha gerilmiş Mesih, Nietzsche'nin arasında harap olduğu iki büyük dini temsil ediyordu. Nietzsche, bazen kendini Dionysos gibi hissediyor, diğer zamanlarda çektiği acıları çarmıhtaki Mesih ile özdeşleştiriyordu. İkisini birleştirip sonunda kendini gerçekleştirene dek ikisi arasında gidip geldi. Kendisinin Mesih-Dionysos olduğuna inandığı gün geldiğinde, artık dayana-
cak gücü kalmamış ve mücadelesinin sonuna gelmişti.

Nietzsche, bu konuyla ilgili olarak bunları söylüyor: "Dionysos, Mesih'e karşı. İşte karşıtlık! Acılarında farklılık göstermezler, ancak Mesih'in acısının çok farklı bir anlamı vardır. Yaşamın kendisi -yaşamın sonsuz zenginliği ve tekrarlanması- acı çekmeyi, yıkımı ve kendi kendini yok etme istencini doğurur. Öte yandan, Mesih'in Masum Adam olarak çektiği acılar, yaşama karşıdır: Hayatın mahkûmiyetidir. Burada, çektiğimiz acıların anlamı ile karşı karşıya olduğumuzu anlarsınız. Acılarımıza Hristiyan mı yoksa trajik bir anlam mı yüklemeliyiz? İlki, sizi kutsal bir hayata götürür; ikincisinde, *varoluşun kendisi* çektiğimiz muazzam acıları makul kılabilmek için *yeterince kutsaldır zaten*. Trajik insan en korkunç acıyı kabul eder: O, yeterince güçlüdür, yeterince zengindir ve Tanrı olabilecek kabiliyete sahiptir. Öte yandan Hristiyanlık yeryüzündeki mutluluğu bile reddeder: O kadar zayıf, fakir ve mahrumdur ki, hayat ona her türlü acı çektirir. Çarmıhtaki Tanrı yaşamın lanetidir ve insanlığa kendini yaşamın yükünden kurtarmasını emreder. Parçalara bölünen Dionysos ise, sonsuza dek yıkımdan yeniden doğabildiği için yaşamın bir *vaadidir*."

Böylece kendini Dionysos'a daha yakın bulan Nietzsche, derin ve trajik zafer duygularının ortasında takdir ve övgü aramaya başladı. O sırada Hans von Bülow'a yazdığı bir mektupta Gast'in

Venedik Aslanı'nı yayımlamasını istedi ve ekledi: "Çağımızın en yüce ruhunun sizden bir istekte bulunduğu farkında olduğunuzu eminim." Aynı zamanda Bülow'dan uzak kalacağını da söyledi. Bunun karşısında Bülow haykırdı: "Tanrı'ya şükürler olsun!" Bu sırada Peter Gast, *Wagner Olayı* üzerine yazdığı makalesine yeni bir ekleme yaptı ve Nietzsche'nin kitaplarının yayımlanmasıyla dünya için *vita nuova*'nın⁴⁸ başlayacağını söyledi.

Nietzsche, üç hafta içerisinde kendini hastalıklı bir derecede yükselttiği otobiyografisi *Ecce Homo*'yu yazdı ve kitabında temel fiziksel ve zihinsel sağlığının gerçeklerini tespit etmeye çalıştı. Nietzsche'ye göre coşku, sağlığın en görünür işaretiydi ve *Ecce Homo* bu coşkuyla gülüp alay ediyordu. Sonrada itiraf ettiği üzere bu coşkusu aslında bir maskeydi. "Shakespeare'inkiler kadar hüznünlü bir eser daha bilmiyorum. Bir soytarı olmayı gerekli bulacak kadar ne çok acı çekmiş olmalı! Hamlet'i kim *anlayabilir* ki? Bizi hep çıldırtan şey şüphe değil, kesinliktir."

Nietzsche'nin kesinliği, keşfedilmemiş ve sonsuz bir çelişki uçurumu gibidir. "Tüm yüce insanların ruhu ve iyiliği birleşmiş olsaydı, toplamaları Zerdüşt'ün tek bir söylemini yaratmaya yetmezdi. Onun tırmanıp indiği merdivenler sonsuzdur; o görmüş, istemiş ve diğer herkesten daha ileri *gidebilmiştir*. Bu yeryüzündeki en olumlu ruhun söylediği her kelime bir çelişkidir ve onda her çelişki, yeni bir birlik içinde buluşur. İnsanlığın en yüksek ve en alçak güçleri, en tatlı, en nazik ve en korkunç olanları, kaynaklarından sonsuz bir kesinlikle fışkırır. O gelene dek kimse yüksekliğin, derinliğin ve hatta gerçeğin bile ne olduğunu bilmezdi."

Nietzsche'nin gözünde kendini gerçekleştirmesi işte bu şekilde olmuştur. "Artık kaderimi biliyorum... Ben bir insan değilim. Ben dinamitim... Ben yaşadığıma göre insanlık bir kere daha umut edebilir... Eski düzenin en güçlü krallıkları, bir yalan üzerine kuruldukları için parçalandılar. Bu dünyanın hiç görmediği türden savaşlar olacak. Şu andan itibaren büyük ölçekte siyaset, benden sonra tartışılmaya başlanacak... Ben şimdiye kadar yaşa-

48 İta. *vita nuova*, yeni hayat. (ç.n.)

miş en korkunç insanım; ancak bu beni en hayırsever olmaktan alıkoyamayacak. Yok etme gücüne karşılık gelen *yok olmanın* zevkini biliyorum... Hıristiyan ahlakının maskesinin düşürülmesi tarihteki en büyük olaydır. Bu bir felakettir. Bunu başaran kimse, dünya tarihini ikiye bölmüş bir kurbandır. Artık zaman ondan ileri ve geri hesaplanır... Dediklerimi anlayabildin mi? — *Dionysos, Mesih'e karşı!*"

Po nehrinin kıyısındaki bu yalnız Tanrı'ya, Brandes'in filozofumuzdan bahsetmesi üzerine, Danimarka'da yaşayan İsveçli oyun yazarı Strindberg'den bir mektup gelmişti. Nietzsche bu mektupta kaderini gördü ve Strindberg'in yeni müjdelerinin habercisi olması gerektiğine karar verdi.

Zerdüşt onun son maskesiydi. Artık tüm maske ve kıyafetlerini atacak ve son kez tüm çıplaklığıyla tanrılığının görkemli zümrüt ışığı altında parlarken Dionysos olarak görünecekti. Artık Ariadne, sevgilisinin ilahi olduğunu ve kendisine sahip çıkmaya geldiğini bilmeliydi. *Dionysos Dithyrambosları*, Nietzsche'nin son olumlamalarından biri oldu ve sevgilisi, *Ariadne'nin Yakınması*'nda bu yeni Tanrı'sına baktı. Dionysos ve Ariadne'nin sarılmasıyla Süpermen ortaya çıkarken, evliliklerinden sonsuza dek yeryüzünde yaşayacak olan yeni bir ırk doğmuştu.

XXXV

1 888 yılı hızla sona erdi ve Nietzsche, 28 Aralık ile 3 Ocak 1889 tarihleri arasında gerçeklik dünyasını sonsuza dek terk etti. Işıltılı mutluluğunda, yeni bir kurtarıcı olarak insanlığı kurtarmaya gelen, göklerin ve yeryüzünün her yerde bulunan, her şeyi bilen, her şeye gücü yeten yeni hükümdarı olduğuna inanıyordu. Dionysos olarak sert bir yargıçken Mesih olarak nazik ve alçakgönüllüydü. Sonunda fetheden taraf Mesih olmuştu.

Nietzsche, 3 Ocak'ta dışarı çıktı ve yolda yürürken Carlo Alberto Meydanı'nda atına acımasızca davranan bir adam gördü. Merhamet duygusuyla kendinden geçerek kollarını atın boynuna doladı ve tam o sırada hafif bir felç geçirdi. Etrafında kalabalığın toplandığını gören ev sahibi, Nietzsche'yi hemen odasına götürdü ve yatağına yatırdı. Nietzsche burada derin bir rahavet içinde tam iki gün iki gece istirahat etti.

Uyandığında, insanlığın dünyasını tamamen ardında bırakmış gibiydi. Artık birer suikastçı olan Prado veya Chambige'di. Kendi cenazesine katılan Savoy-Carignano prensi Eugen'di. Victor-Emmanuel, Robilant Kontu ve Kardinal Antonelli'ydi. Postane ve tren istasyonuna koşarak herkese kılık değiştirmiş bir Tanrı olduğunu söyledi. Dostlarına yazdığı mektupları "Dionysos", "Çarmıha Gerilmiş" ve "Deccal" isimleriyle imzaladı. Strindberg'e, kendisinin "Nietzsche-Sezar" olduğunu söyledi. En trajik notuysa Cosima Wagner'a gönderdi:

"Ariadne, seni seviyorum!

Dionysos."

Tanrılığının neşesiyle, tıpkı Tribschen’de Cosima’yla geçirdiği son gündeki gibi piyanonun başına oturdu ve Dionysos’un gelinine cennette söylediği şarkıyı çaldı.

Sadık dostu Overbeck kendisi için geri geldi. Dionysos, dostuna akıl hastanesine dek nezaketle eşlik etti ve doktorlara alçak bir sesle: “Beni buraya karım Cosima Wagner getirdi.” dedi. Deliliği son maskesi olabilir miydi? Overbeck bunu merak etti ancak asla bilemeyeceğiz.

Nietzsche, 25 Ağustos 1900’de Weimar’da kız kardeşinin evinde hayatını kaybetti. Güneşi zirvedeydi. Tam öğle saatiydi.

Sonsöz

Böylece bize söylendiği kadarıyla Batı yaşamının nihai yıkımına varmış bulunuyoruz. Bugüne dek Avrupa, hep çaresiz peygamberlerle dolu olmuştur. Bize ruhsal olarak çöküntüde olduğumuzu ve kaosumuzdan hiçbir zaman dans eden bir yıldız⁴⁹ doğuramayacağımızı söylerler. Aç olmamıza rağmen, bizi doyurabilecek yemek yoktur, susasak bile boğazımızı serinletecek su bulamayız. Bununla savaşıyan gençlerimiz ya bu haki-kate inanırlar ve “Ye, iç ve mutlu ol” nidalarıyla yaşarlar ya da zihinlerinde veya güney sahillerinde kendi hayal alemlerine kaçarlar. Ayaklarının altında sağlam bir zemin bulamazlar, ya inancın mezarında ölümle dans ederler ya da kendilerini Asya’nın kaderciliği ile uyuştururlar. Kahramanlıkları Charlie Chaplin’in sırtışı, korkaklıkları ise Doğu tapınaklarında inzivaya çekilmek gibidir. Hiçbiri inanarak konuşmaz ve hiçbir umutları yoktur.

Avrupa inancı bir zamanlar Tanrı’ya aitti. Ancak Rönesans’tan sonra bu inanç yavaş yavaş değişti. Rönesans’tan Karşı Reform hareketine dek, bu bitki yavaş yavaş filizlendi, büyüdü ve sonunda Terör Dönemi ve Fransız Devrimi ile gelen yıkımla çiçek açtı. Tanrı’ya duyulan inanç, yerini bir gün Tanrı’nın yerini alacak olan öngörülebilir İnsan’a bıraktı ve artık etrafımızda bizlerin yarattığımız ve söylenene göre ihtişamdan uzak, yalnız, aç ve fakir ölecek olan, ruhumuzu kaybetmiş Tanrı’yı görebilir olduk.

Ne zaman bir insana tapsak, düşündüğümüz gibi, aslında

49 Nietzsche, “*Dans eden bir yıldız doğurabilmek için insanın içinde bir Kaos olması gerek,*” diyerek insanın içinde bir kaos olmazsa, o kişinin özgür, tutkulu ve anlamlı bir hayat yaşamasının imkânsız olduğunu öne sürer. (ç.n.)

farklı bir Tanrı'ya, Yalnız Kahraman'a taptığımızı göstermeye çalıştım. En yüce insanlar, komutanlar, şairler ve heykeltıraşlar, filozoflar ve müzisyenler, devlet adamları ve savaşçılar, bilim insanları, ilahiyatçılar -kalplerimizi ve mutlak sadakatimizi verdiğimiz herkes- tek bir kalbe, "Yalnız Kahraman'ın" kalbine, dışlandığı ve Mikail'in kılıcıyla sürüldüğü cennete özlem duyan kalbe sahip insanlardır.

Michelangelo, Marlowe, Milton, Swift, Blake, Pascal, Napoleon, Stendhal, Goethe, Schiller, Kleist, Hölderlin, Alfieri, Byron, Shelley, Emily Brontë, Carlyle, Schopenhauer, Wagner, Melville, Poe, Baudelaire, Leopardi, Dostoyevski, Tolstoy, Ibsen, Strindberg, Rimbaud, Nietzsche, Lawrence bu isimler aralarında en asil olanları, ancak hiçbiri özgür değildi. Hepsi ele geçirilmişti. Bir insan ne kadar asil olursa, ele geçirilmesi de o denli güçlü olur. Böylece en iyilerimiz beşerî özgürlüklerimizden vazgeçtik ve Lucifer'ın bizi ele geçirmesine izin verdik.

Ele geçirilenler arasında ilk olarak Friedrich Nietzsche'yi seçtim çünkü o, aralarında en açık ve net olandı. Onda toprağın nasıl hazırlandığını, tohumun nasıl ekildiğini ve bitkinin nasıl yeşerdiğini görebiliriz. Yaşamı ve eserleri, modern dramayı, "ışığın ruhundan tragedyanın doğuşunu", Sabahın Oğlu tarafından yok edilen medeniyetimizin çöküşünü somutlaştırmamızı sağladı.

Henüz cennetten vazgeçmiş sayılmayız ancak bir gün vazgeçersek, sebebi Karanlık Kahraman'ın kalbimize ektiği çaresizliğin tohumları olacaktır. Bizler seçim hakkı olan özgür insanlarız. Yaratılışımızın yegâne amacı olarak cennet ve Dünya'yı mı evlendirmeliyiz yoksa cennet ve cehennemi boş yere evlendirmeye çalışırken dipsiz bir uçuruma mı düşmeliyiz? Bu hem asil hem de özgür bir seçimdir. Kahramanların tüm şüphelerinin ötesinde, unutmamalıyız ki bizler, Karanlık Kahraman'ın ahlaki değerlerince bile özgür sayılırız.

Biyografik Romanlar

